

З Ь М Е С Т

	<i>стар.</i>
П. Галавач. Вінаваты (аповесць, працяг)	3
С. Шушкевіч. Зноў стрэлка вернецца	30
І. Гурскі. Качагары (драма, працяг)	31
М. Хведаровіч. 25 дзён дажджу ня было (верш)	62
Алесь Вайноўскі. Сьмерць рабочага Шварца (аповяданьне)	63
С. Хурсік. Чорны мост (аповесць, канец)	67
К. Губарэвіч. Гайка (аповяданьне)	99
Ю. Таўбін. Лірычнае хваляваньне (нізка вершаў)	105
Тры вершы. Пушкіна (пераклад за расейскае Ю. Гаўрука)	111

На вялікай будоўлі

Іл. Бараўка. Нарысы з фронту калектывізацыі	115
С. Хурсік. Прэч з дарогі	125

Т э а т р

Я. Ліmanoўскі. Задачы і перспектывы БДТ2	129
К. Губарэвіч. Аб „высокай культуры“	135

К і н о

А. Некрашэвіч. Беларускае кіно	139
--	-----

Блёкнот пісьменьніка

Барыс Мікуліч. Бабруйшчына рапартуе	147
---	-----

Бібліографія

Н. Кабакоў. „Польмя“ Лістапад-сьнежань	155
С. К. Ян Скрыган „Затока ў бурах“	157
Ага. Пякельная кніжка	159
Барыс Мікуліч. Беларuskія пісьменьнікі на расейскай мове	160
Б. М. „Рост“	161

Гумар

Шаржы Розанава. Тэкст Вяземскага	162
--	-----

Хроніка

Хроніка	164
Альфабэтны паказальнік „Маладняк“ за 1923-29 г.	170
Абвесткі	183

ПРОЛЕТАРЫ ЁСІХ КРАЁЎ, ЗЛУЧАЙЦЕСЯ!

МАЛАДНЯК

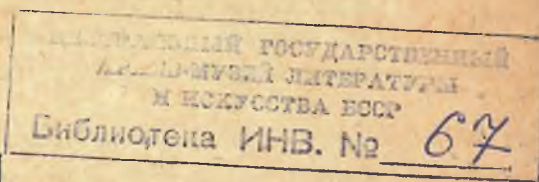
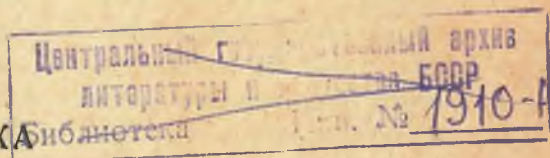
ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКАЯ і ГРАМАДЗКА-ПОЛІТЫЧ-
НАЯ ЧАСОПІСЬ—ОРГАН БЕЛАРУСКАЙ АСОЦЫЯЦЫ
■ ■ ■ ПРОЛЕТАРСКІХ ПІСЬМЕНЬНІКАЎ ■ ■ ■

ПА Д Р Э Д А К Ц Ы Я Й
ІЛ. БАРАШКІ, П. ГАЛАВАЧА, А. ЗВОНАКА,
В. КАВАЛЯ, Я. ЛІМАНОЎСКАГА, А. МОРКАЎКІ,
А. СЯНЬКЕВІЧА

ГОД ВЫДАНЫЯ ВОСЬМЫ

КНІЖКА
ДРУГАЯ

Л Ю Т Ы

МЕНСК ■ ■ ■ ВЫДАВЕЦТВА „ЧЫРВОНАЯ ЗЬМЕНА“ ■ ■ ■ 1930

ЗІКНДАЦАМ

Гомельскі раённы вышэйшы спецыяльны суд
Гомельскі раённы адміністрацыйны орган
Гомельскі раённы вышэйшы спецыяльны суд

Надрукавана ў друкарні
„ПАЛЕСДРУК“, Гомель.
Зак. № 1516—1500 экз.
Галоўдзітбел № 1398.

В і н а в а т ы

Аповесць

(Працяг)

Дванаццатага сьнежня Мікіта атрымаў узнагароду. Яго выслугу аплацілі добра, і ён быў здаволены. Зусім яшчэ нядаўна, калі Мікіта ў перадапошні раз зайшоў да начальніка з дакладам, ён многа чырванёў, блытаў словы, а начальнік стукаў кулакамі па стале і ляўся. Пасьля дакладу начальнік вышаў услед за Мікітам у канцэлярыю і, звярнуўшыся да начальніка канцэлярыі, кінуў:

— Гэтаму павялічыць заданні па канцэлярыі.

А потым... Так доўга чаканае шчасьце!

Быў халодны вечар. Мяцеліца засыпала сьнегам вуліцы. У мяцельным гушчары ня відаць ліхтароў з іх сьвятлом, чуць-чуць мігаюць яны. На вуліцы рэдка спаткаеш чалавека, і кожны сьпяшаецца, падбежкам ідзе, схаваўшыся ў цёплае паліто. Мяцеліца па вуліцах гарадзкіх імчыцца ў шалёным скоку і драбнюсенькім густым сьнегам сыпле Мікіту ў твар, за каўнер, прабіраецца холадам аж да грудзей, засыпае сьцежку пад нагамі. А ў завулку мяцеліца яшчэ страшней. У завулку ніводнай жывой душы, сьнег паабсыпаў дрэвы, платы, частаколы, хаты, і яны стаяць з белымі плямамі і прыпамінаюць Мікіту лес. Каб ня рэдкае сьвятло, што прабіваецца з вакон хат праз мяцельную завею на вуліцу, ён-бы зусім адчуваў сябе, як у лесе, і баяўся-б болей чымся цяпер. А страшнавата Мікіту таму, што ў завулку вецер водзіць карагоды сьнегавыя і, застраючы ў частаколах і брамах, напявае жалобныя мэлёды. Над горадам павісла густая цемра і густымі ахапкамі сьнегу спускаецца на зямлю.

Колькі хвілін назад да дому, ужо вельмі добра знаёмага Мікіту, пад'ехаў рамізьнік. З санак злез з чамаданаў мужчына ў паліто і капялюшы і накіраваўся ў двор. Хурманка ад'ехала. А ўслед, як знік хурман, з-за дрэва ў суседнім двары вышаў другі мужчына і накіраваўся таксама ў двор сьледам за тым, які прыехаў з рамізьнікам. У дварэ кусты бэзавыя ад брамы аж да дзвярэй, а за імі побач яблыні, грушы. Мікіта сьпыніўся ля брамы і прыслухаўся. У дварэ ніводнага гуку, акрамя посьвістаў мяцеліцы ды бразканьня абледзянелага голья на

дрэвах. Тады ён падыйшоў пад ганак, крануў дзьверы і прыслухаўся. Дзьверы былі замкнёны і за імі ніводнага гуку. Мікіта, паціху пераступаючы ў сьнягу, каб яго ня счулі, пайшоў ля сьцяны да вакна, дзе кватэра незнаёмкі. Гэта быў вялікі вуглавы пакой з трыма вокнамі. Мікіта зайшоў за вугал і стаў ля вакна. Вакно завешана і залеплена мяцеліцай, цераз яго нічога ня відаць. Ён паціху шчышчае сьнег з аднае шыбы і ўглядаецца. За фіраначкай, якой завешана вакно, відаць мітусяцца постаці двух чалавек, нешта робяць ля стала, і крыху чутны прыглушаныя галасы. Тады Мікіта шукае вакно з фортачкай. Яно ў сьцяне ад вуліцы. Мікіта варочаецца назад і, прыслухаўшыся, ці ня чутна каго за дзьвярыма ў сенцах, падышоў да вакна з фортачкай, прымайстраваўся, каб улавіць галасы з пакою, і слухае. Праз шчыліны, у фортачцы з пакою выходзіць цёплае паветра, і праз гэтыя шчыліны даносяцца прыглушаныя, але выразныя словы. Мікіта чуе, як гаворыць жаночы голас.

Абы адсюль, а потым могуць злавіць частку, але няўсё. А я, прызнаюся, вельмі непакоілася ў апошнія дні, баялася поліцыі...

Ёй адказваў мужчына.

— Ты вельмі шчаслівая, відаць...

і пасьля абое рагаталі.

Мікіта адышоў крыху ад дому і ўзьлез на яблыню. А адтуль зверху праз вакно, якое напалову завешана фіраначкай, добра відаць стол і мужчына. Жанчына за сьцяною. Відаць, як мужчына ўкладвае ў чамадан нейкія паперы. На крэсьле побач стаіць яшчэ адзін чамадан.

Пазірае Мікіта ў пакой на мужчыну, разумее, што трэба неадкладна дзейнічаць, і баіцца, каб ня зьніклі куды гэтыя чамаданы. Пачаў хвалявацца. Моцна забілася сэрца. Ён успомніў так часта трывожыўшыя яго думкі-мары аб будучыне. Трывога за тое, што людзі ў пакоі напакуюць чамаданы і зьнікнуць, усё больш нарасталала, не давала спакою. Тады ён глянуў на гадзіннік, зьлез з дрэва і пайшоў з двара. У завулку агледзеў сьляды ля брамы і бягом кінуўся ў вуліцу. Ля харчэўні ўскочыў у санкі драмаўшага рамізьніка, штурхнуў таго ў каўнер.

— Менская, восем. Гані хутчэй. Ну-у!..

Рамізьнік азірнуўся на Мікіту і, ірвануўшы за лейцы, пачаў сьцёбаць пугай каня па худых бакох. Мікіта стаяў ззаду за плячыма рамізьніка і, тузаючы яго ў каўнер, гаварыў падганяць шпарчэй. Яшчэ праз шэсьць хвілін Мікіта сядзеў у пакоі начальніка 3-га жандарскага аддзяленьня і патрабаваў пяцёрых чалавек. Начальнік, не распытваючы яго ні аб чым, кудысьці пазваніў. У пакой увайшоў высокі жандарскі офіцэр, а яшчэ праз хвіліну Мікіта, офіцэр і чацьвёра жандараў ішлі ў завулак.

Калі падышлі да знаёмай брамы, Мікіта ўважліва яшчэ раз аглядзеў сьляды на сьнягу. Сьвежых сьлядоў ня было. Значыць, яны яшчэ тут. Мікіта спыніў офіцэра і паказў:

— Вось тья два вакны.

Офіцэр уважліва распытваў Мікіту, ці ёсьць у доме яшчэ дзьверы і з якога боку, потым адаслаў аднаго жандара да дзьвярэй, што з другога боку дома, і пазваніў. Праз колькі хвілін дзьверы адчыніла старая жанчына. Зьмеціўшы жандараў яна хуценька зноў прычыніла дзьверы і, не замкнуўшы іх, зьнікла ў пакоі. Офіцэр і двое жандараў пайшлі за ёю. Мікіта з адным засталіся на ганках. Калі яны засталіся ў дваіх, у памяці Мікіты ўсплыў вельмі жывы вобраз, надуманы ім за часы, пакуль ён сачыў за незнаёмкай. У памяці паўстала салодкая мара аб узнагародзе, аб падвышэньні ў чыне і загэтым ласкавы твар начальніка. Але ён усё-ж ня мог добра зразумець, ці то ён задаволены, ці то яшчэ чагось не хапае. Ён баяўся, што выкрыў няважную справу, і тады мары ня збудуцца, з яго могуць насьмяяцца. Ахоплены гэтай неўзаметку найшоўшай трывогай, Мікіта адышоў у глыб калідору і пачаў праходжвацца: тры крокі ўперад, тры—назад. Жандар стаяў акурат на парозе дзьвярэй, пазіраў застыглым поглядам сваіх воч на свае боты, з канцом шашкі ачышчаў з наскёў ботаў сьнег.

Праз хвілін дваццаць пяць дзьверы пакою, куды зайшоў офіцэр з жандарамі, расчыніліся, і сьвятло лямпы цэлым снапом праменьняў упала на твар Мікіты. Ён адвярнуўся і інстынктыўна адышоў у глыб калідору. З пакою вышлі з цяжкімі чамаданамі ў руках жандары і офіцэр, а за імі мужчына ў капялюшы і маладая дзяўчына. З пакою праз расчыненыя дзьверы ўсьлед ім пазіралі старая жанчына і высокі лысы мужчына, бацька арыштаванай. Калі жандары з арыштаванымі вышлі за браму, яны яшчэ некалькі хвілін стаялі на ганках, потым пайшлі ў хату, а яшчэ праз колькі хвілін крыху ззаду ўсьлед за жандарамі ішоў бацька арыштаванай.

Мяцеліца сьціхла. Зрэдку налятаў аднекуль вецер і, абтрэхваючы сьнег з частаколаў і дрэў, кідаў ім у твар Мікіты. Мікіта ішоў ззаду арыштаваных за жандарам, ступаючы ў пратоптаныя ў мяккім сьвежым навеі жандарам сляды. Цяпер яму ўсё здарыўшаея здалася вельмі простым. Арыштаваных ён не шкадаваў і зусім пра іх ня думаў. Думаў аб належачай яму ўзнагародзе, як аб зусім правільна заслужанай.

На заўтра ў габінэце начальнік пачаставаў Мікіту папяросай і даў дазвол паехаць на два тыдні ў пабыўку. А дванаццатага сьнежня ён атрымаў узнагароду і пяць новенькіх асыгнацый занёс у банк.

* * *

Хата ў Мікітавага бацькі пяць на сем аршын. Адно вакно ў хаце на чатыры шыбы—на двор; ды яшчэ пад палацамі ў адну шыбу вакенца—на гарод. Чвэрць хаты займае печ, столкі-ж палаці. У куце стол і шырокія, з дошчак, лаўкі ад сьцяны да сьцяны. У хаце нізка навісла столь на тоўстых бальках. Пад лаўкай карыты з цестам, чыгуны, цэбар. Пад стольлю, на паліцы міскі, чыгуны, дзьве куліды хлеба. У хаце душнае, кіслае паветра.

Калі ўвайшоў Мікіта ў хату і распрануўся, дык доўга шукаў на сьценах месца, дзе-б павесіць сваё паліто, пакуль яго ня ўзяла з рук маці. І адразу адчуў, што адвык ужо ад гэтае маленькае хаты, што ня схоча зьвярнуцца сюды ўжо ніколі.

Бацькі спаткалі Мікіту ветліва. Бацька тры разы з ім пацалаваўся на крыж, а калі Мікіта мерыўся сесьці на лаўку, дык маці падышла і хвартухом выцерла яе. Калі, павячэраўшы, сядзелі каля стала, бацька доўга гаварыў аб няхватках у гаспадарцы.

— Няхай яно ўжо згарыць лепей такое жыцьцё. Гэта-ж вось хутка ўжо хлеба ня будзе, і, здаецца, шмат сеяў... Ды дзе яно, праўду кажучы, вырасьце ў нас. Людзей цяпер многа разьвялося, а ўсім есьці трэба. Так яно жыць мусіць лепей з пісарства? А мо' і так сама?..

Сваёй гутаркай бацька хацеў тое-сёе выведаць ад самога Мікіты.

— Ты назусім гэта ў пісарства пайшоў, ці як? Калі будзеш дома ўжо жыць, дык хоць сенцы якія прымадзім з дошчак, ці другое што... Цесна...

Жонка Мікітава сядзела ў канцы лаўкі, а маці стаяла ля прыпечку. Яна ўважліва сачыла за гутаркай, за словамі старога, і, як толькі ён сказаў пра цеснату, уставіла свае словы:

— Дзіва, што цесна... Як зьбярэмся ў хаце да палудню ўсе, дык павярнуцца нейдзе, сьпінамі адно аб другога тромся.

Гэтая гаворка ўзмацніла ў разуменні Мікіты адчуваньне вялізарнай розьніцы паміж яго жыцьцём за апошнія месяцы і жыцьцём бацькоў. Гэтая розьніца ва ўсім: у вопратцы, харчоў. Чорнае чыстае паліто Мікіты, якое вісела на кручку каля палацкай, рэзка вылучалася на фоне шэрых бярвён сьцяны і шэрай вопраткі, накладзенай на палаці, здаецца, нарочна адпыхалася ад іх, каб ня брудзіцца. І Мікіта сам час ад часу паглядаў на паліто, і ў яго абуджалася пачуцьцё агіды, ён баяўся, што са сьцяны ды з армякоў і кажухоў бацькаўскіх налезуць у паліто прусы, вошы.

Бацька Мікітаў сам добра разумеў розьніцу між сваім жыцьцём і жыцьцём сына і ў гутарцы так ці сяк намякаў на гэта.

— Наш валасны пісар,—казаў бацька,—вунь як жыве, зусім панам: дочак паўбіраў, сына ў горадзе ў гімназіі вучыць, а ў губэрскай канцэлярыі каб яго пасадзіць, дык і зусім-бы не пазнаць. Я надысь адваката ў горадзе знаёмага спаткаў і калі сказаў, што ты ў губэрніі ў канцэлярыі служыш, дык ён вэнь зайздросьціў і хваліў цябе. Вельмі, кажа, добра твой сын прыстроіўся.

Мікіта разумеў бацьку і адказваў яму гэтак-жа, многага не дамаўляючы.

— Яно нішто-б, калі ўтрымаюся. Буду жыць.

А бацька раіў:

— Добра службы, дык чаму ня ўтрымаешся? Абы начальства слушаўся, дык ўтрымаешся.

Толькі жонка пайншаму думала пра службу Мікітаву. Яна баялася, што Мікіта кіне яе, простую бабу, паедзе адзін, і таму за словамі бацькі сьпяшаючы праказала:

— Каб-жа даў божачка ды ты ня ўтрымаўся, можа-б і я па людзку пажыла тады.

Вось дурніца,—адказала на гэта маці,—калі ўтрымаецца, дык і цябе возьме ў горад і дзецям добра будзе, ня будуць у гнаі капацца.

— І чакаць ня буду,—уставіў Мікіта. Я-ж і прыехаў за тым, каб узяць, цябе, кватэру ўжо знайшоў добрую. Паедзем, а ўлетку будзем у госьці да таты прыяжджаць.

Жонка глянула на Мікіту ветліва, хацела радасна ўсьміхнуцца яму, але ад гэтае-ж радасьці падкаціўся да горла клубочак балючы, успомніла ўсё, што перацярпела, і захацелася заплакаць. Яна ўзьнялася з лаўкі і вышла з хаты.

* * *

У 1915 годзе старэйшы брат атрымаў ад Мікіты ліст, у якім пасьля ўклонаў усёй сям'і братавай было напісана наступнае:

«... Мяне мабілізавалі на вайну. Я хутка, пэўна, паеду на фронт, і Маланьня застаецца адна з дзяцьмі. З В... ужо ўсе ўцякаюць: баяцца немцаў. Дык я прашу цябе, дарагі брат, не адмоў, як прыедзе да цябе Маланьня, дай ёй у сваёй хаце куток, а я ўжо, як зьвярнуся з вайны, калі жыў буду, дык аддзякую табе...»

У час, калі Мікіта пісаў гэты ліст брату, дваццаць чацьверты Сібірскі полк стаяў у дванаццаці вярстах ад фронту ў кінутай сялянамі вёсцы. Полк у гэты час быў у рэзэрве.

Удзень офіцэры выводзілі салдат на выган за вёску і сьпяшаючы вучылі іх маршыраваць, вучылі прыёмам з вінтоўкай. А вечарамі салдаты зьбіралі пад павецямі кінутыя дровы, а калі іх ня было, дык ламалі платы, пілавалі на дровы жэрдкі, карыты і тапілі печы, а ў посудзе, кінутым гаспадарамі, варылі накапаную бульбу ці варыва.

Гэнае жыцьцё ў вёсцы вельмі прыпамінала салдатам кінутыя імі далёкія родныя хаты, адкуль да іх кожны дзень ішлі сьлязьлівыя лісты жонак і мацерак. Вечарамі ля комінкаў салдаты перачытвалі адзін другому атрыманыя з дому лісты і тады пра ўсё пачыналі думаць паранейшаму, ня як салдаты, а як сяляне, апавядалі адзін аднаму пра свае далёкія вёскі, пра навіны з тылу, і гэтыя навіны ўзбуджалі і пасялялі ў кожнага жаданьне паехаць дадому, пабачыць крэўных.

Удзень чулі салдаты нясціхаючыя гарматныя стрэлы на фронце. Кожны дзень праз вёску везьлі хурманкамі пакалечаных, параненых людзей. І стрэлы і параненыя прыпаміналі аб пагражаючай сьмерці, і салдаты паціху адзін другому выказвалі ўзрастаючы ў сэрцы страх і жаданьне паехаць ці ўцячы дадому.

Праз чатыры дні пасья таго, як паслаў Мікіта ліст да брата, пісаў ён вечарам першае сваё данясеньне ў контрразведку N-скай дзейнічаючай арміі. У данясеньні Мікіта пісаў, што ў палку ціха, але лісты з дому ды параненыя растрывожваюць салдат, і раіў, каб перавозку параненых рабілі па якім-кольвек другім шляху.

* * *

Ціха ў хаце. Цёпла. Ад невялічкага агеньчыку ў лямпе мала сьвятла на Кандратаву хату новую, і ў хаце пануе паўзмрок.

Кандрат з усёй сям'ёй за сталом вячэрае. На стале невялічкі кошык з печанай бульбай. Кандрат бярэ ў рукі круглыя яблыкі спечанай акурат пад яго смак бульбы, здувае з яе попел, доўга качае бульбіну паміж далонямі, каб адстала скарынка і каб бульбіна была больш сопкай, потым сашкрэбвае трошкі паверху шалупайку, каб заставалася жоўценькая, прыгарэўшая, ломіць бульбіну напалам, высыпае сабе ў рот сопкае яе нутро з палавінак і тады паціху жуе жоўтую прыгарэўшую смачную шалупайку.

Кандрат есьць бульбу і час ад часу пазірае ў вакно. На дварэ пачынаецца дождж. Дождж браскае капкамі ў шыбы, і чутна ўжо, як пачынаюць за вакном падаць капкі са страхі на зямлю.

Потым на дварэ застукалі калёсы. Нехта тпрукнуў. Кандрат паклаў разламаную напалам бульбіну і прыліп тварам да шыбы.

— А глядзі ты, ці ня Мікіціха толькі прыехала. Яна мусіць...

Кандрат ускінуў на плечы пінжак і пайшоў на двор. Тады ўся сям'я прыліпла да вокан.

На дварэ ля калёс стаяла жанчына і двое дзяцей. Мужчына-хурман здымаў з калёс вялізную карзіну. Кандрат пацалаваўся на крыж з Маланьняй, падаў руку суседу, які прывёз яе.

— Гэта-ж бы напісалі, дык я-б і прыехаў, конь усёроўна ўжо адпачывае...

— А калі я прывёз, дык што?

— Ды нічога, але-ж і свой конь ёсьць, і на сваім-бы можна прывезьці.

Сям'я адышла ад вокан і скучылася на ганках. Кандраціха павіталася з Маланьняй і гэтак-жа, як і Кандрат, тры разы на крыж пацалавалася з ёю. Унеслі ў хату чамадан і карзіну. Кандрат павялічыў агеньчык у лямпе, памог дзецям Маланьніным распрануцца і зноў сеў на сваё месца каля столу.

— Дастань хіба сала, ды сасмаж,—звярнуўся ён да жонкі,—яны-ж мусіць ня посьцяць... Яно і нам пасьціць цяжка, няма селядцоў, і алей вышаў... А мо' й бульбы-б нашай печанай паспытала? Я дык надта люблю. Усё багацьце наша цяпер у бульбе.

Кандрат узяў пакінутыя на сталe палавінкі бульбіны, патрымаў іх у руцэ, паказваючы Маланьні, потым выціснуў з шалупайкі ў рот сабе сопкае і са смакам еў пагарэлую цвёрдую шалупайку.

Тры гады, якія пражыла Маланьня ў горадзе, адвучылі Кандрата бачыць у ёй сваю сялянку. Яе гарадзкі убор розніў яе ад усяе сям'і. Маланьня адчувала гэта і хацела, каб як-небудзь згладзіць гэную розніцу сваімі паводзінамі.

— А й я вельмі люблю печаную бульбу, яшчэ не забылася.

— Дык праўда, сядай ды паспытай, мо' даўно ела ўжо яе,—запрашаў Кандрат.

Жонка ставіла на стол малако і, скоса зірнуўшы ў бок Кандрата, праказала:

— Чаго ты з бульбай сваёй прыстаў, вось смак знайшоў...

У шыбы бразкаў восеньскі дробны дождж. Са стрэх на мяккі пясок каля сьвежа насыпанай прызбы пякалі кроплі вады.

Частка другая

На зямлі, раскірэчыўшы ногі, сядзеў Алесь. Вакол яго, адзін за другім, пабраўшыся друг дружку за паяскі, хадзілі дзеці. Уперадзе самы большы—гэта матка. Большы паціху вёў за сабою «сваіх дзяцей» і ставіў пытаньні Алесю. Той адказваў.

— Коршык, коршык,—пытала матка,—што ты робіш?

— Ямачку капаю,—адказваў коршык.

— На што табе ямачка?

— Каменьчыкі хаваць.

— На што табе каменьчыкі?

— Голачкі вайстрыць.

— На што табе голачкі?

— Мяшочкі шыць.

— На што табе мяшочкі?

— Каменьчыкі зьбіраць.

— На што табе каменьчыкі?

— Тваім дзеткам зубкі выбіваць.

— На што зубкі выбіваць?

— Каб яны маёй капусты не клявалі.

— А нашто табе капуста?

— Сваіх дзетак гадаваць.

— Нашто табе дзеткі?

— Каб тваіх дзетак кляваць.

Пасьля гэтых слоў матка стала насупроць коршыка і нарыхтавалася да абароны дзяцей, якія замерлі на месцы за плячыма маткі. Коршык усхапіўся з зямлі і мерыцца накінуцца на самага задняга хлапчука. Потым заскакалі, забегалі дзеці наўкола маткі, а коршык

налятае на іх і скрозь натыкаецца на яе высокую. Стаміла такая гульня коршыка, і ён нібы сьціх, спыніўся на хвіліну, потым, намерыўшыся, скокнуў і ўхапіў самага задняга хлапца за плечы. Рэшта мягнулася ўбок, ірванула за сабой матку, і яна, непаваротлівы цяжкі хлапец, упала на зямлю. Алесь зарагатаў.

— Ну й матка, падае як кабан!

Васіль Кандратаў, маткай быў ён, узняўся з зямлі, глянуў на Алеся, які стаяў непадаляк у кароценькіх чорных штанах, і злосна крыкнуў яму два разы.

— Хоць з паноў, ды без штаноў! Хоць з паноў, ды без штаноў!..

Дзеці сталі паўкругам і чакаюць, што будзе. Калі яны першы раз убачылі на выгане Алеся ў кароткіх чорных штанах, яны пазайздросьцілі яму і ня зьлюбiлі яго. Але калі Алесь пачаў кожны дзень ганяць на выган сьвіней і вучыць дзяцей розным прывезеным з гораду гульням, яны пазналі ў ім добрага хаўрусніка і зрабіліся самымі блізкімі яго сябрамі. Васіля яны ня любiлі. І цяпер іх сымпатыі былі на баку Алеся. Гэтыя сымпатыі пасіляліся яшчэ таму, што Алесь часта, як ведалі дзеці, цярэў крыўду цераз Васіля. Вельмі часта бывае, што Васіль пазьядае ў стопцы з гладышоў смятану, а мацеры скажа, што бачыў, як Алесь у стопку лазіў. Тады маці б'е Алеся за гэта.

Дзеці пазіраюць на Алеся і міргаюць яму вачыма. А ён зірнуў на Васіля, падышоў да яго сьпінай і з усмешкаю праказаў:

— Хлопцы! Што гэта сьмярдзіць так падлай? Вы ня ведаеце?

Ён зморшчыўся і плюнуў. Потым павярнуўся да Васіля, нібы раней не заўважаў яго.

А-а! гэта-ж клоп, сьмярдзючка рыжая тут стаіць! А я думаў, што гэта сьмярдзіць? Уй! Ну й рыжы! На тваёй галаве аладкі можна без агню пачы...

Дзеці зарагаталі, а Васіль адыйшоў крыху ў бок і крыкнуў Алесю:

— Дарма!.. Падражнішся вось, я маме скажу. Прыехаў, жарэш наша дабро, ды яшчэ сьмяяцца будзеш! Добра-ж! Мама табе пакажа!..

— Уй, як сьмярдзіць!—крычалі дзеці.—Уй, як сьмярдзіць!

Васіль пайшоў дадому. Тады дзеці зноў пасадзілі аднаго хлапца ў кругу і пачалі хадзіць наўкола яго за маткай. Маткай абралі Алеся.

* * *

Па полю ўперагонкі з ветрам нясуцца белым густым воблакам сьнегавыя веі. Ім многа прастору ў полі, нішто не сустрымае іх. Нізкія кусты алешніку, што парасьлі над канавай ля шляху, засыпаны сьнегам, і чуць-чуць выглядаюць з яго асобнымі голымі галінкамі іх верхавіны. Завеі нясуцца палявымі прасторами, засьцілаюць бельлю густой далячынь і там, зьлемяўшыся ў адно з белаватымі сьнегавымі хмарами, зьнікаюць за небасхілам.

У баку ад поля, як можа толькі ахапіць вока, стаіць густою сьцяной вялікі бор. Імчацца завеі полем да самага лесу і, даляцеўшы да падножжа высокіх, густа стаячых стагодніх хвой, спыняюцца, пачынаюць крыжыцца і ціха кладуцца на намеценую ўжо каля лесу белую сьцяну гурлакоў. За сьцяной гэтай зусім ціха, няма ветру і дзе-ні-дзе тырчыць з-пад тонкага пласту сьнегу маленькая галінка, ці хваёвая шышка. А ў гары над лесам высака плывуць шызыя хмары, з імі імчыцца вецер. Вецер налятае на лес, гудзе ў верхавіньні хвой, зьмятае з хвой сьнег. Гойдаюцца хвой; гул у лесе ў гары плавае, і над лесам, нібы дым, узьвіваецца сьнег.

Непадаляк ад лесу на ўзгорку стаіць хата, была калісь клеццю. Хата адным сваім невялікім вакном углядаецца ў далячынь туды, дзе шлях, дзе ляды, дзе відаць белыя стрэхі далёкіх хутароў.

Хата восеньню толькі складзена. і дзядзінец зусім не абгароджаны. Ля хаты намецен высокі гурлак, гэта пад сьнегам ляжыць бяровеньне няскладзенай стопкі. За бяровеньнем, далей ад лесу з жэрдак зроблен хлеў. Накрыты хлеў яловымі лапкамі. А яшчэ крыху ў бок ад хлеву сьнегавымі белымі бабамі стаяць два невялікія стагі. Стагі падскубены знізу, і ад гэтага здаецца, што дэве тоўстыя старыя жанчыны ўгрузьлі ў сьнягу і застылі там, ня могуць выйсці з яго.

Завеі сьнегавыя носяцца па полю. Над гурлаком ля хаты кружыцца сьнег, нібы вулькан белы дыміцца. Вецер шалелы разьбегаецца ў полі, захапляе цэлыя гуры сьнегу, нясе іх і, наляцеўшы на адзінокую ў полі хатку, закідвае яе сьнегам, намятае сьнег праз шчыліны ў шыбах у хату, сыпле ім праз дзіркі пад стрэхамі на гару.

Сьнег лезе праз шчыліны паміж жэрдкамі ў хлеў і калючым холадам абдае схудалую карову. Карова дрыжыць, адварнулася ад ясьляў задам у бок, адкуль дуе вецер і перажоўвае зьедзеную мешань. У каровы глыбока ўдаліся ў нутро худыя бакі. Яна мяккімі губамі выбірае з-пад ног з гною няўтоптанья саломіны і падоўгу перажоўвае іх, дрыжыць ад холаду і паціху мыкае. Побач у хлеве, за перагародкай, такая-ж, як і карова, худая лахматая кабыла. Кабыла ня хоча адыйсці ад ясьляў. Яна стада бокам да ветру і дастае з ясьляў сена. У сене цуркі, яны казытаюць кабыле ноздры. Кабыла губамі разварачвае аб'едзеныя цуркі, выбірае асобныя мурожны і ад казытанья фыркае. На вачох у кабылы накарэў гной. На хвасьце і сьпіне ў яе сьнег кладзецца. Час ад часу яна спыняе шуканьне ў ясьлях, расгаўляе ногі і ўстрэсвае ўсім целам, каб скінуць са сьпіны сьнег і крыху сагрэцца. У яе тады вяла абвісае ніжняя губа і гэтаксама трасецца.

А вецер з заваямі ўсё зласьлівей кідаецца на хату, на хлеў, сыпле ў хлеў праз шчыліны сьнег, застрае ў шчылінах паміж жэрдак, ірвецца адтуль і злосны жалобна сьвішча: у-ю-й-й-й-у...

‘Ля варот стаіць Мікіта. Ён худы, аброс густой кароткай бародою.

Ужо другі год, як ён зьвярнуўся з вайны. Тады яго з радасьцю спаткалі суседзі, брат, жонка. Ён доўгі час жыў у братняй хаце. Доўгі час нядзельнымі днямі ён выходзіў на вуліцу ў салдацкай форме, у ботах, у шынэлі і йшоў па вуліцы салдацкай разьмеранай хадой. Потым перашыў шынэль на армяк. Боты падраліся. На штаны, на месцы кален, ляглі жарыя лапекі з старога зношанага даўно армяка. І адзінай памяцьцю аб салдатчыне засталася замураная шапка кучомка.

З самага ранку й да вечару калупаўся Мікіта ля хаты, каля стагоў і хлева; цэлымі гадзінамі раскапваў ля хаты і хлеву сьнег і час ад часу прывозіў з лесу на кабыле гальлё. Вечарамі садзіўся на калодачку пасярэдзіне хаты насупроць комінку, і то кроіў акраўкі, разматваючы скручанае абаранкамі палосьсе і плёў лапці, то дамашнім спосабам, распарваючы ў печы ясьень, гнуў палазы і выцёсваў капыльлё для саней. Разгрэўшыся ля комінку, падоўгу цяжка кашляў. Гэты кашаль ён часткова прывёз з вайны, а пасіліў яго вясною, калі, перажджаючы рэчку, уваліўся ў ваду пад лёд.

Мікіта адгроб ад варот гной, прычыніў вароты і пайшоў да стогу. Там ён стаў у зацішшы ад ветру, абапёрся на стог і доўга стаяў нярухома. У яго памяці ўсплывалі перажытыя гады. Усплывалі нібы зусім сьвежыя вобразы жыцьця ў губэрскім горадзе, і паўставаў у памяці як жывы Зубковіч. З Зубковічам Мікіта разышоўся яшчэ да вайны, яго адаслалі ў другі горад. Але зараз чамусьці лезьлі ў памяць даўнія словы Зубковіча, якія ён шэптам гаварыў Мікіту ў ноч пасья першай Мікітавай удачы. Тады тыя словы крыху палохалі, але Мікіта ня верыў у іх, а зараз яны зноў усплываюць у памяці і нараджаюць трывогу. Пасья рэволюцыі мінулае палохала Мікіту і мучыла яго страхам. Ён баяўся, каб ня выказаць як свайго мінулага людзям і ў гутарках пра старое маўчаў больш. Мікіту цяпер, калі ён задумаўся над словамі Зубковіча, пачынае здавацца, што вось-вось выйдзе нехта з-за стога, з-за хлева, возьме яго за грудкі і запытае: служыў ты ахраннікам, ці не? колькі добрых людзей загубіў сваёй службай? Ад гэтага робіцца Мікіту страшна, ён азіраецца наўкола, хрысьціцца хуценька, зьняўшы з галавы кучомку, і шэпча сам сабе:

«Добра, што хоць ніхто ня ведае, а каб ведалі, заганялі-б мяне, затукалі, а мо’ і яшчэ горай было-б, няхай ня ведае ніхто. Няхай дзеці мае пра гэта нічога ня ведаюць»...

Мікіта яшчэ раз азірнуўся наўкола па полю, дзе густая белая завея мяшалася ўжо з змрокамі надыходзячай ночы, наскуб сена, узяў яго ў ахапак, падабраўшы чысьценька да каліва, і панёс у хлёў. Насустрэч яму з хлева ціха заіржала кабыла.

* * *

Пятнаццаць вёрст ішлі босымі па сашы. Калі мінулі скураны завод, нехта запрапанаваў абуцца. Усёй групай сыйшлі з сашы на поплаў, памылі ў канаве ногі і пачалі абуваць боты, чаравікі, лапці.

У горадзе, у адзеле народнай асветы ніхто не асьмельваўся зайсці ў габінэт да загадчыка. Доўга стаялі пад дзвярыма і спрачаліся, каму ісьці, а потым усёй групай зайшлі ў габінэт. Загадчык здзіўлена пазіраў на зайшоўшых, слухаў іх блытаную, ня зусім смелую гаворку, а выслухаўшы, напісаў ім нейкую паперку і расказаў, кудой можна бліжэй дасьці да экскурсійнага бюро.

Як выйшлі з габінэту загадчыка, дык Алесь толькі, махнуў рукой, і тады з гоманам, з шумам пайшла група вуліцамі гораду. У экскурсійным бюро групе далі кіраўніка-настаўніка. Настаўнік паказаў перш усяго спорт-пляцоўку ў дварэ экскурсбюро, потым павёў экскурсантаў у фізычны габінэт аднае школы. Там сівы стары фізык доўга апавядаў пра розныя фізычныя зьявы, даводзіў правільнасьць выказаных думак фізычнымі вопытамі. За час лекцыі разьбіліся дзве шклянныя баначкі, і лопнула ў часе награваньня колба. Вопыт, які хацеў фізык паказаць з колбай, так і ня ўдаўся, бо другой ня было. Вечарам паказалі яшчэ рэнтгэнаўскі габінэт гарадзкой больніцы. Вучні, гэта была экскурсія з вясковай школы, пазіралі на асьветленае сэрца Янкі, дзівіліся, стаіўшы дыханьне, як яно б'ецца, а ноччу ў інтэрнаце жартавалі з Янкі, што ў яго крывое сэрца і што ляжыць яно ў яго крыху бокам.

Заставалася заўтра аглядзець яшчэ электрастанцыю і алейню.

Калі раніцою ішлі на электрастанцыю, над дзвярыма двохпавярховага дому Алесь прачытаў напісанья на шыльдзе наступныя словы:

Российский Коммунистический

Союз Молодежи

Б.. уездный комитет комсомола.

Праз расчыненья ў першым паверсе дому вокны Алесь бачыў, што на сьценах пакояў гэтага дому наклеены нейкія вялізарныя плякаты, патрэты.

«Пэўна клюб для моладзі», падумаў ён.

А калі на рагу вуліцы ў будцы купіў мясцовую газэту і ў ёй на апошняй старонцы прачытаў, што нейкая Карпаўская ячэйка комсамолу правяла суботнік і за дзень падчысьціла ламачча ў цэлай дзялянцы, за што лясьніцтва вынесла ячэйцы падзяку, дык пасья гэтага зноў успомнілася напісанае на шыльдзе.

За горадам, як ішлі да дому, уся група зноў сыйшла на поплаў, і ўсе разуліся. У газэту Алесь загарнуў свае чаравікі.

Прайшоў цэлы месяц пасья экскурсіі. Алесь ужо зусім забыўся аб прачытаным у газэце і на шыльдзе. Ён па прывычцы зайшоў у па-

мяшканьне воласьці, каб папрасіць у сэкратара ком'ячэйкі якую-кольвеч кніжку для чытаньня.

Сэкратар ком'ячэйкі Сяргей сядзеў над нейкімі паперкамі. Калі Алесь зайшоў і сеў на зэдлік, Сяргей адсунуў левай рукою паперы ў бок і пачаў распытваць Алесь пра школу. Пытаў пра тое, як адносяцца да вучняў настаўнікі, як здаюць вучні урокі. А потым узяў Алесь за рукаў кашулі, паглядзеў на яго і загаварыў:

— Многа ў вас хлопцаў у школе добрых, чаму-б вам не організаваць там ячэйку камсамольскую?..

Алесь адразу ўспомніў газету, шылду.

— Слухай! Я нешта пра камсамол у газэце чытаў, як на экскурсіі былі. Што гэта?.. Што мы рабіць будзем, калі камсамол арганізуем?

— Што рабіць?.. Ну, што камсамол робіць?.. Я й сам добра ня ведаю, але прыкладна: ну, разьвёрстку дапамагае зьбіраць, політыцы вучыцца, на бандытаў, калі трэба, ходзіць, у ЧОН'е займаецца, вучыць вясковую моладзь камуністычнаму жыцьцю... Ячэйка гэта, брат, у адно ўсё, гэта калі ўсе пааднаму думаюць. У школе ў вас—як хто хоча, а тады—ячэйка... Да вось хоць партыю вазьмі. Партыя—гэта дарослая, ну, а камсамол нахштальт партыі моладзі. Так і гаворыцца: камуністычны саюз...

— Дык давай, братка, арганізуем, а?..

Алесь пазіраў на Сяргея і чакаў адказу.

— Давай. Ты пагутар яшчэ з тым-сімі з лепшых хлопцаў, а я прыду да вас і арганізуем... Вось тады, брат, запрацуем, толькі трымайся! І я буду з вамі політыкай займацца. Тады мы вашым настаўнікам некаторым у політыцы сто ачкоў уперад дадзім!..

Сяргей падміргнуў Алесью і зноў узяўся за паперы. На кніжкі Алесь забыўся. Ён бягом кінуўся ў школу. Ціхенька адвёў у кут Янку і расказаў яму пра гутарку з Сяргеям.

— А як гэта мы арганізуем?—пытаў Янка.

— Я ня ведаю. Сяргей прыдзе, ён сам пакажа. Толькі ты пакуль нікому больш не кажы.

— А мо' яшчэ Пятру сказаць? А?..

— Пятру?.. ну, можна. А больш нікому... глядзі!..

Праз дзень у аднэй з кляс сабраўся валасны політыка-асьветніцкі гурток, якім кіраваў былы падпаручык, а цяперашні папоў зяць. У гуртку былі ўсе настаўнікі і дзеці папа, дзяка, былога валаснога пісара і некалькі чалавек з служачых валасных устаноў. Гурток развучваў п'есы і ставіў спэтаклі. У гуртку ў гэты час чыталі «Медведзь» Чэхава. Кіраўнік то гучна выкрыкваў асобныя сказы густым мужчынскім басам, патрабаваў ад кагось грошы, то падрабляўся пад жаночы ўпрашваючы голас.

У суседнім пакоі сабраліся трое будучых камсамольцаў і Сяргей.

— Усяго трое?—пытаў Сяргей.—Гэта, брат, зусім мала, каб яшчэ хоць двух.

— Тады паклічам яшчэ Рыгора і Цярэшку... Бяжы, Пятро, пакліч...

Праз хвіліну з'явіліся і Рыгор з Цярэшкам.

Сяргей адчыніў сход.

— Вось, брат, што,—пачаў ён,—каб нам ужо арганізаваць ячэйку, ды давайце ўсё як сьлед. Няхай Алесь старшынёй будзе, а Янка сэкратаром... Згодны?—Ну, вось... Ты і пратакол пішы,—з'вярнуўся ён да Янкі.

Сяргей пачаў даклад. Ён гаварыў пра барацьбу на фронце, пра тое, як Чырвоная армія перамагла Ўрангеля; гаварыў пра барацьбу з белапаляжамі. А пад канец сказаў некалькі слоў аб уцекачоў арміі і пра тое, што камсамол павінен выяўляць і дапамагаць уладзе лавіць уцекачоў.

Хлопцы слухалі ўважліва. У кожнага з іх быў урачыста-ўзьяты настрой. Ніхто з іх не разумеў яшчэ, што такое камсамол, акрамя таго, што савецкай краіне цяжка бараніцца ад ворагаў і што камсамол павінен выяўляць і дапамагаць лавіць уцекачоў. Але за гэтым кожны адчуваў нешта яшчэ большае, яшчэ больш важнае...

Янка трымаў у руцэ аловак; паклаў руку на паперу, але нічога ня пісаў. Алесь штурхануў яго ў локаць.

— Ты пішы, пратакол пішы...

— Я ня ведаю, як...

— Мала што, пішы...

Янка на паперы выявіў слова пратакол і зноў спыніўся.

— Сяргей скончыў даклад, памаўчаў хвіліну, потым узьяўся і дадаў да сказанага раней:

— Вось, брат, што я яшчэ забыўся сказаць, што камсамол і спэктаклі павінен ставіць, тады мы тых вунь пахерым...—Сяргей паказаў на дзьверы, адкуль даносіўся голас кіраўніка гуртка, які чытаў п'есу.—Пахерым іхны, а свой гурток такі, брат, зробім, што... Так... А праз месяц, вось яшчэ, дашлюць вам кожнаму білет камсамольскі ў шаўковай вокладцы...

Сяргей падышоў да Янкі.

— Не напісаў? Ну, давай пісаць... Пратакол агульнага сходу,—дыктаваў Сяргей,—беспартыйнай сялянскай моладзі... Былі на сходзе такія-та. Запішы... Ось тут пішы: слухалі, а тут—пастанавілі... Тут—даклад сэкратара ком'ячэйкі аб арганізацыі камсамолу, а тут—арганізаваць ячэйку камсамолу і рыхтаваць з сябе змагароў за савецкую ўладу і камуністычную партыю... Выбраць старшынёй ячэйкі Алесь, а сэкратаром Янку. Пішы... Камандыраваць Алесь у павятовы камітэт

для таго, каб узяць неабходнае кіраўніцтва... Правільнасьць пратаколу падпісалі... ну ўсе, хто ёсьць, няхай падпішуць... А цяпер, Алесь, зачыняй сход і сьпяём інтэрнацыянал.

Зьбіваючыся, на розныя галасы ўсьлед за Сяргеем зацягнулі пяцера маладых хлапцоў словы вядомага ім ужо сьпеву. З кожным новым сказам сьпеву галасы мацнелі, уздымаліся вышэй. У суседнім пакоі сьціхла чытанка. Кіраўнік культурна-асьветніцкага гуртка адчыніў дзьверы, зірнуў на хлопцаў і спыніўся.

— Чорт ведае, што такое? Чаго цяпер сьпяваюць?

Але хутка пазнаў сэкрэтара ком'ячэйкі Сяргея, прасунуўся ў дзьверы клясы бліжэй да стала і таксама запеў.

* * *

Пра камсамольскую ячэйку ў сяле, валасным цэнтры, ведалі ўсе. Ячэйка ўнесла нешта новае ў навакольнае жыцьцё. І ня то, каб якой працай сваёй вялікай, працу за два тыдні не разгарнулі яшчэ добра, але наогул самы факт утварэньня ячэйкі быў вялізарнай зьявай, да якой цяпер была прыкавана ўся ўвага насельніцтва сяла. Аб ячэйцы гутарыла моладзь, гутарылі старыя і дзеці.

У школе ўсё жыцьцё пачало кружыцца наўкола ячэйкі. Частка вучняў старэйшых кляс стала на бок ячэйкі, другая чуралася яе. Гэта самае адбылося і ў сяле сярод моладзі. Большасьць моладзі стала за ячэйку, частка—за культасьветніцкі гурток. У сяле сталі друг супроць дружкі дзьве сілы, гэта ўсе разумелі. Праўда, у культасьветніцкім гуртку амаль усе настаўнікі, культурныя сілы, а ў ячэйцы толькі пяць камсамольцаў ды Сяргей з імі, ды яшчэ за ячэйку сялянская моладзь і большасьць вучняў.

У гуртку нібы большыя сілы. Яны спектаклі ставяць, бібліотэку маюць добрую, у іх сьпевам вучаць, а ў ячэйцы пакуль што толькі заняткі па «Азбуке коммунизма» Бухарына і ў суботнія дні вечарамі сходы з дакладамі Сяргея аб міжнародным становішчы і задачах, ды газэты, якія ішлі ў ячэйку з гораду.

Ячэйка ў Янкавага бацькі ў хаце паставіла пад лаўкай скрыньку і туды склала свае кніжкі. Сяргей усе кніжкі, якія дасылаліся з гораду валасному контр'агэнцтву друку, перанёс у ячэйку. Адаваў ячэйцы і ўсе газэты, якія ішлі на воласьць.

Праз месяц ячэйка вырасла. Запісаўся ў ячэйку Ічэ, сын каваля, і Зося, вучаніца, дачка селяніна. Зося запісалася ў ячэйку і хадзіла пакуль што ў культурна-асьветніцкі гурток іграць на спектаклях.

Паміж гуртком і ячэйкай пачалося змаганьне.

Зьбіраючыся ў дзяка на кватэры, гурткоўцы цэлыя вечары гутарылі пра ячэйку, кпілі над няпісьменнасьцю і някультурнасьцю камсамольцаў і, тымчасам, чагосьці трывожыліся. Да гэтага часу на іх была накіравана ўся ўвага сяла, а як зьявіліся камсамольцы, увага гэтая

падзялілася. Падзел гэты нават захапіў і валасны выканком. Сяргей быў з комсамольцамі, а старшыня выканкому—з гурткоўцамі, і з імі яшчэ падатковы інспектар і другія служачыя.

Сяргей з кожным днём адносіўся да гуртка ўсё больш адмоўна.

— Чаго яны круцяць насамі ад ячэйкі?—пытаў ён.

Старшыня выканкому абараняў гурток.

— Ты няправільна падыходзіш да інтэлігенцыі,—казаў ён,—ячэйка што?—нічога пакуль, а гурток—культурныя інтэлігентныя сілы воласьці. Калі гаварыць так, як ты, дык гэтыя сілы разьбягуцца і з адной ячэйкай нічога ня зробіш... Ячэйку вучыць яшчэ трэба.

Сяргей нэрваваўся, злаваў.

— Тваю гнілую інтэлігенцыю яшчэ больш вучыць трэба.

У апошнія дні гэтка гутаркі паўтараліся ўсё часьцей.

Перад колядамі гурток падрыхтаваў спэтакль. На расклееных па сялу афішах вялізнымі літарамі было пасья назвы п'есы напісана, што спэтакль ставіць культурна-асьветніцкі гурток. Бечарам комсамольцы павыдзіралі ў афішах гэныя месцы, але праз гадзіну гурткоўцы іх зноў наклеілі з такім-жа надпісам. Старшыня выканкому паклікаў да сябе Алеся і накрычаў на яго за ўчынак комсамольцаў.

Да спэтаклю комсамольцы рыхтаваліся і рыхтавалі вучняў.

— Калі добрае што, дык слухаць мем, а як барахло якое—засьвішчам...

На спэтаклі комсамольцы і вучні сядзелі ў задніх радок. Вучні стаялі па вокнах, на лаўках. Пакуль ішла п'еса, у залі было ціха, ды час ад часу прарываўся рогат. А калі пасья п'есы на сцэну выйшаў гуртковец-настаўнік і, пакланіўшыся ў залю, праказаў назву вершу, які хацеў дэкламаваць, заднія рады залі зашумелі. Настаўнік правёў рукой па ілбу, глянуў у заднія рады аўдыторыі і пачаў дэкламаваць.

Глаза... Глаза...

Не пасьеў ён праказаць гэных слоў, як з усіх куткоў узняўся шум, потым сьвіст.

На сцэну выйшаў кіраўнік гуртка і запрасіў цішыні.

Настаўнік зноў праказаў першыя словы вершу, і зноў хтосьці прарэзьліва сьвіснуў у заднім радзе.

І зноў на сцэну выйшаў кіраўнік гуртка. За ім узняўся старшыня выканкому і пачаў сароміць вучняў і комсамольцаў.

Настаўнік злосна глянуў у заднія рады, пачаў дэкламаваць. Вось ён ужо пераказаў восем радкоў вершу, а тут зноў гэныя словы:

Глаза... глаза...

і яны зноў згубіліся ў прарэзьлівым дружным сьвісьце. Цяпер настаўнік завярнуўся і пайшоў за сцэну. Старшыня выканкому пайшоў дадому. Спэтакль хутка скончыўся.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
АРХИВ-МУЗЕЙ ЛИТЕРАТУРЫ
И ИСКУССТВА БССР
Библиотека ИИВ. № 67

Центральный гос. архив
литературы и искусства БССР
Библиотека 17 № 1910

Назаўтра старшыня выканкому доўга гутарыў з Сяргеем, пераконваў, што такой зьявы, як была на спэтаклі, нельга далей цярпець. Сяргей даводзіў, што хлопцы правільна асьвісталі дэклімацыю настаўніка.

—Ну што гэта за верш?—гаварыў ён.—Глаза, глаза... А ну яго!.. Вось, брат, яно й ёсьць, што гнілая інтэлігенцыя...

У гэтым спэтаклі ўдзельнічала і Зося.

Назаўтра-ж паклікаў яе да сябе ў калідор Алесь і заявіў, што калі яна яшчэ будзе іграць на спэтаклі ў гуртку, дык ячэйка прыцягне яе да адказнасьці і выключыць з комсамолу.

Ячэйка хацела перамагчы. Ячэйка хацела адваяваць сцэну, каб самім комсамольцам гаварыць з яе перад спэтаклямі, каб самім ставіць спэктаклі, дэклімаваць, пець. Пачалося ўпартае змаганьне за сцэну. Змаганьне перанеслася ў школу, дзе сярод вучняў было многа гурткуўцаў. Алесь, які кіраваў фактычна ўсім унутрышкольным, пазанавучальным жыцьцём школы, павёў атаку на гурткуўцаў. Ён з групай хлапцоў склаў сьпіс, каму і калі чарга мыць памост у клясах, піліць дровы. Раней звычайна дзяўчат вызвалілі ад пілаваньня дроў, зараз гэтае правіла было скасавана.

— Нашым мы зможам дапамагці,—казаў Алесь,—а яны, панскія донькі, няхай самі і напіляць і паколюць.

Хутка ў лесе адбылася і першая сутычка.

Ісьці ў лес трэ́ было ўсім хлапцам і дзяўчатам. Так і хадзілі. Але раней усе дзяўчаты—папова, дзякова, пісарава у лес ня йшлі, а дадому, і гэта неяк лічылі нармальным. На гэты раз Алесь нарошніа папярэдзіў іх:

— Пасьля абеду ў лес пойдзем па дровы, глядзіце, каб не ўцяклі! Але дзяўчаты ў лес не пайшлі.

Алесь у лесе сабраў вучняў, і ўсе згадзіліся, што тром не зьявіўшымся ў лес заўтра трэ́ будзе адпіліць адразу дзьве чаргі дроў. Раніцою Алесь папярэдзіў іх аб гэтым. Дзякова дачка зарагатала Алесю проста ў твар і адварнула.

— А я ня буду піліць дроў!

— А вось-жа будзеш!

— Ня буду! Ня будзем!..

— Пабачым!

Алесь пакінуў іх. Дзяўчаты пайшлі да загадчыка школы, і ён дазволіў ім дроў ня піліць.

Калі раніцою Алесь зьявіўся ў школу, ён перш усяго праверыў, ці папілены дровы. А праз пяць хвілін у самай большай клясе ўжо сабраўся вучнёўскі сход і пачаў разьбіраць пытаньне аб выключэньні ўсіх грох дзяўчат са школы. Дзяўчаты плакалі на сходзе. Загадчык школы абараняў іх і даводзіў, што сход ня мае ніякага права каго-б

то ні было выключачь са школы. Ня глядзячы на гэта сход аднагалосна пастанавіў патрабаваць ад школьнае рады выключэньня ўсіх грох.

А яшчэ праз некалькі часу здарылася самае важнае. Комсамольцы на адчыненым сходзе абгаварылі пытаньне культурнай працы ячэйкі і тут-жа ўтварылі драматычны гурток і гурток сьпеваў. Тут-жа ўхвалілі патрабаваць ад культурна-асьветніцкага гуртка сумеснага агульнага сходу, каб на ім вырашыць, каму кіраваць гурткамі: ячэйцы ці культ-асьветніцкаму гуртку.

Пасьля сходу ячэйкі Алесь пайшоў да кіраўніка гуртка і абвясціў яму пастанову ячэйкі.

— Няхай сход вырашыць, чья сцэна,—наша ці ваша.

Кіраўнік на гэтыя словы сьмяяўся, даводзіў, што нічога з гэтага ня будзе.

— Ячэйка-ж ня зможа кіраваць, ну што вы? Гэта разбурыць усю працу.

— Не разбурыць, наладзім.

— Калі вы ўжо, Алесь, так настойлівы, я згодзен вось на што: няхай хлопцы з ячэйкі ідуць у гурток і будзем працаваць...

— А хто кіраваць? Вы?.. Не, ня так...

— Ха-ха-ха! Кіруйце вы, я буду ў вас простым гурткоўцам. Згодны?

— Чаго гаварыць? Будзе сход і вырашым тады.

Алесь пайшоў.

У суботу ў клясу сабраўся ўвесь склад культурна-асьветніцкага гуртка. На сцэне сыйшліся кіраўнік і група старэйшых гурткоўцаў, аб нечым радзяцца.

У другой клясе сходзіліся ўсе, хто за ячэйку. Праз некалькі хвілін яны ўсе ўвайшлі ў клясу, дзе былі гурткоўцы. Усьлед за імі, кульгаючы, зайшоў Сяргей. Алесь спыніўся каля стала.

— Займай, хлопцы, першыя месцы, зараз спэтакль будзе.

Пачалі абіраць старшыню сходу. Ён адразу загаманілі, закрычалі прозьвішчы.

— Пылькіна! Пылькіна!—крычалі гурткоўцы.

— Алеся! адказвалі ім вучні.

— Алеся!

Алесь узьняўся з лаўкі.

— А я прапаную Сяргея, каб як сэкратар ком'ячэйкі ні за тых, ні за другіх быў.

Гоман сьціх, і Сяргей адчыніў сход. Першае слова ўзяў старшыня выканкому. Ён усяляк даводзіў, што культурна-асьветніцкі гурток робіць каштоўную справу, і што ячэйка не падумаўшы хоча разбурыць гэты гурток. Ён дагадаўся, што перамога можа быць на баку ячэйкі. У адказ яму то там, то сям на лаўках узьнікаў шум.

За плячыма старшыні на сцэне хадзіў нэрвуючыся былы офіцэр, кіраўнік гуртка. Унізе ля сцэны, абапёршыся на стол, стаяў настаўнік,

кіраўнік сьпеваў, пазіраў кудысьці ў бок і бяз даі прычыны крывагіранічна ўсьміхаўся. Выгляд у яго быў такі, нібы ён некага вельмі шкадуе.

Гаварыў яшчэ нехта з гурткоўцаў, што калі возьме ячэйка верх, дык яны не дадуць ячэйцы ні дапамогі, ні кніжак, і прапанаваў уступаць у існуючы ўжо гурток.

Яго заглушаў шум і выкрыкі. Пасьля гаварылі яшчэ Алесь і Сяргей.

Калі пачалі галасаваць прапанову Алесь: хто за тое, каб культурна-асьветніцкі гурток распусьціць і ўсю працу весьці ячэйцы,—у клясе ўзьняўся зноў дружны гоман. Абодвы бакі хацелі хоць зараз наwerbаваць сабе больш галасоў. Пяць чалавек лічылі ўзьнятыя ўгару рукі. Потым лічылі тых, хто супроць. На восем галасоў у ячэйкі аказалася болей. Культурна-асьветніцкі гурток быў распушчаны.

З клясы па аднаму выходзілі гурткоўцы. Засталіся некаторыя гурткоўцы вучні і старшыня выканкому. Ён злаваў.

— Ня трэба было так рабіць... Ну, распусьцілі, а што далей зробіце, а?..

І стаяў перад моладзьдзю, чакаў адказу. Нехта адказаў яму:

— Спэтакль паставім.

У клясе зарагаталі.

— Паставім, паставім!.. Пабачым, як паставім, тады скажаш...

Сход равыйшоўся. Праз два дні Янка з Цярэшкам перапісвалі кніжкі бібліятэкі культурна-асьветніцкага гуртка, а комсамольцы ў руках пераносілі іх у памяшканьне выканкому да Сяргея і там раскладвалі ў шафе. Сяргей кульгаў, ходзячы па пакою, разглядаў падоўгу два тоўстыя томы падарожжаў Пржэвальскага, у бліскучай цісьненай вокладцы, і хваліў комсамольцаў.

— Вось яно, брат, і малайцы вы! Гэта-ж такая бібліятэка, што й мы каму-некаму можам даць кніг, а ня то, каб яшчэ прасіць у каго. Толькі каб шчадзілі іх, вось што. Каб сьпісаны ўсе былі...

Ён падыходзіў да шафы і зноў падоўгу разглядаў кнігі.

Яшчэ праз два тыдні ячэйкавы драмгурток ставіў «Осиное гнездо». Гэта быў яго першы спэтакль.

Пасьля сходу многія з былога культурна-асьветніцкага гуртка зусім адыйшлі ад працы, частка прыйшла ў гурток ячэйкавы. Кіраваў гуртком настаўнік, выкладчык матэматыкі. Раней ён час ад часу удзельнічаў у пастаноўках.

На гэтым-жа спэтаклі ў канцы гурток прасьпяваў «Грышка ды Саўка ладзілі дуду» і «Інтэрнацыянал».

Заля ў часе спэтаклю была перапоўнена.

Так была закончана першая перамога комсамольцаў.

* * *

Рыгор непадаляк ад хаты, гоняй пяцёра, гроб сена. Ён набраў вялізны прыгожы перабор, падняў з зямлі і паклаў яго на напалову складзеную ўжо капю, потым выцер рукавом з шыі пот і сеў ля капы адпачыць.

Праз некалькі часу нехта падкраўся ззаду, закрыў яму рукамі вочы і ня пускаў.

— Цімох?.. пусці!.. Ну?... а-а-а... ведаю! Алесь...

Алесь адпусціў рукі.

— Завяршы капю ды бяры вінтоўку і пойдзем у воласьць. Пойдзем нанач у Алесеўку.

Рыгор завяршыў капю, сказаў бацьку, што яго клічуць нешта ў ячэйку, і пашоў у двор. Дома выняў у каморы з-за дзяжы вінтоўку нямецкай сыстэмы, аддаў яе Алесю пачысьціць, а сам сеў палуднаваць.

Хутка ў двор прыйшла Рыгорава мачыха.

— Ізноў з гэтымі цацкамі? Ізноў некуды выправіліся? а? Вось няма на вас пакараньня... Хадзіце! Мо' галоўкі пакруціце... Дзень у дзень ідзе, а стары рабі адзін... Работы ня знойдзе, а полудзень дык знайшоў і сам... Каб вы палопаліся...

Рыгор кінуў есці, надзеў шапку і пайшлі.

У выканкоме яшчэ нікога з другіх хлопцаў ня было. Алесь павёў Рыгора ў царкоўны двор за агарожу і там сеў у куце двара пад ліпамі.

— Сядай... Ну, што ты думаеш рабіць?

— Ня ведаю... Ужо з дому гоняць. Працаваць трэба, а тут вась гэта... Чорт яго ведае, што рабіць?..

— А ня кінеш?

— Я? Ня кіну! Лепш галодны пайду ў сьвет, а ня кіну...

— Пяройдзе... А хіба ў мяне лепш? Тата на мяне ня крычыць і наогул нічога ня кажа, але гэта яшчэ горш, бо я сам ведаю, што ён то маўчыць, а сам з сабой думае вельмі нядобрае. Сёньня бяру я з-пад ложку вінтоўку, а ён сядзіць моўчкі на лаўцы і так неяк на мяне пазірае, што мне крыўдна зрабілася. Каб ён лаяўся, дык я-б хоць адгаварваўся. А то ён маўчыць, ні слова і я моўчкі пайшоў... Ды ён-жа й хворы... Я дык мо' яшчэ з-зіму прабуду так, а потым пайду з дому, ня выцерплю... хоць куды...

— І я паехаў-бы куды, каб вучыцца...

— А мне, браце, у павяткоме абяцалі на лета паслаць куды...

— Дык каб разам! Вось бы добра! Вось бы тады папрацавалі! Тады-б ня толькі гэтага паповага, а ўсіх-бы па політыцы загналі.

У слова «політыка» Рыгор укладаў уменьне разьбірацца ва ўсіх падзеях, якія робяцца на сьвеце і ў напісаным у газэтах і кнігах.

— Табе лягчэй політыка даецца,—гаварыў Рыгор,—а мне вельмі цяжка. Ты вось скажы, як ты даклады вучыш?

— Вучу?.. Я зусім дакладаў ня вучу.

— А як-жа ты?

— Пачытаю кніжку, якую трэба, ці газету і раблю.

— Ну?!

— Яй бо!

— А я-ж, братка, дык замучыўся, як далі мне даклад.

— Які?

— А вэнь, як камуністыя ўтрымалі ўладу... Я думаў-думаў і чуць ня плакаў, а потым узяў кніжку, палез на гару, каб мачыха ня бачыла, і вывучыў на памяць усю кніжку. Дый то забытаўся, калі хлопцы за-рагаталі... Ня ўмею я гэтак, як ты.

— Трэба было-б паехаць вучыцца куды...

— А сэкратаром ячэйкі тады хто?

— Янка застанеца. Я ўжо пабыў даволі. Ячэйка ў нас ужо вялікая, няхай і ён пабудзе.

Алесь выняў з кішэні невялічкую, у сінняй кардоннай вокладцы кніжачку і паказаў Рыгору.

— Бачыў ты гэта?

— Не!.. Што гэта?

— Білеты. І табе прыслалі...

Рыгор доўга трымаў у руцэ кніжачку, варочаў яе, перагортваў, разглядаў. Потым, аддаючы Алесю, нясьмела з зьздзіўленьнем запытаў:

— А Сяргей-жа казаў, што ў шоўкавых?..

— Дурань! Дзе ета шоўку набрацца... Мала што ён казаў. Алесь схаваў білет у кішэню, адсунуўся трохі з месца, дзе сядзеў, і падняў няпрыкметна дзёран. Пад дзёранам ляжалі абоймы з патронамі.

— У мяне тут каля сотні штук і дома трохі. Гэныя баюся дома хаваць, каб дзеці не адшукалі, а тут ніхто ня ведае... На й табе дзье абоймы. Алесь падаў дзье абоймы паржавелых ужо крыху патронаў. Дастаў яшчэ чатыры абоймы і, абцёршы з іх пясок, паклаў сабе ў кішэню.

Праз гадзіну пяцёра чалавек з вінтоўкамі, па рознаму апранутыя ішлі ў Алесеўку. Алесь і Рыгор былі босыя і бяз сьвітак. Начальнік гэтае групы, мясцовы партыец чырвонаармеец, які зусім нядаўна зьвярнуўся дадому, быў у ботах і чырвонаармейскай вопратцы. Двое другіх—партыйцы мужчыны—былі ў гамашах.

У Алесеўцы іх спаткалі з некаторым здзіўленьнем, але ў хату старшыні сельсавету, дзе хлапцы спыніліся, хутка па заданьню старшыні багацейшыя алесеўцы пачалі зносіць усё, што палагалася з іх па развёрстыцы. Чырвонаармеец важыў масла, сала, жыта, а Алесь уважліва запісваў усё на паперу супроць прозьвішча таго, хто здаваў дабро і даваў таму расьпісацца.

Зносілі разьвэрстку па аднаму, паступова, і зацягнулася гэта аж да самай ночы.

Недалёка ад хаты старшыні была вечарынка. Адтуль даносіліся гульлівыя зыкі гармоні. Гарманісты іграў польку. Рыгор стаяў з вінтоўкай каля шулы брамы і слухаў. Да яго падыйшоў стары селянін, азірнуўся і паціху сказаў:

— Вы сьцеражэцеся. Булгак можа прыйсьці. А вечарынку я раіў-бы абшукаць, лівальверы ў гэтых, у багатых, ёсьць.

Рыгор паклікаў чырвонаармейца. Селянін сказаў яму тое-ж, што і Рыгору. Яшчэ раз папярэдзіў, каб сьцерагліся.

Па вуліцы ішлі тое мясцовых хлапцоў і аб нечым шапталіся. Зьмеціўшы іх, селянін стуліўся за шулу і чакаў, пакуль яны пройдуць. Калі хлопцы зніклі ў цёмнай вуліцы, селянін пайшоў дадому. Чырвонаармеец выклікаў з хаты рэшту сваіх хлопцаў і павёў іх на вечарынку. Па дарозе гаварыў, што каму рабіць.

— Алесь стане ў дзвярах, вы каля вокан, а я з Рыгорам—будзем шукаць.

Калі чырвонаармеец увайшоў з Рыгорам у хату, музыка гэтак-жа заліхвацкі іграў польку. Па хаце кружыліся парамі хлопцы й дзяўчаты. Рыгор і яго сябра сталі ля парога і чакалі.

Стукнуў яшчэ раз бубен і забранчаў бляшкамі. Прапела яшчэ раз гармонь басамі і змоўкла. Спыніліся скокі. Чырвонаармеец выйшаў ня сярэдзіну хаты, падняў у гару руку:

— Таварышы! у нас ёсьць весткі, што на вечарынцы ёсьць хто-ніхто з рэвальвэрамі. Калі верна—я прашу здаць іх.

Ніхто не азваўся.

— У такім разе я прымушан абшукаць хлопцаў.

Хлопцы сучыліся ў куце каля дзвярэй, ля лаўкі. Дзяўчаты адыйшлі ў другі бок. Па аднаму падыходзілі да Рыгора хлопцы і давалі сябе абмацаць, а потым адыходзілі да дзяўчат.

У хлопцаў не знайшлі нічога. Рыгор глянуў на сябра, махнуў рукою музыкам і падыйшоў да лаўкі, дзе ў куце стаяла вядро з вадой. За вядром ляжалі два наганы. Рыгор узяў наганы і паказаў. Усе нібы здзіўлена пазіралі на іх і маўчалі.

Тады зноў зайграў музыка. Пачаліся скокі.

* * *

Ноч...

У хатах даўно патухлі агні.

Усяго некалькі хвілін таму яшчэ ў хаце на ўскаіне відаць быў агонь, мітусіліся ў скоках постаці людзей. Потым расчыніліся дзьверы ў хаце, і вечарынка дзесяткамі самых розных маладых галасоў хлынула ў вуліцу, паплыла па ёй і разгублілася па вуліцы ў кароткіх усхліпах гармоні, глухіх рэдкіх гуках бубна. Пасля яшчэ дзе-ні-дзе чуліся ціхія шэпты галасоў і позныя тараплівыя крокі. Цяпер усё сьціхла. Застылі шэрыя, у сьвятле месяца, постаці хат.

На дварэ цёпла. Алесь сеў на бярне, прытуліўся да сьціны плячыма і слухае цішыню ночы і зачараваны ёю марыць.

У пуні сьпяць ужо таварышы. Час ад часу чутно зашамець сена, гэта некаторы з іх варочаецца. Мусіць, калівы сена лезуць у нос ці вуха і казытаюць.

Перад варотамі пуні невялічкі кавалачак поплаву. Поплаў парос ужо маладой атавай. Улева адразу гарод: белыя галовы качаноў і па баках сьцежкі, што йдзе цераз грады ў гумно, высокія, у квятах макавіны. Управа за плотам таксама поплаў і ў адзін бок недалёка ад плоту жыта, а ў другі поплаў і густы малады асіньнік. Над асіньнікам нізка ўжо павіс вялікі белаваты круг месяца і сее яшчэ скупым сьвятлом. Цёмнае неба ў гары сіняе і на ім белаватыя зоры. Перад варотамі на суседняй мяжы старая ігруша. Яна высокая ўзьнялася гумнамі ў неба і, шырока распусьціўшы гольле, густое ў лісьцях, застыла так. Алесь пазірае ўгару. Адтуль з сінявы цёмнай прасочваецца паціху зорамі і цячэ на зямлю белаватае нежнае сьвятло і ачышчае яе. Усё ўначы напоена музыкай зусім нячутнай, якую можна толькі ўгадваць. Алесь угадвае гэтую музыку ў ціхім шолаху каліў атавы, у міганьні зор, у застыгласьці лісьцяў ігрушы, у дрыжаньні белявага туману, што павіс над поплавам і на гольлях асіньніка. Гэтая музыка ўліваецца ў самае сэрца, кратэе самыя тонкія, самыя нежныя струны ў душы чалавечай і поўніць яе добрымі думамі, будзіць у сэрцы смелыя, самыя найлепшыя жаданьні і фармуе іх. Ноччу такі прастор думам! Ноччу ў чалавека з самім сабой самыя шчырыя і самыя чыстыя думы.

Алесь аглядае вінтоўку. Ён адчыніў затвор і праверыў, ці ёсьць у каробцы патроны. Спусьціў паціху курок. Паставіў паміж ног вінтоўку і ласкава паглядзіў рукой яе рулю. Адчуваньне халоднай гладкай сталі заспакойвае. Па руцэ ад рулі прахлада перадаецца ўсяму целу.

«Як добра вось так у ячэйцы й атрадзе. І я не баюся, не, але хацеў-бы праверыць сябе. Няхай-бы зараз адтуль-бы з-пад асіньніка з туману, ці з-за суседняе пуні падкрадваліся бандыты і каб таварышы

моцна спалі і ня чулі... Як-бы я хацеў гэтага. Я падпусьціў-бы іх вонь туды, да плоту, каб пачалі пералазіць, а тады спусьціў-бы курок у першага, другога... двух ці нават трох я пасьпеў-бы забіць, пакуль бы яны апамятаваліся, а потым яны заляглі-б пэўна за плотам і таксама стралялі-б, ці адпаўзалі-б назад і адстрэльваліся. А таварышы-б моцна—моцна спалі і праснуліся-б тады ўжо, калі я паранены падпоўз-бы да варот і ўпаў там... Каб паспрабаваць вялікі боль такі, ад якога хочацца крычаць і заглушаць яго крыкам. Я сьцярпеў-бы...».

Алесь успамінае, як у нядзелю ішлі ў апошні раз у заставу ў Моста, каб пераняць групу бандытаў. Алесь і яшчэ трое пайшлі ў Мост. Ішлі як зьмяркалася. Каб не паказаць сябе нікому, ішлі спачатку сьцежкамі па межах у полі, потым праз лес і далей нацянькі па няскошанай сенажаці. Прыйсці трэба было так, каб ніхто ў Мосьце ня ведаў пра іх.

Ішлі побач, усе чацьвёра комсамольцаў. Паціху ступалі ў мураву па сенажаці, каб ня шлёпаць па вадзе і каб не параніць як аб ламачыну босай нагі.

Хутка яны падышлі зусім блізка да Мосту і спыніліся ля кустоў, каля шляху, каб адпачыць крыху.

Гэтыя-ж кусты абралі і месцам заставы. Побач у дваццаці кроках невялічкая рэчка, мосьцік і за ім вёска. Адкуль-ба бандыты ні йшлі, ім гэнага мосьціка ня мінуць. Хлопцы селі на схіле невяліччай канаўкі каля шляху і пачалі чакаць. Пад мостам булькала вада. Вада ў сваім цячэньні кратала асаку, гольле лазы, што апляла густым вянком бераг рэчкі, і асака паціху шамацела, здавалася, што нехта крадзеца. Хлопцы напружвалі вушы і слухалі. Узрастаў абуджаны ў дарозе страх.

У вёсцы заяўкала сабака і адразу сьціхла.

— Ідуць... мусіць... а?..

— Ш-ш-ш...

Доўга слухалі, углядаючыся ў бок вёскі. Але сабака больш не брахала, і гэта супакойвала.

У высокай траве каля рэчкі нешта зашамацела, нешта ўпала ў вадку і пачуўся боўць. Хлопцы інстынктыўна ўздрыганулі, стаілі дыханьне і зноў доўга слухалі, пакуль не парушыў маўчаньне Цярэшка.

— Гэта ці вожык, ці птушка якая...

Бандыты не праходзілі. Ноч прайшла бяз прыгод. Нездаволенымі хлопцы ішлі да дому. Хацелася есьці...

І цяпер Алесю хочацца зрабіць нешта большае, чым вось так прасядзець ноч ля пуні. Яму ня проста хочацца гэраізму, ён хоча праверыць сябе, а як, ці не спалохаўся-б? як-бы перанёс раненьне? Такія думы хвалявалі Алеся часта.

Наўкола пануе ўсё такая-ж дзівосная цішыня. Чуць-чуць ад подыхаў вецёрка гойдаецца паветра і абдае твар Алеся то прахладай прыем-

най, мяккай, то цяплынёй. Цела стамілася, ім вось-вось заўладае дрымота. Алесь сіліцца, каб не заснуць. Ад гэтага пачынае думаць, што хутка дзень прыйдзе і ўспамінае дом. Заўтра бацька будзе пачынаць касіць. Ён хворы, і касіць яму цяжка, варта-б касіць Алесю, але заўтрашні дзень пэўна пройдзе яшчэ ў Алесеўцы. Бацька будзе зноў злаваць. Злосьці сваёй ён ня выкажа Алесю, затоіць яе ў сабе, але па таму, як ён за цэлы дзень ня скажа ні слова да Алеся, як ён за вячэрай будзе тупіцца моўчкі ў міску і потым моўчкі адразу ляжа, Алесь адгадае яго злосьць. Гэта мучыць. Мучыць і паўжабрацкае існаваньне сям'і.

Хворы бацька. Беднасьць—няма хлеба. У хату час ад часу прыносяць суседзі хутаране і радня: то гладышку сараквашы, то аладак, то кавалак хлеба. Гэтае, асабліва такая дапамога суседзяў, крыўдзіць. Пасьля такіх падарункаў суседзяў Алесь ня можа пазіраць у вочы мацеры, ён выходзіць з хаты, кладзецца дзе-кольвеч у полі і падоўгу ляжыць моўчкі. Тады хочацца плакаць, крычаць і куды-кольвеч сыйсьці з дому зусім. Прыдумаць другое што-кольвеч ён яшчэ ня можа і ад таго ўжо болей году песьціць думку пра тое, каб паехаць куды.

«Каб павучыцца,—думае Алесь,—каб падрасьці, лепш пазнаць жыцьцё, тады-б я многа, многа зрабіў-бы...».

Алесь сочыць за сваімі думкамі, сьвядома кіруе імі, каб не драмаць, не заснуць. Яму чамусьці здаецца, што чуецца нейчая гамонка. Тады ён пільней прыслухоўваецца і ўжо выразна чуе ціхую гамонку людзей і шолах у жыце. Алесь разумее, што нехта крадучыся хоча падыйсьці да пуні, інакш каму красьціся да гумна цяпер, у пару, калі дабра ў гумнах нікага няма. Ён уважліва слухае. Гамонкі ўжо ня чутно, але шолахі ў жыце набліжаюцца. Алесь паціху ўзняўся з бярна, лёг на зямлю і папоўз да плоту ў напрамку да жыта. Спыніўся за купінай і зноў пачаў слухаць. Шолах у жыце таксама змоўк, але затое вочы адрозьніваюць у жыце цёмную постаць чалавека. Цемра ночы шкодзіць разгледзець добра, што там у жыце. Ад доўгага напружанага ўглядаьня баляць вочы, і постаць чалавека і жыта дрыжаць, зьліваюцца ў адно. Алесь на хвілю адварачвае погляд у бок, азіраецца наўкола і тады зноў выразна бачыць постаць чалавека. Яна паціху набліжаецца. Пэўна пусьцілі аднаго разгледзець, ці не стаіць хто ля пуні. Чалавек у жыце вораг. Алесь цэліцца ў яго і спускае курак. Постаць у жыце прысела. Тады Алесь выстраліў яшчэ раз. У жыце затупалі, нехта пабег, потым з жыта разам прагрымелі тры сгрэлы. Алесь у адказ выстраліў яшчэ. Ён ня чуў, як за плячыма расчыніліся рыпнуўшы вароты пуні, як выбеглі спалоханыя таварышы і падыйшлі да яго.

Алесь ад нечаканасьці, калі счуў за плячыма крокі людзей, схапіўся, павярнуўся рашуча тварам да таварышоў.

— Куды ты страляў?

Алесь маўчаў. У жыце далёка поўз ціхі шолах. Адтуль яшчэ раз грымануў стрэл і ўсё сьціхла. Усе дагадаліся, у чым справа.

— Ты чаму ня будзіў?

— Я не паспеў, як счуў, што па жыту крадзецца, дык я лапоўз да плоту, ну, а як змеціў чалавека, дык стрэліў... Вось сволачы... мусіць ні разу не папаў, чуць канец рулі відаць, ня то каб мушка...

У пуню больш ніхто не пайшоў. Усе селі на бярно. Пачалі гутарыць пра толькі што здарыўшаеся. Алеся лаялі за тое, што не разбудзіў нікога. Алеся маўчаў. У вёсцы разам забрахалі ўзбуджаныя стрэламі сабакі. Дзесьці рыпнулі ў хаце дзверы. Пачуліся ціхія трывожныя галасы людзей. Гэта стрэлы разбудзілі іх і вывелі на вуліцу.

Пачало разьвідняць. Алеся узняўся з бярна і пачаў пацягвацца. Да яго падыйшоў Рыгор.

— Скажы праўду, ты не баяўся?—пытае ён Алеся.

— Не. Я над гэтым ня думаў нават. Як счуў шолах у жыце, дык неяк сам лёг на зямлю і папоўз.

— А страляць не баяўся? Яны-ж па агню маглі ў цябе папасці.

— У мяне не папалі-б. Я пільнаваў, а яны падкрадаліся, ак зайцы ў жыце хаваліся... Гэта ярунда, брат.

— А ўсё такі сьмеласьць трэба. Я ня ведаю, як спалохаўся-б...

— Сьмеласьць малая. Я васьм часта пра старыя часы думаю. Вось тады сьмеласьць была, калі рэволюцыянеры адзінкамі супроць ураду, поліцыі, казакоў ішлі і не баяліся... Ты скажы, ты хацеў-бы раней радзіцца, а?

— Як гэта?

— Ну васьм, каб хоць год на дзесяць раней, але каб і тады такім быць, як зараз, як комсамольцам... Каб як зараз разумець усё і быць рэволюцыянерам...

— І я хацеў-бы... і хацеў-бы пабыць у турме, як рэволюцыянеры, тады напэўна ўсё ведаў-бы...

— Спрабаваў-бы катаргу, турму, катаваньні...—выказваў у слух думку Алеся.—Я хацеў-бы іменна гэтак вырасці...

— Ты можа хацеў-бы 'шчэ й такім як Ленін быць?

— А чаму не хацець? Ня каб Леніным, а хоць простым рэволюцыянерам, які ўсё зьведаў на сваім вяку...

— Я жартую...

— ... Каб пражыць так, як яны... Я многа думаў пра гэта,—працягваў Алеся свае думкі.

На ўсходзе слалася па небазводу белаватая паска сьвятла, дрыжэла няпрыкметна і шырылася. Наўкола гойдаліся змрокі ночы і паціху нязьметна адпаўзалі кудысь за гумны. за асіньнік, афарбоўваліся ў попелны колер.

* * *

Ключынскі быў добрым сябрам былога валаснога пісара. Пасьля рэвалюцыі пісар неяк зьбяднеў і застаўся на працы ў выканкоме, справаводам. Ключынскі жыў як і раней ў сваёй вёсцы. Напалоханы ў першыя гады рэвалюцыі контрыбуцыямі і разьвэрсткамі, Ключынскі збыў дзьве каровы і каня суседзям, а малатарню, якая ў яго была, паклаў у пуню і закідаў яе пацярухай і мякінай, каб не забралі хаця бальшавікі.

Калі паласа разьвэрстак прайшла, Ключынскі ажыў. Ён з сваіх дваццаці сямі дзесяцін зямлі пачаў апрацоўваць ўжо восемнаццаць, а як зьявіліся ў гаспадарцы два парабкі, дык і ўсе дваццаць сем. Малатарня была вычышчана ад мякіны і пацярухі і ўвосень 1922 году ўжо малаціла ў суседзкіх такох.

У вайну Ключынскі збудаваў сабе новы дом. У доме дзьве палавіны: у адной кухня і сталовая, а ў другой спальня і чысты пакой для гасьцей. У гэтым-жа пакоі і ў сталовай зьбіраліся сходы. На сходы звычайна прыхаджалі людзі з воласьці і перад сходам гутарылі з Ключынскім, часам палуднавалі ў яго, вячэралі, заставаліся на ноч. Да ўсіх прыхаджаючых з воласьці Ключынскі адносіўся з пашанай і ўсім многа гаварыў пра сваю гаспадарку. Праз сходы і такія гутаркі Ключынскага ў воласьці ўсе ведалі і прывыклі да яго, а за яго гутаркі і спрэчкі на сходах лічылі актыўным. Гаспадарку яго лічылі культурнай, перадавой. Гэтак неяк само сабой яго гаспадарка як перадавая і культурная аформілася і ў сьпісах падатковай камісіі валвыканкому.

У апошнюю харчпадатковую кампанію, калі складалі сьпісы зямлі і жывёлы, Ключынскі запісаў восемнаццаць дзесяцін зямлі, а дзевяць дзесяцін стаіў. Жывёлу паказаў усю. Калі сьпісы правяраў селянін, старшыня сельсавету, аднавясковец Ключынскага, ён спачатку хацеў выправіць восемнаццаць на дваццаць сем. Выказаў гэную думку жонцы.

— Што табе шкода, што чалавек разумны і стаіў зямлю. Хочаш, каб усе так рабілі як ты дурніца... Паправіш, а як калі што, ды бальшавікоў ня будзе?.. Тады ён табе паправіць!—сказала жонка.—Хіба толькі ён стаіў?

— Другія то меней... Але, чорт яго бяры! Майго ён ня ўкраў, няхай воласьць сочыць...

— І я-ж кажу, якая справа, каб за ўсіх разумнейшым быць. Ключынскі добра жыве—дай бог і ўсім так, няхай жыве на здароўе.

Так восемнаццаць і засталася ў сьпісе. Пасьля гэтага Ключынскі яшчэ актыўней паводзіў сябе. На ўсіх сходах ён звычайна падтрымліваў прадстаўніка валвыканкому па-свойму. Калі адзін раз на сходзе сяляне пачалі гаварыць, што многа лесу высякаецца, Ключынскі выступіў і сказаў:

— Так, грамадзяне, нельга. Мала што лесу шкода. Хіба толькі нам лес патрэбен? А хіба Данбасу круглячкі не патрэбны? За вайну шахты ўсе разбурыліся, ладзіць іх трэба і лясок трэба, і круглячкі трэба, вось улада і вязе наш лес у шахты...

Другі раз, калі гаварылі аб дапамозе галадаючым Паваложжа, ён устаў, паставіў на стол рэшата, насыпанае зараней жытам, і горача загаварыў:

— Грамадзяне. Трэба разумець, што ўлада наша савецкая як жабрачка, ёй трэба дапамагаць. Улада, праўда, бярэ ад нас падатак, але падаткам трэба і другіх пакарміць, хіба мала людзей, якія хочуць есьці? Трэба рабочым, каб пад'елі, а хто-ж накорміць рабочых, як ня мы? Трэба, грамадзяне, памагчы ўладзе, я вось жыта ахвярую галадаючым, і ўсе павінны патрошку ахвяраваць. Патрошку, а выйдзе разам многа...

Гаварыў ён гіранічна, але гіронію стойваў у добрых словах і такімі гаворкамі часта вёў за сабой сходы. Прадстаўнікі выканкому, якія звычайна змучваліся на сходах у спрэчках з сялянамі, былі рады, што сход слухае Ключынскага, які падтрымлівае іх, як прадстаўнікоў улады. Калі-ж адзін раз неяк пасьля сходу старшыня выканкому выказаў падатковаму агенту сумненьне ў шчырасьці Ключынскага і абазваў яго хітрым прайдзісьветам, той пакрыўдзіўся.

— Ты ня праў. Ён шчыра выступае. Правільна, што ён і за сябе клапаціцца, мо' нават больш усяго за сябе, але ён нам вельмі многа памагае. А нам заўжды лягчэй правесьці свае мерапрыемствы, калі мы маем у вёсцы такога актывістага. Свайго селяніна ў вёсцы лягчэй, брат, слухаюцца.

Пасьля гэтага пра Ключынскага такой гутаркі ўжо ня было.

Зноў стрэлка вернецца...

В. К.

Зноў стрэлка вернецца на цыфэрбляце
На тое месца, скуль прыйшла...
І толькі маладосьць, мой браце,
Ня знойдзе пройдзены свой шлях.

Ня знойдзе пройдзенай пуціны,
Дзе слуп дарожны—дваццаць год,
Ёй загародзяць шлях руіны
Аджытых намі сьветлых дзён.

Куды ідем, для нас вядома,
І мы ня думаем блудзіць...
Затым ў душы няма надломаў,
Затым мы любім слова «жыць».

Хоць кайстра год мяне прыгорбіць,
Схіліўшы голаў не пайду,
Свой шлях прайду я сьмела, горда,
Хоць вецер зімні будзе дзьмуць.

Ў гадзінніку на цыфэрбляце
Зноў будзе стрэлка, дзе была...
О, знойдзе моладасьць, мой браце,
О, знойдзе пройдзены свой шлях.

Верасень 1928 г.

К а ч а г а р ы

(Працяі)

Д З Е Я Д Р У Г А Я

А б р а з о к І V

Невялічкі рабочы клуб-сталоўка. Маленькая сцэна, на сцэне бюст Леніна. Стол за-сланы чырвоным. На сцэнах партрэты правадыроў рэвалюцыі, карціны з грамадзян-скае вайны, розныя лёзунгі. За сталом сядзяць: Сілін, Хаім і Асмалоўскі. З сусед-няга пакою даносяцца паасобныя выгукі, чуваць стрэлы.

Голас. Ха-ха-ха! У белы сьвет, як у капейку!

Другі голас. Дзе яму!

Голас. Даёш Варшаву! (Стрэл).

Другі голас. Ёсьць!

Голас. Даёш Бэрлін! (Стрэл).

Другі голас. Ёсьць!

Голас. Ня больш, ня менш, бі Пілсудзкага па галаве! (Частыя стрэлы).

Другі голас. Ёсьць! Ёсьць! Ня больш, ня менш, галава далоў!
(Сьмех).

Асмалоўскі (да Сіліна). Ну і комсамалыты...

Сілін. Узварухнуўся Асоавіахім...

Голас. За міжнародную!.. (Залп).

Другі голас. Ёсьць! Прыцэл узяты правільна! (Убляе група ком-самольцаў, крык, сьмех).

Сілін. Таварышы, таварышы!

Асмалоўскі (да рабочага). Зачыні, браце, дзьверы, а то зусім нельга працаваць. (Да Чысьцякова). Калі ласка.

Чысьцякоў. І вось, таварышы, на даным этапе правы ўхіл у радох нашае партыі зьяўляецца найбольш небясьпечным, а таму га-лоўны агонь накіраваць па ім, адначасна не паслабляючы барацьбы з контррэвалюцыйным троцкізмам. (Паўза). Далейшае разгортваньне ўнутрыпартыйнай дэмократыі і самакрытыкі, ачыстка партыі ад ня-годных і чужых элемэнтаў—вось задачы, якія стаяць перад нашай партыяй.

Голас. Якая там самакрытыка, калі рот затыкаюць!

Алесь. Ды цяпер што ні скажы, дык ня добра: так—левы, гэтак—правы, зусім маўчыш—прымірэнец!? *(Сьмех)*.

Асмалоўскі *(да Алеся)*. А ты такі лепей бы зрабіў, каб памаўчаў, бо ты што ні скажаш...

Голас. Дык усё з заскокам!..

Іваноўскі *(з месца)*. Чаму гэта партыю будуць ачышчаць, а ня чысьціць, дый які процант думуюць вычысьціць?

Чысьцякоў. Ніякага процанту: будзем чысьціць, каб ачысьціць.

Іваноўскі. Ад каго будуць ачышчацца ў першую чаргу?

Голас. Ад Іваноўскіх! *(Воплескі, шум, крыкі)*.

Сарока *(нясьмела)*. Дый ад Асмалоўскіх, якія перашкаджаюць працаваць! Н-да... н-да...

Іваноўскі. Таксама тых, якія маюць па дзьве бабы...

Сулькіна. Сам ты баба! *(Воплескі)*.

Асмалоўскі *(доўга звоніць)*. Таварышы! Давайце больш арганізавана правядом нашу гутарку. *(Паўза)*. А то нібы п'еса якая...

Сулькіна. Затое жыцьцёва. А жыцьцё—гэта п'еса з малымі дзеямі і вялікімі перапынкамі.

Алесь. Ха-ха-ха! Пераблытала! Ня жыцьцё, а каханьне...

Сулькіна. Дзе жыцьцё, там і каханьне, калі-ж гэтага няма, значыцца, чалавек не чалавек, а хадзячая недарэчнасьць...

Алесь. Ха-ха-ха! Значыцца, у цябе з Асмалоўскім зараз перапынак... *(Сьмех)*.

Сарока. Ну але, дайце з Груняю разгарнуць дзею. . Н-да... н-да...

Груня *(з кутку)*. Не чапайце мяне, я цяжарная... *(Сьмех)*.

Асмалоўскі *(хваляюцца)*. Ды гэта...

Чысьцякоў *(ухмыляюцца)*. Нічога, нічога. Гэта ня дрэнна. *(Паўза)*. Ты праўду кажаш, што на п'есу паходзіць, але...

Рабочы *(перарывае)*. Ты, таварыш Чысьцякоў, не пра п'есы нам, а пра сялянства лепей...

Другі рабочы. Так, як там з колектывізацыяй!

Сымон. Мы вось гаворым аб падвышэньні ўраджайнасьці, а што мы зрабілі для таго, каб сваячасова растлумачыць ім пра неабходнасьць ачысткі насеньня. Больш таго, адмаўляемса рамантаваць трактар. А чый ён—колектыўшчыкаў. Гэта ўжо больш, чымся нехайнасьць, хутчэй... шкодніцтва.

Галасы. Правільна! Правільна!

Рабочы. Чаму гэта ў нас хлеба не хапае? Мяса няма? Куды яно дзяецца?

Сарока. Комісары ядуць!.. Н-да... н-да... *(Шум)*.

Асмалоўскі. Таварышы! Трэба які-небудзь парадак.

Алесь. Ат, кінь ты свой штамп, ня хочам стандарту, з цыгаркамі самі селі макам!?

Сымон. Ды яно так, калі, скажам, канца чакаць, дык ўсё выветрыцца.

Асмалоўскі. Таварышы! усё-ж будзьце ласкавы...

Алесь (*перарывае*). Ды гэта зажым нейкі!.. Ты, брат, зазнаўся!..

Асмалоўскі (*доўга звоніць, зьвяртаецца да Чысьцякоў*). Калі ласка.

Чысьцякоў (*адкашляўся*). Тут таварышы закрунулі вельмі многа пытаньняў, якія бязумоўна трэба разгледзець, і разгледзім, але ў наступнай гутарцы. (*Паўза*). А цяпер...

Алесь (*перарывае*). Заўсёды так: абяцанка цацанка...

Вострыкаў (*перарывае*). А дурням пацежа!..

Алесь. Хто дурні? Якія дурні?

Хаім. Яны сябе паказваюць! (*Сьмех*).

Галасы. Правільна! Правільна!

Асмалоўскі (*звоніць*). Таварышы! хіба-ж так можна!

Чысьцякоў. Дык вось што, за гэты адрэзак часу мы маем вялізарнейшыя дасягненьні па адрэзку нашае прамысловасьці, нашае культуры. Мы расьцем і расьцем. Гэтага ня бачаць толькі сьляпыя... Мы робім цэлы пераварот. Будзем заводы... Аграмаджваем сельскую гаспадарку... Краіну па пераважнасьці аграрную ператвараем у індустрыяльна-аграрную... На нас глядзяць замежныя таварышы, вучацца ў нас, расейскіх бальшавікоў, як зьвярнуць шыю сваёй буржуазіі, разам з іх прыхвасьнямі, соцыял-згоднікамі... І ў недалёкім будучым зробіць гэта! (*Паўза*). З кожнае нашае перамогі пролетарыят капіталістычных краін толькі цешыцца. Ну і нам весела!

(На сцэне цёмна. Пры дапамозе кіно паказваецца карціна наступнага зьместу: цягнік, у якім едзе Ленін. Сустрэча яго на вагзале. Першая прамова з бранявіка. Грамадзянская вайна. Беларусь у вагні: гараць цэлыя вёскі, мястэчкі, масты, станцыі, фабрыкі і заводы. Чырвоная армія займае Менск. Вынік—БССР. Чырвоная Беларусь наладжвае сваю гаспадарку, будуюцца фабрыкі, электростанцыі, асушаюцца балоты, пускаюцца у ход трактары, закладаюцца колектыўныя гаспадаркі. Сьвет. Доўгія воплескі).

Чысьцякоў. Шмат чаго яшчэ можна паказаць. Узяць хоць-бы электрычную станцыю „Чырвоны Сьцяг“, а колькі такіх станцый! Альбо сельска-гаспадарчыя майстэрні. (*Паўза*). Як электрычная станцыя, гэтак і майстэрні пабудаваны нашымі рукамі. Эх, браточкі, як добра жыць і тварыць!

(На сцэне цёмна. Паказваецца праца электрычнае станцыі „Чырвоны Сьцяг“. Качагарка. Качагары за працай).

Галасы. Качагары! Вунь, вунь, Сілін!! Шуруй-буруй, браце! І Груня! Ха-ха-ха!

(Надпіс: „Маркленскія сельска-гаспадарчыя майстэрні“. Паказваецца трактар, каля яго тупае Сымон, які старанна абглядае і беражліва абцірае. Група рабочых на чале з Асмалоўскім вырашаюць задачу рамонту трактара. З боку стаяць: Іваноўскі і Сарока, гіронічна пасьмейваюцца. Алесь, паклаўшы рукі ў кішэні, расхаджвае. У зубок цыгарка. Сьвет. Воплескі).

Вострыкаў. А Алесь нібы аэсар які! (*Сьмех*).

Чысьцякоў. Вось такіх, як гэты, што з цыгаркаю хадзіў, у нас яшчэ вельмі многа, але мы павінны іх перавыхоўваць... бо з такімі дагнаць і перагнаць будзе вельмі цяжка. (*Воплескі*).

Галасы. Правільна! Правільна!

Асмалоўскі. Таварышы, каму што не зразумела?

Сулькіна (*паднімае руку*).

Асмалоўскі. Калі ласка.

Сулькіна. Мне хацелася спыніцца на пытаньні пра ачыстку нашай партыі. (*Паўза*). Таварышы!—яшчэ Ленін казаў, што „ачыстку партыі ад мазурыкаў, ад тых, што абюрокраціліся, ад нячэсных, ад няцьвёрдых, няўстойлівых камуністых“, трэба весці пэрыодычна. Трэба нам пазбавіцца ад кар’ерыстых, ад чужых элементаў, ад растрагчыкаў, шкоднікаў, антысэмітых, шовіністых, гультаяў і іншых. Трэба таксама выгнаць усіх тых, якія здольны ганяцца за ўсякаю спадніцаю... (*Сьмех*). Сьмяяцца няма чаго. А зараз (*хваляецца*), зараз я прапаную падумаць адносна Асмалоўскага, які... і іншых таксама... Я прапаную... Не, не, усё. Я скончыла. (*Хваляваньне*).

Асмалоўскі. Таварыш Сулькіна, таварыш... Фаня!..

Сулькіна. Які ты мне таварыш?!

Асмалоўскі. Таварыш Сулькіна!.. (*Хваляваньне*). Ат, замахнулася, дык бі ўжо, бо і так баліць.

Сулькіна (*зласьліва*). Ня відаць.

Асмалоўскі (*нэрвеўца*). Ну, лоўка працуюць гады, але... (*Паўза*).

Хто яшчэ?—няма. (*Да Чысьцякова*). Гады будзем лічыць... скончаным.

Алесь. Таварышы!—тут сярод нас павінны быць поэты.

Галасы. Дзе-ж яны? Няма!

Шчукін. Не, яны тут, я паклічу іх. (*Ідзе, насустрач яму ідуць Дзічка, Баравы, Балотны і Хапун Мікола. Воплескі. Поэты праходзяць на сцэну, распранаюцца, садзяцца каля стала*).

Асмалоўскі. Першым мае сказаць некалькі слоў Мікола Хапун, беларускі крытык. (*Да Хапуна*). Калі ласка.

Хапун (*папраўляе гальштук*). Та-ак, гм-м... Дык вось што, та-ак, г-м... (*Паўза*). Калі сказаць праўду, то нашаніўскі час—гэта залатая пара для беларускае літаратуры... (*У залі перашэптваньні*). Але і зараз нічога, нічога, жыць можна... (*Паўза*). Што мы зараз маем? А зараз мы бадай што нічога ня маем з пролетарскае літаратуры, ды і ці магчыма яна ў пераходны пэрыод. (*Паўза*). А калі наогул, дык мы зараз маем пераход беларускае літаратуры на шырокія палотны. Як прыклад: „Сокі цаліны“, „Сьцежкі-дарожкі“, „Салавей“, ды і ці мала чаго яшчэ мы маем... Толькі чытайце, таварышы і рабочыя, чытайце, вы нічога ня чытаеце, ня добра, ой як кепска, таварышы і рабочыя... (*Адкашляўся, п’е ваду*). Далейшы тэзіс майго найвялікшага дакладу, калі дасьце скончыць, гэта: якія ў нас маюцца групоўкі. А бадай, што ні-

якіх. Хоць формальна ў нас лічыцца тры, але па сутнасці сярод нас няма ніякае розніцы, усе мы дружна жывем... (*Глядзіць, якое зрабіў уражанне*). Па сутнасці мы маем моалітную беларускую літаратуру... (*Гоман, крыкі*). А літаратура—гэта зброя пролетарыяту, яна заклікана арганізаваць пачуцці яго навокал сацыялістычнага будаўніцтва. О! (*Паказвае ўверх палец*).

Голас. Гэта мы і бяз вас ведаем!

Асмалоўскі (*звоніць, злосна глядзіць на Шчукіна*). Мо' ў каго запытанні ёсць?

Голас. Вядома, што ёсць!

Алесь. Як там у вас з крытыкаю?

Хапун. Так нічога, калі пытаецца адносна мяне, дык ўсё ў парадку, я зьяўляюся самым левым. .

Алесь. „Левым“?! Ха-ха-ха!

Хапун (*перарывае*). Так, так, вось толькі розныя там фон-бароны і іжэ з імі жыцця не даюць.

Асмалоўскі. Та-ак.

Голас. Скажэце, чаму гэта Янка Купала нічога ня піша?..

Другі голас. Што гэта за гісторыя адбылася на чыстцы пісьменьнікаў?..

Хапун (*перарывае*). А-а, утварылі суд... (*Абурэньне, шум, крыкі*).

Асмалоўскі (*звоніць*).

Алесь. Чаму гэта Пушча піша лісты да сабак і калі ён пачне пісаць да людзей?.. (*Сьмех*).

Хапун. Ён допра, допра пісаў, толькі вось за апошні час сапсаваўся, дачка зьбіла з правільнае дарогі..

Асмалоўскі (*сьмяецца*). О не, яна ў яго маладзец, навучыла бацьку вуму-розуму..

Алесь. Што гэта там у „Узвышшы“ за інжынэры-конструктары?..

Асмалоўскі (*звоніць*). Яшчэ будуць?..

Сарока (*нясьмела*). Скажэце, калі ласка, калі выйдзе з друку роман Скарыны... Н-да... н-да... Надта цікава ён піша... Н-да... н-да... (*Сьмех*).

Асмалоўскі (*звоніць*). Больш няма?.. (*Да Хапуна*). Калі ласка, адказвайце..

Хапун (*папраўляе гальштук*). Дык я пачну з апошняга, та-ак, гм... О, так, Скарына быў выдатны крытык... (*Сьмех*). (*Паднімае ўверх галаву*). Чаго вы сьмяецца?.. (*Нэрвеўца*). Нічога вы не разумееце ў беларускай літаратуры!.. Вам толькі выскаляцца!.. У такім разе я.. я. (*Дэманстрацыйна выходзіць*). Пойдам, нам няма чаго тут рабіць!..

Балотны (*устаў, злосна паглядзеў*). Эх, вы!.. Ды хіба вы разумееце душу мастака!.. Вам патрэбна казённая радасьць!.. Ха-ха-ха! Вы хочаце, каб мы вам сьмяяліся тады, калі трэба плакаць!.. Не-е!.. Ня будзе гэтага!.. Вы нас не разумееце, дый ня трэба!.. Нас уславяць вякі і народы!.. (*Гоман, выбух незадаволенасці*).

Голас. Гані іх!

Другі голас. Пасадзі сьвіньню за стол, яна й ногі на стол...

Дзічка (*да Баравоі*). Пойдзем, братка! Тут адны русацяпы!..

Баравы. О, не! Мне з вамі не па дарозе! Прыдзецца ісьці шляхамі рознымі!

Дзічка (*зласьліва*). Пойдзеш з качагарамі?.. Ха-ха-ха! Валяй!

Балотны (*да Баравоі, злосна*). Хіба ты поэт?.. Вершаплёт нейкі!.. (*Гоман, крыкі*).

Асмалоўскі (*усхапіўшыся*). Таварышы!—ды гэта здзек нейкі (*Да Шчукіна*). Адкуль вы іх прывалаклі?..

Балотны (*перарывае*). Не прывалаклі, самі прыехалі, а жывем мы на бацькаўшчыне, пакуль што ў пролетарскай сталіцы... Ха ха-ха!

Качагар (*бяжыць на сцэну*). Вон адсюль!.. Каб і духу вашага ня было!.. (*Хваляваньне, юман*).

Балотны. Но, но! (*Хутка адзяецца*).

Галасы. Гані іх! (*На сцэну бяжыць некалькі рабочых, Дзічка і Балотны ўцякаюць*).

Асмалоўскі (*да Баравоі*). Ну, а ты значыцца з намі?

Баравы (*рашуча*). Так. Я жадаю разам з вамі. Рэволюцыя мяне зрабіла поэтам... Я ваш...

Галасы. Брава! Брава!

Сілін. Эх, братуха ты наш родны, блізкі, давай мілая галава, станавіся поруч з намі, слухай песьні нашай працы (*аглядаецца круюм*), не, ідзі лепей да нас у качагары, паглядзі, як прыгожа, калі качагар з толкам працуе. Тут табе ў топцы польмя шугае, там, знацца, машыны цокаюць, адным словам музыка такая, што лепшай і ня трэба. Вось ты, братуха, захапіся ды прасьпявай, а мы, мы будзем слухаць, чуеш, будзем слухаць гэтыя цудоўныя напевы, бо яны нам родныя, мы любім гэту музыку... Братуха, качагары-ж даюць сьвет!.. А станцыя пабудавана сваімі сіламі!.. Э, нешта ня выходзіць, а як хочацца сказаць пару зграбных слоў, але дзе іх узяць... Асмалоўскі, братуха, сказані... У мяне нешта ня клеіцца...

Асмалоўскі. Ды мне не засталася чаго казаць, ты выказаў усё тое, што мы думаем, перадаў наш настрой... (*Паўза*). Вось толькі хіба можа...

Галасы. Просім! Просім!

Асмалоўскі. Чаго мы патрабуем ад поэтаў?—сьпяваць аб сёньняшнім дні, сваімі сьпевамі дапамагаць будаўніцтву соцыялізму.

Голас. Вось гэта правільна!

Асмалоўскі. Сьпяваць аб гэтым могуць толькі тыя, якія ведаюць наша жыцьцё, а для таго, каб ведаць, трэба разам з намі працаваць

Голас. Лоўка кажа!

Баравы. Я згодзен заўтра з вамі пайсьці на працу.

Галасы. Брава! Брава!

Сарока. Напрацуеш!.. Н-да... Н-да...

Алесь (*да Сароки*). Лепей за цябе... Н-да... н-да... (*Да Асмалоўскага*). А як-жа там у цябе з эстраднікамі?

Асмалоўскі. Будуць. (*Ідзе са сцэны, а за ім Баравы*).

Галасы. Даёш эстраднікаў! Даёш! Зноў халтура! Даёш!

Шчукін (*з мейсца*). І не халтура, а чырвоныя, пролетарскія...

Асмалоўскі. Ведаем мы іх, гэтых пролетарскіх... (*На сцэну зьяўляюцца Раздольны і Чукоўская Ніна*).

Чукоўская (*з юнарам*). Частушкі. (*Сплявае*).

Ня цалуй мяне ў засос,
Я не багародзіца,
Усё адно Ісус хрыстос
Ад мяне ня родзіцца.

Алесь. От, гадаўка! (*Сьмех. Чукоўская выконвае яшчэ некалькі куплетаў ітэкага-ж зьместу. Пасьля яе выступае Раздольны, які адбівае начотку. Потым паказваюць прыёмы французскай барацьбы*).

Голас. Ось гэтых таксама трэ было-б пачысьціць!

Раздольны. Каго? Нас? Ды хіба вы разумееце мастацтва!.. Да-с-Умесьце ўзятыя з вашым прэдам, бабнікам!..

Алесь. Ну-с, тут-с і я ня выцерплю. (*Бяжыць на сцэну*).

Раздольны (*Хапае Чукоўскую*). На, выкусі!.. (*Уцякае*).

Галасы. Лаві іх! (*Сьмех*).

Алесь (*выбірае з-за сцэны*). Ну і даў, дык даў!

Хаім. Нешта ня верыцца...

Алесь (*не зразумеўшы*). Але... От даў!.. (*Рогат. Усе разыходзяцца*).

А б р а з о к V

Кватэра дырэктара электрастанцыі „Чырвоны Сьцяг“ Іваноўскага Леваніда Леванідавіча. Багата абсталёваная. Канапа. Мяккая мэбля. Рояль. Розныя карціны. Клёся рыхтуецца да прыёму гасьцей.

Клёся (*падводзіць бровы, пудрыцца*). Маша! От гадаўка! От чартоўка глухая! (*Ідзе*). Маша! (*Адчыняе дзьверы*). Ма-ша!

Маша (*з-за дзьвярэй*). Іду! Хуценька бягу! (*Уваходзіць*). Што панечка? Пашто вы клікалі?

Клёся. Пашто, пашто... Бачыш (*паказвае на іадзіньнік*), адзінацатая ўжо, а ў цябе яшчэ стол не накрыты.

Маша. Панечка, дык што-ж вы крычыце, зараз накрыву (*Паўза*). Дый каб і хацеў чалавек усё адразу, дык-жа рук ня хопіць...

Клёся. Маўчаць! (*Стукае нагамі*). Падла старая! Зноў з-за цябе няпрыемнасьць!..

Маша (*напалохана*). Пашто так? (*Нэрвеуецца, чуць ня плача*). Самі-ж загадалі сукенку гладзіць. Ды я-б за гэты час дзесяць сталоў на-

крыла. (*Ледзь стрымліваецца*). Хіба-ж я ня ведаю свае работы, век свой служу. Пашто ўжо была енаральша і то дзесяць год вытрымала (*Плача*). Тая і то гэтак ня здзеквалася...

Клёся. А-я-яй, якая гаротная! І ня сорамна табе!.. Зьдзекуюцца з яе! Ха-ха-ха!

Маша. Вам сьмешна...

Клёся. Ну добра, прыдзе Леванід Леванідавіч, тады пагаворым. А зараз, марш, ды барджэй, а то ходзіць, нібы тры дні ня еўшы.

Маша (*выходзіць, хвартухом выцірае сьлезы*). Пашто так..

Клёся. Саюзная, ліха яе галаве (*ідзе да люстэрка*), а то маўчала-б, вады ў рот набраўшы. Скажы ты, нельга слова сказаць, нібы я не гаспадыня. У, гэтыя саюзныя, хто іх толькі выдумаў. (*Паўза*). Каб ня гэты Асмалоўскі, дык даўно-б прагнала, але-ж гэтая нейкаю цёткаю прыходзіцца... (*Думае*). А ён-жа дапамог мне на агульнаадукацыйныя паступіць. Як ні скажы, а праз яго я ў людзі выйшла... (*Паўза*). А добра быць дырэктаршаю, ух як добра! (*Паўза*). Сплю—колькі хачу ем—што хачу, нашу адзежу лепшую за ўсіх, дык што мне яшчэ трэба застаецца толькі гуляць і гуляць... (*Сядзіцца за рояль і грае на мотыў: „Чыжык, пыжык, дзе ты быў...“*). Нешта ня зусім добра... Эх, каб грамафон як-небудзь, лепей бы было... Так. (*Крычыць*). Маша!

Маша (*увайшоўшы*). Клікалі?

Клёся. Клікала.

Маша. Яшчэ не накрыла. Нешта-ж я хацела сказаць (*успамінае*), а-а-а, панечка, масла няма.

Клёся. Як няма?

Маша. А так, па паўфунта на чалавека давалі, дый то не хапіла. А потым прывязьлі, дык чарга вялізная была, дый...

Клёся (*перарывае*). Дый, дый, дый, чамуж ты не пастаяла. Як-жа, гэта бяз масла?

Маша. Дый сорамна было прасіць, бо для дзяцей давалі.

Клёся. Для дзяцей, для дзяцей. Хто ім вінен, што яны такія мяшчане, што дзяцей плодзяць... Цяпер я згодна з Леванідам, што яны да добра не давядуць. Праклятыя!

Маша (*напалэхана*). Хто?

Клёся. Хто, хто, бальшавікі!

Маша. Гэта і мой значыцца пляменьнік?..

Клёся. Але і твой дурны Асмалоўскі, дый Сілін, качагар'ё там рознае.

Маша. Не.

Клёся. Што не?.. Што не? пытаю.

Маша. Ды я...

Клёся. То-то-ж! (*Паўза*). Як управішся там, дык зьбегай да Міхасёвых па грамафон, скажы, што ў нас госьці.

Маша. Добра. (*Выходзіць*).

Клёся. Цяпер я пераконана, што мой Леванід разумны. Ён даўно казаў, каб запасалася ўсім, бо будучь няхваткі, ці, як ён кажа, крызыс. *(Паўза)*. Усё-ж добра быць жонкаю дырэктара. З людзьмі знаешся, павважаюць цябе. Вось і зараз, поэты. Цікава, якія яны? Ну напэўна малядыя, бо яны-ж доўга ня жывуць. Адзін—п'е, другі—гуляе, трэці, як і Есенін—хуліганіць, чацьвёрты опазыцыянэр—як і мой Леванід, пяты—контррэволюцыянэр... Дый усіх не пералічыш! Ах, яшчэ ёсьць, казаў Шчукін пролетарскія, якія таксама пішуць. Эх, колькі перажываньняў ці, як сказаў мой настаўнік, эмоцый!.. *(Паўза)*. А гэта самая эмоцыя, салодкая штука... *(Стук у дзверы)*. Маша! Маша!

Маша *(выходзіць)*. Клікалі, панечка?

Клёся. Клікалі, клікалі, няўжо ты ня чуеш?

Маша. Не, панечка, нічагуткі ня чую, старая ўжо.

Клёся. Стукаюць. *(Паказвае на дзверы)*. Ды барджэй-жа! *(Маша адчыняе дзверы, уваходзіць Алесь)*.

Алесь *(весела)*. Добры вечар!

Клёся. Але. *(Ідзе да лютэрка)*.

Алесь. Кругом мяшчанства!

Клёся. Што?

Алесь *(холодна)*. Мяшчанства!

Клёся. Як?

Маша. Мяшчанства, панечка.

Клёся. І ты пачула. А як на што, дык глухая. *(Хапае пудраніцу, кідае ў яе)*. Качарга старая!

Маша. Пашто так... *(Хутка выходзіць)*.

Клёся. Ну, а ты хто?

Алесь. Я пролетар. Так, так. *(Дэклімуе)*.

„... О так. Я—пролетар...
Яшчэ ўчора раб пакутны—
Сягонья я зямлі ўладар
І над царамі цар магутны!“

Клёся. Ха-ха-ха! Пролетар!..

Алесь. Ну, а хто я?

Клёся. Ты? Мешчанін.

Алесь. Выбачайце, я чэсна працую. А вось вы, жывяце на чужым карку, значыцца,—мяшчанка.

Клёся. „Чэсна працую“... Падрабляешся, мілы. Так, так, няма чаго галавою круціць.

Алесь. Хлусьня!

Клёся. А ты ня крычы.

Алесь. Ды гэта...

Клёся. Не падабаецца?

Алесь. Вядома, куды гэта варта.

Клёся. Ну, і мне выслухоўваць розныя глупствы не да твару.

Алесь. Факт!

Клёся. Што, факт?

Алесь. Я так, між іншым. (*Закурвае, ходзіць*).

Клёся. Што факт? пытаю я цябе.

Алесь. А тое, што я не мешчанін, а комсамолец, а вы дык самая сапраўдная мяшчанка.

Клёся (*крычыць*). Як ты сьмееш! Подлы! (*Хапае розныя рэчы і кідае ў яю*).

Алесь (*усьміхаючыся паднімае*). Яшчэ адзін факт мяшчанства.

Клёся. Маўчы! Маўчаць! Ах ты гад печаны! (*Хапае за валасы*). Я-ж цябе! Вон! Вон адсюль, каб і нагі твае ня было! (*Кідаецца на канану*). Маша! (*Плача*). Няхай толькі Леванід прыйдзе. Маша!

Алесь. Панечка, сукенку пакамячылі...

Клёся (*ускаквае*). Вон адсюль, брыда!

Алесь. І ня „брыда“, а Алесь Бараноўскі.

Клёся (*дражніць*). Бараноўскі... Баран... баран дурны...

Алесь (*таксама дражніць*). Авечка бязмозгая, авечка бязмозгая!..

Клёся. Я не магу! (*Крычыць*). Маша! Маша!

Маша (*уваходзіць*). Што, панечка?

Алесь. Панечка?!

Клёся. Маша, выгані гэтага сабаку, каб і духу яго ня было.

Маша (*аглядаецца круюм*). Якога сабаку?

Клёся (*паказвае*). Ось гэтага! (*Беге па пакоі*). Хутчэй-бы Леванід прыйшоў, я яму ўсё па парадку... (*Стук у дзверы*). Маша!

Маша (*выходзячы*). Не памырыліся. У, гэты пляменьнік, тож добрая цаца..

Клёся. Я яму ўсё, ўсё... Скажу і тое...

Алесь (*нэрвуецца*). Цётка! Ды ты, вы, зразумейце. (*Хапае за руку, цалуе*).

Іваноўскі (*увашоўшы застанавіўся, потым ідзе цвёрдым крокам, хапае Алесь за каўнер, паварачвае тварам да сябе, штурхае, што той аж каля дзвярэй апыніўся*). От дык штука!

Клёся (*устрапянулася*). Я, я, нічога... Гэта ён абібок... (*Хвалюецца*). Мяшчанкаю мяне... І..

Алесь. Не, не, дзядзечка, гэта яна мяне мешчанінам.. Я, я, нічога, гэта яна мяне..

Іваноўскі (*злосна*). Як жа гэта так? (*Ідзе да Алесь, той уцякае, натыкаецца на Машу*).

Маша (*крычыць*). Вой, вой, вой! От бэнсь!

Іваноўскі (*кусае губу*). Як? (*Хапае Машу за руку*). Маўчы!

Маша. Маўчу... маўчу.

Клёся. Як ты сказала, „бэнсь“?..

Іваноўскі. Не, не, гэта проста так... А ты, мілая, нібы мяшчанка якая, зараз-жа падхопліваеш... *(Да Машы)*. Ды што вы Мар'юшка Аграфенаўна.

Маша *(напалохана)*. Ды там мусіць да нас, ды бадай іх... *(Паўза)*. У хаце, дык ён, трасца яго матары—панам, а па-за хатаю—хамам... Вой, вой, я зусім ня гэта хацела сказаць, выбачайце мяне дурную...

Іваноўскі. Ну і пляменьнічак, трасца яго дурной галаве... *(Стук у дзверы)*.

Клёся. Маша!

Іваноўскі *(да Клёсі)*. Ня Маша, а Мар'я Аграфенаўна.

Клёся *(лянула на Іваноўскага)*. Маша!—там стукаюць.

Маша. Чую, чую. *(Ідзе да дзвярэй. Уваходзяць Хапун і Дзічка, вітаюцца)*.

Клёся. Распранайцеся, ды сядайце, мілыя госьцейкі.

Хапун. Дзякую, дзякую. *(Распранайцеся)*.

Клёся. Маша!..

Іваноўскі *(перарывае)*. Жоначка, дык у цябе там гатова?..

Клёся. Мар'юшка!..

Маша. Я хуценька, толькі.. *(Выходзіць, а за ёю і Клёся. Чуцен стук пасуды)*.

Дзічка. А што да заахвочваньня, дык вы, дзядзька Мікола, праўду кажаце.

Хапун. Ну, а як-жа. Яшчэ Козьма Пруткоў сказаў, што „Пошрение столь же необходимо гениальному писателю, сколь необходима канифоль смычку виртуоза“.

Іваноўскі. Во, во! Вось гэтага і не хапае з боку нашае грамадзкасьці..

Дзічка. Ну але, някультурнасьць... Для-іх жа пішаш, а яны хоць бы што... Алегорыя! Ха-ха-ха! Ды толькі так і ня іначай!.. *(Уваходзіць Клёся)*.

Іваноўскі. Во, во. *(Да Клёсі)*. Мілая, хоць бы ты пашанавала нас, не прымушала доўга чакаць..

Клёся. А ў мяне... Маша!

Хапун *(ходзіць, пацірае рукі, глядзіць на Клёсю)*. Леванід!—дык гэта значыць твая перапёлка.

Іваноўскі. Але.

Хапун *(смяецца)*. А ў цябе, як кажуць, губа ня дура..

Дзічка *(падыходзіць да Клёсі)*. А вы ўсё каля гаспадаркі?

Клёся. Так.

Дзічка. Няўдзячная праца.

Клёся. Нічога ня зробіш, такая ўжо наша доля жаночая.

Дзічка. Ну што вы, што вы. *(Цалуе руку)*. Ды вам *(аглядае)*, вам толькі кіно-акторкаю..

Клёся. Праўда?

Дзічка. Так, так.

Клёся. А я-ж гэтак люблю мастацтва...

Дзічка. Ідэя. (*Да Клёсі*). Прайдзецца, калі ласка.

Клёся. Ды...

Дзічка. Прашу, прашу. (*Клёся ірыва праходзіць*). Цудоўна! Ура! Вынаходзтва! Зараз-жа тэлеграфую Белдзяржкіно!

Іваноўскі (*зьдзіўлена глядзіць*). Што ты, Дзічка, звар'яцеў, ці якое ліха.

Дзічка. Ура! Ура! (*Нешта запісвае ў блэк-нот*).

Хапун (*заспакойвае Іваноўскага*). Нічога, нічога, зараз астыне.

Іваноўскі. Ды ён...

Клёся (*Іваноўскаму*). Вось паглядзіш, падатру нос самой Мэры Пікфорд.

Іваноўскі. Што, ужо ў кіно? (*Да Хапуна*). Братка, гэта ж на тым тыдні, як зажадала да Галубка ў трупу, дык чуць адгаварыў. Я і так, я і гэтак, а яна і слухаць ня хоча, адно толькі: „Пайду і годзе!“ Добра, што выехаў адсюль, бо іначай жыць нельга было.

Клёся (*да Дзічкі*). Тэлеграфуйце і зараз-жа! (*Паўза*). Але я стаўлю ўмову.

Дзічка. О, мая радасьць! (*Цалуе руку*). А якую?

Іваноўскі (*нэрвеўца*). Клёся, адумайся, не рабі глупства.

Клёся. І слухаць не хачу. (*Да Дзічкі*). Іграць толькі гэроіняў.

Дзічка. Ну зразумела.

Іваноўскі (*да Дзічкі зласьліва*). Эт, якая з яе гэроіня, калі яна двух слоў ня ўмее зьвязаць.

Клёся. От-жа ўмею. (*Паўза*). Дый непатрэбна ў кіно гэта.

Дзічка. Вы прымеце ўдзел у карціне, па майму сцэнарыю „Люся ў людзях“.

Хапун. Тафарыш Дзічка, дык-жа ў цябе, апрача загалоўка, яшчэ нічога ня зроблена.

Дзічка (*перарывае*). Кіньце, кіньце! Напішу! У мяне ён вынашаны.

Хапун. Але тафарыш Дзічка, яго могуць ня прыняць.

Дзічка. Што значыць,—ня прыняць; мы зробім так, каб прынялі...

Клёся. А хто такая Люся?

Дзічка. Ось ведаеце, такая мяшчанка. (*Запінаеца*). Жыла ў мястэчку, а потым, потым выходзіць у людзі, не, не... Жыла ў горадзе, на ваколіцы, потым выходзіць замуж за комісара, пераяжджае ў цэнтр, закруцілася (*махае рукамі*), ну самі ведаеце, як у кіно... Адным словам, далейшае на экране.

Клёся (*нездаволена*). Што? Мяшчанку?

Дзічка. Так. Як скажаце, цудоўна! Пекната, ды і годзі!

Клёся (*расчаравана*). Не, тады ня згодна. Для гэтай ролі шукайце сабе другую. Я (*ківае галавою*) не падыходжу.

Іваноўскі (*узрадавана*). Клёся, мілая мая. (*Цалуе*). Мар'юшка Аграфенаўна! Маша?

Дзічка (*да Клёсі*)! Для вас я ствару, што хочаце... Ну скажэце, кім бы вы хацелі быць?

Клёся. Я?

Дзічка. Так. (*Напружана ч кае*).

Клёся (*думае*). Хачу быць жывой, энэргічнай, ну скажам такою, як Сулькіна... Таксама моцна кахаць свайго гэроя, ну, як і яна свайго Асмалоўскага, але каб ён бегаў за мною, а ня я за ім.

Дзічка (*расчаравана*). Хочаце быць яўрэйкаю. Фэ! Не ў маім гусьце!

Іваноўскі (*хоча перавесьці размову на другую тэму*). Клёсенька, як-бы гэта...

Клёся. Павячэраць?

Іваноўскі. Але. Мар'юшка! Мар'юшка! (*Уваходзіць Маша, нясе грамафон. За ёю ідуць Шчукін, Яніна і Балотны. Вітаюцца з Клёсяю*).

Клёся. Добры вечар, добры вечар! Распранайцеся, мае госьцейкі, ды сядайце.

Іваноўскі. Ну, значыцца ўсе ў зборы Клёсінька.

Клёся. Добра. Добра. (*Ідзе ў сталовую*).

Яніна. І я з вамі.

Клёся. Калі ласка. (*Абедзьве выходзяць*).

Балотны. Гніль, гніль і гніль.. (*Садзіцца*).

Дзічка. Што ты, Балотны?

Балотны. Што ты, што ты? Хіба ты ня бачыш, што навокал робіцца?..

Дзічка. (*аглядаецца, паціскае плячыма*). Не, нічога ня відаць.

Балотны. Ня відаць! (*Ускаквае*). Паглядзі (*паднімае ўверх руку*), навокал туман, гніль, балота... Яны такія чорствыя, будзённыя... Парвалі наша цела... Эх, Дзічка, ці чуеш ты, як сабакі выюць? Толькі і радасьці засталася, яны нашы сябры, яны адны нашы спадарожнікі...

Дзічка. Што гэта ў цябе такі сабачы настрой?

Шчукін. Ат, Балотны, зноў буза..

Іваноўскі. О, не, хлопцы, у маёй хаце не павінна быць журбы.

Балотны. Э-эх, вы! Хацеў бы я вам сказаць, ды ці зразумеце толькі...

Шчукін. Чаму-ж не?

Іваноўскі. За кого ты нас лічыш?

Балотны. За каго? (*Паўза*). Мяшчанскія вашы душонкі! Ды хіба вы здольны цяпер на што?.. Вы памерлі!. Вы, вы, матэматыкі, толькі і ведаеце двойчы два... Дый то ворагі навучылі...

Шчукін. (*Іваноўскаму*). Перахапіў залішне...

Іваноўскі. Відаць.

Балотны. Што відаць? Скажы ты мне, што ты бачыш? Опозы-
цыянэр ліпавай!

Шчукін (*сьмяецца*). Дык-жа і ліпа расцьвітае...

Балотны. Адцьвіла ўжо... (*У распачы*). Адцьвіла і болей не заць-
віце! Ха-ха-ха! Засталіся з разьбітым карытам. Ха-ха-ха! (*Уваходзіць
Клёся*).

Клёся. А ў вас тут усё жарты. Весела. А я-ж так люблю вя-
сёласць, ух як!.. (*Да Балотнага*). Толькі вы нешта...

Балотны. Але, нешта ня цікава гуляць на чужым балі, лепей бы
на хаўтурах.

Іваноўскі. Нейкаю эзопаўскаю моваю смаліш, ня ведаю, няўжо
гэтак грэба.

Балотны (*падкрэсьлена*). Нас нашы зразумеюць!

Шчукін. Я хоць і поэта, але для мяне гэта кітайская грамата.
Не разумею.

Балотны (*многазначна*). Лепей з разумным згубіць, чым з дур-
нем знайсць!?

Шчукін. Дык і я гэтак кажу...

Клёся. Балотны што ні скажа, дык нібы адсячэ. (*Падыходзіць
бліжэй да яго*). Але-ж вы ўсё такі дуцька... (*Да Дзічка*). А вы, Дзічка,
чым займаецеся? Сумуеце?

Дзічка. Не, сцэнары пішу. (*Усе пераглянуліся*).

Клёся. Цікава, які?

Дзічка. А вось ужо і назву прыдумаў.

Шчукін. Ну, ну, якую? Мо' маю перахапіў, бо я таксама пішу.

Дзічка. Уга, патрэбна мне твая назва, як кашаль хваробе...

Балотны (*Падыходзіць да Дзічка*). Дык пакажы, што ты там на-
крэмзаў. (*Чытае*). „Люся актывістка“ (*Паўза*). Пішы, пішы, толькі ці
выйдзе што...

Дзічка Чаму?

Балотны. Ат, лепей памаўчаць.

Дзічка. Не, не кажы.

Балотны. І там ворагі сядзяць.

Дзічка. Дзе?

Балотны (*зласьліва*). На небе!?

Дзічка. Якая нам справа да неба!

Балотны. Ну, а калі на зямлі?

Дзічка. Тады іншая рэч.

Балотны. Ага. (*Паўза*). Слухай, Дзічка, у цябе маці была?..

Дзічка. За каго ты мяне лічыш!

Балотны. Не, не, ты адказвай.

Дзічка. Ну, вядома, што была.

Балотны. Што-б гэта было, каб я ўзяў яе і пасек на дзьве
часткі...

Дзічка. Дык яна-б памерла. (*Сьмех*).

Балотны (*крывіцца*). Ну што ты зробіш з людзьмі, якія па гары ходзяць і сонца ня бачаць...

Шчукін. Як гэта ня бачаць? Значыць яно ня сьведзіць. (*Паўза*). І наогул ты пляцеш нейкі...

Балотны (*перапыняе*). Эт, калі не разумееш, дык памаўчы.

Клёся. Ух, якія цікавыя загадкі. (*Уваходзіць Яніна*).

Яніна. Ну, ну, што за загадкі?

Балотны. А вось у аднэй народнай казцы так апавядаецца: жыла-была красуня Маці. Ня глядзячы на тое, што яна была вельмі маладзенькаю, мела многа дзяцей і ўсе яны белабрысыя, ды такія здольныя, што адны працавалі ў выдавецтве, другія сталі паэтамі, трэція дактарамі, чацьвертыя профэсарамі, дый усіх не пералічыш, бо яна была такая пладавітая, што нават не хватала месца, дзе-б маглі ўсе яны жыць, і людзі павінны былі ехаць нават на Далёкі Ўсход.

Дзічка. Ну, а поэты таксама езьдзілі?

Клёся. Уй, вельмі цікава!

Балотны. А як-жа. Езьдзілі як поэты, гэтак і поэтэсы. (*Паўза*). І вось, знайшоўся адзін чарнявы таксама сын, які прыймаў удзел, калі секлі Маці на часткі...

Клёся (*перапыняе*). Няйначай як за грошы!

Балотны (*падумаўшы*). Ды не.

Дзічка (*з цікавасьцю*). Як-жа так?

Балотны. А так: узялі, дый пасеклі, пры чым галава засталася на Захадзе, а ногі—на Ўсходзе... (*Захапляецца*). Але дух не памер! Дух жыве! (*Панура*). Дык вось, ногі ходзяць пехатою, да чарнявых, родзічаў, баяраў, на парадую! а галава...

Яніна. А галава жыве ў гонары, дэмакратыя там, роўнасьць, братэрства і воля. Пекната!

Балотны. А галава, па-за кратамі, у Лукішках...

Яніна (*ускочыла*). Я не магу, я не магу! Шчукін, што-ж гэта?

Шчукін. Контра-рэвалюцыя, ды на маёй тэрыторыі... Не дапушчу!..

Яніна (*адумалася, хітра*). Ніякае контры... А рэвалюцыя па-трэбна...

Іваноўскі. Вядома, трэба перавярнуць усё дагары нагамі...

Клёся (*напалохана*). Як, ізноў страляніна?.. Ня трэба! (*Уваходзіць Маша*).

Маша. Панечка, нешта грамахвон хрыпіць... (*Ідзе назад*).

Клёся. Глядзі, каб не папсавала. (*Хутка ідзе, праз некаторы час пачынае граць грамафон*).

Шчукін (*да Хапуна*). Мікола, ты-ж, такі марксысты, дый крывічанскае крыві, растлумач нам, браце, гэну казку. (*Паўза*). Памайму там контра...

Хапун. Як сказаць? (*Паціскае плячыма*). Так нічоха, таленафіта, таленафіта. (*Глядзіць на Балотнага*). Толькі баяры, дык гэна ня зусім.. Але наогул нічоха... (*Уваходзіць Клёся*.)

Клёся (*Зьвяртаецца да ўсіх*). Прашу!

Іваноўскі. Калі ласка, заходзьце. (*Усе ідуць у сталовую, дзверы застаюцца адчыненымі, так што далятаюць паасобныя гутаркі, галасьней грае грамэфон. Са сталавай выходзіць Маша*.)

Маша. Чуе маё сэрца, нешта нядобрае... (*Паўза*). Якая-ж тут роўнасьць, як былі паны, гэтак і засталіся... Гэта-ж столькі наставіць... Ды раней енаралы, дый то гэтак ня жылі.. (*Паўза*). Але-ж ня ўсе так... Эх, чаго толькі я ня бачыла на сваім вяку і ўсё маўчу... Семдзсят першы пайшоў... а пляменьні к праўду кажа, што адны аддаюць усё жыцьцё за гэту, за рэвалюцыю, а другія толькі палкі ўстаўляюць... Усе-ж камуністы лепшыя за гэтых, як ён кажа, дэмакратаў...

(Чутны галасы: „Пі, а то за каўнер! Гуляй хлопцы! Голас Клёсі: „Маша! Маша!“ Голас Іваноўскага: „Маша! Каньняку!“).

Маша (*У дзверы голасна*). Добра! (*Цішэй*). Каб вам смалы. (*Нясе некалькі бутэлек, яе сустракаюць воплескамі. Крыкі: „Ура! Ура! Здароў будзь старшыня! На здароўе! Старой чарку! Не, не! Сілком! Ну фыпі!“*). Маша выбягае, а за ёю Хапун з чаркаю ў руках. *Сьмех. Воплескі. Песьні*).

Хапун. Ну фыпі! Фыпі! (*Ганяецца за Машаю. Адню рукою дае гарэлку, другою хоча абняць*). Я профсаюзны! І-ік.. Нат крыжык маю.

Маша (*штурхнула Хапуна, аж той ня моі устаяць на нагах*). Пашто так, пашто такі зьдзек?

Хапун (*устаў*). Люблю! Далі-бог люблю! (*Лезе цалавацца*).

Маша. Адчапіся, гадасьць! (*Хоча сабраць чарпкі разьбітае чаркі*).

Хапун. І-ік. Люблю бабулек! Люблю! (*Хапае Машу*).

Маша. (*крычыць*). Вой, вой, людзі добрыя, што-ж гэта робіцца! (*Вырываецца, б'е па галаве, штурхае ў живот*). Ах ты нахабнік! А яшчэ крыці-кры-цікам завуць...

Хапун (*уцякае*). Ды я хацеў пажартаваць... Хацеў папесьціць. (*У дзвярох Клёся, Шчукін*).

Шчукін. Ну як?

Хапун. Трохі з марксыцкага боку ня вытрымана... Алі нічоха, нічоха. (*Сьмех. Голас „Профсаюзны!“ Хтосьці зацягнуў: „Дык налівай, брат, налівай...“*).

Маша. Я не магу. На старасьці год, ды такі зьдзек. (*Рашуча*). Не, такі не магу. (*У распачы*). А сорам які...

Клёся. Глупства. Ён пажартаваў... (*Пудрыцца*). Ёсьць на што зьвяртаць увагу... (*Ідзе ў сталовую*).

Маша. А каб ты не даждала, мая ты кабецінка. Ну і людзі, ну і сьвет. (*Паўза*). „Люблю бабулек“... (*Крывіцца*). От навала!

(Выходзіць Балотны з бутэлькаю ў руках, п'е, потым б'е бутэльку аб дзверы, крык).

Балотны (халаецца за руку). Парэзаў... (Сьціскае. Адумаўся). Ага!..
Бярэ з кішэні асадку, паперу макае ў кроў параненае рукі, піша).

Бывай, мой браце крывічанін,
Сярмяжны гаротны, бывай,
Загінуў я...

Маша (напужана глядзіць). Вой, вой, людзі, што гэта робіцца..

Балотны (ледзь трымаецца). Загінуў я, поэт Беларуцянін..

Маша (крычыць). Што ты ачумеў... (Балотны асоўваецца, Маша мацней крычыць). Людзі, людзі.. (Выбягаюць Клёся, Дзічка, Хапун).

Балотны (квола да ўсіх). Народ мой, ты паўстань!..

Хапун (штурхае). Балотны, Балотны... Э ды ў яго... (Бярэ руку).

Клёся. Маша! Па дохтара! (Маша выходзіць).

Дзічка. Ня добра нешта робіцца..

Клёся. Уй, цікавыя прыгоды.. (Угледзела параненую руку, крычыць не сваім юласам. Выбягаюць Шчукін, Яніна, Іваноўскі).

Яніна (да Шчукіна). Вось вам, казённая радасьць!.. (Перавязае руку). Загубілі чалавека!..

Хапун. І-ік. А ў творах яго, дык зусім гэтага ня было... (Кладуць Балотнага на канапу). Фытрыманья такія, на ўсе сто... і-ік. (Уваходзіць Маша з вядром у руках, усе на яе здзіўлена глядзяць).

Іваноўскі. Па дохтара!

Маша. Пашто ён, хай... (Ставіць вядро каля Балотнага, чуваць патуі на ваніты).

Шчукін. Балотны, Балотны... (Балотны нібы бурчыць).

Дзічка (бярэ паперу, прылядаецца). Кроўю?.. (Усе напалохана глядзяць).

Клёся. А-я-яй, як цікава...

Дзічка (павольна чытае).

Бывай, мой браце крывічанін,
Сярмяжны гаротны, бывай,
Загінуў я, поэт Беларуцянін.
Народ мой, ты паўстань!..

Балотны. О, Бе-ла-ру-це-нія! (Яю пачынае тузаць).

Маша (халадна). Вой, вой, зарыгае ўсю кватэру... (Падстаўляе вядро).

Шчукін. Яго-б туды, дзе халадней. (Нясуць у сталовую).

Маша (выцірае падлогу, ідзіцца). Каб цябе, мае ты дзеткі... (Галасы з сталовае „Маша! Маша! Па дохтара!“ Увесь гэты час хрыпеў грамафон, а зараз сьціх. „Маша!“). Я хуценька. (Ідзе). Ну і людзі, ну і сьвет!..

А б р а з о к VI

Раённы комітэт партыі. Габінэт сэкратара. Письмовы стол. На сцэнах партрэты: Маркса, Леніна і Сталіна. З левага боку ў кутку бюст Леніна, падарунак рабочых. З правага боку пасярэдзіне дзверы, на іх надпіс „Жанаддзел“. На сцэне адна Груня.

Груня (*абцірае бюст Леніна, задумалася, чытае*) „Маркленскаму ЭР-КА-КА-ПЭ-БЭ ад рабочых электрастанцыі „Чырвоны сыцяг“ і сельска-гаспадарчых... (*Махнула рукою*). Та-ак. Сіла ў іх, а ў нас?.. (*Паўза*). У нас таксама... расьце. Пашыраемся... Клёпкі не хапае... (*Кусае губу, істэрычна сьмяецца*). Ха-ха-ха! Я вам пакажу!.. (*Успамінае*). Бацьку коцнулі!.. А за што, гадаўё праклятае!? (*Звоніць тэлефон*). Слухаю... Чысьцякова няма... Што? Не, ня было... Ня ведаю, мусіць хутка будзе... Хто? Катаржыцкая... Ну... (*Нэрвова аглядаецца*). Ну... Яшчэ білетаў?.. Ды... (*Чуецца стук*). Потым... (*Уваходзіць Маша, Груня захвалывалася*) Абавязкова... (*Цвёрда*). Добра. (*Вешае трубку*).

Маша. Добры дзень!

Груня (*прымае спакойны від*). Добры дзень! Што гэта вы так рана?

Маша. Мне да жанаддзельшы.

Груня. Няма яе.

Маша. А хутка будзе?

Груня. Ня ведаю.

Маша. Дык вы, калі ласка, перадайце ёй...

Груня (*нэрвеўца, крычыць*). Мне і бяз вас хапае клопату! (*Схмянуўшыся*). Гы-гы-гы...

Маша (*здзіўлена*). Пашто так?

Груня. Дваране, ліханька на іх... пакуль зьбяруцца. (*Паўза*). А самі, дык на кожным сходзе лахаюць аб гэтай самай, аб дзясьціпліне... Гы-гы-гы!..

Маша. Ну і людзі пайшлі... Гы-гы... Гы-гы... (*Выходзячы*). Сам чорт і той толку ня знойдзе...

Груня (*зачыняе дзверы*). Ага! (*Шарка ідзе, адчыняе стол, сьпяшаючыся перакідае розныя паперы, потым з зайздрасцю хапае некалькі партбілетаў, хавае за пазуху. Тэлефонны званок*). Я... не, не... Гэта дзіцячая консультацыя... (*Вешае трубку*). Што са мною?.. (*Хапае сябе за галаву. Працяжны званок*). Слухаю... Райком... Хто? (*Сьмялей*). Я... я... Гатова... Алё... алё... (*Вешае трубку, зноў званок*). Каго вам? Я... Мусіць перарвалі... Што? Будзеш? Толькі хутчэй... (*Вешае трубку*). Ну выцірае пот), знацца і я недарма жыву на зямлі, ды на савецкай... (*Уваходзіць сялянка*).

Сялянка (*гаворыць нібы па кім галосіць*). Вой, вой, божухна мой..

Груня (*напужана*). Чаго вы?

Сялянка. Ды ня пытайцеся, ды не распытайце... (*Сьмялей*). Таварыш жанаддзел... (*Плача*). Б'ецца мой Ахрэм, ліха яго галаве... (*Выцірае хвартухом сьлёзы*). Жыць не дае, каб ён галавою налажыў...

Вось бачыце, якая я (*паказвае, што яна цяжарная*), а ён, як той бугай... Абы дарваўся... Ведаеце, сорам нават сказаць... (*Паўза*). Ды што яму! Нажарэцца, нап'ецца... А жэрці, як той казаў, ёсьць што... Дый усе цяпер лепей ядуць... Так.

Груня. Вы, грамадзянка...

Сялянка (*перарывае*). Не грамадзянка я, мілая мая, а кулакова жонка... Вось і гора маё ў гэтым... (*Паўза*). Юрка, брат мой, што ў колектыве, ды вы напэўна ведаеце яго, казаў, каб я кінула гэтую кулацкую морду, дык, ведаеце, усё баюся, кажуць ня будзе, як іх аляментаў ці што...

Груня (*кусае губу*). Так, ня будзе... Жабраваць прыдзецца...

Сялянка. А Юрка кажа, што сацыялізма ляпей, чымся кулацтва... Мой-жа, таксама ня дурны, але з Юркам і не саткнецца... Капіталізма ты, кажа, кулацкая, зніштожым, кажа, вас, як клясу, дык майму і крыць няма чым... (*Паўза*). Вось і цяпер зноў шчапіліся... Юрка сказаў, каб я бегла да цябе, таварыш Сулькіна, параіцца наконт разводу...

Груня. Ваш дурны Юрка, да дабра не давядзе...

Сялянка. Дык і мой-жа гэта кажа... (*Уваходзіць Яніна*).

Груня. От ідзеце лепей да дому ды слухайце свайго Ахрэма, то лепей будзе...

Сялянка. А мне што, вась толькі тое, як гэта.. Ведаеце, як толькі лягу, дык як сноп, а ён усё штурхае пад бок...

Груня. Па гэтым жывы будзеце...

Сялянка (*ухмыляецца*). Ды яно так, як той казаў, калі, скажам, у меру, дык... Толькі вась органама мая.. (*Паўза*). А ён-жа, як той кныр і да Юстыны, і да Настулі, і да Крыстыны... (*Плача*). І ўсё з гаспадаркі цягне, каб ён ногі выцягнуў!..

Груня (*ад злосьці ледзь стрымліваецца*). Сваё, ня чужое...

Яніна (*ходзіць, паглядае на ідзінчык*). Та-ак...

Сялянка (*дрэнна сябе адчувае*). Тады...

Груня. Бывайце, бывайце! (*Сялянка выходзіць. Груня зачыняе за ёю дзверы*). Ды не сварэцеся з Ахрэмам!

Яніна (*да Груні*). Ну?

Груня (*дае партбілеты*). Хавай толькі добра, бо іначай...

Яніна. Ведаю, ведаю... (*Паўза*). Значыцца, узяла сваё начальства?..

Груня (*кусае губу*). Узяла... (*Паўза*). А можа і ён мяне?

Яніна (*цвёўда*). Што?

Груня (*таксама цвёўда*). Ды так, я.. пажартавала.

Яніна. З агнём не жартуючы!..

Груня. Чаму не. Факіры розныя чорт ведае што вырабляюць...

Яніна (*садзіцца*). Мо' з ЦЭ-КА ёсьць што?

Груня (*нэрвеўца*). А ты...

Яніна (*перapyняе*). Нічога, нічога, усё прадугледжана. (*Паўза*). Твой сёння бяз задніх ног... І мой адначывае... Ха-ха-ха! (*Пасьля паўзы зласьліва*). Дый ты нешта заспаная... Ха-ха-ха! (*Закурвае*). Злоўжываць нельга!..

Груня. Ты і за мною сочыш?

Яніна. Ну, а як-жа.

Груня. А калі, скажам, што-небудзь...

Яніна (*холодна*). Куля.

Груня. А наадварот, таксама?

Яніна (*падумаўшы*). Зразумела!..

Груня. Тады (*дастае паперы, дае Яніне*), але толькі прачытаць... (*Ідзе да дзввярэй*).

Яніна (*бегла чытае*). „Клясавы вораг не здае сваіх позыцыў бяз боек. Весткі нам гавораць пра цэлы рад забойстваў сялькораў і іншых актыўных працаўнікоў вёскі. Гэта сьведчыць аб іх краху, гэта апошняя сударгі капіталізму“. (*Сьвішча*) Фю-ю!.. Дудкі!.. (*Чытае пра сябе*). Што?.. Клясавыя зрухі, як у нас, гэтак і у капіталістычных краінах... У наступленьне... (*Хапае некалькі папер*).

Груня (*бяжыць*). О, не, праваліш усю справу...

Яніна (*падумаўшы*). Добра. (*Кладзе паперы*).

Груня. Нібы нехта... (*Бяжыць да дзввярэй*).

Яніна (*выхоплівае цэлы пакунак, хавае, потым садзіцца, прымае спакойны выгляд*). А мне да жанаддзельшы, хачу быць актывісткаю...

Маша (*праз дзверы*). Яшчэ ня прыходзілі?

Груня. Ды не, мусіць і ня прыдзе...

Маша. Вось калі, пашто так... (*Зачыняе дзверы*).

Яніна (*устае*). А гэта нібы здань якая... (*Паўза*). Ведаеш, што мілая мая?.. (*Глядзіць у вакно*),

Груня. Ну?

Яніна. Сёння будзе навалніца...

Груня (*падыходзіць да вакна*). Але, нібы... (*Прылядаецца*). Ну так, ідзе.

Яніна. Няўжо?

Груня. Ён... хутчэй змывайся...

Яніна (*хвалюецца*). Застаецца праз вакно... (*З-за вакна*). Замяці сьляды...

Груня. Добра, добра (*Зачыніла вакно, падмятае, уваходзіць Чысьцякоў*).

Чысьцякоў (*лядзіць у вочы*). Ты, нездаровая?.. (*Кідае на стол портфэль*). Ну?

Груня. Не, так сабе...

Чысьцякоў. Нешта-ж нейкае ёсьць...

Груня. Проста ня выспалася...

Чысьцякоў. І гэта можа быць... *(Паўза)*. А мне здалося, нібы ты не адна была...

Груня. Ха-ха-ха! Зайздросьціш!

Чысьцякоў. Не, я толькі так...

Груня *(падыходзіць бліжэй)*. Нікога, любы, ня было... *(Цалуе)*.

Чысьцякоў *(аглядаецца)*. Нельга так...

Груня *(ухапілася за шыю, цалуе некалькі раз)*. Во, во, во!

Чысьцякоў *(моцна сьціснуў, пацалаваў у лоб)*. А цяпер...

Груня. Я ня буду перашкаджаць, зараз-жа пайду.

Чысьцякоў *(садзіцца, адчыняе стол, задумаўся)*. Нібы?

Груня. Ты што?

Чысьцякоў. Ды так *(разглядае)*, гара папер, дый тыя не ў парадку...

Груня *(хітра)*. Я казала ўчора, каб ня сьпяшаўся, а ты...

Чысьцякоў *(паглядзеў на яе, весялей)*. Ах ты, казуля мая... *(Перабірае паперы)*. Набрался! *(Перачытвае)*. Та-ак, ворагі ня сьпяць!..

Груня. Дзе тыя ворагі, самі выдумваеце іх...

Чысьцякоў. Як?

Груня. А так, Асмалоўскі ваш у кожным яго ўгледзіць... *(Званок)*.

Чысьцякоў. Алё... Слухаю... Райком... Хто? Асмалоўскі... Ну? Добры дзень! Так, так... Што? Заходзіць... Заходзь... *(Вешае трубку)*.

Груня. І калі ён толькі сьпіць, увесь час цягаецца. А чаго? каб хто запытаў. *(Паўза)*. Рабфак скончыў і пашоў працаваць рабочымі, тут нешта ня так. Ці прагналі, ці мо'з якою-небудзь мэтаю...

Чысьцякоў. Адным словам, загадка?..

Груня *(весялей)*. 'Шчэ й якая!

Чысьцякоў. Але. Так. Трохі ранавата.., *(Глязіць на ідзіньнік)*.

Груня. Ведаеш, чалавек—гэта складаная мэханіка.

Чысьцякоў *(падумаўшы)*. Ну так. Скажам, пакуль я цябе распазнаў, дык думаў, што ты...

Груня *(перарывае)*. Ходзячая недарэчнасьць, так?..

Чысьцякоў. Трохі ня так, але-ж... *(Уваходзіць Сулькіна)*.

Сулькіна. Добры дзень! *(Вітаецца з Чысьцяковым, садзіцца)*.

Чысьцякоў. Добры дзень! *(Глязіць на яе)*. Што гэта ты так рана?

Сулькіна. Трэба тэзісы падрыхтаваць, дэлегатак сёння збіраю. Ведаеш, бой бабы. Цяпер без падрыхтоўкі лепей ня вылазь *(Глязіць на Груню)*.

Груня *(дрэнна сябе адчувае)*. Што вы, таварыш Сулькіна, гэтак глядзіце?

Сулькіна. А так. *(Кусае губу)*. Нешта хутка вы паразумнелі... *(Паўза)*. Ведаеце, зусім нядобрыя чуткі ходзяць пра вас.

Чысьцякоў *(устае)*. Таварыш Сулькіна... Ня люблю я гэтага.

Сулькіна. Дый я таксама.

Груня. Зайздросьціш?!

Сулькіна (*ускаквае*). Як ты сьмееш!..

Чысьцякоў. Хавацца, ад каго-б там ні было, я ня буду.. (*Ня-сьмела*). Ведаеш, Фаня, падабаецца яна мне. Я пераканаўся, што яна зусім не такая, як аб ёй гаварылі.

Сулькіна. Можар? (*Хутка ідзе ў свой пакой*).

Чысьцякоў (*закурыў, ходзіць*) Гм... Што з ёю?..

Груня (*хітра*). Ня ведаеш?

Чысьцякоў. Не.

Груня. Яна баіцца за свайго, думае, нібы я з ім...

Чысьцякоў (*перапыняе*). А ты?

Груня. Ды што ты. Ха-ха-ха! Я такі сапраўды паразумнела... (*Паўза*). Ну, любы, мне трэба ісьці пасьнедаць.

Чысьцякоў. Дык ты ідзі.

Груня. Добра. (*Выходзіць*).

Чысьцякоў. Та-ак. (*Садзіцца за стол, задумаўся*). Чорт яго ведае, што гэта робіцца. (*Паўза*). Адзін аднаму ня верым, а чаму... *Звоніць тэлефон*). Райком... Каго? Сулькіну... Добра, зараз... (*Крычыць: „Таварыш Сулькіна, да тэлефону!“ Стукае ў сьцену, крычыць: „Фаня. Фаня!“ Голас: „Гоу!“*).

Сулькіна. Я слухаю... Хто? Шчукіна? Ну, ну... (*Паціскае плячмі*) Заходзьце.. Калі ласка... (*Вешае трубку, ідзе*).

Чысьцякоў. Фаня!

Сулькіна (*спынілася*). Што?

Чысьцякоў. Ведаеш, нешта ня клеіцца ў нас праца, а дзе прычына, дык ніяк не знайду.

Сулькіна (*падумаўшы*). Та-ак працаваць ня так лёгка, як некаторыя думаюць... (*Паўза*). Дый ня ўсе, нават, партыйцы гараць на працы... Другому абы дзень ды ноч...

Чысьцякоў. Факты, факты патрэбны!

Сулькіна. Іншы раз іх цяжка знайсці, нутром трэба браць.

Чысьцякоў. Гледзячы якое нутро...

Сулькіна. Вядома калі, скажам такое, як у Груні...

Чысьцякоў. Ведаеш што, Фаня, мы яе не разумеем, яна добры таварыш...

Сулькіна. Можар.. Толькі адчуваю я нешта нядобрае...

Чысьцякоў. Слухай, Фаня, я гутарыў з доктарам аб ёй.

Сулькіна. Ну і што?

Чысьцякоў. Казаў, што ў яе некаторая ненормальнасць была і можа быць з-за палавога ўстрыманьня. (*Паўза*). А цяпер, як бачыш, яна чалавек, як чалавек...

Сулькіна. Адным словам, не разьбяры-бяры, сам алах і той толку ня знойдзе... (*Уваходзіць Асмалоўскі. Сулькіна адразу выходзіць*).

Асмалоўскі. Добры дзень! (*Вітаецца*).

Чысьцякоў. Добры дзень! Сядай.

Асмалоўскі. Я толькі на некалькі хвілін.

Чысьцякоў. Выкладвай.

Асмалоўскі. Дык вось што.

Чысьцякоў. Ну?

Асмалоўскі. Нам патрэбен дакладчык аб працдысцыпліне.

Чысьцякоў. А ты хворы?

Асмалоўскі. Не, але добра было-б, каб ты зрабіў.

Чысьцякоў. Калі?

Асмалоўскі. Сёньня пасья працы.

Чысьцякоў. Не магу, заняты.

Асмалоўскі. Тады дай каго-небудзь.

Чысьцякоў (*падумайшы*). Іваноўскаму, альбо Шчукіну прыдзецца...

Асмалоўскі. Ні першаму, ні другому.

Чысьцякоў. Чаму?

Асмалоўскі. Рабочыя ня вераць ім. (*Паўза*). Памойму, аб іх даўно трэба пагаварыць... (*Гудок*).

Чысьцякоў (*устае, ходзіць*). Та-ак... Якую-ж ты маеш падставу для гэтага?

Асмалоўскі Я табе ня раз казаў.

Чысьцякоў. Ну, ведаеш, гэта ня факты. Мала таго, як ты думаеш аб кім, можа і аб табе хто-небудзь ня лепшае думкі. Факты, факты, галоўнае.

Асмалоўскі. Так-то яно так, але гэта нам можа дорага абысьціся. (*Паўза*). За гэты час я пабыў амаль на кожнай фабрыцы і ўсюды аб гэтым гавораць. (*Паўза*). Узяць хоць бы Іваноўскага, кім ён быў: „і левым“, які ў свой час выказваўся аб звышіндустрыялізацыі, потым правым, паўставаў супроць колектывізацыі, сапраўдны-ж яго твар, — гэта нацыянал-опартуністы.. Аб гэтым сьведчаць яго паводзіны з пісьменьнікамі...

Чысьцякоў. Та-ак.

Асмалоўскі. Дый з Шчукіным ня лепш. Так ён хлопец добры, але канчаткова папаў пад уплыў гэтае, я-б сказаў, контр-рэвалюцыянэркі..

Чысьцякоў. Занадта сьмела!

Асмалоўскі. Можа, але гэта так. (*Паўза*). Сапраўды, чаго гэта яна цягаецца па фабрыках.

Чысьцякоў. Якіх?

Асмалоўскі. Учора была на махорачнай, пазаўчора на сернікавай, а там на лесапілцы. Больш таго, нават у вёску езьдзіць.

Чысьцякоў. Дык-жа не адна..

Асмалоўскі. Ну і што з гэзага, яна сваё робіць, а ён, як той ішак...

Чысьцякоў (*перапыняе*). Таварыш Асмалоўскі, ты з сваімі вывадамі пераходзіш усякія межы.

Асмалоўскі. Я прыйшоў у партыйны комітэт і кажу тое, што адчуваю, а ты як хочаш, так і расцэньвай...

Чысьцякоў. Ах, ты так ставіш пытаньне?

Асмалоўскі. Ну, а як жа?

Чысьцякоў. У мяне няма ніякіх падстаў ня верыць Шчукіну, які, як мне здаецца, трохі старэйшы сябра партыі, чымся іншыя...

Асмалоўскі (*устае*). Чымся я? Так?

Чысьцякоў. Хоць-бы і так!

Асмалоўскі. Ну, як хочаш! (*паўза*). Між іншым, аб усім гэтым напісаў у газэту.

Чысьцякоў. Ведаю.

Асмалоўскі. Адкуль?

Чысьцякоў. Прыслалі на праверку. (*Ідзе да стала, перакідае паперы і не знаходзіць пакунка*). Гм... Ага, мусіць дома заставіў. (*Паўза*). Я з табою ня згодзен...

Асмалоўскі. Чаму?

Чысьцякоў. Калі з табою згадзіцца, дык трэба разагнаць усю партарганізацыю, якая нібы не вядзе ніякае барацьбы (*падкрэсьлівае*), з выдуманая табою контррэволюцыйнай арганізацыяй. (*Паўза*). Пэсымізм! Стаміўся ты, трэба адпачыць! (*Паўза*). Праўда, у нас ёсьць паасобныя хваравітыя зьявішчы, але-ж гэта ня значыць, што тут цэлая контррэволюцыйная арганізацыя.

Асмалоўскі. Прыслалі на праверку?.. Та-а-ак, дык-жа я там падпісаўся... І „Зьвязда“ ня верыць. Няўжо-ж я памыляюся?.. Не! Я-ж чытаў рабочым, корэктавалі, давалі...

Чысьцякоў. Рабочым, якім рабочым?

Асмалоўскі. Рабочым-партыйцам. Качагары казалі, каб я напісаў. (*Паўза*). Не! Я застаюся пры сваёй думцы. Дадаю: далей будзь ад Груні... (*Нэрвуецца*). Ніякіх спраў я з ёю ня меў, усё гэта выдуманая.

Чысьцякоў. Ха-ха-ха! Выдуманая!? А даведка з больніцы?

Асмалоўскі (*у роспачы*). Што даведка, што даведка, скажы ты мне?.. Чаму Ліўшыц нічога ня ведае пра гэтую даведку, пра гэты выдуманы аборт?.. Між іншым, чаму гэта былы белагвардзеец Гольц загадвае больніцаю, у той час, як малады наш савецкі доктар Ліўшыц у яго намесьнікам?.. Мне здаецца, што можна было-б зрабіць наадварот!..

Чысьцякоў. Табе ўсё здаецца... (*Зьвоніць тэлефон*). Райком... Хто? Ну? Зьбіраешся ехаць, а я думаў, што ты ў вёсцы... Ну, ну, хутчэй толькі... Заадно захапі літаратуру... Тут у нас... Бывай... (*Вешае трубку. Да Асмалоўскага*). Мала, што каму здаецца!..

Асмалоўскі (*збіраецца выходзіць*). Як-жа з дакладам? (*Уваходзіць Яніна*).

Яніна. Добры дзень! (*Вітаецца з Чысьцяковым*).

Чысьцякоў. Добры дзень! (Асмалоўскі адварнуўся ў друі бок).

Яніна. Таварыш Сулькіна тут?

Чысьцякоў. Так, яна там у сябе. (Яніна ідзе ў пакой жан-аддзелу).

Асмалоўскі (злосна паглядзеў). І сюды цягаецца...

Чысьцякоў (зусім не рэагуе). Даклад зробіць Камінскі. Зайдзі да яго, паталкуй, скажы, няхай адкладзе свае справы.

Асмалоўскі. Дык у яго-ж настаўніцкая нарада.

Чысьцякоў. Народа будзе заўтра. (Званок). Слухаю...

Асмалоўскі (збіраецца выходзіць). Ну, бывай!.. (Пайшоў).

Чысьцякоў (у даюнку). Ідзі, ды ня бузі... Алё... Хто? Пальчэўскі... Ну, як у цябе з пазыкаю?.. Добра... Малайцом... Значыць заданьне выканалі... Звыш яшчэ... Добра, добра, малайчына!.. Усяго добрага, усяго... (Вешае трубку, ходзіць). Панікёры чорт вазьмі! Раён, як раён, зусім няма нічога страшнага. (Голас Сулькінай: „Таварыш Чысьцякоў, на адну хвілінку!“).

Чысьцякоў. Іду. (Выходзіць, чуваць гутарка, але разабраць нелья. Звоніць тэлефон. Голас Яніны: „Напэўна мяне!“ Выбірае).

Яніна. Слухаю... Слухаю... (Асьцярожна аглядаецца ўва ўсе бакі, кладзе пакет у стол). Слухаю... Я... гатова, паедзем... (Вешае трубку). Лоўка! (Выходзіць Чысьцякоў з Сулькінай).

Сулькіна. Заадно, высветліце, што там здарылася з Ахрэмавай жонкаю...

Яніна. Добра, добра...

Чысьцякоў. Та-ак.

Яніна (паглядзела на Чысьцякова). Выгляд у вас, таварыш Чысьцякоў, ня зусім добры. (Убірае сляянка, вытрашчыўшы вочы).

Сляянка (крычыць не світ юласам). Вой, вой, забілі!.. Забілі, любага... забілі... Праклятыя!.. (Хваляваньне. Яніна асабліва дрэнна сябе адчувае).

Сулькіна (дае крэла). Сядайце.

Чысьцякоў (перапыняе). Каго забілі?

Сляянка (плача). Забілі любага брата. Забілі Юрачку...

Сулькіна. Хто?.. Як?..

Сляянка. Сустрэла на дарозе, вязуць сюды, нічога мой братка ня кажа... Маўчыць... (Чуваць юман, Яніна выходзіць).

Чысьцякоў. Тэ-э-кс.

Сляянка. Усё аб буйным колектыве марыў і не дачакаўся... (Уваходзіць Тодар з шапкаю ў руках).

Чысьцякоў (да Тодара). Ну?

Тодар (апусціўшы галаву). Мусіць зараз сканае...

Чысьцякоў (крычыць). Хто?

Тодар (выцірае кулаком сьлёзы). Юрачка мой... Сынку... Што мы цяпер без яго... (Галасьней чуваць юман).

Чысьцякоў (*бяжыць*). Сволачы!.. (*Усе выходзяць за ім. Дзверы адчынены. Чуваць гоман, крык, плач. Праз некаторы час звяртаецца Чысьцякоў, цяжка апускаецца на крэсла*). Сканаў і слова не сказаў... Думалі ў Райком комсамолу ўзяць... А хлопец які... (*Рве на сабе валасы*). З-пад носу вырвалі... (*Падняў уверх галаву, бярэцца за трубку*). Дайце ЭР-ВЭ-КА? Што заняты? Зараз-жа дайце ЭР-ВЭ-КА! Хто? Шчукін? Ведаеш? Дык вось што, зараз-жа трэба выехаць для высвятленьня факту забойства... Што? Так, памёр... (*Кусае губу*). Дык зараз-жа! (*Вешае трубку*) Ня сьпяць гады... (*Уваходзіць Сулькіна, моўчкі ідзе ў свой пакой*). Фаня!

Сулькіна (*трымаецца за галаву*). Не магу...

Чысьцякоў (*устае, ходзіць па пакой*). Та-ак... Гм... Та-ак... Дзе корань?.. Хто праў?.. (*Спыніўся*)! Фаня! (*Уваходзіць Сулькіна*).

Сулькіна (*праз сьлёзы*). Ведаеш, нікога я так не цаніла з вясковых комсамольцаў, нават некаторых камуністых, як Юрку... Учора быў тут, жартавалі, угаварвалі перайсьці ў Райком, а заўтра будзем хаваць... (*Аўладала сабою*). А колькі іх гіне, гэтых няпрыкметных гэрояў! (*Паўза*) Цяпер я яшчэ больш пераконваюся ў неабходнасьці راشучага наступленьня на варожыя нам элементы... (*Садзіцца*). Вой, вой! (*Трымаецца за бок*).

Чысьцякоў. Што з табою?

Сулькіна (*радасна сьмяецца*). Хутка мусіць...

Чысьцякоў. Слухай, Фаня, ты хоць-бы гэты час дома пабыла. Нельга так. Законам прадугледжана.

Сулькіна. Я мусіць такі заўтра ня прыду. (*Паўза*). А на бюро заві, буду прыходзіць... (*Чуваць, як бягуць людзі, крыкі*).

Чысьцякоў (*адчыняе вакно*). Што такое?

Галасы. Гарыць! Пажар! Гарыць!

Сулькіна (*хутка ідзе да вакна*). Што гэта робіцца! (*Выбягае. Чуваць, як праяжджаюць пажарнікі. Бляск. Чысьцякоў памкнуўся бегчы. Званок*).

Чысьцякоў. Слухаю... (*Нэрвеуецца*) Адкуль... Што? Гараць сельска-гаспадарчыя... (*Кідае трубку, бяжыць*). Сволачы, няйначай падпалілі..

А б р а з о к VII.

Раённы Выканаўчы Комітэт. Габінэт старшыні. Портрэты правадыроў рэвалюцыі. Вялікая карта БССР. Надпісы: „Скончыў справу—выходзь. Не марнай часу—не перашкаджай другім працаваць“. Як толькі дзверы адчыняюцца, чуваць цоканьне машынак, гоман людзкіх галасоў. На сцэне адзін Шчукін.

Шчукін (*пісаў, потым устаў, ходзіць па пакой*). Што са мною робіцца, галава адмаўляецца працаваць. (*Уваходзіць Яніна*).

Яніна. А дыму, дыму—затхнуцца можна!.. (*Разьвязвае клунак*). Прынесла паесьці. (*Ласкава*). Гэта жартачкі, ўсю ноч. Ды згарэла-бяна, гэтая праца. (*Хітра*). На, любы, перакусі, нельга так!

Шчукін (*накідваецца на ежу*). Вось добра, што ты здагадалася. Яніна (*хітра*). Што гэта табе больш за ўсіх трэба? (*Асьцудрожна заглядае*).

Шчукін. Цікавішся?

Яніна. Ну, а як-жа?

Шчукін. (*Дае паперы*).

Яніна (*бегла чытае, задумалася, зноў чытае, зноў задумалася, паглядзела на Шчукіна зласьліва*). Гм... Бомбу рыхтуеце!?. Думаеце капіталец нажыць!?. Ха-ха-ха!.. Наадварот!.. (*Рашуча*). Уся гэта гісторыя з паршывым комсамольцам „Юрачкаю-сынкам“ ня варта выедзенага яйца!.. (*Хітра*). Падумай толькі, ці выгадна гэта табе?.. (*Пауза*). Мне думаецца, што гэта проста шалёная куля... (*Хітра*). Між іншым, пры чым тут сварка з Ахрэмам?.. (*Паціскае плячыма*). Мала хто з кім пасварыцца, гэта-ж ня чужыя, а свае: Ахрэм будзе яму шваграм, так здаецца?..

Шчукін. Так.

Яніна. Вось бачыш. Па мойму, ты памыляешся, сам сабе капаеш яму... „Клясавая вылазка ворага“... Ха-ха-ха! Дзе яны тыя ворагі! А калі, скажам, яны ёсьць, дык хто ў гэтым вінен?—ты. Які-ж ты гаспадар пасьля гэтага!.. (*Паўза*). Між намі кажучы, каму ён патрэбен, гэты смаркач... Юрка, Юрка падумаеш які гэрой!.. (*Устае, падвышае голас*). А колькі загінула на франтах!.. (*Хітра*). У турмах!.. (*Пасьля паўзы зласьліва*). Застаецца толькі напісаць: „Загінуў за справу камунізму... Ха-ха-ха! Эх вы! Самі ня ведаеце, што робіце!..

Шчукін. Ды ты Янінка...

Яніна (*перарывае*). Што Янінка? Янінка праўду кажа; ня чужая я табе... Думаеш, калі што якое, дык табе партыя дапаможа...

Шчукін (*нэрвуецца*). Слухай, Янінка...

Яніна. І слухаць не хачу! Вось ты ўсю ноч праседзеў, дык хто-небудзь, акрамя Янінкі, спагадаў табе?—не.

Шчукін. Ведаю я гэта. (*Ходзіць*). Усё ведаю.

Яніна (*злосна*). Нічога ты ня ведаеш!

Шчукін (*памкнуўся, хацеў нешта сказаць*). Я...

Яніна. Маўчы, маўчы...

Шчукін (*злосна*). Досыць!.. (*Застанавіўся, потым ідзе да стала, рве паперы*). Я памыліўся, а ты замест таго, каб дапамагчы...

Яніна (*ласкава*). Калі ласка.

Шчукін (*садзіцца, бярэ асадку, піша*). Вывучыўшы дасканальна справу забойства комсамольца Юркі, комісія констатуе... (*Задумаўся*).

Яніна. Двукроп'е. (*Хітра*). Папершае, відавочна, што гэта шалёная куля, бо ляцела з боку мяжы. (*Пауза*). Коска. Гэтай раніцою была моцная страляніна, відаць пагранічнікі ганялі контрабандыстых. Зачыні коску. (*Шчукін піша*). Пастаў кропку. (*Пауза*. Падругое, гэты

факт яшчэ раз сьведчыць аб неабходнасьці забароны страляніны з баявога аружжа, аб чым неабходна паставіць пытаньне перад пагранічным камандаваньнем...

Шчукін. Як-жа так, нельга гэтага пісаць..

Яніна. Дурань, пішы, бо калі гэтага ня зробіш, дык усіх пера-страляюць, чаго дабрага, яшчэ і цябе... *(Пауза)*. Сам-жа казаў, што надоечы карову забілі, а вось зараз новая ахвяра, у чалавека папала...

Шчукін. Яно так. *(Усхвалёваны, хутка піша)*. „...паставіць пытаньне перад пагранічным камандаваньнем“. Янінка, ну і малайчына ты ў мяне!

Яніна *(закурыла, выцірае хустачкаю лоб)*. Шчукін гэта заўважыў, хітра). Ну і цяплыня сёньня!

Шчукін. Замарылася?

Яніна. Але.

Шчукін. Ведаеш, ну і я-ж толькі зараз вольна ўздыхнуу. Цяпер, як па маслу пойдзе.

Яніна. Зразумела. Цяжка толькі пачаць. *(Званок)*

Шчукін. Слухаю... Хто? Чысьцякоў? Здароў брат... Здароў... Так, так... Уся ноч... Ну нічога, нічога, вынікі гатовы... Заходзь... *(Вешае трубку)*.

Яніна *(хвалюецца)*. Ну, а пажар як?

Шчукін. Глупства. Гэта не адаб'ецца на працы.

Яніна. Але хто вінен?.. Дзе карань усяго гэтага?..

Шчукін. А чорт яго ведае, сам алах галаву скруціць,

Яніна *(зласьліва)*. Дзе-ж былі вашыя хвалёныя партыйцы?.

Шчукін. А гэта да-рэчы.

Яніна. То-то-ж! Дзе быў Асмалоўскі?

Шчукін. Брыдота! *(Уваходзіць Іваноўскі)*.

Іваноўскі. Добры дзень! *(Вітаецца)*.

Шчукін. Добры дзень!

Іваноўскі *(да Шчукіна)*. Ты разумееш, ліха ведае што такое!

Шчукін. Ну?

Іваноўскі. Вось табе і ну. *(Пауза)*. Хапае нахабнасьці зьвязаць гэты пажар з нейкаю змоваю кагосьці. А сам *(да Яніны)*, выбачайце за выраз, сволач, з усіх свалачэй сволач! Падумай толькі, трэба тушыць, а ён бяжыць чорт ведае куды, злавіць некага хоча... *(Пауза)*. Я ўпэўнен, што гэта яго работа...

Яніна *(хітра)*. Адкуль у цябе такая ўпэўненасьць?

Іваноўскі. Экспэртная камісія.

Яніна. А-а, тады другая справа.

Іваноўскі *(дае па еры)*. Глядзі, вось акт за подпісам самога майстра.

Шчукін *(чытае)*. Сарока. *(Пауза)*. Серафіма Максімавіча я добра ведаю, яму можна верыць, чалавек сумленны.

Іваноўскі. Ну, так. Вось у мяне і разьдзельчык гатоў. *(Чытае)*.
Констатаваць, што пажар узьнік з прычыны нядбалых адносін з боку
рабочых, у косках Асмалоўскі, якому было некалькі раз папярэджана,
што нельга ў майстэрнях курыць, аднак ён не зьвяртаў на гэта...

Шчукін *(перапыняе)*. Добра, добра, далейшае зразумела: непад-
парадкаванасьць адміністрацыі, нядбайныя адносіны да вытворчасці,
неэтычнасьць, ды ці мала чаго яшчэ можна напісаць, гэта-ж цяжка
толькі пачаць, а там як па маслу...

Іваноўскі. Так.

Яніна. Усё добра, што добра канчаецца.

Шчукін. Жоначка мая, а ты ўжо ў паніку. Нічога, вывезу.
Цяпер сам чорт мяне не пераканае, што гэта ня так.

Яніна. Глядзі, каб перад Чысьцяковым ня спужаўся..

Шчукін. Ярунда! Чысьцякоў, Чысьцякоў, падумаеш!.. Я трымаю
ўвесь раён у сваіх руках, а ня ён... *(Паўза)*. У мяне матар'ял, у мяне
факты...

Яніна. Гэта добра. *(Падумаўшы)*. Ну мне час ісьці..

Іваноўскі. Куды сьпяшаешся?

Яніна. Не, але-ж ня трэба яму перашкаджаць, няхай піша, акру-
гляе.

Іваноўскі. Тады і я.

Яніна. Дык пойдзем за адным скрыпам. *(Выходзяць)*.

Шчукін *(адзін)*. Контррэволюцыя... Ды хіба яна можа быць у
маім раёне, калі я ўсіх ведаю, як свае пяць пальцаў. *(Піша, задумаўся)*.
Гнаць такіх з партыі, гнаць, каб і духу ня было. *(Паўза)*. Які з яго
рабочы? *(Паўза)*. Але-ж нешта нейкае ёсьць, калі пасья рабфаку
пайшоў у майстэрні... *(Уваходзіць Чысьцякоў)*.

Чысьцякоў *(вітаецца, моўчкі садзіцца)*.

Шчукін. Ты што?

Чысьцякоў *(відаць балюча ўсе гэты ўспрыняў)*. Ды так..

Шчукін. Ну ведаеш, ты хоць і сэкратар, але хварэш інтэлі-
генцаю хваробаю.

Чысьцякоў *(узраўнаваўся)*. Непарадкаў многа. *(Нэрвеўца)*. Ну,
да чаго ты прышоў?

Шчукін. Юрку, відаць, куля шалёная... Пагранічнікі, кажуць
стралялі ўсю раніцу... Контрабанда, ці якое ліха... Адным словам трэба
будзе з гэтым што-небудзь рабіць, бо сяляне кожную хвіліну непако-
яцца за сваю жывёлу. *(Паўза)*. Што тычыцца пажару, дык тут віна-
ваты самі рабочыя і ў першую чаргу працуючыя камуністы. Экспэрт-
ная камісія ўстанавіла, што пажар пачаўся з цыгаркі.. А горш за ўсё
тое, што камуністы *(Чысьцякоў глядзіць на Шчукіна)*, у прыватнасьці
Асмалоўскі, ня прымалі ніякага ўдзелу ў...

Чысьцякоў *(ускочыў)*. Як?

Шчукін. А так, каб ня пажарнікі, якія трэба сказаць, сваячасова...

Чысьцякоў (*перарывае*). Та-а-ак. (*Паўза*). Трэба будзе на бюро пагаварыць... (*Паўза*). У цябе ўсё гатова?

Шчукін. А як-жа, магу хоць зараз далажыць.

Чысьцякоў (*падумаўшы*). І Асмалоўскі ня ўдзельнічаў?..

Шчукін (*ціха*). Між намі кажучы, ёсць падазронасць, што ён ва ўсім гэтым вінен, бо загарэлася каля яго шафы...

Чысьцякоў (*ходзіць*). Якім чынам?

Шчукін. Ад цыгаркі...

Чысьцякоў (*глядзіць у вакно*). А можа ня ён кінуў, а другі хто? (*Паўза*). Адкуль у цябе такая ўпэўненасць, што гэта...

Шчукін (*перарывае*). Экспэртная камісія... (*Убягае Асмалоўскі*).

Асмалоўскі. А я вас шукаю. (*Вітаецца*). Званіў, званіў... Ну і станцыя... Ну і тэлефоністкі... (*Глядзіць то на аднаю, то на другую*). Таварыш Чысьцякоў, дык як-жа будзе з пахованьнем?

Чысьцякоў. А што?

Асмалоўскі. Як што, ты-ж абяцаў сказаць некалькі слоў. Нельга-ж так, нашых вырываюць па аднаму, а мы...

Шчукін (*перарывае*). Ніхто нікога не вырывае, проста шалёная куля...

Асмалоўскі (*глядзіць вытрашчыўшы вочы*). „Шалёная куля“... Ха-ха-ха! Не, мусіць ня так!...

Шчукін (*цвёрда*). Так.

Асмалоўскі (*падкрэсьлівае*). Ну, аб гэтым мы яшчэ пагаворым. (*Да Чысьцякова*). Дык як? Там чакаюць.

Шчукін (*таксама, падкрэсьлена*). Так, пагаворым і аб вас, грамадзянін Асмалоўскі. Сёньня-ж на бюро райкому.

Асмалоўскі. Не разумею. У чым справа, раскажы. (*Паўза*). „Грамадзянін“... Ды ты што?

Шчукін. Ня ты, а вы, разумееце?

Асмалоўскі (*ківае галавою*). Нічога не разумею.

Шчукін. Дык зразумееце!

Асмалоўскі. Ат, кінь глупствам займацца.

Шчукін (*крычыць*). Што?

Асмалоўскі. Нічога. (*Да Чысьцякова*). Дык як?

Чысьцякоў. Прыходзь сёньня на бюро. (*Спахваціўся*). Ага дык...

Шчукін (*перарывае*). Ня трэба ніякіх выступленьняў, навошта гэта...

Чысьцякоў. Не, не, патрэбна сказаць некалькі слоў. (*Глядзіць на Шчукіна*).

Шчукін. Я адмаўляюся.

Асмалоўскі (*да Чысьцякова*). Нічога не разумею... (*Паўза*). Тады я некалькі слоў.

Чысьцякоў. Валяй.

Асмалоўскі. Устаноўка?

Шчукін. Выпадковая шалёная куля...

Асмалоўскі (*глядзіць на Чысьцякова, цвёрда*). Ня згодзен! Гэта справа контррэвалюцыі.

Чысьцякоў. Адным словам асьцярожней з ярлыкамі, бо я ня ўпэўнен ні ў адным, ні ў другім...

Асмалоўскі. Ха-ха-ха! Ды ці патрэбны ярлыкі нябожчыку. Справа ня ў гэтым. Памойму, гэта вылазка клясавага ворага, вось на гэтым і трэба спыняцца (*Чуваць крыкі, плач*). Нясуць. Трэба завастрыць увагу, што барацьба паміж кулацтвам і бяднейшаю часткаю сялянства (*гаспадыня чуваць плач, далятаюць паасобныя выукі: „За камунію! Сынку! Родненькі!“*) абвастрылася, і што кулакі выхопліваюць паасобных актыўных працаўнікоў вёскі, але справа на гэтым ня скончыцца. Бяднейшае сялянства ідзе па правільнаму шляху, яно, пад кіраўніцтвам рабочае клясы і яго авангарду камуністычнае партыі, пабудуе новую вёску. (*Выбягае, за ім выходзіць Чысьцякоў. Чуваць юлас: „Гэта Ахрэмава штучка!“*. Чутны паасобныя словы выступленьня Асмалоўскага. Адчыняюцца дзьверы, уваходзіць Ахрэм. Чуваць: „Мы павялі рашучы наступ на капіталістычныя элементы вёскі..“).

Ахрэм (*кусае губу*). Вот напасць! Цяпер страшна будзе ў вёсцы начаваць, чаго добрага... (*Убягае сялянка*).

Сялянка (*крычыць не сваім юлосам*). Ты, ты забойца!

Ахрэм (*схапіў за руку*). Задушу гадаўку!

Сялянка. Вой, вой! (*Асоўваецца. Аркестр грае пахавальны марш, што далей, дык цішэй чуваць музыка. Ахрэм выходзіць, сустракае Сулькіну*).

Сулькіна (*уледзеўшы сялянку, крычыць*). Ахрэм! Ахрэм! (*Падходзіць да сялянкі, паднімае*).

Сялянка. Дзе ён, валацуга, кінуў... Оё-ё-ёй, родненькая, ратуй!.. (*Сулькіна хапаецца за бок*).

Шчукін (*дапамагае Сулькінай*). Фаня, ты асьцярожней, сама-ж..

Сялянка. Кінуў, кінуў гад печаны! І братку роднага з сьвету зьвёў!

З а с л о н а

(*Канец будзе*)

25 дзён дажджу ня было...

25 дзён
Дажджу ня было,
25 дзён
Ня было расы,
25 дзён
Панаваў спадох:
— Жыта пасохла,
Згарэлі аўсы.
25 дзён
Зямлі маршчакі
Асмаглымі вуснамі
Прасілі:
— Пі-і-і-ць!
Ноччу зьявіліся
Хмарай жукі,
Сталі калосьсе на ляту травіць.
Сонца паліла
Сухі пясок,
Цень заганяючы
Глыбей у лес.
З кожнай расьліны
Выпівала сок,
Робячы з усходу
На захад рэйс.
Неба такое,
Што некуды ўцячы,
Ціхае, як ночы сон.
Сонца на поўдні
Пачынае пячы
Геомэтрычным росчаркам
Праменьняў-вусоў.
25 дзён
Дажджу ня было,
Зямлі маршчакі
Прасілі:
Пі-і-і-ць!
Дужымі словамі
Заявіла сяло:
— Жыць!

Абавязкова жыць!
Прагныя вочы
Глядзелі ў блакіт:
— Можа, дзе хмарыцца... там...
Ўпекат расаду
Ядуць сьлімакі:
— Ну і вайна сьлімакам!!
Сполах... трывога
І панікі крок:
— Ну і трывозе вайна!
Сход. І рашылі
Змагацца знарок
З тымі,
Хто паніку-нам...
25 дзён
Зьбіралі вятры
Вільгаць лясоў і балот.
25 дзён
Цалавалі вятры
Зямлі асмаглы рот.
Толькі на 26-ты дзень,
Калі палымнеў пажар,
Гналі вятры
Дажджавую цень—
Чорнае волава хмар.
Росчарк маланкі—
І грывнуў гром:
Тра-та-та-та
    Гу-у-у-ў!!!
Цёмна навокал
Стала суздром,—
Толькі грывотаў гул.
Спорныя кроплі.
Та-та-та-та...
Вусны зямлі пілі.
Дзень 27-мы
Усход вітаў,
І нанавя нівы цьвілі.

1930 г. Менск.

Сьмерць рабочага Шварца

У час палудзеннага перапынку, калі рабочыя шпарка ішлі на абед, я вышаў разам з усімі з фабрычнага гмаху і не сьпяшаючыся накіраваўся па вузкакалейцы да штабеляў у канцы заводу. Старыя рабочыя ўжо мелі кожны свой куток, сваё месца. дзе яны штодзённа палуднавалі. Я, як уноў прыняты рабочы, разам з іншымі «навічкамі» шукаў месца ў далёкім кутку двору. Мы разьмясьціліся на купе бяросты і альховай кары і пачалі палуднаваць.

Побач—мой сябра па профэсіі—памочнік штэльлера ¹⁾—Отто Шварц. Я ўвесь час назіраю за ім. Ён дрыжачымі рукамі дастае з кішэні бутэроброд. Потым адчыняе бутэльку, на дне якой ляжыць некалькі скібак цытрыны. Ён глытае некалькі разоў з бутэлькі,—застаецца павола. Я пытаюся:

— Мы з вамі разам, здаецца, прыняты?

— Я прыняты ў панядз... — Страшэнны кашаль, як той віхор, вельмі хутка прымусіў яго забіцца ў конвульсіі пад гукі хрыпеньня ў грудзёх. Ён глынуў ізноў з бутэлькі, але ўжо слабей і павольней. Вада ў бутэльцы адразу крыху паружавела.

— Я прыняты ў панядзелак у вячэрнюю зьмену,—адказаў ён, з нямецкім акцэнтам, ледзь пераводзячы дух.

— Немец—мільганула ў маёй галаве. Я пачаў распытваць, скуль ён і дзе працаваў?

Так, ён быў стары немец, гадоў пад пяцьдзесят пяць. Нязначная сівізна зусім не надавала яму адбітку старасьці, але затое аб гэтым казалі яго рубцаваты маршчыністы жоўта-крамяністы твар і сухое цела. Валасы ён фарбаваў.

Гадоў некалькі таму назад пасля жорсткай капіталістычнай рацыяналізацыі ў Нямецчыне—вынік рэпарацыі, ён быў выкінуты разам з іншымі па старасьці гадоў на вуліцу з аднаго вялікага ваеннага заводу на Руры. На гэтым заводзе ён працаваў з 14 гадоў. За ягоную 40-гадовую працу на адным заводзе ў яго было шмат сяброў, але яны яму нічым не маглі дапамагчы, бо кожны зарабляў толькі на маргарын і хлеб. Яны толькі згаджаліся з тэй надзеяй, пра якую казаў

¹⁾ Штэльлер—старшы рабочы ля варштату.

сам Шварц, што адміністрацыя заводу абяцала, калі ён дрыжачымі рукамі браў разьліковы конвэрт:

— За тое, што вы працавалі 40 гадоў у нас, пры першай магчымасьці вы будзеце ўзяты ізноў на працу.

Але ці-ж возьме капіталісты рабочага, выкарыстанага да апошняга мускулу, нэрву і кроплі поту за чатыры дзесяткі гадоў?

Жонка, латышка з Рыгі, угаварыла ехаць на сваю радзіму, і ён зрабіў гэта.

Я сказаў некалькі слоў пра сябе. Больш ён і ня пытаў. Я адразу заўважыў, што ён кепска чуў.

На кожнае маё слова ён прыстаўляў руку за вуха.

Пасьляабедзенны гудок прымусіў нас стаць ля варштатаў.

* * *

Увечары пасьля працы я падышоў да яго варштату. Ён яшчэ ня справіўся прыбраць і аднесці ў качагарку трэскі, абмесьці, абцерці машыну. Я дапамог яму прыбраць. Мы ўжо былі гатовы. Ён узяў абрэзачны скрутак фанэры пад паху.

— Гэта для жонкі, дроў няма, дарагія: кілё каштуе 5 сантымаў¹⁾.

Я таксама ўзяў маленькі абрэзачны скрутак фанэры пад паху і разам уліўшыся ў гушчу рабочых, мы ішлі да брамы.

Рабочыя ішлі праз вузкую фортку. Стары вартаўнік пільна сачыў за кожным: хто што нясе. Асабліва, як магнэсам цягнула яго да жаночых кошыкаў, альбо да таго, каб зірнуць пад вялікую хустку, адкуль ён заўсёды выцягваў кавалкі фанэры і рабіў гэта з хуткасьцю і ўдаласьцю зубалекара, які вырывае зуб.

За брамаю я даў скрутак Шварцу.

Так цягнулася некалькі месяцаў. Парадак пражытых дзён быў амаль аднолькавы.

Аднойчы Шварц крыху спазьніўся. Каля варштатаў ужо працавалі. Я заўважыў, як ён ледзь ішоў да варштату. Удушлівы зацяжны кашаль і сухотная чырвань на скронях казалі, што ён сеньня зусім хворы. Ён падышоў да стойкі і разам з іншымі рабочымі пачаў здымаць руліс—накрут²⁾). Раптам з яго рук вырвалася ручка накруткі і цяжкая «рульля» была ўжо на падлозе. Жалезная ручка накруткі абдзёрла яму нагу. Выраз нявытрымнага болю мільгануў на твары.

Я падбег да яго, каб запытаць, што з ім.

— Чаго ня ідзеш да хаты, калі хворы?—праз грукат варштатаў пачуўся голас рабочага.

— Хворы... Ноч ня спаў... крывёю... харкаў... Галава баліць... сеньня субота... Трэба быць акуратным, каб майстра ня звольніў, як-небудзь дацягну... 2 гадзіны.

¹⁾ У Рызе дровы прадаюцца на вагу.

²⁾ Rullis—скрутак фанэры, зрэзанае бяровенне на фанэрнае палатно. вагою да 80 кілё.

Хвілінная стрэлка гадзінніка так марудна пасоўвалася наперад, а Шварцу ўсё рабілася горш. Ён ня мог доўга стаяць на нагах. Ён кожную хвіліну абапіраўся на балясу жалезнае агароды варштату. Ён зорка сачыў за майстрам, каб не паказаць віду, што ён хворы.

Майстра ўжо адзначыў яго бяссьільле і казаў, што ён не падыходзіць да працы. Трэба альбо хварэць, альбо працаваць; адно з двух. Калі здарыцца што-небудзь з ім, то ён будзе звольнены. Заводу гультаёў ня трэба.

Аблівалася гарачаю крывёю сэрца Шварца, страшна рабілася ад гэтых слоў.

Шварца паліла. Ён ужо скінуў сваю сінюю блюзу. Худое высахлае цела было бачна праз сетчатую кашулю. Ён увесь быў потны.

Я часам падбягаў да яго варштату, дапамагаў здымаць руліс і перакідваў да ножніц.

— Шварц зусім хворы,—казаў я штэльлеру,—чаго ён ня ідзе да хаты?

— Вядома чаго, баіцца, каб майстра з-за хваробы не прагнаў з фабрыкі. І прытым гэта немец, нямецкая акуратнасьць.

* * *

Варштат Шварца нешта пачаў свавольць, капрызіць. Тоўстае, сукаватае, бярозавае бяровеньне зусім не падавалася нажу. Нож як-быццам рэзаў заіржавелую жалезную балванку і, дабраўшыся да цьвёрдага мэталю, ня ішоў далей. Штэльлер два разы спыняў варштат і аглядваў нож і бяровеньне, паціскаючы плячыма, а Шварц, перавесіўшыся праз жалезную балясу агароды, сухотна кашляў і біўся ў конвульсіі. Ён ні на што не зьвяртаў увагі. Штэльлер нэрвова ўзяўся за рычаг і даў поўны ход варштату. Варштат затросься, застагнаў, затрашчаў.

— Трэск... Дзынг... нь... нь...—жаласна як гукі, як ад струны разьбітай скрыпкі, акампанавалі нязвычайнаму шалёнаму трэску. Бярвяно трэснула. Палова яго ад вялікага шалёнага цэнтрабежнага руху адскочыла ў бок і ўдарам у грудзі зьбіла з ног Шварца.

Ціхі прыдушаны стогн быў ледзь чутны. Двое рабочых падбеглі і паднялі яго. Скроні і лоб старога Шварца былі белыя, як папера, з вуснаў цякла крывавая пена. Вырваны кавалак мяса з падбародку ледзь трымаўся на скурцы. Сетчатая кашуля з адчыненым каўняром была ўся ў крыві, на грудзёх быў шырокі сіня-чырвоны пас. Яго паклалі на рампу. Ён быў няпрытомны.

Маленькі, тоўсьценкі цюленеваты майстра з маслянымі вачыма і са здзіўленым тварам бег на здарэньне. Але ён нічога не запытаў, ён толькі зірнуў на Шварца, калі браў з шафы фанэрную картку Отто Шварца. Ён, сьпяшаючыся, пайшоў да выхаду, зірнуўшы на гадзіннік, спыніўся каля яго, вывеў акуратненька на картцы лічбу і вышаў з цэху.

І тут нямецкая акуратнасьць,—казаў я штэльлеру.

Вочы Шварца ўжо ашклянелі, кроплі сьлёз каціліся па скронях, як у пароксызьме сьціскаліся сківіцы.

Грукат нібы пачаў заціхаць. Жаласна плакалі лушчыльныя варштаты. Нажы з жалем і енкам рэзалі паранае цела ліпкіх бярозавых бяровеньняў. Белыя, пеністыя струменьні, як аўсяны цэд, цяклі з нажоў, журботна рэжучы лусты.

Аўто—«Хуткая дапамога» у канцы працы пад'ехала з гукам сірэны да рампы. Урач адразу констатаваў сьмерць.

— Так,—сказаў ён,—сёньня ўжо ў маім раёне 23-я сьмерць.

— На фронце працы—дадаў я.

— Н... так.

* * *

У суботу атрымлівалі заработную плату. Каля вакна канторы, на дварэ, рабочыя чакалі грошай. Касір нэрвова выклікаў прозьвішча і кідаў канвэрты з наўдаю ¹⁾).

— Отто Шварц,—крыкнуў касір.—Хто Отто Шварц?

— Я.. яго жонка,—прабіраючыся да вакна, адказала высокая сівая жанчына, з бязьмернай тугой на твары.

— Ён забіты, я яго жонка Мілда Шварц—паўтарыла яна.

— 49 лат 21½ сантым—і кінуў канвэрт у дрыжачую, васкова-сланцавую высахлую працягнутую руку.

Грошы былі вылічаны з дакладнасьцю да аднэй п-ай—49 лат 21½ сантым. За гадзіну і 55 хвілін ён не атрымаў ні сантыму, хоць ён і не пакінуў заводу раней ад усіх. Ён гэты час ляжаў і качанеў на рампе. Ну, зразумела, мёртвая рабочая сіла ня творыць дадатковай вартасьці

За варотамі я падышоў да Мілды. Вынуў з кішэні запэцканы падпісны ліст на карысьць сям'і забітага рабочага Шварца, выцягнуў з свайго канвэрту пяцілатавую банкноту і ўсё гэта працягнуў ёй.

— Вось вам дапамога ад рабочых.

Яна сьціснула маю руку. Празрыста-крышталёвыя кроплі пырнулі з вачэй. Твар моўчкі дзякаваў.

Я ішоў да хаты па галоўнай вуліцы фабрычнага раёну. Учора ўночы па гэтай вуліцы комсамольцы на белаай каменнай сьцягне чырвонай фарбай напісалі лэзунг—«Nave kapitalistiem!»—«Смерць капіталістам!» Днём гэты лэзунг картыбнекі—поліцэйскія—зацэрлі якойсьці жоўтай фарбай, але яго можна было яшчэ заўважыць і прачытаць.

Лэзунг як-быццам аддзяліўся ад сьцяны і пачаў рухацца разам са мной, як месяц ўночы. Я паўтараў гэты лэзунг усё мацней і мацней. Рукі сьціскаліся ў кулакі, грудзі падаваліся ўперад. Вусны жадалі слоў—моцна выкрыкнуць на ўсю вуліцу гэты лэзунг.

¹⁾ Напра—па латыску грошы, хоць гэта слова ўжываюць і паўночна-заходнія беларусы.

Чорны мост

(Аповесьць)

(Канец)

XIII.

У радасным сонечным святле квола драмала зямля. Маладая. Сакавітая. Зялёная. Шырачэзнымі дыванамі расхінуліся пярэстыя, цьвятлівыя сенажаці, неабдымныя ласкавыя, мяккія жытнёвыя палі.

Зьвілістымі пасачкамі на краі палёў і сенажацяй лёгка прабеглі вясёлыя пярэлескі.

Вузкая жоўтая, з зялёнымі краямі, дарога зграбна перакінулася цераз пукаты ўзгорак ды зьнікла дзесьці за лахматымі кустамі на балоце.

Стась павольна ішоў поплич з Адэляю. Глядзеў на вузкія загончыкі жыта, якое ўжо бралася ў трубакі, удалячынь. Няўважліва слухаў, аб чым казала Адэля. Нецярпліва і, як бы пацьвярджаючы яе словы, бясэнсава падтакваў:

— Так, так... Вядома...

Калі-ж Адэля нахілялася наперад і сілілася заглянуць яму ў гвар, адказваў кароткімі зіркамі вачэй. Пасьля ізноў забываўся ды толькі аднаскладова паўтараў:

— Так... так, так...

— Можа і кепска зрабілі мы,—казала Адэля, прытрымліваючы Стася за руку каля пярэлеску.—Пачакай... Далей пойдзеш адзін...

— Так... Усёроўна,—адказаў ня сунімаючыся Стась

— Здурнела я?.. Прапала?—казала яна далей, прыцішаючы хаду.

— Вядома...

— Што ты кажаш?!—узрушана запытала Адэля, ужо страсянуўшы Стася за плячо ды заглядваючы яму ў вочы.—Ты пры сабе? Ты што-небудзь цяміш?!

Стась зьяяканымі вачыма паглядзеў на Адэлю, адварнуў у бок галаву. Павольна адарваў ад сябе яе рукі, сеў на прычарнелы бярозавы пянчук. Ціха зьняможліва сказаў:

— Так. Я нічога ня цямлю...

Адэля апусьціла ўніз галаву, распачна прашаптала:

— Значыць, ты і мяне падвёў?.. За што?! Стасік, за што-ж мяне?! У яе голасе пачуліся нязвыклыя да яе сьлёзы.

— Але я сама вінавата,—нарэшце, дабавіла Адэля, скручваючы ў трубку пахучы ліпкі ліст яшчэ маладой, гібкай, зграбнай бярозкі,—я сама вінавата..

Дзесьці непадалёку, у кустох, гучна і таемна закукавала зязюля.— Папытайся, Стаську, колькі гадоў пражывеш яшчэ,—параіла напоў-жартліва Адэля.

Стась недаверліва, апатычна махнуў рукою.

— А ўжо колькі прыдзецца... Аднак, цяпер ў лесе весела.

— Вясна,—ціха задумёна адказала Адэля,—усё радуецца... Толькі мы, нібы жабракі якія... Для нас шчасьця няма...

— Кінь!—раптам страсянуў галавою Стась,—не жабракі мы, а—шляхта!.. Што нам да жабракоў, да батракоў... Не падабаецца мне ўсё гэта!.. Мы хочам жыць, а значыць будзем жыць!

— Ня крычы гэтак моцна,—зьлёжку ўдараючы яго рукою па шчацэ, сказала Адэля.

— Разаслала на мураве насоўку, села. Стась спусьціўся з пянчука да Адэлі. На момант прытуліўся тварам да яе грудзей.

— Перастань,—павольна адапхнула яго ад сябе Адэля,—пры да-розе... Яшчэ наедзе хто-небудзь...

Стась сумысьля ізноў прытуліўся да яе, таўстымі прысіненымі губамі чмокнуў ёй дзесьці ніжэй вуха. Адхінуўся.

— Каб як-небудзь хутчэй з гэтым ліхам абышлося, тады... Эх, тады!..

— Дык ты можа мяне і браць ня хочаш?—сурова запытала па-крыўджаная Адэля,—дык ня трэба... Але што-ж з гэтага выйдзе, як мае бацькі даведаюцца, як я прыбуду?..

— Покуль прыбудзеш—дык у бацькоў ня будзеш...

— Жарты, жартамі, Стась, але скажы, што было ў вас з вашым сабакам? Адкуль ён што прынёс?.. Гэта-ж уся аколца аж грыміць ад погаласак.

— Глупства,—няпрыемна зморшчыўся Стась.—Нічога... Дык я-ж табе ўжо казаў—ня бойся нічога...

— Ці ведаеш, Стаська... Ня крыўдзься... Але мне ўсё неяк ня ве-рыцца. Усе людзі, як адзін чалавек, кажуць, што нібы ў Арыны было дзіця ад цябе ды быццам вы яго змаялі неяк?.. А пасьля сабака ваш узяў ды адкапаў яго?..

— Вось галава... Каб я закопваў дзіця, то, напэўна, сабака не знашоў бы яго,—сурова адказаў Стась, як бы злуючы на някемкасьць Адэлі,—ды ўжо-ж мусіць з паўгода будзе, як я толькі з табою...

Адэля ўздыхнула, хітра, пранікліва паглядзела на Стася.

— Так-то яно так,—адказала яна, павольна раскусваючы на дробненькія кавалачкі травінку ды адплёўваючы іх на-бок,—але хіба-ж Арына цябе не кахала?..

— Каго—мяне?—прыкідліва-здызіўлена паглядзеў на Адэлю Стась,—ну і сьмех!.. Я не разумею, як гэта можаш ты дапусьціць, што ў мяне з наймічкаю магло што-небудзь сур'эзнае быць?.

— Сур'эзнага—то факт, што ня было, а вось нясур'эзнае што-небудзь, дык, напэўна, было?..

Усьміхнуўшыся, Стась паклаў на плячо Адэлі руку.

— А вось паласкавее, падумаў ён,—чаго яе забірае сёння?

Зьлёгка нахіліў да яе галаву, паглядзеў ёй асьцярожна ў вочы.

— Ня вер,—спакойна адказаў ён,—усё-ж ткі я—шляхціц, багаты, адзін у бацькоў... Няўжо-ж ня змог бы я сабе добрае дзяўчыны адшукаць?

Адэля прыпала галавою да пляча Стася.

— Пэўне, што мог бы... Такая гаспадарка!.. Але я ўсё-ж ткі не разумею, чаму неяк раптам, неспадзеўкі уцякла ад вас Арына?

— Прыслаў ёй нехта ліст, каб у горад ехала... Працу нейкую там знашлі ёй. Ну яна разьлічылася ды пашла,—зусім нявінным гола-сам зманіў Стась,—мы-ж затрымаць яе не маглі. Хочаш ехаць—калі ласка,—едзь.

— Які ён хітры,—падумала Адэля шчыльней прыціснулася да Стася і сказала:—ну, а костку гэту, казалі, сабака аднекуль з вуліцы прынёс?

— А чорт яе ведае з косткаю,—усьміхнуўся сам пра сабе Стась, можа курыцу якую дохлую цягаў, а людзям нямаведама што зьверзлася... Языкоў не завяжаш... Сказаць па-праўдзе... Стары выскачыў, дык сабака ў будку ўцёк. Да сябе нікога не падпусьціў... А пасья мы глядзелі, нічога ня было... Хай пагавораць, калі ахвота...

— Пэўне-ж, пэўне-ж,—падтакнула Адэля, прыціскаючыся да свайго каханка,—чорт з ім... Невялікая бяда, калі і было што... А скажы мне лепей, Стаська, ці будзеш ты мяне кахаць, калі я выйду за муж за цябе?

Стась абхапіў яе абедзьвюма рукамі, што было моцы прыціснуў да сябе.

— А на што-ж бы я жаніўся?—адказаў ён запытаньнем,—хіба дзеля таго, каб сваёй жонкі не кахаць?

Адэля абхапіла яго рукамі за шыю, гарача пацалавала.

Памятай Стась, я ўжо твая... Зусім твая... Я табе веру.. Але што будзе, калі, часам, Арына што-небудзь?..

Нічога не адказаўшы, Стась прыадкінуў яе на сьпіну, таўстымі губамі прыкрыў ёй рот.

— Нічога ня будзе. Скажы лепей, што купіць табе ў мястэчку?

— Ты-ж ведаеш—купі: фату, вянок, накупляй кветак, залатыя пярсьцёнкі купі... У мяне ёсьць і свой, але ўсё-ж ткі належыць, каб малады купіў. А тады ўжо падумаеш і аб прысмаках. Шыкаладу купі.

— Шыкаладу?—паўтарыў Стась так кісла, нібы гэта «прысмака» была для яго такою звычайнаю, што прасьцейшае ды горшае і прыдумаць нельга,—можна і шыкаладу, калі ён табе падабаецца, а я дык больш ад усяго мунпасі люблю. Далікатная штука. Адна бляшаначка чаго варта! Ня менш, як гадоў на дваццать хопіць табаку насіць. Набыць яе—усёроўна, што добрую жонку... Адслужыць парадкам...

Нахмурыўшы бровы, Адэля ўзяла яго за вуха. Ласкава, асьцярожна патузала.

— Ты глядзі ў мяне... За брахню буду біць...

— А няхай той бычок і на сьвет не раджаецца, якога цялушка таўчэ, кажуць людзі.

— Значыць, Стаська, праз тыдзень мы ўжо будзем з табою ў касьцэле,—зьмяніла гутарку Адэля,—вось каб яшчэ ня трэба было ў сельсавет ехаць запісвацца, дык зусім, як даўней было... Як гэта добра было-б!..

— Глупства, што ў сельсавет... Яшчэ болей шыку будзе... Папаездзім нечага... Аж народ дзівіцца будзе... А колькі дзяўчаты папаклянуць мяне. О-ё-ёй!..

Адэля радасна ўсьміхнулася, штосьці хацела сказаць, але стрымалася, сьціснула губы, задумалася.

— А што, калі, ня дай божа, ды ня ў той бок павярнецца ўсё?—сумна сказала яна, скубучы пальцамі каля сябе траву,—што тады будзе? Твар Стася мучліва перакрывіўся. Нічога не адказаўшы Адэлі, Стась павольна, але моцна сьціснуў далонямі сківіцы. Вачыма ўстаўіўся на высокія амэрыканскія наскі сваіх хромавых ботаў.

— Ня можа быць, каб яно так здарылася?—не аднімаючы ад галавы рук, вусьцішна прашаптаў ён,—тады ўсё дагары нагамі пастаўлю. Ад аколіцы ня толькі трусіначкі—каменя на камені не застаецца!..

На грудзёх Адэлі з халодным няжывым шорастам здрыгануліся пацеркі. Каля шчок захісталіся вялікія, цяжкія залатыя завушніцы. Пульхныя пальцы сударгава ўціснуліся ў вочы.

Стась адварнуўся ў бок ды пачаў глядзець кудысьці ў далячынь.

— Вока за вока, зуб за зуб! Тройчы так!.. Загінуць, як мыш—нікчэмнасьць! Не дазволю нікому над маім шляхоцкім гонарам здзеквацца. Іначай—дык мяне ня толькі бацька, але дзяды і прадзеды праклянуць. Ніколі сябе ў крыўду не папушчу... Кінь плакаць... Усёроўна не паможаш... Ты бачыла, якім быў я... Трэба было глядзець, што робіш... А цяпер?—што я вінаваты?.. А ўцякаць табе цяпер ад мяне таксама—які сэнс! Можна гэта ўсё праз цябе толькі і здарылася!

Шырокія, бы ў мужчыны, поўныя плечы Адэлі пачалі мерна і цяжка пакалыхвацца, быццам воз сена на няроўнай дарозе.

— Божачка мой, што-ж рабіць мне цяпер?.. Як мне вочы паказаць перад мамкаю?!—сіпла запычытала Адэля.

Дастала з-пад сябе насоўку, ацярушыла яе, выцерла твар.

— Сьвіньня ты, сьвіньня,—сказала, нарэшце, яна, крыху супакоіўшыся, на Стася,—дзе тваё сумленьне? Шляхціц-шляхціц, а дзе твой гонар шляхоцкі?!

Стась шарыўча здрыгануўся.

— Дзе мой гонар, пытаеш?!—раздражнёна запытаў ён у Адэлі,—ты мяне што? За халуя лічыш ці што?! Адэля грэблівая адхілілася ў бок. Не сказала ні слова

— Ня хочаш гаварыць—і ня трэба,—павольна, але сур'ёзна сказаў Стась ды падняўся з месца,—прасіць ня буду,—кінуў ёй, хаваючыся ў лесе,—паглядзім...

— Стась! Стась!—застукала раптам Адэля кулакамі па зямлі,—Стась!..

Стась не адзываўся.

— Стась!—што было моцы, гукнула Адэля, зьбіраючыся прыўстаць.

— Яшчэ крышку мацней,—падражніўся з гушчары Стась,—што ты звар'яцела?..

— Стась!..

Асьцярожна адхінаючы ў бакі лапкі елак, вышаў з лесу Стась. Падышоў да Адэлі. Сеў поплич. Пачаў суцяшаць яе.

Апусьціўшы амаль што да самых грудзей галаву, Адэля старэнна цёрла сабе хустачкаю вочы.

— Ну, досі юж... Досі... Годзе...

Асьцярожна абняў, прытуліў да сябе.

— Давай лепей пойдзем адгэтуль, а то яшчэ ўбачыць хто-небудзь. Тады ізноў будзе плётак... Пойдзем...

Адэля пакорліва ўстала ўслед за Стасем, пашла поплич з ім у глыб лесу.

— Дзівачка ты!—усьміхнуўся Стась, бяручы Адэлю пад руку,—ніколі ня трэба злавацца... Можна-ж і цішэй... Усё абойдзецца як належаць... Вось ажэнімся—тады іначай заживём... А калі дзіця крышку і раней родзіцца, чым трэба, дык усёроўна, не вялікая ганьба... Разумнейшае будзе...

Адэля нястрывала усьміхнулася.

— Уй, які ты нядобры.

— Але-ж ты любіш?

— Дык заўсёды-ж... Чалавек раней улюбляецца, а пасля разглядаецца...

— Вось і ты, відаць, не разгледзеўшы, закахалася,—весела пажартаваў Стась.

— Так. Твая праўда,—пагадзілася Адэля,—але я ўсё-ж ткі ня каюся...

— Усё добра, Стаська,—пачала яна цераз некаторы час ціхім таемным шэптам,—але каб ня гэта Арына...

— Ну, што табе Арына!—узрушыўся Стась,—ліха з ёй! Цябе-ж на яе не зьмяняю!..

— Я гэтага і не баюся... Але вось, камі мы ажэнімся, а яна яшчэ возьме да падвядзе што-небудзь?..

— Ня бойся?!—жорстка адказаў Стась, страсянуўшы ў паветры кулаком,—цябе не датычыць гэта... А мужычка, наймічка якая-небудзь нам жыцця не папсуе... Чуеш?—Наймічка жыцця не папсуе!..

Разумееш?—я не дазволю, я да гэтага не дапушчуся!..

XIV.

Прачнулася Арына з нястрывальым ныззьвеньнем у целе, звонам у вушшу, з вострым, мучлівым болем у сківіцах.

— Дзе я?—было яе першай думкаю.

Пад ёю вузкі аднаспальны, з чыстаю пасьцельнаю бялізнаю ложка. Яшчэ далей, паўз сьценку, стаіць такі-ж самы другі. Акуратна, зграбна засланы. Пусты. Абодвы ложка адгароджвае ад астатняе часткі пакою доўгая, сьветлая, з прыгожымі зялёнымі ўзорамі, фіранка. У пакоі ціша. Ня чутно ні адзінага жывога руху. Праз фіранку прасьвечваюцца сьветлыя чатырохкутовыя плямы. Гэта вокны. Праз адно з іх падае на падлогу досыць шырокая палоска сонечных праменьняў. Касою залацістаю клеткай лягла на падлозе.

— Няўжо ў сястры?.. Але там ня так... Хіба ў больніцы?...—гадае Арына,—але чаму-ж нікога ня чутно?.. ды фіранка-ж?..

Яшчэ раз прыслухаўшыся і пераканаўшыся, што ў пакоі нікога няма, Арына асьцярожна прыадкінула беражок фіранкі, пачала разглядаць памяшканьне.

Пакой быў зусім непадобным да звычайнае сялянскае хаты. Мураваньня сьцены былі акуратна пабеленымі, як у горадзе. У кутку, дзе павінны былі вісець абразы, пуста. Унізе стаіць, засланы чыстым самаробным вясковым абрусам, столік.

— У дванаццаць нітоў,—мяркуе Арына, прыглядаючыся да ўзораў на абрусе,—бадай, гаспадыня вясковая...

Высока на сьценцы, лявей століка, вісіць вялікі, у чорнай асадцы, партрэт. Стары дзед. Шырокі сьмелы твар, з адкінутымі назад валасамі, з вялікаю густою барадою.

— Хто-ж бы гэта быў?.. Нібы дзесьці бачыла такі?.. А дзе?..

Каля партрэту прыклеена да сьцяны другая карціна, без асадкі. Амаль што ўся чырвоная. На ёй намаляваны хтосьці ў кепцы, з здаровымі рукамі, закасанымі амаль што да самых лакцей. Ззаду—фабрыкі, машыны. Вочы рабочага пранікліва ўпіваюцца ў гледача, яго рука аб чымсьці пыгае, патрабуе чагосьці... Кліча на дапамогу...

— Як добра малююць: усёроўна, як жывы... Гэтак пазірае!..

Тут-жа на сьценцы вісіць некалькі фотографій, малюсенькі гадзіннік. Недалёка ад дзьвярэй—куфэрчык, куплёная карціна.

Па другі бок дзьвярэй стаіць услончык з вадою. На сьценцы бляшаны ўмывальнік. На табурэце вялічэзная сіняя міска.

Кроках у двух ад ложку, дзе ляжыць Арына, каля фіранкі, на чатырох тонкіх ножках, з некалькімі паладачкамі, стаіць невядомая для Арыны драўляная рэч. Пахварбаваная. На ніжняй паладачцы стаяць нейкія баначкі, жбаночак, адзежная і чысьціць боты шчоткі. На сярэдняй і верхняй—ляжаць кнігі, газеты, прылады да пісанья. Вісіць сіні з белымі кропелькамі гальштук.

Вышэй гэтае рэчы з кнігамі і газэтамі—этажэркі—вісіць на сьцяне вялікае чорнае люстэрка. Каля люстэркі на цьвішку—хуста, з чорнымі кропелькамі па белым полі і прыгожымі ўзорамі па берагох.—Масьліновая, бадай. Але дзе-ж гэта я?.. Адкуль і як папала?.. Учора недзе ішла... Было цёмна і страшна... Агні... Стась.

На момант зьнямела.

— Пракляцьце!..

Погляд упаў на пару старых гамашаў ля парогу. Гамашы протыя, заношаныя.

— Гаспадары, відаць, не з паноў... Але падлога зусім чыстая, бы ў сьвята...

У гэты-ж самы момант знадворку пачуўся цяжкі і густы грукат, падобны да гуду малатарні. Але мацнейшы і болей траскучы. Ад яго, чуваць было, уздрыгвалі і зьлёгка зіпелі шыбы.

— Што-ж гэта яшчэ?..

Сэрца Арыны міжвольна страпнулася. Старожка сьціснулася. Прыўзьяняўшыся з ложку, праз вакно ўбачыла шырокія верхавіны магутных старых зялёных дрэў. Ліп.

— Горад ці маёнтак?..

Толькі што хацела Арына ізноў апусьціцца ў пасьцель, як з моцным стукам адчыніліся дзьверы, і на парозе вырасла постаць маладога шырокаплечага хлапца, з вясёлым ветлым тварам.

— Няма?—сказаў ён, кінуўшы вачыма па пакоі. Паглядзеў на Арыну. Проста патаварыску запытаў:

— Ну як?.. Нічога?.. Адпачывай... Хутка будзе сьнеданьне.

Ступіў крокі два па пакоі. Усьміхаючыся, вышаў за дзьверы. Зараз-жа ў пакой убег малюсенькі, у кароценькіх штоніках, гадоў

шасьці, хлапчук. Арына хутка выпусьціла з рук фіранку. Зажмурыла вочы. Дзіця разоў некалькі падскачыла. Сьціхла. Арына асьцярожна адкрыла вочы. Яшчэ ня спыніўшыся, ціха пакачвалася фіранка.

— Ці не заўважыў? Дзе-ж ён?

Прыўзнялася, весела, шчыра зарагатала. З-пад фіранкі, лёгшы жыватом на падлогу, на Арыну пільна прыглядаўся хлапчук. Сустрэўшыся з ёю вачыма, ухмыльнуўся, устаў з падлогі, падышоў да яе.

— Цётка?..

— Што?..

— Ты адна?..

— Адна,—адказала Арына, прыглядаючыся да малога ды дзівячыся яго сьмеласьці.

— Татка пашоў...

— Пашоў?.. А ці хутка прыдзе ён?..

— Прыдзе,—адказаў хлопчык, пачухаў на назе паміж пальчыкамі. Шмыргануў носам. Пасьля ўсьміхнуўся, ізноў сказаў:

— А мне дзядзька Міхась сёньня шапку прывязе...

— Дзядзька Міхась?—запытала Арына малога,—добра, добра...

— Прыгожую шапку... А з цёцяй Нінай мы пойдзем на поле...

А потым на рэчку...

— Чаго-ж вы пойдзеце туды?

— Ну, так, пойдзем... Там будзем купацца...

Спрытна адскачыў ад ложка і, падскокваючы, пабег да дзвярэй.

Раптам спыніўся. Задумаўся. Па хвіліне запытаў:

— Цётка?

— Што?

— А дзе ты жывеш?..

— Нідзе ня жыву,—супуцілася Арына,—у мяне дому няма...

— Хаты няма?

— Няма.

— А з якой ты камуны?—не разумеючы Арыну, дапытваўся малы.

— Няўжо-ж я ў камуне?—зьдзівілася сама сабе Арына. Зараз-жа адказала хлопчыку, што яна жыве не ў камуне. Запытала ў яго, з якой ён камуны.

— Хлопчык адказаў:

— З Максавай камуны.

— Вось куды я папала,—зьдзівілася Арына. Але як-жа гэта здарылася?..

Камуна імя К. Маркса знаходзілася кілёмэтрах у васьмі ад аколіцы, адкуль уцякла Арына. Аб гэтай камуне Арына ўжо крыху чула, але быць тут ні разу ня была. Ведала, што жывуць тут ранейшыя батракі, частка гарадзкіх рабочых. Што жывуць яны добра, заможна,

непараўнальна лепей ад навакольнага сялянства. Ведала таксама, што камунары часта запрашалі да сябе вясковую беднату. Пагуляць. Некаторым запрапанавалі зрабіцца сябрамі камуны. Ведала таксама, што яны наогул да ўсіх адносяцца ветла, а ўсё-ж ткі яе цяпер нечакана ахапіў сполах.

— Хто іх ведае, як тут?..

Міжвольна прыпамятала гутаркі сялян аб камуне. Аб яе жыцці. Аб камунарах.

— Вельмі-ж неяк жывуць яны ня так,—часта разважалі сяляне,—зусім пайнакшаму, не панаскаму.

Больш дасціпныя і сьмелыя з іх, пераважна батрацкая моладзь, хутка, пасля заснавання камуны, пачалі падаваць заявы аб прыняцці іх у сябры. Шмат каго прынялі. Батракі і бяднейшыя сяляне аселі ў камуне моцна і стала. З камунараўскімі парадкамі хутка пазвыкаліся, адчувалі сябе ў камуне надзвычайна добра.

— Няхай уцякаюць,—часта казалі яны пра больш заможных, былых гаспадарчыкаў,—пацягаюцца, пацягаюцца ды папрыходзяць прасіцца, каб ізноў прынялі іх назад у камуну... Ведаем гэткіх... Толькі страту робяць.

Арыніны думкі раптам парушыў зычны гук званка. Ветлы. Радасны. Рассыпчаты. Увесь дом, як прад навальніцаю лес, страпянуўся. Ажыў. Застукалі дзьверы, зазьвінелі дзесьці за сьценамі абрыўкі чалавечых галасоў, пасыпалася невядома адкуль срэбра сьмеху, пачулася лёгкая тупаніна дзесяткаў ног.

— Колькі людзей!—здзівілася Арына,—як на сходзе альбо дзе-небудзь у мястэчку.

З чайнікам, хлебам, маслам на ісподачку, з малаком у збаночку—што трымаючы ў руках, а што на ўлоньні—у пакой ўвашла высокая поўная жанчына. Як відаць, была ўцяжку. Не даходзячы да стала, ветла прывіталася з Арынаю.

— Ну як вам?—ціха, спачувальна запытала, расстаўляючы на сталае прынесенае,—пачакайце... Зараз дам памыцца...

— Не, нічога,—усхапілася з ложку Арына,—я сама. Мне дармо...

— Дык чаго вам уставаць,—я-ж бы падала,—рупліва занепакоілася камунарка,—можа лепей было-б яшчэ паляжаць?..

Аднак, Арына была ўжо на нагах: Хутка апранулася. Памылася.

— Няшчасьце можа быць з усякім,—асьцярожна пачала гаспадыня,—усяк здараецца...

— Што я перанесла, дык няхай-бы ўжо гэтага ніхто і ня ўведаў,—адказала са шчырасьцю ў голасе Арына,—змаленства наймічка, па чужых людзях... А дажылася, што хоць...

— Вы і цяпер служыце?

— Але... Служыла... Учора ўцякла ад гаспадара... А што са мною было, чаму я тут, ніяк ня прыпамытую... Мусіць дрэнна са мною было?..

Гаспадыня ўзрушана зарухала на стала пасудаю.

— Я сабралася была да сястры пайсьці,—казала далей Арына, кладучы на стол рушнік,—але было нешта страшнае ў дарозе... Цёмна... Лес...

— Мой чалавек з намесьнікам старшыні савету камуны вярталіся ўчора з мястэчка і вас учора каля Чорнага маста знашлі. Вы самлеўшы былі. Яны ўзялі вас з сабою. Як прывезьлі, вы нібы сонная была... Але пройдзе... Вы, мусіць, хварэлі... Ды гэткая дарога...

Ад напамінаўня аб хваробе Арыне аж млосна зрабілася. Ня ўзьнімаючы на камунарку вачэй, нясьмела, заікаючыся, адказала:

— Я вельмі моцна хварэла на гарачку... Ды служба змучыла дашчэнтэ.

— Вядома-ж, у кулака,—паспачувала камунарка, падстаўляючы Арыне ежу,—сьнедайце... Ды яшчэ такі гаспадар, як ваш... Асабліва, гаспадыня...

— А вы іх ведаеце?—здзівілася Арына.

— Дзіва што... Сама служыла некалісь у Бялевічыхі. Ведаю ўсіх там. І Карэцкіх... Аж два гады служыла...

— А-я-яй,—раптам прасьвятлела, узрадвалася Арына,—і вы служылі? Як добра!..

Камунарка ўсьміхнулася, прысела да стала.

— Ведаю, сястрыца, усіх,—уздыхнула яна,—паспытала і я гэтага хлеба... Толькі гадоў з пяток, як вызвалілася. А што было раней—цёмная ночка...

Слова за словам і пацякла, палілася, забурліла гарачая шчырая гутарка. Былое. Добрае і нядобрае. Прыемнае і жахлівае. Сьмяхотнае і суровае.

— Я і сястру тваю ведаю,—казала камунарка, калі ўжо Арына канчала сьнедаць,—адзін хлопец наш хоча яе замуж узяць.

— Няўжо праўда?! А я-ж дык хоць-бы што ведала!..

— Хутка і вясельле будзе... Тыдні цераз два, мусіць, ня больш...

— Вось як?.. А ці добры-ж хлопец?

Камунарка паціснула плячыма, аднак, зараз-жа адказала:

— Добры хлопец... Адным словам... Ды яны, здаецца, ужо даўно знаёмы...

— Трэба зараз-жа пайсьці да яе,—узрушаная ад радасьці сказала Арына,—але як бы мне гэтага хлопца пабачыць?

— Зараз пойдзем—пакажу,—адказала камунарка,—а да сястры ісьці—ня раю. Адпачні дзянькі са два, а тады ўжо як-небудзь зробіш. Можна хто-небудзь у мястэчка паедзе—падвязе. Чаго дарэмна ногі набіваць.

— Лепей было-б хутчэй да сястры. Можа, калі яна сюды пераедзе, дык я на яе месца застануся,—адказала Арына,—а то хто яго ведае... Покуль знойдзеш працу.

— Глядзі, як лепей. Але зараз ісьці табе ніяк нельга. Хіба загубіць сябе захацела. Работа ў лес не ўцячэ. Цяпер, улетку, усюды знойдзецца.

Арына нічога не адказала. Склаўшы на грудзёх рукі і адной падпёршы твар, глыбока задумалася.

Жыцьцё—урыўкі мінулага, выбражальнае будучае,—бы хмаркі ў небе, прарэсціла, праходзіла прад ёю. Залатыя вёсны, лютыя зімы, гарачыя леты, халодныя хмурыя восені—усё крочыла ціха, нячутна бы сон. Мучлівая праца... Радасьць каханьня... Потым—страта дзіцяці... Страта ўсяго!..

Міжвольна скаланулася, апамяталася.

— Ну, пойдзем паглядзім нашу камуну,—нарэшце, зьвярнулася камунарка да Арыны.

— Добра, добра,—засьпяшалася Арына, шукаючы сваю куртку.

— Навошта?—суняла яе камунарка,—такая цяплынь на дварэ...

Арына паправіла на галаве хусту і ўсьлед за гаспадыняй вышла ў калідор.

Паўз іх і насустрачу ім прабегла некалькі дзяцей, падлеткаў. Прашоў мужчына. Параўняўшыся, коратка запытаў:

— Апанас дома?

— Не, няма,—адказала камунарка.

Некалькі момантаў мужчына пастаяў у раздум'і пасярод калідору. Зашоў у пакой, супроць якога сустрэўся быў з Арынаю і камунаркаю.

— Як добра апрануты,—падумала Арына, паглядзеўшы на яго хромавыя боты,—няўжо-ж і камунары сьвяткуюць вялікдзень?

Хацела аб гэтым запытацца ў камунаркі, аднак падумала, не адважылася.

Калі Арына з камунаркаю сышлі былі па сходках уніз да вышлі на двор, там знашлі многа народу. Быццам у вёсцы ў сьвята, на каменным ганку гуртом сядзелі жанчыны. Весела, бесклапотна гутарылі. Паводдаль, на траве, сядзелі і ляжалі хлапцы. Курылі, Разважалі. Некаторыя, збоку, практыкаваліся з гірамі. У парку—па дзьве і па тры—кучкамі гулялі дзяўчаты.

— Як тут прыгожа!—захаплялася Арына,—усёроўна як у паноў якіх-небудзь. І людзі—усе такія чыстыя, вясёлыя, здаровыя.

— Вунь,—раптам пачула Арына, адначасова з штуршком у бок,—вунь той самы...

Камунарка, у пакоі каторае начавала Арына, вачыма паказвала ёй на траіх высокіх, моцных хлапцоў, якія ішлі ад другога канца дому на сярэдзіну двара.

— Ага,—спахапілася Арына, аднак, удасканаліцца—каторы з іх зьяўляецца жаніхом яе сястры, не змагла, бо пачалі на яе з камунаркаю ўглядацца астатнія жанчыны. Некаторыя нават перашапнуліся.

— Ну, досыць,—раптам азваўся адзін з хлапцоў, што ляжалі на траве,— хадзем, Сяргей, да трактараў.

Два хлапцы ўзьняліся і павольна пашлі цераз двор да павеці, дзе відаць было, стаялі трактары.

— Вось цяпер усё лета, бедныя, і спаць ня будуць з-за трактараў.—кінуў адзін з падлеткаў услед тым, што пашлі.

— Дзіва што... Падабаецца. А вось табе-ж сьвіньні да спадабы,—сказаў другі хлапчук, лёгшы на сьпіну,—ты-ж з імі ледзьве ня сьпіш...

— Сьвіньні?—дык гэта-ж жывёла!

— Ну, а то—машыны.

Гутарку хлапцоў і жанчын перарваў моцны залівісты званок. Усе ўзварухнуліся, падняліся на ногі. Хвіліны праз тры па дварэ ў розных напрамках закрочылі мужчыны, дзеці, жанчыны.

Загулі і напорыста пасунуліся адзін за другім з двара два магутныя трактары. Трактарамі кіравалі тыя самыя падлеткі, што ляжалі перад ганкам на траве.

Маладыя, а глядзі якія майстры!—далася дзіву Арына,—падраўнуўся да іх вясковым хлапцом!

— Дык ты ідзі ў парк пасядзі трохі, калі хочаш,—зьяврулася да Арыны камунарка,—а я пайду да пакою... А не, дык разам пойдзем.

— Не, не... Я схаджу на дзядзінец,—адказала Арына і павольна пашла ў густы зялёны парк.

Прысела на аднэй з лавачак супроць фізкультурніцкай пляцоўкі.

— Некалісь паны раскашаліся тут,—думала Арына, сузіраючы чыстыя, пасыпаныя жоўтым пяском, дарожкі. Вялікія кусты невядомых для яе расьлін. Прыгожыя векавыя ліпы. Таполі.—А цяпер бедната... І ўсё у парадку, дагледжана. Пролетарыят!

Праз частакол было відаць, як трактары, быццам кнігу, лісталі чорныя тлустыя скібы зямлі.

З супроцьлежнага боку парка, з двара, да слыху Арыны данёсся адзін зацяжны гуд, які час ад часу зьмяняўся тонкім прарэзьлівым піскам.

— Бадай пільня працуе,—здагадалася Арына.

Праз некаторы час паўз частакол праехала некалькі параконных падвод з вялікімі камянямі на калёсах.

— Сапраўдная фабрыка!.. Усе працуюць!.. Хіба пайсьці ды памагчы што-небудзь рабіць, а то сядзець аднэй нязручна? Адпачываю, быццам пані якая.

Толькі што Арына прыўзнялася была, каб пайсьці ў пакой, дзе яна начавала, і папрасіць у камунаркі якое-колечы працы, дапамагчы ёй, як з бакавое дарожкі, з-за кустоў, на фізкультурніцкую пляцоўку высыпаў цэлы натаўп маленькіх дзяцей. Усе чысьценькія, беленькія. Пабраўшыся парамі за ручкі, дзеці, нібы гусяняты, цяжка перакачваючыся з ножкі на ножку, ішлі роўненькім ланцужком. Моцна крычалі. Хто як мог і як хацеў.

Асабліва дзіўным і сьмешным паказалася Арыне тое, што дзеці моцна трымаліся адно за другое, страшэнна баяліся застацца ад гурту адно.

— Маё дзіця таксама магло-б жыць і красаваць,—з горнасьцю на сэрцы падумала Арына,—а там—загінула нізавошта, бы нікчэмны чарвячок.

Маладая дзяўчына, гадоў 17-ці, спыніла пасярод пляцоўкі дзяцей. Села на траве. Дзеці разьмясьціліся навокал яе. Хутка на руках дзевачак зьявіліся лялькі, у паветры залёталі мячыкі...

— Што? Падабаецца вам наша жыцьцё?—раптам пачула Арына за плячымаголас.

Аглянулася. З мэтрам у руцэ каля яе спыніўся малады ветлы ў бліскучай скураной шапцы хлапец. У ботах. Той самы, што заходзіў быў уранку ў пакой, дзе начавала Арына.

— Добра ў вас,—адказала яму Арына. Відаць, вы багата жыце... Прыгожа так. Парадак...

— Так, так,—адказаў камунар,—раней было цяжкавата, а вось цяпер—адным словам, добра. Дзяцей ужо ўсіх зьмясьцілі ў ясьлі... Адна пацеха з іх... Спачатку плакалі, а цяпер дык куды там.

Прысеў на лавачку, дастаў махорку, закурыў.

Арына ўважліва паглядзела на камунара, прысела.

— Ваша прозьвішча Дубавецкая?—запытаў камунар.

— Так.

— Гэта вы служылі ў Карэцкіх?—пытаў ён далей, прыжмурваючы ад дыму вока,—добрыя людзеды!

— Але,—адказала Арына і пачала ўважліва разглядаць суразмоўцу.

На вуснах яго ціха ўсьхліпвала ледзьве прыкметная ўсьмешка. У зрэнках блакітных вачэй зоркамі паблісквалі агоньчыкі.

— Мусіць, хоча сказаць мне штосьці?—падумала Арына.

— Куды вы цяпер думаеце пайсьці?—запытаў камунар, крануўшы рукою шапку на галаве.

— Да сястры... Можна на службу дзе-небудзь застануся...

— Ага,—задумёна кінуў галавою камунар,—гэта я вас учора з адным нашым знашоў быў...

— Я самлеўшы была,—адказала Арына,—хварэла... Ды заму-чылася там... Уцякла...

— Ведаю... Дык вы думаеце застацца заместа сваёй сястры?.. Яна хутка будзе нашаю.

— Трэба-ж шукаць дзе-небудзь прытулку.

— З агню ў полымя,—махнуў рукою камунар, узымаючыся з лавачкі,—але паглядзім яшчэ... Я пагавару на савеце... Калі захочаце—можаце і ў нас застацца... Працы хопіць...

— Каб-жа так!—узрадвалася Арына,—вось добра было-б!..

— Я пагавару,—адказаў камунар і, апіраючыся на мэтр, павольна пашоў цераз парк на поле да трактараў,—трэ' паглядзець, што робіцца там...

— А цяпер, відаць, паінакшаму пойдзе,—супакойліва ўздыхнула Арына,—пановаму... Так, як ніколі дагэтуль. Вольна і прыгожа!

І ў змучаных памутнелых вачох дыямэнтаваю расою палыхнулі, заіскрыліся агні. Дзіўнаю кветкаю радасьць зацьвіла. Неабдымная, шырокая, бы мора, бы само жыцьцё. Лятусьлівая і гожая, як сонечны прамень, як вясна.

XV.

— Дзень добры, дзень добры, пане Карэцкі,—заківаў галавою насустрэчу Стасю былы гандляр і, да апошняга часу, утрымальнік гасьцінніцы стары Лейба,—як жа кідаецца?

— Ат... Неяк патроху жывём,—адказаў апатычна Стась, вітаючыся з Лейбам,—сяк-так...

— Як-жа бацька, маці?..

— Нічога, памаленьку...

— Ну... дзякаваць богу... Усе так жывём,—адказаў Лейба, па-скубваючы сіваю, з жаўтаватымі сасулькамі, бараду,—дык проша сядаць...

Паклаўшы на ражок камоду пакунак з пакупкамі, Стась здзьмухнуў з венскага крэсла крошкі хлеба, прысеў да стала.

— Рыта, можа самавар паставіш,—гукнуў, заглядваючы на кухню, сваёй жонцы Лейба.

— Не... Самавар, дык, бадай і ня трэба,—нерашуча прамовіў Стась да Лейбы,—каб чаго іншага...

— Ну, пад'есьці-ж трэба чаго-небудзь,—развёў рукамі Лейба,—а цяпер, ведаеце, у нас даўнейшага ніто. Маюцца вось, бы вераб'і ўзімку... Эх-хе-хе...

— Вось што, Лейба, можа ў цябе часам з паўліцёркі знойдзецца, дык і ўсё тут... Будзе найлепей...

— У мяне, дык няма,—ціха адказаў Лейба, прысіджваючыся на крэсла з другога боку стала,—але, калі хочаце, дык тут блізка. Можна будзе спасылаць малога... Моўша, кумагэр!..

У пакой паказаўся танклявы, спрытны, гадоў дванаццаці, хлопчук.

— Што?

— Схадзі, прынясі паўлітра.

Стась даў зялёную трохрублёвую паперку, і хлапец праз момант мільгатнуў ужо паўз вакно на вуліцы.

— Што тут парабляеце?—запытаў у Стася Лейба, абапёршыся локцямі на стол ды шавелячы губамі,—мога ў бацькі на продаж хлеба пудоў колькі завалаялася?

— Ня ведаю,—сумнявальна адказаў Стась,—прыедзь як-небудзь, стары памяркуецца...

— Добра... Дык ты гэтак бацьку і скажы... А я гэтымі днямі буду ў вас... Памяркуемся... Можа што-небудзь і я...

— Паглядзім...

Хутка на стале стаяла паўлітроўка, збоку на вольным старым крэсьле параваў ценькімі белымі струмянямі самавар. Зьявіліся хлеб, масла.

— Ну, будзь здароў, Лейба,—коратка кіўнуў галавою Стась, нахіляючы на сябе шклянку гарэлкі.

— Праціўная падла,—прашаптаў ён, паставіўшы на стол пустую шклянку,—здорава дзярэ, пярун на яе!

— Хм... на тое-ж гарэлка яна,—ніякава адказаў Лейба.

Стась закусіў. Наліў ізноў у шклянку гарэлкі. Падаў Лейбу.

— На, выпі?

— Не, гэта—шмат,—паморшчыўся Лейба,—я ўжо... хіба ў маленькую чарачку...

Дастаў з камоду пукаценькі келішчак, паставіў на стол. Стась наліў з астачы ў келішак.

— Пакліч гаспадыню. Хай і яна крыху паспытае.

Па хвіліне ў пакой увашла жонка Лейбы.

— Ну, будзьце здаровы,—сказаў Стась, перакульваючы ў рот другую шклянку.

Абцёрся. Пустую бутэльку зьняў са стала, паставіў каля камода на зямлі. Пачаў закусваць. У вачох зіхатнуў жоўтаваты пыльск. Над закускаю заблудзілі рукі, ня зусім дакладна падпарадкаваючыся гаспадару.

— Ведаеш, Лейба?..

— Што?..

— Я, брат, задумаў жаніцца... Гэта-ж усё маладой накупляў,—паказаў Стась рукой на пакункі на камодзе.

— Чуў ужо крыху я,—адказаў спакойна Лейба,—што-ж... Хай бог памагае...

— Дзь-дзякую,—запінаючыся сказаў Стась.

Адварнуўся ад стала. Высмаркаўся. Раптам усахпіўся з крэсла, носам уваткнуўся ў шыбу.

— Арына!..—гукнуў ён, стукнуўшы пальцамі ў раму. З хвіліну пастаяў моўчкі. Ізноў сеў к сталу на крэсла.

— Няхай ідзе к чортавай матары!..

Аднак, хутка сабраў свае клункі, разьвітаўся з Лейбам, вышаў на вуліцу.

— Што-ж гэта яна?—думаў ён, ідучы па вуліцы ды зьлёгка хістаючыся,—мне трэба з ёю пагаварыць... Але дзе-ж яна дзелася?.. Знайду хоць ты што... Маіх рук ня мінеш, мужычая костка!..

* *

*

— Ну, цяпер я паеду налева,—сказаў Арыне чалавек у бліскучай скураной шапцы, прыпыняючы ў мястэчку, на рагу вуліцы, каня.

Арына лёгка саскочыла з каляскі, запытала:

— Дзе-ж тут сельсавет?.. Як яго знайсці?..

Чалавек у скураной шапцы, напінаючы лейцы, прыдваліўся назад, павярнуў убок Арыны галаву.

— Ідзі проста,—сказаў ён, паказваючы ёй пугаўём у канец вуліцы,—так што бяры пасьведчаньне, а там—як хочаш—можаш пачакаць мяне.

— А ці хутка, Міхаська, будзеш назад ехаць?

— Добра ня ведаю,—усьміхаючыся адказаў Міхась. Паправіў на галаве шапку,—спраў—дык шмат... Мож і хутка... А можа, калі нікога ня будзе на аграпункце, дык прыдзецца і да вечара прабыць.

Арынін твар зрабіўся смутным, задумёным.

— Бадай, ці дачакаюся?—усумнілася яна.

— Дык давай паедзем разам у сельсавет, а тады на аграпункт,—запрапанаваў Міхась.

— Не, едзь сабе... Што-ж мне ўвесь дзень езьдзіць з табою,—адказала Арына.

— Калі ня хочаш, дык можаш пачакаць мяне,—параіў Міхась, спачуваючы ёй,—а тады разам... Добра?

Арына, у знак згоды, кінула галавою, зьлёгка няпрыкметна ўздыхнула.

Міхась яшчэ раз аглянуўся бліскучымі вачыма назад, крануў лейцамі каня. Прыгожы чорны жарабок хруснуў у зубох цуглямі, радасна, нецярпліва ўзмахнуў галавою і лёгкім ветрам мятнуўся па вуліцы. Каляска на момант павісла ў паветры. З мяккім стукам даткнулася колцамі да зямлі і лёгка, нясустрымна пакацілася наперад, бы комэта, пакідаючы за сабою доўгі белы хвост пылу.

Арына паглядзела ўсьлед Міхасю, павольна пашла ў напрамку да сельсавету.

— Добры хлопец,—думала яна,—неяк вельмі ўважліва адносіцца да мяне... Нават, калі прызналася, што было дзіця, і то не зьмяніўся... Спачатку нібы засароміўся, а пасля ізноў павесялеў, пачаў сьмяяцца... Свой чалавек... Спачувае... Разумее... Але я ня варта яго...

І міжвольна агарнуў Арыну нязвычайны нястрывалы смутак. Пачалі балезна сьціскацца сэрца, налягаць цяжкія, невясёлыя думкі. Мінулыя няшчасці, як суровыя судзьдзі, вінавацілі яе ў чымсьці брудным, непазбыўным. У чымсьці такім, што застанецца на яе сумленьні мучліваю чорнаю плямаю, якую змыць з сябе ня ўдасца ёй ніколі, нізавошта, нічым.

— Зламана жыцьцё аднойчы і—назаўсёды... Вазьму пасьведчаньне, буду сябром камуны. Можна нават Міхась захоча ўзяць мяне замуж, але ці буду я шчасьліваю?..

Праходзілі і праяжджалі паўз Арыну людзі—вясёлыя, ветлыя. Некаторыя нават прыўнімаліся ды са здзіўленьнем прыглядаліся да яе, аднак, ёй былі яны чамусьці не да спадабы. Нават, часінамі, варушылася ў нутрох штосьці нядобрае да людзей. Нібы злосьць, нянавісьць.

— Што ім? Чаго яны хочуць?

Нарэшце, дабрыва і да сельсавету. Там было шмат людзей. Курьлі. Плявалі. Гаманілі. За простым непахварбаваным столікам сядзеў яшчэ зусім малады з рудым ад сонца чубам, у майцы, хлапец, сэкратар.

Арына моўчкі, чакаючы чаргі, прысела на канец лаўкі каля дзьвярэй. Глядзела на чорныя запыленыя сялянскія боты, лазовыя лапці, торбачкі, лахматыя бароды, але бачыла ўсё гэта як праз туман. Сьвядомасьць, нібы вадою, залівалася цяжкім незразумелым жалем, адчайліваю скрухаю.

— І чаго так цяжка мне?—ня цяміла Арына, тупа гледзячы сабе пад ногі, нэрвова скубучы пальцамі клунак на прыполе,—ці ня здарылася чаго з сястрою?..

Бездапаможна ўзьняла галаву, ізноў аглядзела прысутных. Усе незнаёмыя. Прыходзяць. Выходзяць.

— Ці хутка іх паменшае?

Зрок прынітаваўся да гоных ветак бэзу, што відаць былі за вакном. Кветкі, як неба. У іх цвіценьні ёсьць штосьці нязвычайнае. Кветка, нібы кніжка, аб чымсьці апавядае. Кветка тое самае, што і чалавек. І яна—жыве, пасля—памірае.

— Не, досыць,—зварухнулася, нарэшце, Арына,—чаго прыстаюць думкі гэткія?.. Трэба хутчэй да сэкратара, а то да вечара прасяджу ды так, бяз нічога, прыдзецца і дадому пайсьці.

Паднялася. Падышла да століка. Зьвярнула да сэкратара. Сэкратар моўчкі дастаў з шкапа кнігу, пачаў пералістваць.

— Зараз,—сказаў ён па хвіліне. Узяў кавалачак чыстае паперы, напісаў. Высокі чарнамазы старшыня моцна прыстукнуў пячаткаю, і праз некалькі момантаў Арына ўжо трымала ў руках патрэбны дакумант.

— Як хутка?—здзівілася яна,—а казалі, што па цэлых днёх трэба хадзіць?..

Аднак, калі вышла на вуліцу, ізноў далася дзіву.

— Вечарэ? Няўжо-ж гэтак доўга ў сельсавеце прабыла?.. Куды-ж цяпер? Дзе Міхась? А што, калі паехаў?

Зьяяканая, амаль што падбегаючы, кінулася ў канец мястэчка па дарозе ў камуну.

— А можа ён яшчэ ня ехаў?.. Ці ня лепей было-б пачакаць?..

Вярнулася назад. Ішла павольна, нерашуча, пільна прыглядаючыся ў канец вуліцы, адкуль павінен быў-бы ехаць Міхась. Нечакана хтосьці ззаду ўдарыў па плячы. Аглянулася.

— !?!

— Чаго ты?.. Ну, як маешся?.. Хіба ўжо забылася на мяне?—нахабна запытаў Стась, працягваючы Арыне руку.

Арына пабялела, адступіла ў бок, як-бы даючы яму дарогу.

— Што вам?!

— Што? Нічога,—адказаў Стась, пахістваючыся ў бакі,—ты што—ня хочаш са мною і сустракацца? А?..

— Так... Не хацела-б!—раптам абурылася Арына,—ты думаеш, што я зусім безабаронная? Што нада мною можна здэквацца колькі хочаш?

— А можа і гэтак,—скрыгатнуў зубамі Стась.

Адпляваўся. Кінуў і да паловы недакураную папяросу. Закурыў новую.

— Усё можа быць!

— Дудкі, валацуга,—скаланулася ад абурэння Арына,—досыць ужо!..

— Ой-ё-ёй,—засьмяяўся, па-п'янаму хістаючыся, Стась,—жаўнер, а ня баба... Ха-ха-ха...

Арына плюнула ў напрамку да Стася, павярнулася, пашла. Ня ведала, куды ісьці, аднак, ішла, бо ў целе зьявілася моц, закіпела ў сэрцы нянавісьць.

Праз некалькі момантаў пачула за сабою хуткі, няроўны бег.

— Пачакай... На хвілінку...

Спынілася. Сьцяла зубы. Вачыма ўпілася у нягеглую, п'яную постаць.

— Што?!

— Ты мне скажы?—зусім блізенька падышоў да Арыны Стась,—скажы... Дай згоду... Ты на мяне нічога не падала? А?..

У вочы Арыне кінулася таўстая абсьліненая прысіненая губа Стася.

— Як гэта кахала я?—падумала Арына. Страпанулася. Ціха праз зубы адказала:

— Прэч з вачэй!.. Калі не падала, дык падам!..

Стась некаторы час яшчэ пахістаўся, стоячы на адным месцы, пасья павярнуўся, павольна пашоў.

— Дык глядзі-ж... А то і ты прападзеш,—гукнуў наўздагон Арыне.

Аднак Арына і не аглянулася нават. Хутка бегла ў канец вуліцы. куды паехаў быў Міхась.

* *
*

Ўзгоркі і высокія дрэвы яшчэ дымяцца, палымнеюць ў сінявата-барвяным золаце вячэрняга сонца. Электрычнымі ліхтарамі блішчаць шыбы ў шчытавых вакенцах крайніх местачковых дамоў.

Цераз лагчыны і ўзгоркі бясконцая дарога. Зялёная. Крывая.

— Значыць, так,—думае Стась, спушчаючыся ў лагчыну,—цяпер зразумела... Скончана... Што сказаць Адэлі, бацьком?.. Папярок дарогі стала мужычка... Простая мужычка, наймічка!.. Я ў яе руках. Захоча—зьлітуецца. Захоча—загубіць. Без яе дазволу—мне нельга і ажаніцца... Я—шляхціц—зробіўся нічым. Перамагла бязродная валацуга, гала-дранка!.. Ха-ха-ха!..

Дзень-два, і я, магчыма, сяду на лаве падсудных. Што гэта? Няўжо гэта праўда?

Сьціснуў у руках дубовую палку. На момант прыпыніўся пасярод дарогі. Скрыгануў зубамі.

— Эх-эх, вы!—страсянуў у паветры рукою. Ціха, павольна закрочыў ізноў.

— Вы перамаглі... Аднак, куды-ж я іду, зачым?.. Што там, дома, чакае мяне? Ці доўга пражыву там? Няшчасьце!

Сышоў з дарогі ў высокі альхоўнік. Кінуў на зямлю клунак, палку. Адперазаў падпружку.

— Усёроўна... Пяць хвілін і... усё...

Зрабіў з падпружкі пятлю. Зьяляканымі вачыма агледзеўся навокала. Кінуў.

— Чаго мне? Хіба жыць абрыдла? З-за мужычкі гінуць?.. Не, ніколі, ніколі!

Схапіў свае рэчы, выскачыў на дарогу, хутка рынуўся наперад.

— Адплата адна.

Навокала ціха. Вусьцішна. Па лагчыне сьцелюцца ценькія космачкі туману. Белыя, пульхныя, пахучыя.

Пачалася грэбля. Вужам зьвіваецца вузенькая чорная дарожка. Дзесьці між кустоў цвыргочуць з прасонья птушкі. Тонка. Прарэзьліва. Як бы знарок, каб нарабіць вэрхалу, напалохаць Стася, перашкодзіць яму.

— Паздыхалі-б вы,—шэпча Стась, пахвілінна аглядваючыся назад,—няма?..

Збоку, на балоце, ужо відаць вада. Гэта—рэчка. Топкая. Непралазная. Як большасьць балотных рэчак.

— Вось тут... Хіба толькі анёлкі вынясуць яе на сваіх крылцах... Абы толькі прышла...

Падышоў да старэнькага, напоўгнілога маста.

— Вось ён—Чорны мост... Але дзе спыніцца?.. Хіба перайсьці на другі бок? Адтуль будзе лепей...

Саскочыў з дарогі за куст.

— А цяпер—пачакаем... Але што я надумаўся? Чым гэта скончыцца?—думае хвалюючыся Стась,—яшчэ адно жыцьцё!.. Дзеся чаго? Завошта?

Па целе электрычным токам праскочыла дрож. Дробна і часта заляскацелі зубы. Як ад нястрывалага холаду.

— Хіба ўцячы?.. Можа падкупіць каго-небудзь?.. Можа лепей будзе, каб не самому?.. Але што-ж будзе, як данясуць? А тым больш, калі яна сама справіцца данесьці ў міліцыю аб дзіцяці? Што рабіць?

А чыстая вада пераліваецца срэбрам, зіхаціць залатымі іскрамі. Квола і ценька шуміць пахучая маладая лістота. У небе ўздрыгваюць, усміхаюцца зоркі.

— Не... Толькі так. Толькі так, ня іначай!..

На завароце дарогі мільгатнулася ў вячэрнім зроку штосьці белае.

— Яна?!

Зрокам упіўся ў цемру. Нячутно, старожка набліжаецца белая постаць. Бы здань, неакрэсленая, хісткая. Нагамі быццам і не датыкаецца да зямлі.

На мосьце.

Скок з-за куста. Зьяяканы ускрык. Удар. І, нібы каханкі, абняліся моцна двое людзей.

Хрыпы. Падобнае да хресту касьцей скрыгаценьне зубоў.

— Пусьці?! Завошта?!

Стась уздрыгвае ад радасьці перамогі... І, раптам, сталёвымі зубамі ўеліся ў глотку жаночыя пальцы.

— Здыхай!.. Калі мала з цябе?!

У Стася з вачэй густым роём сыпануліся іскры. Чорныя.—Зялёныя.—Чырвоныя. Бы вясновы дождж, пацяклі даўжэзнымі струмянямі кудысьці ў бясконцасьць.

Напружыў апошнія сілы. Адчайлівы скок. І тут-жа моцны раз-
юшаны ўдар у грудзі жанчыне.

Гучны пляск. І пасяля шырокія няроўныя кругі на вадзе.

— Мужычая костка... Чорна ў роце!

Уздрыгваючы, бы мокры шчанюк, схاپіў з-за куста свае рэчы, кі-
нуўся наўцекі.

XVI.

Бурлівымі хвалямі віюцца гукі над шляхоцкімі галовамі, б'юцца
ў вокны, лятуць у далячынь.

Дом Карэцкіх перапоўнены людзьмі. За сталом—Стась з Адэляю,
сваты, радня, госьці. На сталох—горы закускі, лес бутэлек. П'юць.
Адно перад другім ганарацца. Жартуюць. Некаторыя ўжо нават пачалі
і спрацацца паміж сабою. У парозе ўрыўкамі іграе музыка. На хаце да
поту ўвіхаецца, танцуе моладзь. Стук. Гоман. Шум. Штурханіна.
Сьветлаю рэчкаю бурліць вясельле. Невясёлы толькі Стась. Ужо колькі
разоў гукалі яму «горка». Ён адсьмейваўся. Як пад прымусам, неахвоча
цалаваўся з Адэляю. Ізноў суцішаўся. Задумаўся. Хвіліна па хвіліне
сурова, з нянавісьцю глядзеў у парог, дзе стаялі кучкаю аколільныя
батракі.

— Ліха яго ведае,—думаў ён сам сабе,—што з тэю, з Арынаю?
Здаецца—канец ёй? Але адкуль-жа гутаркі ідуць? Што, калі выратава-
лася як-небудзь?..

Пазірае Стась на натаўп і, здаецца яму, кожны прыглядаецца да
яго, у кожнага на вуснах ледзьве прыкметна трапечацца загадкавая
ўсьмешка, у вачох падазрэнны полыск. Кожны быццам так і хоча ска-
заць яму: «Гуляй, брат... Ведаем... Вось пачакай крышку...».

Асабліва злосна прыглядаюцца да Стася батракі. Папрыходзілі ў
яго хату, на яго вясельле—і глядзяць так упоршчыва, сьмела.

— Не хапала яшчэ гэтага сьмецьця... Толькі кампанію ганьбяць...
Дарэмна месца займаюць...

Злуе Стась, аднак хвілінамі і сполах яго данімае

— А што, калі яны ізноў узяліся за справу?

І зрок яго пачынае цьмянець, хмурнее твар, каля губ зьяўляюцца
крывыя складачкі.

Адэля ўстрывожана. Яна ня цяміць, у чым справа. Часта нахі-
ляецца да Стася, скубе яго за рукаў, шэпча на вуха:

— Стасік, чаго ты?.. Ты можа на мяне за што-небудзь узраваўся?..

Стась цяжка паварачвае галаву ў бок Адэлі, спрабуе ўсьміхацца,
але замест усьмешкі, яго губы надломваюцца, замест шэпту з глоткі
вырываюцца неспакойныя дрыжачыя ноткі.

— Нічога... Мне праціўна, што столькі паназьбіралася мужыкоў...

— Кінь. Так-жа на кожным вясельлі бывае,—спрабуе супакоіць яго Адэля,—людзей-жа нельга прагнаць. Будзе больш погаласкі. Гэта-ж лепей яшчэ...

Стасю нечым апраўдвацца. Ён маўчыць. Пасьля ізноў хмурыцца, сумуе. Успаленымі нядобрымі вачыма прыглядаецца да батракоў.

Што ім трэба?—думае ён, паскрыгваючы зубамі,—вось каб вылез з-за стала ды патурыў, як сабак?

Калі заўважыў, што госьці пап'янелі, што ўжо амаль што ніхто не зьвяртае на яго ўвагі, пачаў суро́ва і прагна піць чарка за чаркаю.

— Закусвай, Стасік,—раіць з боку Адэля,—а то чаго добрага, яшчэ зусім уп'ешся.

— У сваёй хаце, ня ў чужой!—злосна адказвае Стась,—што мне хто-небудзь... Вось як узьвінуса!..

Замест скваркі ўбіў відэлец у агрызак хлеба, локцем скінуў на падлогу шклянку.

— Стасік, асьцярожненька,—шэпча трывожна Адэля,—будуць людзі сьмяяцца... Бач, прыглядаюцца ўсе..

— Чорт з імі,—нездаволена махнуў рукою Стась,—хай, што хочуць... А не, дык...

Тымчасам, з-за стала ўжо выскачыла некалькі старых лысых мужчын, заліхвацкі падхапіла ап'яNELых кабет ды з прыпеўкамі кінуліся ў скокі.

З натаўпу моладзі пасыпаліся жарты, кліны.

— Во, стар'ё разгулялася!..

Каля стала мужчына ў рудой жакетцы, дзіравых ботах, з чырвонаю хустачкаю каля шыі, выпучыў далёка наперад жывот, на ўсю хату закрычаў. Малады хлапец, прыгожа апрануты і акуратна пастрыжаны, горача яму засупярэчыў:

— Ты—шляхціц—пляваць хачу!—разьюшана гукнуў ён амаль што ў самы твар супраціўніку.

— Ты на шляхціца плюеш?—закалаціўся ад крыўды чалавек з чырвонай хустачкаю каля шыі,—а ці ведаеш, мужык ты, што такое значыць шляхціц?!

— Нуль значыць,—востра і злосна адказаў хлапец.

Шляхціц памянуў нядобрым словам матак, закалаціў у паветры кулакамі.

— Бязбожнік ты!..

— Які ты шляхціц?—крычаў хлапец,—лапаць ты, а ня шляхціц... Што ў цябе ёсьць? Ты-ж, як сабака, голы!..

— Голы, ты кажаш—голы?—Няпрытомны, збіты з панталыку запытаў шляхціц.

— Голы, як сабака,—кпліва, зьдзекліва ізноў паўтарыў хлапец.

Чалавек з чырвонай хустачкай каля шыі, павярнуўся да хлапца сьпіною і, падняўшы ўгору сьвітку, стаў ракам.

— Паглядзі-ж, гадзюка, вось тут—голы я ці не?

Па ўсёй хаце пракаціўся нясустрымны раскат рогату. Хлапец плюнуў, адварнуўся ў бок.

— Вось цяпер, дык, сапраўды, відаць, што ты шляхціц. Сто процантны шляхціц!..

Карэцкі з жонкаю кінуліся да шляхціца з хлапцом, пачалі ўпрашаць іх супакоіцца і не рабіць у хаце сваркі. Спрэчкі, аднак, ня суняліся, а яшчэ больш разгарэліся.

— Вось дзе контррэвалюцыя... У поўным зборы,—сказала, стоячы ў кутку, Хадора Міколку,—і калі на іх мор які прыдзе?!

— Прыдзе, не палохайся,—ціха адказаў Міколка,—ты вось прыгледзься да маладых...

— Што-ж... Адэля ужо—пані Карэцкая,—грэблівая ўсьміхнулася Хадора,—а зірні, як яна губы замыльвае, як ганарыцца... Паглядзі ты... Сваю суперніцу перамагла... і сумленьне чыстае.

Міколка сеў на ўслон, прыцягнуў да сябе Хадору.

— Прыгледзься да маладога,—зашаптаў ён Хадоры на вуха,—глядзі, як п'е ён... А як на нас пазірае... Мусіць, мы яму дужа падабаемся?..

— З мяне, дык і вачэй ня зводзіць... Хутка пойдзем адгэтуль.

— Бадай, карціць яму нешта,—сказаў, закурваючы, Міколка.—Эх, мне здаецца, што ня мінула яго рук і Арына... Бо хто-ж бы яе?..

Хадора ўзрушана заварушылася на месцы, саркастычна засьмяялася.

— Вы, дык усё ніяк ня цяміце... Як малыя дзеці,—злосна, незадолена сказала яна,—а хто-ж Арыніна дзіця забіў? Чые-ж гэта косьці іхны сабака цягаў?.. Каму-ж патрэбна было нападаць на яе?

— Слухай,—зусім ціха зашаптаў Міколка,—ці жыва яна?

Хадора паціснула плячыма. Павольна адказала:

— А хто-ж яе ведае...

— Божа мой, божухна,—ціха зашамкала ззяду Хадоры старэнькая бабулька,—што гэта робіцца на сьвеце... Толькі што адну загубіў, а ўжо з другою жэніцца!..

— А каго загубіў?—запытала, павярнуўшыся да бабулькі, Хадора.

Старая спачатку асьцярожна абглядзела Хадору, пасля не сьпяшаючыся адказала:

— Усе людзі кажуць, што быццам гэты малады забіў дзіця сваёй наймічкі, а пасьяля, кажуць, зусім нядаўна, і яе самую прыкончыў.

— Як? На сьмерць забіў?—запытала Хадора.

— Не, не забіў... Кажуць, утапіў на Чорным мосьце...

— Бабулька. вы, часам, ня ведаеце, ці яна жыва ці не?

— Адкуль-жа я ведаю. Я там ня была,—сур'ёзна адказала бабулька,—кажуць людзі, што нібы назусім прыкончыў.

Цераз парог у пакой увашла Карэцкая. На момант прыслухалася да гутаркі бабулькі з батракамі. Пасьяля ганарова пашла наперад. Згубілася ў натаўпе. Хвілін праз пяць тузала сына за руку і штосьці нашэптвала яму на вуха.

— А... Гэтыя...—гукнуў ап'янены Стась, шырока ўзмахнуўшы рукамі ды кінуўшы ў бок батракоў злы погляд,—я хутка з імі інакш пагавару... Я гэтым вырадкам пакажу законы!..

Бабулька зьякана паглядзела на Стася, плюнула і, штосьці шэпчучы сабе пад нос, вышла з хаты. Хадора таксама памкнулася была ўстаць ды пайсьці ўслед за старою, але Міколка прытрымаў яе за руку.

— Пасядзі,—загадча сказаў ён,—вось паглядзіш, што ён будзе вырабляць тут.

— Ат... Вядома, што,—адказала Хадора, аднак, ізноў прысела, супакоілася.

— Музыка!—узрушана гукнуў Стась, топнуўшы аб падлогу нагою,—чаго там паснулі? Вальца мне!

Музыкі дружна зайгралі «Гімназістку». Да Стася, нягэгла звяваючыся таўстым кароткім станам падышла Адэля. Зараз-жа, у мгненне вока, па хаце, прыляскаваючы абцасамі ботаў, прысядаючы і падскокваючы, закруцілася парамі моладзь.

Стась, аднак, стаяў на месцы, не парушаўся.

— Мала месца!—гукнуў ён у адказ на здзіўленае запытаньне Адэлі, чаму ён ня хоча танцаваць.

— Хопіць, Стаська,—па анельску жмурачы вочы, сказала Адэля,—дай хоць адзін вальчык з табою сходзім...

— Гэй... Хто там лішнія!—гукнуў Стась, ня слухаючы жонкі,—ачысьці хату!.. Што гэта бяз гэтых лапцікаў нідзе не абыйсьціся!..

Кінуў Адэлю, няроўным крокам накіраваўся да дзвярэй.

— Выходзь!.. Бяз ніякіх тут!..

— Вось як!—скрыгатнула зубамі Хадора, узнімаючыся з услона.

Стась падышоў да яе, спыніўся.

— Марш!—узрушана з нянавісьцю сказаў ён, гледзячы ўпіркі ў вочы Хадоры.

Хадора ўздрыгнула. Некаторы час стаяла моўчкі, хутка зьменьваючыся ў твары. Пасьля, сьціраючы са шчок пот, узрушана пра-шаптала:

— Так?.. Пачакай... Дарэмна табе гэта ня пройдзе!..

Крута павярнулася, вышла разам з батракамі за дзьверы.

— Ці не ашалеў ты?—кінуліся да Стася шляхцюкі,—глядзі, брат... Не жартуй...

— Я ведаю, што раблю,—адказаў сурова Стась і зараз-жа пачаў скакаць.

Праз момант дом Карэцкіх ізноў напоўніўся морам гукаў. Як звар'яцелыя, закруціліся ў пыле і табачным дыме пары людзей, ледзьве зьменьваючы дыханьне ды абліваючыся гарачым потам, бы ад нязвычайна цяжкае працы. З-за вушакоў боязка прыглядаліся да танцораў малыя дзеці, несьвядомая частка батрацкай моладзі.

Міколкі і Хадоры тут ня было. Яны сядзелі ўдваіх на вуліцы на лавачцы недалёка ад дому Карэцкіх.

— Балда ты, Міколка,—абурана казала сябру Хадора,—трэба было тады і пайсьці, калі я паднялася была, а гэта ты затрымаў мяне.

— Ну, дык нечага-ж пабачыла добра, хто такі Стась,—ніякава адказаў Міколка, апраўдваючыся.

— Няхай ён праваліцца.

— Нічога ня зробіш. Яго сіла.

— Яго сіла, яго сіла!—перадражніла Хадора Міколку,—з-за вас, з-за такіх дурных, дык чорт ведае якога толькі сораму не набярэшся, якой крыўды не зьнясеш.

Нічога не адказваючы на дакоры сяброўкі, Міколка пачаў абца-сам бота зьбіваць перад сабою малюсенькі бугарок на зямлі.

— Нічога ня зробіш,—ізноў паўтарыў ён, узьнімаючы на Хадору погляд,—ужо-ж, бадай, з тыдзень будзе, як я ў газэту паслаў, а вось табе хоць бы слоўка... Хто іх ведае, ці надрукавалі яны, ці не...

— А каб так зрабіў, як я казала, дык найлепей было-б. Покуль там у рэдакцыю дойдзе, а тут бы з міліцыі ўраз прыехалі-б, папыталі-б.

— Сабаку на допыт узялі-б?—засьмяяўся Міколка,—мне здаецца, што ўсёроўна з гэтага нічога ня вышла-б.

Хадора абцерла хустачкаю ўспацелы ад хваляваньня твар. Задумалася.

— Калі так будзем трымацца адно аднаго,—казала яна па хвіліне,—дык, як мухі ўзімку, пагінем. Трэба рухавасьці болей, адзін за другога лепей стаяць.

— Ведаем гэта, ведаем,—апатычна засупярэчыў Міколка,—але што казаць... Пабілі нас—і ўсё тут. Адзін Карэцкі, а нас—гурт. І Карэцкі перамог.

— Як-жа ж дурняў не перамагчы, калі самі галовы падстаўляем, каб па іх білі.

Міколка саскочыў з лавачкі, супярэчліва закруціў галавою.

— Хай паспрабуе зачапіць мяне—паглядзімо!

— Цябе? Абавязкова цябе?—гіронічна прамовіла Хадора,—зачэпіць, і, калі ніхто за цябе не заступіцца, дык і дасьць, як трэба.

Міколка пацягнуўся, дастаў з кішэні махорку, пачаў рабіць папяросу.

— Чорт яго ведае, нешта спаць хочацца,—сказаў ён, устаўляючы ў куточак губ даўгую тонкую папяросу, з канца якое, бы мак, адна за другою сыпаліся на зямлю малюсенькія крошачкі табаку. Прыкурыў.

— Ня выпсаўся, бедны?

— Дзе-ж... На начлезе хоць бы на каліўка заснуў. Прыехаў дадому—ізноў трэба за коньмі глядзець.

— Дык чаго-ж на вясельле пёрся?—запытала Хадора,—папрасіў бы малых пабыць каля коняй, а сам бы няхай паспаў.

— Праўду кажаш,—адказаў пазяхаючы Міколка ды павольна пашоў па вуліцы ў напрамку да дома свайго гаспадара. Раптам спыніўся, здзіўлена паглядзеў кудысьці ў далячынь, узрушаны павярнуў назад.

— Няўжо да нас?—прашаптаў ён Хадоры зьмененым голасам.—Вэнь... цераз балота... вярхамі...

— Мусіць да нас,—здзіўлена адказала Хадора, усьхаліўшыся з лавачкі.

— Вось цяпер, дык мы пакажам, дзе ракі зімуюць,—гукнуў Міколка, страсянуўшы ў паветра кулаком.

Хадора-ж стаяла нярухома, бы зачарованая. Не адрываючы вачэй, пранікліва, упорчыва глядзела ў канец ваколіцы, адкуль павінны былі ўехаць верхавыя.

XVII.

Ноч. У камэры змрочна. На сьценцы вузкім касым чатырохкутнікам ляжыць сьветлая пляма, пасечаная на мноства такіх-жа самых касых малюсенькіх. Гэты ўзор намалявалі праменьні месяца, спаткаўшыся са шклом, рамамі, кратамі.

З вечару, за вакном, у густой зеляніне кустоў і дрэў, доўга цвыргацелі якіясьці птушкі. Бесклапотна і весела, натхненна, бы каханак, сьпяваў салавей. Калі-ж на небе вышэй узьняўся месяц і пляма з адбіткам кратаў у камэры звужалася ды пасунулася па сьценцы бліжэй да вакна, змоўклі і крыкі птушак, салаўіныя сьпевы.

Навокала запанавала глыбокая, нямая, магільная цішыня. Нават вартаўнік за дзьвярыма і той перастаў тупаць нагамі, варушыцца...

У камэры на шырокім палку ляжаў Стась Карэцкі. Адзін.

— Заўтра... Праз некалькі гадзін... Няўжо-ж яны мяне «абста-
вляць»?—думаў ён.—Допіс у газэту хтосьці з батракоў напісаў. Ня іна-
чай. Будзе відаць... Сабака прыцягнуў костку—хто давядзе, што гэта
была дзіцячая ручка? А калі нават і так, дык чаму я вінаваты?.. Я за-
біў дзіця? А хто ведае, хто бачыў?

Падняўся з палка, апусьціў уніз ногі. Тварам абапёрся на далоні
рук.

— А калі батракі гуртом скажуць у вадно слова, што сабака
дзіцячую ручку трымаў у зубох, што Арына, сапраўды, была ўцяжку?
Што?.. Што тады? Могуць застрэліць!

Страпянуўся. Амаль што ня помнячы сябе, узьняўся на ногі, ня-
цввёрдым крокам падышоў да вакна, рукамі, да болю ў касьцёх, сьціс-
нуў жалезныя пранты кратаў. Колькі было моцы, пацягнуў да сябе.
Па далонях праскочыў войстры пякучы агонь. Аднак, краты і на вала-
сок не парушыліся. Яны былі моцныя і непарушныя, як вечнасьць.

Стась бяссьільна скрыгатнуў зубамі, расслабіў рукі, вярнуўся
назад.

— Такія моцныя... Як ведалі...

Ізноў расьцягнуўся на палку. Зіхатлівымі пякучымі іскрамі за-
струменілі думкі ў мазгох. Сэрца забілася з болем, быццам абваранае
кіпетнем.

— Мужыкі... Галота!.. Ці жыва Арына? О, каб яе ня было—
з суду атрымаўся-б толькі нуль!.. Хіба сам бог яе ўваскрасіў? Ды і
сьледчы нічога такога не сказаў. Пытае, ці быў у той дзень у мястэчку.
Быў. Але-ж мала, што быў. Быў ды нічога ня ведаю. Дзе сьведкі, што
гэта я ўтапіў?.. Хітры народ. Думаюць, што я забытаюся, прагаваруся.
Не, даражэнькія, не на дурня нарваліся. Каб гэта ў той самы дзень, як
я ўтапіў, арыштавалі ды націснулі—мог-бы і спужацца. Чорт яго ведае.
А цяпер—прапала. Батракоў на гразь зьмяшаю... Організацыя... Аба-
рона гэткая... Супроць кулака выступілі. Я вас, сукіныя дзеці, у най
пазаганяю!

Прыўзняў галаву, паглядзеў у вакно. Па скуры прабегла ня-
прыемная дрож, быццам хтосьці нечакана лінуў халоднае вады за
каўнер. Аж зубы заляскацелі.

Няўжо праўда?..

Устаў. Падышоў да кратаў. Гарачым тварам даткнуўся да халод-
ных жалезных прантоў.

— Так, днее,—скрушна, здрыгануўшыся ад жаху, падумаў
Стась,—месяц пабалеў, наліваецца чырванью усход... Хутка, хутка...
будуць пазіраць сотні людзей.

Адышоўся ад вакна. Ізноў кінуўся на палок, нібы падстрэлены.

— Што сказаць судзьдзю? Хто будзе судзіць? Трэба падумаць. А раптам не давядуць, ня знойдуць віны?.. Тады... О, тады!.. Тады ніводзін батрак і не завернецца на парозе ніколі. А бедная Адэля... Што з ёю цяпер?.. Але чорт з ёю. Яна з маімі бацькамі загубіла мяне... А што, каб усё на бацьку зьвярнуць? Ён стары. Яго не засудзілі-б. Каб гэта былі згаварыўшыся! А калі так пачну казаць на яго, стары не здагадаецца, пачне апраўдвацца ды ўсё на мяне валіць. Тады прапаў. Эх, бацька, бацька. Цябе-б на маё месца. Хіба ня ты намагаўся, каб я Арыну кінуў?

Раптам закрыў рукамі твар.

— Не, няпраўда,—думаў Стась далей,—гэта я залішне натварыў. А што бацька вінаваты? Ён хацеў зрабіць мне, як найлепей. Гэта—парадкі цяперашнія супроць нас. Пануе бедната. З намі ваююць, на нас наступаюць... Ха-ха-ха... Не, ня возьмеце голымі рукамі. Бяз бою не здамося!.. Ха-ха-ха... Мяне ўжо ўзялі. Са мною скончана. Мяне ўжо болей няма.

Нібы хтосьці з каленкамі насеў Стасю на грудзі, пачаў душыць, не даючы яму нават зьмяніць дыханьне.

— Мяне няма, няма,—няўцямна паўтараў ён, лежачы на сьпіне ды бездапаможна раскінуўшы ў бакі прызелянелыя валасатыя рукі,—прышоў час расплаты. Адразу за ўсё. Я—кулак. Я—вораг. Можа яны і добра робяць, што раўнуюць людзей?.. Я забіў сваё ўласнае дзіця... Пакрыўдзіў і зьнішчыў дзяўчыну? За што? Мне хацелася ўцехі... Я ня ведаў, што рабіў. Не, я—зьвер, я—вырадак... Можа пры камунізьме гэтага ня будзе. Ня будзе ні шляхты, ні батракоў. Будуць толькі людзі. Тады можа і злачынстваў гэткіх ня будзе? Так. Але тады са мною поплец будзе сядзець мужык. Будзе гаварыць са мною, як з сваёю раўнёю. Просты мужык са мною, з шляхціцам!.. Не, ніколі гэтаму ня быць!.. Я, спрадвечны шляхціц, павінен зрабіцца мужыком, каб быць роўным з мужыкамі?!

Скрыгатнуў зубамі, засьмяяўся нячутным, дробным, сухім сьмяшком. Скамячыў кулак.

— Я павінен перарабіцца на мужыка!—сказаў у паўголасу Стась, узрушана ўзьнімаючыся з палка,—гэтак ня будзе!..

Погляд яго нечакана ўпаў на агнёва-залатыя плямы на дзьвярох камэры. Стась здрыгануўся плячыма, нярухомы застыў на месцы.

— Што гэта? Няўжо сонца ўзыходзіць?—зварухнулася, нарэшце, у яго зморанай галаве думка,—так, сонца... Я сёньня баюся сонца.

Нячутно, бы цень, хістаючыся наблізіўся да вакна. Не дакранаючыся да кратаў, вачыма ўставіўся ў далячынь.

А за вакном, тымчасам, ужо моцна сьпявалі птушкі, пералятаючы з куста на куст, купаючыся радасна ў чыстым ранішнім паветры. Багатая, прыгожая лістота іскрылася мільёнамі зіхатлівых кропелек-агоньчыкаў, ледзьве прыкметна ўздрыгвала залатымі плямкамі ад сонечных праменьняў.

— Хутка павядуць,—раптам, нібы апамятаўшыся ад цяжкага сну, схапіўся Стась рукамі за галаву,—а што я скажу? Што я прыдумаў?

Ступіў крокаў некалькі па камэры, зьняможліва апусьціўся на палок.

Хіба прызнацца?—Раптам міжвольна прарэзала ўсю яго істоту новая думка,—прызнацца ва ўсім? Усёроўна—дазнаюцца. А так—на меншы тэрмін засудзяць?

Па хвіліне кпліва, здзекліва засьмяяўся сам з сябе. Сьціснуў губы. Нахмурыў лоб.

— Прызнацца—гэта значыць, скарыцца перад Арынаю? Перад галотаю, перад мужыком? Самому самога сябе засудзіць на радасць, на здзекі маім ворагам? Ха-ха-ха... Не, ніколі гэтаму ня быць!.. Я—не вінаваты. Я—не злачынец. Хай давядуць. А як яны гэта здолеюць зрабіць? Ня здолеюць ніколі, нізавошта.

Усхапіўся з палка, залажыў у кішэні рукі, пачаў цвёрда, энэргічна хадзіць па камэры.

— Болей адвагі, і ўзяць мяне ім ня ўдасца!

І хвіліна па хвіліне пачала расьці ў сьвядомасьці Стася ўлэўненасьць, што з суду нічога ня выйдзе, што ён будзе на волі, што батракі з сваімі паказаньнямі праваляцца.

— А можа не?—часінамі куляю пранізвала істоту сумненьне. Стась уздрыгваў, сьціскаў зубы, кулакі, нават пераставаў рухацца, абы толькі ізноў сабрацца з сілаю, заглушыць у сабе нявер'е, узмацніцца.

Нарэшце, сеў на палок, суцішыўся.

— Трэба адпачыць.

Але ў гэты-ж самы момант заляскацеў замок, і з лёгкім скрыпам адчыніліся дзьверы яго камэры.

— Апрунайцеся!

Стась апрунаўся і вышаў на калідор. Яго абкружыла чатыры міліцыянэры з прыхіленымі да грудзей голымі шаблямі.

— Марш!

Наперадзе Стася чорнымі бліскучымі капейкамі замільгацелі малюсьенькія кружочкі. Паміж іх мятухнулася некалькі зялёных, жоўтых, чырвоных.

— Кроў на вочы налягла,—падумаў Стась,—трэба сьмялей.

і калі ўжо ён быў на дварэ і мерным крокам ішоў цераз местачковую плошчу, залітую сонцам і запоўненую народамі, да народому, да яго ізноў вярнулася бадзёрнасць і ўпэўненасць.

— Ня возьмеце,—думаў ён, складаючы губы ў грэблівую ўсьмешку.

Каля ганку народому заўважыў Адэлю і матку. Кароткімі зіркам паглядзеў на іх. Апусьціў уніз вочы.

У залі на лаву падсудных сеў спакойна, нібы на спектакль прышоўшы.

— Чаму яны ня плачуць?—драпанулася ў нутрох няпрыемная думка аб Адэлі і матцы.—Быццам чужыя... Але гэта—глупства... Галоўнае—апраўдацца. Трэба гаварыць спакойна, сьмела.

Разоў некалькі Стась аглянуўся на натаўп.

— Арыны ня відно.

Пачало радасна ўздрыгваць сэрца.

— Буду на волі... На волі!.. На волі!..—раптам усёй істотаю яго заўладала непахісная ўпорчывая думка.

Ніякава сачыў за тым, што рабілася навокала яго. Калі прышоў суд, напружыў твар, сьціснуў кулакі.

— Арына Дубавецкая!—Раптам, голасна выгукнуў судзьдзя.

Да сцэны падышла высокая, у белым адзеньні, з падвязанаю рукою, дзяўчына.

Стась няўцямна паглядзеў перад сабою. Зьнямеў.

— Яна!—Узрываючы гранаты ўдарыла Стася яго-ж уласная думка,—Арына!

У залі, здалося яму, зрабілася цёмна, нібы ўначы. Праз момант адчуў, як штосьці з дзікім скрогатам затрашчэла ў роце. Па сківіцах пацёк халодны, бы сьнег, пот.

— Цяпер—усё!.. Скончана!..

* * *

*

— Восем год!—гукнула Стэпка, зьвяртаючыся да Арыны,—вось здорава далі!..

— Што-ж заслужыў,—адказала за Арыну Хадора.

— Хопіць з яго,—азвалася некалькі галасоў з натаўпу камунараў і батракоў.

— Слухайце, таварышы,—раптам прыпыніўся на момант пасярод дарогі камунар Міхась,—а ці ня лепей было-б пайсьці нам нацянькі? Шмат бліжэй.

— Дык вам бліжэй, а нам чорт ведае куды,—засупярэчыла Хадора.

— Дык хадзем усе да нас, у камуну,—адказаў Міхась, расшпільваючы на сабе скураную куртку.—Там будзе сход... А пасля можна будзе крышку і пагуляць. Усёроўна-ж сёння дзень непрацоўны? Хадзем?

Батракі нерашуча пераглянуліся.

— Праўда, давайце пойдзем,—звярнулася Хадора да сваіх таварышоў,—хоць паглядзім, дзе і як цяпер жыве Арына.

— Дык пойдзем. Але на сенажаці яшчэ, бадай, мокра,—азваўся Міколка,—пойдем лепей дарогаю.

— Ну, дарогаю дык дарогаю,—згадзіўся Міхась,—хоць кудую.

Наблізіўся да Арыны. Пальцамі дакрануўся да рукава яе лёгкае беленькае блюзкі. Асьцярожна запытаў:

— Ну як табе сёння спадабаўся Стась Карэцкі?

Арына здзіўлена паглядзела на Міхася, павольна, нібы збіраючыся з думкамі, адказала:

— Было праціўна... Як ён блытаўся... А калі раптам скарыўся ды прызнаўся—неяк няпрямна зрабілася: ня то сорам, ня то шкада яго...

Каля губ Міхася паказалася крывая складачка.

— Так мы заўсёды,—адказаў ён задумёна,—нават шкада... А вось ён—шкадаваў?..

У вачох Арыны мятунуўся зіхатлівы зялёны агонь.

— Душагуб ён,—сурова сказала яна,—ды ўсе яны, багатыя, такія, як і ён. Колькі ні служыла, дык ніводнага гаспадара добрага ня бачыла..

— Дзе там знойдзеш,—пацьвердзіла некалькі батракоў.—О-го... кожны сабе глядзіць, а ты хоць здыхай...

— Ну як-жа ў цябе з рукою?—шчыра, спачувальна запытала ў Арыны Хадора.—Ня вельмі папсавана?

— Не, нічога... Праходзіць,—саромліва адказала Арына,—як пікнуў мяне з маста, дык я моцна выцялася аб карчук у вадзе. Аж кроў была пашла. Яшчэ крышку баліць, але ўжо нічога...

— Але вось цікава, як ты з вады вылезла?—моцна гукнула Стэпка, выбягаючы з натаўпу наперад,—гэта-ж такая гразь?..

— Ну, што... Кінулася, але зараз-жа мяне вадой адкінула да сваі... Схапілася і... ужо і сама добра ня памятаю, як ізноў вылезла на дарогу. Яго ня было. Я пабегла. А хутка мяне дагнаў Міхась.

— Так... Мне, дык ужо аж два разы прыходзілася яе выратаваць,—прамовіў Міхась, здымаючы з галавы скураную шапку ды выціраючы белаю хустачкаю ўспацелы твар,—выратаваў...

— Цяпер ёй добра,—уздыхнула Хадора,—а вось нам яшчэ..

Міхась парыўча схапіў за рукі Арыну, Хадору, прыўзняў уверх галаву і, нібы выглядаючы штосьці ў далячыні, роўна, спакойна, упэўнена сказаў:

— Нічога. Хутка злыбяда мінуе. Яшчэ адна-дзэве патугі—і ня будзе ні шляхтаў, ні батракоў. Будуць усе роўнымі, больш-менш адналькава шчасьлівымі. А покуль што паміж намі і імі, багатымі, Чорны мост, барыкада. Як толькі мы пераможам канчаткова, паміж людзьмі ня будзе такой злагады, як цяпер.

Глыбока ўздыхнуў. Змоўк. На прыбялелых шчоках заіскрыліся драбнюсенькія зоркі поту. У вачох лёгкімі крыльцамі, бы матылі ў траве, замітухалася полымя.

Батракі слухалі, бы зачарованыя.

— Так. Гэта будзе,—нарэшце ціха сказала Хадора,—так павінна быць! Толькі так, ня іначай!..

А навокала малым дзіцем смяялася вясёлая далячынь. Сыпявала маладымі жытамі. Пярэсьціла гожымі, мяккімі, ласкавымі травамі сенажаці.

•
(Канец).

Г а й к а

„Врешь, я лучше тебя... из меня мог бы выйти замечательный музыкант“... (из книг).

Адносна ўмоў працы мне параілі дагаварыцца з інжынэрам Н. Трэ' было ісьці верст восем за мястэчка 'шчэ, дзе ішлі работы па насыпцы лініі.

Перайшоўшы вялікае затрупнелае балота, я мінуў густы, зялёна-кудры хмызьняк, які быццам з перапалоху прысеў да зямлі. Апынуўся ля вытаку рэчкі з пагрызанымі крамянымі берагамі. Дзесьці там за ўзгор'ем цераз пакаты шырокі луг павінна ісьці новая лінія чыгункі.

З апошняга і вышэйшага перакату з 'шчэ здалёк угледзеў жоўтыя рэльефныя абрысы гліністага насыпу, які высьцягнуўся на ўсю шырыню даліннага лугу, нібы стоены тыгра перад драпежным скачком на спажыву...

З набліжэньнем да лініі панарама работ разгортвалася ўсё шырэй і шырэй—да ўяўленьня асобных дэталей. Спачатку тырчэлі толькі адны вышкі, потым белы штабельны гурт цясаных шпал, правільныя кубічныя шуркі шэрага палявога каменя, гурбы сырога бяровеньня, закапцелыя палатняныя будкі рабочых і ўрэшце жывая напорная сіла людзей, коні. Усё гэта неяк стыхійна згурбілася пад адкосам сьвежага насыпу, быццам выплеснутае азлыблена-разьюшанай хваляй... Дзесьці за пералескам па новапракладзеных рэйках бегаў маленькі цягнічок «кукушка» і закаціста-тонка заліваўся, як радаснае малое дзіця, першы раз выпушчанае пагуляць на сонцы...

Казалі, што «кукушку» гэтую вязьлі ад бліжэйшай станцыі чатыры дні на шасьці парах коняй. Цяпер жа людзі насыпалі ў маленькія вагончыкі зямлю, пясок, і ён упрогшыся, лёгка бег па рэйках з тонкай белаю грыўкай фыркаў, азіраўся, як малады неаб'ежджаны конь.

— З дарогі!..—прахрыпеў нехта ззаду і я ледзь паспеў скочыць на бяровеньне: шырокагруды спацелы конь з цяжкай задышкай імчаў цэлы воз нарэзанага дзёрну... На версе сядзеў заstrupянены ў зямлі і гліне чалавек з закасанымі рукавамі.

— Варон, брат, неча лавіць...—кінуў ён параўнаўшыся. Я, ўжо азіраючыся, доўга 'шчэ хадзіў па сьвежаму насыпу з абуджэньнем і радасьцю, ушчуўшы гэты жыватворчы, напорны пульс новай для мяне працы і рухаў!.. Я цешыў сябе надзеяй, што ня сёньня—заўтра ўклю-

чуся сустаўным вінцікам у гэту пераможную машыну і тож, пэўна забудуся на навакольныя луг, лес, цішыню...

Патрэбны мне інжынэр (як я даведаўся) ляжаў у местачковай лячэбніцы, а другі малады, студэнт практыкант, прапанаваў мне зайсьці ў палатку і пачакаць, пакуль ён вернецца.

У маленькай зашмальцованай палатцы, ад няма чаго рабіць, я прыхіліўся да століка і павольна разглядаў выцертыя скураныя падушкі, чамаданы. Зірнуўшы ў куток на старыя парыжэлыя боты з высокімі халявамі, я чамусьці рашыў, што яны належаць таму інжынэру, што ў лячэбніцы зараз, бо гэты інжынэр маленькі і ён улез бы ў іх вышэй пояса... Пасьля я пачаў перабіраць паперы з доўгімі і мудрымі матэматычнымі вылічэньнямі, пакуль не наткнуўся на нейкую няроўную, нэрвовую пісаніну.

Можна было падумаць, што чалавека, які пісаў гэта, увесь час цягнулі за полы, а ён прагавіта хапаўся як мага болей пакінуць пасьля сябе пісаніны гэтай.

Я прабег вачыма некалькі сказаў з канца, потым доўга чытаў... ня чытаў, а думаў над некалькімі старонкамі. Урэшце з нэрвай таропкасьцю стаў шукаць пачатку, пакуль:

«Галубчык мой, Валодзя!..

...З забінтаванай рукой мяне прывезьлі ў местачковую лячэбніцу. Памойму гэту лячэбніцу даўно трэ́ было накрыць павецьцю і абнесці глухой сьцяной як рэдкі экзэмпляр мэдыцынскай архаічнасьці...

Маленькі тлусьценькі доктар, які лечыць тут ужо 34 гады, быў ня што іншае, як злучэньне ўсіх рэцэптаў, на якія ён пры абходзе палаты раскладаўся да апошняга атаму. З першага хворага ён звычайна пачынае дыктаваць хвельчару рэцэпты, колькасьць якіх для наступнага хворага катастрофічна зьмяншалася і апошняму хвораму ён прыпісаў ня больш аднаго рэцэпту і то з неймавернай напружанасьцю.

Падыйшоўшы да мяне, ён аж спацеў ад нечаканасьці, пэўна ня ўлічыў мяне ў свой рэцэптны каштарыс і на маю долю нічога не засталася... Узяў за руку і доўга мацаў маленькімі абрузлымі пальцамі пульс. Потым, зьняўшы паскручаныя дроцікам акуляры, прысеў каля мяне з глыбокай задышкай...

— У вас, інжынэр мой, усё у парадку... Хутка зноў станеце на сваю індустрыялізацыю, так сказаць...

Казаў ён з выглядам глыбока-вучонага чалавека, перад якім я быў відзён да апошняй мікраскапічнай каморачкі.

— Вам цяпер трэ́ быць здаровымі, бо вы зараз соль зямлі нашай, так сказаць...—дадаў ён з відавочнай прэтэнзіяй на комплімэнт.

— Гэта вам цяпер толькі адчыняць з Эйзэнштэйнамі розныя квантавыя тэорыі...

Колькі я ні даводзіў яму, што Эйзэнштэйн ня мае ніякага дачыненья да квантавых тэорый, але чым чалавек дурней, тым больш у

яго прэтэнзіі на аўторытэтнасьць уласных думак, тым больш упартасьці.

Гэта ўпартасьць раздражняла мяне. Урэшце я ня мог спакойна глядзець на мяккія падушачкі кароценькіх пальцаў яго, на абрузлую, як наліты вадой мяшок, постаць, дзе зьмясьцілася ўсё незамысловае жыцьцё з старэнькімі малапатрэбнымі рэцэптамі і гонарам уласнай ацэнкі...

Я адчуваю непамерна круты ўздым тэмпэратуры, быццам у мае жылы ўключылі гарачы пар. Цягучы тупы боль задрымцеў пад перавязкай... Млосна мне... Я перавярнуўся вачыма к сьценцы, афарбованай у жоўта-белы колер. Між іншым, самае разумнейшае, што вышукала мэдыцынская практыка—гэта колер лячэбных палат.—Белы і сьветлажоўты... Нейкая псыхолёгічная ўласьцівасьць, якой ня вытлумачыць, у іх закладзена... Сярод колераў гэтых хворы адчувае нязвычайную пакойнасьць нэрваў. Ціхія колеры... Я блукаў вачыма па сьценцы, столі і наадварот. Колеры павольна зьліваліся ў адзін і мяккімі хвалямі плылі на мяне. Я б мо' і дайшоў ужо да першапачатковага стану адчуваньня, але прарэзьліва лягнулі дзьверы. і санітар устрывожана паклікаў доктара.

Праз некаторы часу у палату ўнеслі на насілках забінтаванага счарнелага чалавека і паклалі попеч са мной.

Ён екатаў, быццам яго сабіраліся кінуць на вугальме, потым глуха канаў, нярухома глядзячы ў столь мутнымі, шырока-адчыненымі вачыма... Доктар спакойна выпісаў яму некалькі рэцэптаў і з прывычнай упэўненасьцю выйшаў з палаты. Хворы зноў заекатаў, цяпер ужо на высокіх прарэзьлівых нотках, зусім не ўласьцівых чалавецкаму голасу... Гэта нязвычайна нэрвавала другіх, што ляжалі ў палаце, і яны з балючымі грывасамі адварачваліся да сьценкі (іншыя паціхеньку жавалі простыні). Я тож лягчэй уздыхаў, калі ён на хвіліну сьціхаў, быццам прыслухоўваўся да новых подступаў страшэннага нямінучага болю...

У вадзін з такіх кароткіх антрактаў ён павярнуў галаву у мой бок і глядзеў на мяне, пакуль я ня зірнуў на яго.

«У Маскве бачыў я на сьценцы аднаго будынку прыгожы-прыгожы выступ... з зубчыкамі»—хрыплым і слабым голасам пачаў ён.

— «Ня ведаю навошта, але ўздумалася і мне сёньня зрабіць такі... прыгажэй усё-ткі... Падладзіўся на рыштаваньні... і толькі на крупначку якую аступіўся... паляцеў на камні... Ну што-б мне было хоць за дошку прытрымацца»...—зноў застагнаў ён і далей ня сунімаўся ўжо да самага вечару...

Нехта ціха ўзнэрвована плакаў... Я' перавярнуўся ніцма ў падушку і прыціснуў галаву сваю зьверху абеймі рукамі... К начы зноў узняўся непамерны жар, пад пахамі, здаецца, бульбіну сьпекці можна было... і ад мімавольнай нэрвовай напружанасьці я тожа гатоў быў ня то за-

плакаць, ня то падушку зубамі ірваць... Апоўначы, ці мо' і досьвіткам ужо мне пачуліся лёгкія штуршкі ў плячо. Я ня то, што спаў, а займаеў неяк і ня мог успрымаць надворных уражаньняў... Азірнуўшыся, я зноў убачыў шырокія ўпалыя вочы і страшэнна счарнелы твар. У працягнутай да мяне руцэ ляжала іржавая гайка...

— Чую, брат, што мне сёньня каюк...—з цяжкай задышкай прахрыпеў ён...

— А ты ў вёсцы Покаці спытайся майго брата Навуменка і аддай яму гайку гэную... Перадай, што больш нічога не засталася на ўспамін... Адзінокія... А ўраньні яго скачанелага ўжо вынесьлі з палаты... За вакном голая бярозка спачувальна качала макушкай... віселі мутныя штрыхі дробнага асеньняга дажджу...

Валодзічка, нечакана мяне працяў жудасны холад страху... Не таму стала страшна, што чалавек ля мяне памёр, а таму, што пасья ўсяго жыцьця яго засталася толькі іржавая гайка... Валодзя, я ведаю—ён да апошняй хвіліны скананьня думаў, што жыцьцё яго не павінна абарвацца так нечакана і бясчасна... Ён, мабыць, думаў неяк перакроіць сваё жыцьцё і зрабіць яго ў прыгожым выглядзе... Думаў пакінуць пасья сябе большае што за гайку. Ведаеш, Валодзя, гэта імкненьне закладзена ў істоце кожнага чалавека. Вось чаму мусульманін да сьмерці выкопвае студню, якая павінна сьведчыць аб факце існаваньня сканаўшага чалавека... Галубчык мой, усе мы думаем пасья сябе заставіць нешта вялікае, што ніколі ў жыцьці не забудзецца, кожны з нас з пяром, цыркулем і малатком у руцэ думае, што сучаснае яго жыцьцё з яго маленькімі неадкладнымі дробязямі—гэта не сапраўднае жыцьцё, гэта толькі падрыхтоўка, а сапраўднае—больш шырэйшае... там можна зрабіць нязвычайнае і дарагое для людзей... І вось, цяпер, толькі з гайкай у руцэ, я пачуў, як з вачэй маіх спаўзае падманная павуціна, сатканая з надзей... І таму страшна, галубчык мой, стала... жудасна, бо несапраўднае стала сапраўдным. А што-ж пасья мяне застанеца?..

Я памятаю: заплюшчыў тады вочы і хацеў уявіць сабе ўсе прайдзеньня пуцявіны свае. І паверыш, Валодзічка, толькі я зачыніў павекі, як рынуўся на мяне напорны, вагніста-страшэнны вал лічбаў... Лічбы, лічбы, лічбы, за якія мне плацілі, што навучыўся камбінаваць іх... Усе яны разьёшана і стыхійна лезьлі на мяне назад... Я, як дырыжэр, узяў угору палец і яны паслухмяна разьмясьціліся ў свае камбінацыі па асобных каморках... І ўбачыў я тады, што ўсё перажытае мной—адны каморачкі, а ў каморачках лічбы... Кругленькія, набраклыя маёй крывёй, маім жыцьцём...

Валодзічка, як і цяпер, памятаю: віда-віда гэтыя каморачкі пачынаюць варушыцца, потым таропка расплыліся ва ўсе бакі і пасярод іх вялізны-вялізны пусты круг... Галубчык мой, самае галоўнае—пусты... З усіх бакоў прытуліліся да яго тыя клетачкі з лічбамі... Далей не глядзеў я... Балюча, галубчык мой, заглядацца ў пусты круг перажытага...

З прагорклым жалем і крыўдай я выскачыў тады з палаты і пабег... Пабег, нібы хацеў дагнаць тое, што прайшло міма мяне... Зьнянацку і мімаволі неяк, я апынуўся на лініі ў палатцы сваёй... На прашмальцованых паходных падушках спаў мой памочнік інжынэр—малады студэнт, дасланы да мяне на практыку... У гэты момант я зьнялюбіў яго ўсімі кончыкамі нэрваў. Зьнялюбіў за тое, што, як прыпомнілася мне, ён у вольны ад работы час, заўсёды высьвістваў нейкія спакойненькія і ня турботныя мэлёды, быццам радаваўся, што зрабіў даручанае яму, а цяпер можна і пазабавіцца абы чым. Радаваўся неяк бясъпечна, як радуецца малыя дзеці, кладучыся спаць пасьяля вясёленькага дзіцячага дню. А ў яго была непарыўная чарга гэтых дзён. У кожным з іх ён знаходзіў нешта непамерна вялікае і вясёлае. Часта ў вечары пасьяля работ, ён з наіўна-усхвалёванай радасьцю з бяссыстэмна-дзіцячымі гэстамі, гатоў быў да поўначы апавядаць мне аб тым, як яму сёньня задалося пасьяля адной толькі нівэліроўкі пракласьці рэйкі, падвесьці насып да грунтовых абрэзаў, або скараціць і паменшыць падвоз каменя... Што ён тут знаходзіў вялікага і хвалюючага—не разумеў я, ды, да-рэчы, і разумець я ня хочу іхнай патэтычнасьці. Спачатку мне шкода было яго, як чалавека, захопленнага растратай сваіх сіл на вечна-непераможныя і бесканечныя дробязі работы, а потым я зьнялюбіў яго, што гэта растрата перайшла ў натхненьне і ў прымат-сыстэмы яго творчага жыцьця... Я ўжо бачыў яго ў самай далёкай перспэктыве... Цяпер ён акуратненька выконвае даручаную яму функцыю, а пры самастойнай працы, ён таксама старанна і чысьценка будзе складаць пляны, нівэлірваць плошчу зямлі, радавацца ўдала-пакладзеным рэйкам, а ў вольны час будзе забаўляць дзяцей і хадзіць у кіно...

Словам—тое самае... каморачкі поўненькія, а круг з страшэнна-прадоннай пустэчай... Хоць цяпер ня прыкмячаюць гэта... Валодзічка, цяпер усе захоплены нейкай дзіцячай гэроікай шэрых будняў.—Здолей сваячасова і старанна завінціць гайку, прыкласьці ў сваё месца цагліну—і ты сёньняшні гэрой.—Паганенькая ісьціна... Ня вер ёй, галубчык мой. Я ведаю—ты скажаш—гэта той гэрой, які патрэбен для пабудовы сацыялізму, а я скажу табе, што сацыялізму Башмачкіны ня трэба... Чалавек, які толькі здолен чужое перапісаць чысьценка на паперу, акуратненька завінціць гайку, губляе ўжо назву чалавека, бо ў Маскоўскім зоопарку ўжо малпы выдаюць у касе білеты, а на Фордаўскім заводзе досыць пяці хвілін, каб некалькі камбінаваных рухаў машыны выпусьцілі гатовы аўтамабіль...

А мы паўтараем нейкім прыдуманым камбінацыі цыфраў, запаўняем імі свае каморачкі, коўзаючыся па зашмальцованых брудных кожаных падушках...

І толькі тады я, галубчык мой, убачыў гайку ў руцэ... Я сьціснуў яе так, аж да крыві яна ўрэзалася рубцамі ў далонь і падбег к соннаму студэнту... Падняў яго на руках і паставіў на ногі... Ён, аглуджаны

спрасоньня, азадачаны маім нязвычайным выглядам... (На мне быў бальнічны халат, а з-пад пахі нейкая прастыня тырчэла).

Але я спакойна пасадзіў яго за стол, узяў кавалак чыстае паперы і нарысаваў яму шырокі круг, а да бакоў яго прыпісаў некалькі каморачак.

— «Вось табе, Андрэй Маркавіч,—кажу—схэмка жыцця твайго... Не зварачай увагі, што пасярод пустэча, яе ты ўсёроўна не запоўніш... А ты лепш зьвярні ўвагу на гэтыя каморачкі... тым болей, што і запоўніць табе іх будзе чым... У цябе з розных падручнікаў ёсьць некалькі завучаных матэматычных формул, ты зараз добра ўладаеш рэсфэдарам, цыркулем і лінейкай... пры дапамозе іх ты камбінуй цыфры і размяшчай іх у гэтыя клетачкі... А ў апошнюю—пакладзі гэтую гайку»...

Здаецца, ён нічога не зразумеў і з няскрытай падазронасьцю паглядаў на маю псыхічную нормальнасьць... Пасьля я, мабыць, плакаў сьціснуўшы ў кулаку гэтую «схэмку»...

Валодзічка, шкода, калі жыццё распылілася па чужых лічбах... Балюча, галубчык мой...

А цяпер ужо ад мяне не чакай нічога. Позна. Калісьці я лічэ думаў складанае і забытанае вылічэньне формулы коэфіцыенту буфернага даўленьня зьвесці да простых арытматычных дзеяньняў, (што ўжо, амаль, і зроблена зараз) але не пасьпеў... Трэ было карыстацца гэтымі формуламі, каб хутчэй пабудаваць лінію ці мост. А на сваю формулу часу не хапіла. Ды і забыўся проста...

Толькі ты, Валодзя, не захапляйся гэроікай іржавай гайкі, бо гэта гэроіка слабых людзей. Бо іхняя гэроіка, гэроіка тых, што зьяўляюцца сёньняшнімі гаспадарамі,—ня наша... Я не разумею іх... У чым-жа вялікасьць іх справы? Яны закапаліся ў штодзённыя запатрабаваньні, што перамогу гэту ўзьвялі да гэроіства. А дзе тут гэроіства? Я ня бачу яго... І калі ты бачыш яго, значыць, дарогі ў нас розныя... Значыць ты з імі...

А я... я ледзь пасьпеў табе напісаць ліст гэты... Чую подступ чарговай схваткі хваробы свае... Тэмпэратура 38,9... Пэўна, зноў у больніцу паеду... а там—мога і я перадам па суседзтву каму на ўспамін гайку»...

На гэтым абрываўся ліст лішняга чалавека... Ці дапісан ён, ці не—ня ведаю... Я 'шчэ доўга сядзеў і моўчкі слухаў. Слухаў, як вецер шалясьцеў за палаткай, корпаўся ў сухім лісьці і траве, быццам штосьці шукаў... Потым, пэўна не знайшоўшы, ён завьў, заскавытаў, і паімчаўся па штабелях шпал. А на лініі ўжо разгараліся агні, і нехта заводзіў песьню...

18/XI—29.

Лірычнае хваляваньне ¹⁾

вянок вершаў.

I. Лірычнае хваляваньне.

„И пальцы просят к перу, перо к бумаге“.
А. Пушкин.

Так вечар прыходзіць лірычнаю зданню,
Балядным гэроем—сьпявакам старым...
Лірычнае хваляваньне
Праходзіць, як вецер, па сэрцы маім.
Ўрачыстыя оды скандуючы, вербы
Схіляюцца каля варот
і шэпчуць: „Пішы бяз хлусьлівых гіпэрбал,
Пішы бяз узвышаных троп“.

Паперу—на зэдлік... Пяро—на канапе...
Душа разагрэта вячэрнім агнём.
Трамвай праляцеў, як двухстопны анапэст
І іскры дрыжаць за вакном...

Я з вершам праходжу жыцьцёвыя тракты,
Я з вершам—і ў крозах, і ў сьне...
Хорэі і ямбы, і пругкія дактылі
Заўсёды на варце ў мяне.

Мы пойдзем супольна і будзем змагацца,
Супольна зьбіваючы кожны рыф—
І стромкія сьцены алітэрацый,
І ўзгоркі клясычных рыфм.

Так вечар прыходзіць, так сунецца раньне,
Змываючы з захаду грывы—
Лірычнае хваляваньне
Заўсёды, як вецер, на сэрцы маім.

19-XI-29 г.

¹⁾ Пераглядаючы вершы, напісаныя мною апошнім часам, я заўважыў, што ўсе яны—вынік аднае думкі, якая трывожыла мяне скрозь гэтыя дні. Адсюль зьявілася думка пра аб'яднаньне іх у гэты вянок-вынік „лірычнага хваляваньня“. Аўтар.

2. Мне сёння ўспомнілася...

Мне сёння ўспомнілася... Так
таму год з восем, а ці меней
дарожны вецер пралятаў
па гарадох і прыгуменьнях...
Ён пралятаў і хмары кідаў
і дахі хатак цалаваў...
Мне сёння ўспомнілася... Выйдзеш
на ганак позьняю парой—
і вецер, вецер на прыганку
ў вакно ўрываецца маёй
кватэры—ціхай і пустой,
хістае хісткую фіранку,
галосіць з шчыраю жальбой.

...І вечар быў, як стан вярбы
І гнуткі, кволы, і знаёмы
І нешта дзіўнае нібы
ад вечару, ад патаёмы
далёкіх сьцежак і дарог
прышло...

нахлынула...

у змрок

глядзелі ліп жывыя вочы,
халодны дождж аб шыбы біў...
Хацеў я плакаць і прарочыць
аб нечым сьветлым...

Я любіў...

Я новым жыў... я новым сьніў..
і сьветлы позірк ясных зорак,
І ветра гоман за вакном,
і кожны скрып, і кожны шорах
Маю душу кранаў агнём.

.. І помню—потым.. вецер... ноч...
Усё адыйшло і перажыта,
Згасае лямпа.. Чорны кнот
Апошняю іскрой спавіты...
Ў руках маіх дрыжыць пяро,
Атрамантам заліты сшытак.

16-XI-1929 г.

3. Напісаны томы

Напісаны томы мудрэйшых кніг,
 Зіхцяць залатыя аправы,—
 Усё дасканала апісана ў іх—
 Каханьне, змаганьне і слава.

Эпохі і людзі адбілі свой рытм,
 Застылі на шпальтах гісторый—
 Іх гора і радасьць, іх вопыт і спрыт
 З радкою друкаваных гавораць.

Адно не паставіць пад літарны лад.
 Ня выказаць кніжнай гаворкай—
 Вялікае слова—вялікі палац,
 Вялікую мужную творчасць.

Мільёнамі сэрцаў, мільёнамі рук
 Стваралася пекнай аблічча..
 Ня можа ўсёй радасьці творчых мук
 Выказаць мёртвы клічнік..

.....

Астыла гарбата на брудным стале
 І цукар растаў у шклянцы..
 І чорныя кнігі ў вячэрняй імгле
 Сьмяюцца нахабным глянцам.

14-XI-1929 г.

4. Быццам.

Ўчора вецер віўся за вакном,
 біўся ў дзьверы павятровым станам..
 Мой высокі і пахмурны дом
 Выглядаў шкілетам абглыданым.

Зарыпелі лесенкі...

З відна

да відна стагналі тры паверхі...
 Я сядзеў ля цёмнага вакна
 і пісаў расчуленыя вершы.

Закружыла птахам галава,
 і, адчуўшы, як імкнуцца думы,
 я хацеў землю пацалаваць—
 наталіцца радасьцю і сумам.

Я хацеў жыцьцё свае аддаць,
быццам дар прынесці на далонях...
Дзікі вецер дзіка выглядаў
і стагнаў за мокрым падваконьнем.

І нібы пачуў я за вакном:
„Ты ня сыйдзеш са свайго насесту...
Красамоўства таннае тваё,
і нікога не падманяць гэсты...“

Ты яскравай зьнічкай не згарыш—
ты патонеш у штодзённым сьмецьці,
і твае прыгожыя дары
непатрэбны анікому ў сьвеце...“

Так я чуў... і вецер за вакном
біўся ў дзьверы павятровым станам.
І скрыпеў стары трухлявы дом,
і чарнеў шкілетам абглыданым.

12/XI—1929.

5. Зноў хваляваньне.

Сваёю дарогай, сваёю дарогай—
праз мукі сумненьняў, няпэўных хістаньняў,
ўсё гэта, ўсё—і сумненьні, і крозы—
лірычнае хваляваньне.

Яно надыходзіць трызьнёю тыфознай —
як цемра на тропіках,
як летняя хмара,—
яно надыходзіць і рана і позна
і сочыць за крокам тваім, таварыш.

Паздрадніцку схопіць,
адцягне, адлучыць—
Забудзеш пра сход і паседжаньне ў клюбе,
яно цябе смокча, яно цябе мучыць,
а ты яго церпіш, і песьціш, і любіш...

Я ў гэных адносінах інады скэптык,
хачу абвясцыць яму часам змаганьне,
але надыходзіць, наводзіць прожэктар—
лірычнае хваляваньне.

І...

Ў цемры летняе начы
многа дзіўных сіл...
Я шукаю у начы
Жыватворчых сіл.

Ў цемры летняе начы
Многа дум жывых...
Я шукаю уначы
Позіркаў жывых.

Ў цемры летняе начы
Не знайсьці агню,
Я шукаю у начы
Песень і агню...

Ці знайду сабе ўначы
Палкіх кроз і сіл?..
Ў цемры летняе начы
Шмат ёсьць дзіўных сіл.

І далей, і далей—сваёю дарогай
праз мукі сумненьняў, праз кнеі хістаньяў.
Усё гэта, ўсё—і сумненьні, і крозы—

лірычнае хваляваньне.

І вось ты завесіў на вокнах фіранкі,
і круціш нэрвова аловак, асадак...
Ажылі партрэты ў абсечаных рамках,
і здані романтыкаў ходзяць пляядай.

Ўстае барадаты, ўскудлачаны Гайнэ,
і кволым юнацтвам чаруе Новаліс,
і поўны нэрвовасьці нязвычайнай
ты ходзіш хістальнікам.

Песьня-ж, як хваля...

А, не... трэба біцца сваёю дарогай
праз мукі сумненьняў,
праз кнеі*) хістаньяў

(Бо ўсё гэта, ўсё—і сумненьні, і крозы—
толькі лірычнае хваляваньне)—

*) Кнеі—усходня-беларускае слова. Азначае калючую драцяную загароду.

І песьню, як хвалю, мяцежную хвалю
з інакшаю думай сьпяваць у запале...

І песьню, як хвалю мяцежную, кідаць
у мора людзкае, дзе шчасьці і крыўды.

Я гэтак і думаў...

Мы зробімся з сталі

і песьню сваю мы сябе падначалім.

Мы моцнымі станем, мы дужымі станем,
мы будзем валодаць сваім хваляваньнем...

І мы аддамо—дзеці новага часу—
пачуцьці і розум свой—

розуму клясы.

Мы ёй падаруем сваё хваляваньне,
якое пранесьлі праз буру хістаньяў.

І сёньня я пэўны:

так будзе, так стане.

А покуль—на захадзе вечару грыв.

Лірычнае хваляваньне

Праходзіць, як вецер, па сэрцы маім.

21/XI —1929.

Тры вершы Пушкіна

Ліст у Сьбір

У глыбіню Сьбірскіх руд
Нясеце гордае цярпеньне:
Ня згіне ваш тужлівы труд
І дум высокае імкненьне.

Няшчасьцю верная сястра
Надзея ў сутарэньні змрочным
Вам будзе другам нявідочным,
Настане лепшая пара:

Гарачая любоў да вас
Шлях знойдзе праз лясы і горы,
Як вашы катаржныя норы
Знаходзіць вольны мой наказ;

Аковы цяжкія спадуць,
З цямніц адкрыецца дарога—
Вас воля стрэне ля парога,
І меч браты вам аддадуць.

Зімовы вечар

Бура мглою неба крые,
Сьнежным кружыцца віхром:
То як зьвер, яна завые,
То заплача дзіцяньём,
То саломіну трывожна
Заварушыць на страсе.
То, як позьні падарожны,
Акяніцай патрасе.

Наша хатка невяліка,
І маркота ў ёй і ціш.
Што старэнькая, панікла

Ля вакенечка сядзіш?
 Ці стамілася, мой дружа,
 Слухаць буру у начы,
 Ці ўздрымнула ты, нядужа,
 Белу нітку прадучы?

Вып'ем, верная галубка,
 Шмат зазнаў з табою я,
 Вып'ем з гора; дай-жа кубка,
 Пацяшальніца мая!
 Засьпявай мне, як сініца
 Па-за морам дзесь жыла.
 Як дзяўчына па вадзіцу
 Рана раненька ішла.

Бура мглою неба крые,
 Сьнежным кружыцца віхром:
 То, як зьвер, яна завые.
 То заплача дзіцяніём.
 Вып'ем, верная галубка,
 Шмат зазнаў з табою я,
 Вып'ем з гора; дай-жа кубка,
 Пацяшальніца мая!

С о с н ы

...Ізноў наведаў я
 Той кут зямлі, дзе доўгіх два гады
 Пустэльнікам прабавіў няпрыметна.
 Ўжо дзесяць лет мінула з тэй пары,
 І шмат зьмянілася ў жыцьці маім,
 І сам, пакорны вечнаму закону,
 Зьмяніўся я, але нанова тут
 У памяць кінуліся успаміны—
 Здаецца мне, яшчэ учора толькі
 Хадзіў я гэтым гаем.

Вось і хатка,

Дзе жыў я з беднай няняю маёй,
 Сасланы ў глуш. Няма маёй старэнькай,
 Ня чую больш яе паважных крокаў:
 Бывала, ў досьвечьце на варту выйдзе
 І тупае за сьценкай...
 А ўвечары, пад вый і скогат буры

Гаворыць казкі: я іх добра помню,
 Не прыядаліся яны ніколі.
 А вось лясная горка, на каторай
 Сядзеў я часта моўчкі і глядзеў
 На возера, і смутна, смутна думаў
 Аб іншых берагах, аб іншых хвалях...
 Між жоўтых ніў, зялёных сенажацый,
 Яно, сінеючы, лягло шырока,
 І на яго прасторы невядомым
 Рыбак на чоўне цягне за сабою
 Убогі нерат. Берагам пакатым
 Рассыпаліся вёскі, а за імі
 Сагнуўся млын, крыламі ледзьве, ледзьве
 Варочае пры ветры.

На мяжы

Ўладарстваў дзедаўскіх, на месцы тым,
 Дзе ўгору падымаецца дарога,
 Скапаная дажджамі, тры сасны
 Стаяць: адна далей, а дзьве другія
 Амаль што побач. Тут, калі паўз іх
 Я ехаў конна мясячнаю ноччу,
 Знаёмым шумам шолах іх вяршынь
 Мяне вітаў. Дарогай тою самай
 Цяпер праехаў я, перад сабою
 Пабачыў іх ізноў: яны ўсё тыя-ж,
 І той-жа іх знаёмы слуху шолах,
 Але пры каранёх іх пастарэлых,
 Дзе ўсё было калісьці пуста, гола,
 Цяпер разросься маладзенькі гай;
 Зялёная сям'я вакол таўпіцца
 Пад ценем іх, як дзеці. А паводдаль
 Стаіць адзін пахмурны іх таварыш,
 Як халасьцяк стары; наўкол яго,
 Як і раней, пустэча.

Добры дзень,

Плямя чужое, слаўнае! Ня я
 Пабачу твой магутны сталы ўзрост.
 Калі перарасьцеш маіх знаёмых
 І галаву старую іх заслоніш
 Ад вока падарожнага. Няхай!..
 Няхай-жа мой унук прыветны шум
 Пачуе ваш, калі вяртацца будзе
 З бяседы дружнай, поўны шчасных думак;
 Ён пройдзе каля вас у мроку ночы
 І ўспомніць пра мяне.

Г а і

Міхайлаўскія, рознымі гадамі
Зьяўляўся я пад ваш ласкавы цень.
Калі вы першы раз мяне сустрэлі,
Тады я быў вясёлым юнаком,
Бяспечна, прагна браўся толькі жыць.
Гады прамчаліся—вы прынялі мяне
Прысталага вандроўніка. Яшчэ
Я малады быў, але цяжкі лёс
Няроўнай барацьбой мяне стаміў;
Я жорсткім стаў. У смутку часта
Задумваўся аб моладасьці я,
Патрачанай у іспытах бясплодных,
Аб строгасьці заслужаных папрокаў,
Аб дружбе, што сплаціла шчырай крыўдай
За жар душы даверлівай і кволай—
І горка, горка накіпала ў сэрцы...

Пераклад з расійскай Ю. Гаўрука

НА ВЯЛІКАЙ БУДОЎЛІ

Іл. Барашка

Нарысы з фронту калектывізацыі

1. У раён суцэльнай калектывізацыі

Ідэя суцэльнай калектывізацыі аб'яднала ў адно цэлае два раённыя цэнтры Бабруйскай акругі—Рагачэў і Жлобін. І, каб ня было крыўдна ні аднаму і ні другому гораду, цэнтрам суцэльнай калектывізацыі зрабілі невялічкае беларускае мястэчка Гарадзец. Цяпер, хоць Гарадзец усяго толькі цэнтр Гарадзецкага сельсавету, мястэчка расьце. З дня на дзень прыяджаюць новыя людзі—полтычныя працаўнікі, вучоныя агрономы, інжэнэры, інструктары па агнятраваламу будаўніцву, журналісты, зоотэхнікі і садаводы.

Але аказваецца не таму, каб ня было крыўдна Жлобіну і Рагачэву, за Гарадцом прызнана цэнтральнае месца ў Рагачэўска-Жлобінскім масьве. Прыгледзьцеся на карту Савецкай Беларусі: і там на поўдні, леваруч сіння істужачкі—Дняпра ны знойдзеце мястэчка Гарадзец. Вакол яго топографічныя малюнкi паказваюць вялікія многамільённыя скарбы чорнага золата—Гарадзецкі тарфяны масьў Торф!

Вось што пакінула за Гарадцом права на цэнтр. Самы звычайны, вільготны, густы і чорны торф, што глыбокімі пластамі ляжыць уздоўж Дняпра—вакол мястэчка Гарадзец.

Торф—паліва для будучай электрастанцыі будучага Гіганта імя „Праўды“, імя цэнтральнай бальшавіцкай газэты.

Гігант—імя будучага калгасу памерам у два раёны—Рагачэўскі і Жлобінскі.

Плошча гэтых двух раёнаў складзе плошчу будучай вялічэзнай калектывізацыйнай гаспадаркі Гігант.

Цяпер у Гарадцы першы этап будаўніцтва—этап арганізацыі.

У цэнтры мястэчка Гарадзец, у чырвонай камяніцы, юціцца оргбюро агроксмбінату „Гігант“ з Ямельянам Паўлавічам Лук'янавым на чале. У склад оргбюро ўваходзіць сам Лук'янаў, два-тры вучоныя агрономы-арганізатары, старшыні куставых аб'яднаньняў калектывізацыйнай гаспадарак Рагачэўскага і Жлобінскага раёнаў, прадстаўнік старога, з вялікім вопытам працы, калгасу „Расьсьвет Пераможца“ таварыш Філіянаў.

Пры оргбюро невялікая канцэлярыя, а ў канцэлярыі—падлікі, пляны, чарцяжы і сводкі аб ходзе калгаснага будаўніцтва.

Калгаснае будаўніцтва ў Рагачэўска-Жлобінскім масьве суцэльнай калектывізацыі гэта тое, чым жыве сёньня, на што спадзяецца заўтра ўсё працоўнае насельніцтва раёну.

Лёгка сказаць—суцэльная калектывізацыя!

Колькі працы, колькі энэргіі, сіл і сродкаў кладзецца тут, каб выканаць пляны нашага вялікага соцыялістычнага будаўніцтва ў самы кароткі, вызначаны партыяй Леніна, тэрмін!

Суцэльная калектывізацыя—вялікая аграрная рэвалюцыя, на правядзеньне якой не шкадуць сіл і энэргіі ленінцы, бо правядзеньне суцэльнай калектывізацыі азначае ліквідацыю прадпасылак да капіталістычнага разьвіцьця сельскай гаспадаркі, азначае ліквідацыю селяніна-дробнага ўласьніка, азначае пераключэньне яго па напрамку да работніка, азначае пабудову соцыялістычнае грамады.

Суцэльная калектывізацыя—азначае пералом псыхікі селяніна-ўласьніка, псыхікі якою жыву ён усё сваё жыцьцё, і якая воляю пролетарыяту, кіраўніка пролетарскае дыктатуры, крышыцца, ломіцца, нішчыцца растлумачэньнямі, угаворамі, націскам на гаваркіх сялянскіх сходах, на фронце калектывізацыі.

Надзвычайна цяжка ламаць псыхіку селяніна-ўласьніка, пераключаць яе на новыя полюсы, уводзіць новыя разуменьні, паняцьці і формы новага калектывнага жыцьця.

Бядняк, які не знаходзіцца ў эканомічнай залежнасьці ад вясковага буржуа, у калгасы ідзе першым.

Селянін-серадняк, селянін-працоўны, селянін, які ня ведае эксплёатацыі чалавека чалавекам, а які напрацягу свайго жыцьця здабывае сродкі для свайго існаваньня,—пайшоў у калгасы.

Вясковы буржуа-кулак—вораг калгаснага будаўніцтва. Ён адчувае ў калгасе сваю пагібель, адчувае сваю эканамічную сьмерць. Ён на фронце калектывізацыі кулак—клясавы вораг. Ён аддае ўсе сродкі, энэргію для барацьбы з калгасамі. Ён пляце павуціну вакол пераможнага калгаснага будаўніцтва, выдумляе хлусьлівыя, непраўдападобныя нябыліцы, разам з папамі труціць імі галовы сялян, падпаўшых пад яго ўплыў, і ўсяляе ў іхныя галовы боязь перад новым соцыялістычным жыцьцём.

Раскулачваньне — адзіны сродак для пасьпяховай барацьбы на фронце калектывізацыі. Раскулачыць — гэта азначае вырваць з рук кулака сродкі вытворчасці, гэта значыць эканамічна яго знішчыць... Вось сітуацыя на фронце калектывізацыі на сучасным этапе соцыялістычнага будаўніцтва...

З такім уяўленьнем калгаснага будаўніцтва аўтар гэтых радкоў ехаў у раён суцэльнай калектывізацыі каб пасяля даць чытачу нарыс аб нашым калгасным будаўніцтве. На гэтых пытаннях канцэнтравалася ўвага аўтара пры зборы фактаў.

І так, у дарогу, дарагі чытач! Перад табой пройдуць факты, наглядальнікам якіх быў аўтар па маршруту Жлобін-Гарадзец-Святое-Гразішча-Леніна-Вялікі Лес—„Расьсьвет-Пераможца“—Дзяніскавічы—Малыя-Казловічы—Гарадзец—Жлобін—Менск.

Едзем!!! У раён судэльнай калектывізацыі!!!

Рагачэў-Жлобінскі масыў!!!

Гігант імя „Правды“.

2. Лазьня і царква

У Гарадцы ёсьць царква. Шэрая, драўляная, з трыма пазалочанымі крыжамі, са спасам на браме пры ўваходзе ў царкоўны двор, з разьвесістымі стогадовымі ліпамі на царкоўным двары і старымі зялёнымі званамі на нявысокай шэрай званьніцы. Стаіць гэтая царква, відаць, даўно—крыжы пакасіліся, і спас выглядае з-за разьбітага шкла. У гарадзецкай царкве, як і ў кожнай царкве, быў доўгавалосы поп-бацюшка, прозьвішча яго ня прышло ў голаў запытацца, ды гэта ўжо і ня так важна. Важна тое, што гэты доўгавалосы, па выразу гарадзецкіх комсамольцаў „васьміпудовы камяк“, адчуўшы, што падыходзіць канец яго ласаму жыцьцю, парашыў стаць поперак бальшавіцкай рэвалюцыі, і як толькі загаварылі камуністы з гарадзецкімі беднякамі пра калектывізацыю, ён ператварыў царкву ў прытулак кулацкай контррэвалюцыі, выходваючы сваю

„сьмірэнную паству“ ў дусе праціўленьня колгаснаму руху.

— Ня йдзіце ў калгасы!—гаварыў ён з амбону сваім прыхажанам.

— У калгасах нечысьць і мразь!—прапаведваў ён з амбону кожны раз пасьяла абедні, вячэрні і так у вольную часіну.

— Забяруць у вас вашу гаспадарку, цяпер вы ў лапцёх, застанецеся і бяз іх. З вас хочучь зрабіць пролетараў,—ня ідзіце ў калгас,—гаварыў ён сваім прыхажанам-багамолкам, бабулькам.

А заможнік, стоячы каля кліраса, пасьміхаліся і ірадаваліся з баціных слоў.

Контрагітацыя гарадзецкага папа мела пэўны ўплыў на настроі сялянск. Сялянкі-багамолкі, цёмныя, няписьменныя, прыходзілі да хаты са сьлязьмі на жоўтых маршчатых тварах і лямантавалі.

На просьбы мужоў—пайсьці ў калгас выступалі супроць, казалі, што пакінуць гаспадарку, а не прададуцца антыхрысту і ня пойдучь у калгас. Цешылася папоўскае сэрца ад першых вынікаў запісу ў гарадзецкі калгас. Запісалася мала. Большасьць нема маўчала пры галасаваньні, і калі пытаньне аб арганізацыі колгасу ставілася на галасаваньне, рукі не падымаліся..

— Што мне галасаваць, жонка ня хоча... выступаў дзядзька Мацьвей, сухляявы, з казьлінай бародкай, сераднячок. І прычына, што жонка ня хоча ісьці ў калгас, была повадам для многіх, якія адразу не адважыліся загісацца.

І ў той-жа час, як гарадзецкі поп выступаў з контррэвалюцыйнымі прамовамі ў царкве, гарадзецкі кулак і падкулачнікі абралі другім месцам для свае контррэвалюцыйнае агітацыі—гарадзецкую лазьню. Так! Гарадзецкую лазьню, у якой праводзілі як свае фракцыйцыя, так і «агульныя» сходы падкулачнікаў.

—Вы вось глядзіце, ня йдзіце ў калгасы, а то цяпер—кось, кось, а па-

сьля і ў аглаблі... Калгасы гэта-ж паншчына. Цар ад паншчыны вызваліў, а бальшавікі нанавя ўводзяць, ня йдзіце ў калгасы,—гучэла кулацкая пропаведзь у гарадзецкай лазьні.

— Уступіце ў калгас, вам адразу пячатку на лоб, і па правую руку паставяць. І ў эвангэліі сказана, што пячатку антыхрыста людзям на ілбу ставіць будучь,—спэкуляваў кулак на цемры і няписьменнасці селяніна-бедняка. І запужаны рэлігійнай цемрай селянін баяўся ісьці ў калгас.

А павуціна плялася ўсё больш. Кожны новы „фракцыйны“ сход ў гарадзецкай лазьні прыносіў новыя «навіны» з калгаснага жыцьця:

— На Клімаўшчыне, у калгасе Ленінскі Шлях усе калгасьнікі пад вялікай агульнай коўдрай сьпяць... Што там робіцца!.. Жонкі пакідалі мужоў, а мужы жывуць з чужымі жонкамі. Той, хто хоча век дажываць з сваёй жонкай—ня йдзіце ў калгас!—выстаўлялася нябыліца довадам у кулацкай агітацыі. Наша агульная бяда—няписьменнасць селяніна—спрыяла распаўсюджваньню хлусьлівых, выдуманых кулакамі, у гарадзецкай лазьні, на „фракцыйным“ сходзе, нябыліц.

Але бальшавікі маюць нявычэрпныя крыніцы сіл і энэргіі, каб асіліць гэткую кулацкую агітацыю супроць калгаснага руху. Разам з гарадзецкімі комсамольцамі, разам, з бяднячка-серадняцкім актывам, разам з настаўніцтвам гарадзецкай сямігодкі праводзілася вялікая растлумачальная праца аб карысьці колектыўных форм землякарыстаньня, аб карысьці колектыўнай гаспадаркі. Кожны новы сход даваў новых калгасьнікаў, і цяпер кулацкая агітацыя ў Гарадцы разьбіта: бядняк і серадняк—ў калгасе. Усё мястэчка колектывізавана. Усё працоўнае насельніцтва мястэчка абагуліла сваё насеньне, інвэнтар, жывёлу ў адну магутную колектыўную гаспадарку. А на месцы піўной-карчмы нэпмана Рабіновіча, па пастанове праўленьня калгасу, адчынена коопэрацыйная чысьценькая сталеўка. Ку-

лакоў у калгас ня прынялі. Іх цяпер раскулачваюць. Сельсавет—орган пролетарскай дыктатуры нацыяналізуе ўсю маёмасьць і перадае калгасу ў карыстаньне.

А ці-ж маўчыць поп? Так, ён цяпер маўчыць, бо арыштаваны і сядзіць у адпаведным месцы. Мы бязьлітасныя да сваіх ворагаў. Гарадзецкага папа арыштавалі нядаўна. Выкрыць яго контррэвалюцыйную дзейнасьць дапамаглі школьнікі і піонэры.

А справа была такая: усе ведалі, што поп агітуе сялянск супроць калгасаў. Як выкрыць тое, што гаворыць поп? На дапамогу прышлі вясковыя піонэры. Яны, ўмовіўшыся, кожны раз пасылалі ў царкву свайго чалавека. Мне прышлося пагаварыць з адным з піонэраў—пятнаццацігадовым школьнікам гарадзецкай сямігодкі, які раскажаў наступнае:

— Адзеўшы рваны кажушок я пашоў у царкву і прытуліўся ў куточку. Пасьля вячэрні поп вышаў на клірас і пачаў прамову:

— Ня йдзіце ў калгас да вялікадня, бо хто пойдзе ў калгас да вялікадня, той у пекле векі вечныя мучыцца будзе, а хто пойдзе пасьля вялікадня, у раі будзе...

Піонэр працягваў:

— Але тут мяне заўважыла Гавядкава Галена і выгнала з царквы. У наступную вячэрню мы паслалі новага піонэра, які таксама чуў папоўскую агітацыю...

Такім чынам, як бачыце, царква і лазьня сталіся былі месцамі контррэвалюцыйнай чыннасьці папоў і кулацтва з мэтай сарваць наша сацыялістычнае будаўніцтва. Гэтая агітацыя прыводзіла да выразна антысавецкіх выступленьняў ахутанай рэлігійнымі забабонамі беларускай сялянкі, аб якім мне раскажаў старшыня Сьвяцкага калгасу таварыш Міхась Шырکو.

3. „На ура комуніста! Далоў калгас!“

— „Я толькі, толькі прыехаў у Сьвяцкі сельсавет, — пачаў Міхась Шырکو. — Гэта так прыблізна было ў

канцы дваццаць дзевятага году. Гарадзецкая парт’ячэйка накіравала мяне ў Сьвяцкі сельсавет таму, што ў Сьвятым асабліва выразна прапагандавалася кулацкая агітацыя, селянін-серадняк асаблівай сымпатыі да руху колектывізацыі не выяўляў, а правільнай, — стаяў збоку. Глядзеў, чакаючы, што будзе далей. Загое кулаччо ня спала ў шапку.

Была нядзеля. Я вышаў з хаты на вуліцу. Ля царквы стаяў натоўп жанчын, і я парашыў падыйсьці, пагаварыць з сялянкамі пра колектыв, пра іхнае жыцьцё.

Ужо адразу я заўважыў, як скоса паглядзелі на мяне жанчынны, калі я падышоў да іх і даў дабрэдзень. Мяне абкружылі адразу. Пачалося з запытаньняў:

— Гэта ты прыехаў колектыв будаваць?

— Я.

— А як твая хвамілія?

— Шырко

— А куль?

— З Нізкоў.

— Ты комуніст?

— Я комуніст.

— На ура комуніста!

Тут бабы пачалі мяне тузаць. Пачулася больш настойлівай:

— На ўра комуніста! — Далоў калгас!

— Дармо гэта цёткі вы гаворыце так! — зазначыў я, калгас у вас ўсёроўна будзе.

— А от ня будзе!

— А от, паглядзіце, будзе.

— Далоў калгас! — На ура камуніста! — крыкнулі бабы і пачалі „наступаць“. Раптам з-за вуха пачулася:

— Далоў калгас — забіць комуніста!

Я ня сьцярпеў:

— Ша, бабы, чаго разышліся! Але бабы і ня думалі ўціхамірвацца.

— „Забіць комуніста!“ — было паўторана яшчэ раз, больш настойлівай.

— Ну і што-ж, заб’еце мяне, а колектыв ўсёроўна будзе! — настойваў я. Кулак супроць колектыву, гэта ён

вас, бабы, так навучае, гэта ён пляце нябыліцы пра калгасы і пужае вас. Ці чуеце вы гэта?

Бабы стаялі моўчкі. Толькі адна ўвесь час была непакойнай і падбухторвала:

— Забіць камуніста, — далоў калгас!

— Ну і што-ж! Дапусьцім, вы сёньня заб'еце мяне, заўтра новы рабочы камуніст з гораду, з заводу прыедзе, будзе працаваць. Будзе выконваць пастановы партыі бальшавікоў. А калгас усёроўна будзе, бо ўрад паставіў Рагачэўска-Жлобінскі раён раёнам суцэльнай колектывізацыі зрабіць!

Бабам спадабалася мая ўпартасьць і смеласьць. Кінуты трапна жарт напэсьледак змыў гушчыню фарбаў, і натоўп жанчын сьцішыўся. Праўда, паглядалі яшчэ скоса, разыходзячыся з царкоўнага двару. Калі разышліся бабы, да мяне падышло чэцьвера сьвяцкіх беднякоў.

— Таварыш Шырко, — зьвярнуўся яны да мяне. Калі-б хто вас пальцам крануў, мы-б не сьцярпелі. Мы вось гэтымі нажамі параспарвалі-б таму жываты. Мы за калгас. А гэта кулак, туды іх маць, баб нагаварваюць забіць вас...

І чэцьвера сьвяцкіх беднякоў павымалі і паказалі мне іхнюю прымытыўную зброю — нажы.

Старшыня Сьвяцкага калгасу — Міхась Шырко ходзіць у вялікім лахматым кажусе. Сам невялікага росту прызёмісты. Глядзіш на узьдэўнутую, адтапыраную губу, крыху ўспаленыя ад бяссоньня вочы, і адчуваеш смеласьць і настойлівасьць гэтага маленькага чалавека. Нездарма сёньня па Сьвяцкім сельсавеце амаль на ўсе (як кажучь) сто процантаў колектывізавана ўся гаспадарка, і тыя, хто ня йшоў у калгас, гавораць:

— Чорт яго ведае, што Зрабіў дзядзька Шырко з нашымі мужыкамў. Раней бывала, як зьбярэ на сход, ды як паставіць на галасаваньне — хто за колектыў? Дык усе лататы са сходу,

а цяпер і насеньне абагулілі, і каровак абагулілі, і конікаў абагулілі, ды ўсе гуртам дбаюць аб вялікай колектыўнай гаспадарцы!

Прычыны ў гэтым, чытач, доўга шукаць ня трэба. Адбыўся вялікі пералом ў псыхіцы селяніна. Толькі трудна было падвесці селяніна пад гэты пералом. Але правільны, бальшавіцкі падыход, растлумачэньне карысьці калгаснай формы гаспадаркі зрабілі сваю справу, і цяпер селянін Сьвяцкага сельсавету шчыра, аддана ўзяўся будаваць сваё новае жыцьцё, але ня ўсюды з такім уздымам адбываецца колектывізацыя. Вось, напрыклад, у Рагачэўска-Жлобінскім раёне ёсьць пасёлак Вялікага Лесу.

— Ня хочучь там сяляне ісьці ў калгас, — заявіў мне сэкратар гарадзецкай парт'ячэйкі.

— Яжджайце, хлопцы, туды, сёньня сход пасялкоўцаў Вялікага Лесу.

— Паедзем! Няўжо так і ня хочучь пасялкоўцы ісьці ў калгас?

І мы паехалі.

4. Пасялкоўцы з Вялікага Лесу

Іскрыцца на сонцы беласьнежны дыван. Срэбрам пераліваюцца промені сонечныя, дьямэнтамі блішчаць на сонцы сьняжынкі, грузна вісяць шэраньню пакрытыя галіны бяроз абапал гасьцінцу.

Мы едем у пасёлак Вялікага Лесу. У пасёлку ўсяго восемнаццаць двароў. Амаль усе беднякі — падатку ня плоцяць. Толькі адзін з пасялкоўцаў Мацьвей Ляхаў сярэдняком лічыцца. Падатку плоціць каля дваццаці рублёў. Хаты малыя, нязграбныя, жывуць пасяльчаны і ў куранках. От, напрыклад, Ганчароў — бядняк з беднякоў.

Вялікая, чорная сьцяна хваёвага стромкага лесу адлучае пасялкоўцаў ад гасьцінцу. Відаць, таму і пасёлак завецца такім поэтычным імем Вялікага Лесу.

Прыехалі. Спыніліся ў хаце Блінчыкава. Наказалі склікаць сход. Жонка Блінчыкава сядзіць за калаўротам — круціцца ценкая суровая нітачка.

Блінчыкаў—прымак. Гаспадар хаты, гаспадаркі—стары дзед, цесьць Блінчыкава. Дзед ня злазіць з печкі—зябне. Сьмерць, відаць, хутка. А так хочацца старому хоць дзянёчак лішні пажыць—таму і печка маткай яму добрай службыць. На чаканьне праходзіць добрых гадзіны са дзье, Каля сямі мы павінны пачаць сход.

Па аднаму, па двое сходзяцца дзядзькі. Барадатыя, голеныя, маладыя падшывальцы. І нарэшчэ—у хаце поў на народу.

Да сходу цікавіць мяне пытаньне—процант пісьменнасці. Выяўляецца, што пісьменных двое-трое на восемнаццаць гаспадарак, калі ня лічыць моладзі. Жанчыны ўсе, як адна няпісьменныя. Але затое—гаворкія. Думаю, што каб да гэтай жвавасці дадаць асьвету, не пазналі-б сябе самі бабы!

Сход пачаўся доўгай прамовай дакладчыка пра колектывізацыю.

— Таварышы сяляне!—гаварыў дакладчык,—рэволюцыя патрабуе, каб сельская гаспадарка была колектывнай гаспадаркай, рэволюцыя патрабуе, каб кожны селянін пакінуў жыць так, як ён жыў да гэтага часу і перайначыў сваё жыццё. Тут у Рагачэўска-Жлобінскім раёне наш цэнтральны ўрад пастанаўіў пабудаваць вялікую сельска-гаспадарчую фабрыку, агрокомбінат „Гігант“. К чорту пойдучь усе вузкія палоскі, к чорту пойдучь межы, паросшыя пырнікам і чартапалохам. Будзе адна магутная гаспадарка. Увесь Гарадзецкі сельсавет ужо колектывізаваўся. Толькі да вас, да пасёлку Вялікага Лесу не дайшла колектывізацыя, і вы ня йдзеце ў калгас. Тут ёсьць нейкая прычына. Давайце пагаворым. Чаму вы ня йдзеце ў калгас? Чаму? Можа хто-небудзь пасеяў сярод вас контррэволюцыю, і вы ня йдзеце. Скажыце нам. Мы ставім пытаньне сёння рубам!

Дакладчык скончыў. Запытаньняў няма. Дзядзькі сядзяць, кураць і нема маўчаць. Толькі праз гадзіну прыблізна пачынаюцца выступленьні.

— Добрае дзела, ідзі ў калгас, а як-жа мы хаты свае пакінем!... Выступае маладзіца з дзіцянем у руках. Мы-ж так пагаравалі, так папакутвалі, пакуль тут на пасёлку адбудаваўся.

— Карчы рукамі дралі—пасечная ў нас зямля, мадзелі...—дадае барадаты дзядзька.

— Чаму гэта адразу ня было вам рабіць калгасу,—выступае Ляхаў—шырокаплечы, здаравенны дзяціна. Чаму гэта вы нам на пасёлкі раней раілі пераходзіць, а цяпер адгэтуль зрываеце. Ня пойдзем мы ўсе ў калгас. Тут жыць будзем, як і жылі. Адпачыць нам усім трэба.

Адразу кідаецца ў вушы, што Мацьвей Ляхаў гаворыць ад імя ўсіх пасяльчан.

— Вас, дзядзька Ляхаў, сход пасяльчан Вялікага Лесу не ўпаўнаважваў гаварыць ад імя ўсяго пасёлку. А мо' хто і ўступіць у калгас!..—падаецца рэпліка.

Ляхаў на рэпліку не зважае.

— Беднякі мы ўсе, таварышы, сам я батраком у пана век цэлы гараваў. За савецкай уладай адбудаваўся, гаспадарку набыў. Дзякуем мы ўсе ўласьці, але ў калгас ня пойдзем. Дайце адпачыць, замарыліся!

Усе пасялкоўцы маўчаць. За ўсіх гаворыць Ляхаў. Ляхаў—акрамя таго, што земляроб, ён і плотнік. Маючы ў руках сваіх профэсію, ён з сякерай часта ідзе на заробаткі, мае пабочны заробтак. Таму і гаспадарка яго мацнейшая, таму ён і першы на пасёлку.

Калі быў абвешчаны запіс у калгас, дык сьпяраша запісалася трое, хутарскіх.

— Гэта хутарскія, няхай пішуцца, а мы пісацца ня будзем,—зноў аўтарытэтная заявіў Ляхаў і апусьціў галаву.

Сяляне ўсе, расьсеўшыся на лавах, маўчаць. Адзінаццаць гадзін вечару. На дварэ марозная ноч з сібэрным, халодным ветрам. У хаце душна. Нехта адчыніў дзьверы ў сенцы, і пара

клубам паплыла з хаты. Праяснела. На сярэдзіну хаты выступілі бабы. Усе з заявамі:

— У калгас ня пойдзем!

— Бачыце рукі нашы ў мазалёх!

— Пупы мы і так на карчах па-надрывалі. А ў калгасе на працу пагоняць—хочаш, ня хочаш, можаш, ня можаш—цябе не папытаюцца...

Недалёчка ад Вялікага Лесу ўжо каторы год існуе яўрэйскі калгас „Эмэс“. З намі прыехаў праводзіць сход стары калгаснік Гершанкоў. Ён выступае з доўгай прамовай аб тым, як ім жывецца ў іхным калгасе. Апа-вядзе стары, як яны прышлі бяз нічога, як яны цяпер маюць 97 каровак, крухмалку, хлеба колькі хочаш, ды і да хлеба...

— Ну, ня можа быць, каб пасья маёй прамовы вы не запісаліся ў кал-гас,—гаворыць Гершанкоў. Але ўсе маўчаць.

— Я што, я запісаўся-б у кал-гас,—устае Ганчароў—бядняк з бед-някоў—увесь у рыззі чалавек. Жыву я ў куранцы, куранка жонку маю зьела, дзяцей на той сьвет забрала, адзін я застаўся пакутваць. Я б запі-саўся, але раз старшыя ня пішуцца, нечага мне наперад лезьці.

Вывілася, як і трэба было чакаць, „старшым“ ў пасёлку Вялікага Лесу—Мацьвей Ляхаў. На яго глядзіць увесь пасёлак.

— Няма цяпер ні старшых, ні малодшых. Ляхаў ня пішацца ў кал-гас, і што-ж! Няхай ня пішацца! Кожны чалавек сваім розумам жыве. Нам можа такіх, як Ляхаў і ў калгас ня прыдзецца прымаць, раз яны вы-ступаюць супроць калгасу.

Ляхаў яшчэ ніжэй апусьціў голаў.

На сходзе адчуваецца нерашуча-сць, боязь, страх перад калгасным будаўніцтвам. Нехта „добра“ забіў галовы сялянак Вялікага Лесу. Не-здарма адна з іх так хвалюецца, што ня можа іншых слоў сказаць, як:

— Добрае дзела—калгас! Добрае дзела—калгас!?

Нарэшце, на сярэдзіну хаты вышаў стары Ганчароў. Ён зняў шапку, ўзяў яе перад сабою ў абедзьве рукі, прыціснуў да грудзей і ўрачыста пачаў;

— Таварышы родныя! Вы, як сабе ведаеце! А я парашыў запісацца. На мяне не сярдуйце! Ламаю я першым вашу веру! Іду ў калектыў! З куранкі, з Ганчаровай куранкі ў калектыў! Пішыце, таварышы, Ганчароў з Вялі-кага Лесу. Расьпісацца не магу, бо няграматыны...

Поўная драматызму прамова Ган-чарова на пасялкоўцаў уражаньня не зрабіла. Ганчароў-жа бядняк! От, каб Ляхаў запісаўся—тады-б усе сьледам. Але Ляхаў на сходзе ў калгас не за-пісаўся. Пасья Ганчарова запісалася яшчэ чэцьвера. Запісаліся беднякі—з аднэй каровай і адным конікам. У дзьве гадзіны ночы скончыўся сход. Мы вышлі з хаты. Да мяне падышоў малады сялянскі хлапчук.

— Дзядзька, вы запішэце ў кніжку, што Мацьвей Ляхаў—швагер кулака, індывідуальніка Амелькі? Ён з ім усіх і нагаварвае ня пісацца Бацьку майго так надручыў, што той ані блізка пра калгас... А мне вы скажыце, ці магу гэта я бяз бацькі ў калгас за-пісацца? Мне дваццаты год! Я ня хочу так жыць! Я хачу ў калектыў! Ці можна мне?

Так, бязумоўна, што можаш,—адказаў я.

Рушылася паводка! Ня стрымаць яе агітацыяй Амелькаў праз сваіх шваграў Ляхавых. Колектыў ідзе!

Едучы са сходу, у Гарадзец мы праяжджалі ля Амелькавага хутара, з ветраком паводдал.

Прышло ў голаў чутэе на сходзе ад аднаго з пасялкоўцаў Вялікага Лесу:

— Ну от, я маю дзьве кароўкі. Адна цельная, а другая пярэдайка. Цельная малака не дае, а ў мяне малачко ад пярэдайкі. Уступлю я ў калгас,—разьвітайся з млекам, бо млечка ад мае пярэдайкі трэба будзе даць малым дзецям мае суседкі, а ў

мяне малых дзяцей няма. От таму мне і ў калгас нявыгодна пісацца...

Вось да чаго давяла селяніна дробная індывідуальная ўласнасць. Ён здаравенны, аршычны ў плячох сталы чалавек смела і адкрыта выступае супроць калгасу, бо худзенькія, малыя дзеткі суседкі будуць піць малако з пад ягонай каровы пярэдайкі...

У Гарадцы, сэрцы агрокомбінату „Гігант“, мы спынімся з чытачом далей, а цяпер едзем зноў у Сьвяцкі сельсавет глядзець, як праходзіць суцэльная колектывізацыя, глядзець, як адбываецца абагуленьне насенных фондаў, сельска-гаспадарчых прыладаў і жывёлы.

Іскрыца на сонцы беласьнежны дыван, срэбрам пераліваецца...

5. Якаўлеў апошні.

Пачынаем чарговы наш нарыс з кніжкі пратаколаў калгасу імя тав. Сьвярдлова:

... Кавалёў Янка кажа: — адкласьці абагуленьне ската да вясны, а вясной абагуліць.

Кажа Вайцянкоў: — Зьвяртаюся да агульнага сходу беднякоў зараз-жа пакінуць старое жыцьцё і перайці на колектывную форму.

Парашылі: — Агульны сход беднаты калгасу Сьвярдлова парашае зараз-жа прыступіць да абагуленьня ската і збожжа.

Галасавалі за абагуленьне ўсе. Проціў абагуленьня — пяць галасоў.

У Сьвяцкім сельсавеце — пяцьсот дваццаць з нечым гаспадарак. З іх ў калгасе чатырыста шэсьцьдзесят тры. Трыццаць пяць індывідуальнікаў, якія па закону падлягаюць раскулачваньню. Роем гудзе канцэлярыя калгасу. Ударная задача — абагуліць жывёлу. Насеньне ўжо ўсё абагулена, і цяпер новыя, фабрычныя трыеры сартуюць яго, прапускаючы праз свае сіты...

Абагуленьне пачалося па калгасу адразу-ж, на другі дзень пасья за-

пісанай у пратаколе пастановы. Калгаснікі спачатку пачалі аблюбоўваць найлепшыя хлявы для абагуленай жывёлы, і перапісваць іх. На пасёлку Леніна кароў парашылі абагуліць у хляве Іванчыкава, у Гразішчы ў Саўкіным хляве, а коні паставіць у Тараса. Калгаснікі рупна ўзяліся за нарыхтаваньне драбін і абсталяваньне хлявоў. Дзіва! У неабсталёваным хляве мала што можа здарыцца — каровы паколюцца, пакалечацца, а тады пойдучь гутаркі розныя не на карысьць калгасу. Таму трэба ўважліва дагледзець хлявы. А калі па ўсяму сельсавету хлявы былі абсталёваны, пашоў новы загад:

— Абагульняйце жывёлу.

І вось пацягнулі з двароў калгаснікі „сваіх“ каровак ды конікаў. Цяжка разлучыцца з кароўкай. Муж вядзе, каровы а цётка ідзе ззаду і плача:

— А карованька мая, бывай здаровенькая...

Аднак, ня ўсе цёткі плакалі. Іншыя самі вялі каровак удобра абсталяваньня, ацэпленыя хлявы калгасу з жартам:

Цяпер і маёй кароўцы весялей будзе. У камуне жыць будзе. А то — сумна адной у хляве стаяць. Стаіць бывала і слязьмі горкімі заліваецца. А я от і ня знала, чаго гэта яна плакала. У камуну відаць захацелася...

У пасёлку Гразішча пасья таго, як жывёла была абагулена ў Саўкіным хляве, усе пасялкоўцы сабраліся да Саўкі ў хату. Саўчына жонка запаліла лямпу і падвесіла яе пад столь. Запалілі ў печцы.

— Ну бабы, — азваўся дзядзька Целехаў, — кароў абагулілі, а цяпер яечню давайце смажыць.

— А я от каня адвёў і пугу занёс, — хай будзе ў калгасе.

— Нічога, заўтра мы ўсіх коняў абагулім, а пасья заўтра абагулім і багоў — возьмем, зьбярем ды спалім, — растлумачыў „боскае абагуленьне“ рыжы Целехаў.

— А, не! — азваліся бабы.

— З багамі пачакаем, нечага сьпяшацца, а што от царкву пад кіно перадаць, дык гэта даўным даўно час!

— Правільна! Царкву мы згодны зачыніць. Усёроўна ніхто з нас богу ня ходзіць маліцца.

— Я дык забыўся, калі апошні раз лоб свой аб царкоўную падлогу біў!

— А ты думаеш, што я помню?

— От Саўка відаць супраць будзе?

— Я? Чаго? У мяне свая багародзіца на куце вісіць, захачу пакланюся, захачу ня буду кланяцца.

— А ты замест сваёй багародзіцы, ды сваю жонку на кут пасадзі. Фатаграфію зрабі з яе. Твая, брат, баба лепш за багародзіцу, дальбог. Ёй і пакланіцца ня грэх...

У Саўкіну хату прыходзіць абкладзены індывідуальна Паўлавіч. Ён яшчэ не пасьпеў адвесьці па загаду сельсавету кароў у калгасны хлеў і прышоў папытаць.

— Восьці ўсіх трох кароў?

— А як-жа!

— Пакінулі-б хоць адну...

— Усё бярам, нічога не пакідаем. А не прывядзеш сам—прыдзем гуртам і раскулачым.

— Прыдзецца...

— І цёлачку забіраеце?

— Пародзістая-ж яна ў цябе. Забярам замест тваёй пародзістай дадзем простую.

А цёлачку куды весьці?

— У Сьвятое, да Яўстрата.

— Няўжо і за цёлачку не заплаціце...

Паўлавіч Рудзянкоў — заможнік. Ён сам дапамагае калгаснікам, хоць яго ў колектыў і ня прымаюць, бо індывідуальна абкладзены. Ён некалькі разоў прасіўся у старшыні, каб яго прыняць ў калгас,—але раз закон—прымаць нельга. Міхась Шырکو гаворыць.

— Хто яго знае што і рабіць. Трэба будзе ў парт'ячэйцы папытацца. Не адзін ён тут такі. Вось у

Гразішчы ёсьць яшчэ адзін, Цэліхаў—заможная гаспадарка, але наш, савецкі чалавек. А калі прыняць—што-ж лёгка брат, вымову атрымаць, ды правы ўхіл на практыцы праводзіць. У ячэйцы прыдзецца спытаць, бо ў пастановах не прадугледжана.

Упарт а сядзяць і не разыходзяцца пасялкоўцы з Саўкінай хаты.

— Вось што,—кажа Саўка,—мне фанар патрэбен у першую вочарадзь. Каровы-ж трэба і ноччу паглядзець.

— Гэта правільна!

Міхась Шырکو, старшыня калгасу, дае Саўцы шаснаццаць рублёў:

— Купіш тры фанары. Адзін сабе пакінеш, другі Тарасу аддасі, трэці Іванчыкаву дасі, а на астатнія грошы цывікоў купі...

З кута адзваеца індывідуальнік Паўлавіч:

— А на сеньня можна будзе ў мяне фанар узяць...

— Ну, бабы, а даёнкі ё?

— Ё!

— І ў мяне ё!

— І ў мяне.

— Хто-ж дойшчыцаю будзе?

— Памойму, Мар'я!

— Мар'я так і быць, быць дойшчыцаю!

— А літра ё?

— Ай-яй—ня ма!

— Прыдзецца табе Саўка ў Рагачэве і літру купіць...

— Ты толькі Саўка знай, якую літру ў Рагачэве купляць. Купляй з чырвоненькай галоўкай...

Усе заліліся ад сьмеху. Вось яны новыя гутаркі і жарты!

Але індывідуальніку Рудзянкову не сьдзіцца. Ён перабірае агульны сьмех:

— Трэба хутчэй будзе на млын зьездзіць, а то калі коняй забераць, дык на сабаках прыдзецца ў млын ехаць...

— Мы тады табе так і быць—каня пазычым.

— Яно-то так, раз такі закон...

— Ну, а ці авечак нам цяпер рэзаць?

— Нічога ня трэба рэзаць пакуль што.

— От калі ангельскіх завядзем, дык тады сваіх простых і парэжам,— не супакойваецца Целехаў. А ты Арына Новікава відаць плакала, як кароўку адвоздзіла.

— Ды не, ня плакала. Рада я,— весела адказала Арына.

— А ці сярпы трэба здаваць?

— Ды не, ня прыдзецца, мы вось выкапаем ямку зьбярем усе сярпы закапаем іх, а над ямкай крыж паставім,—устаўляе Саўка.

— Сярпы, дык яшчэ рана закапываць! Пачакаць прыдзецца! Гэтага ня бачыў я, а вось што калгасьнікі багоў паляць,—бачыў, давайце зьбярем багоў, ды заўтра так у польмя іх калектывам...

Добра гараць у печцы дровы. Пана нас сеў на карачкі і абняў Арыну.

— А заўтра, Арынка, кароў абагуленых даіць пойдзеш...

І пайду! А ты ня цэпай! У мяне мужык ё!

— Мужык твой далёка, у арміі Чырвонай, а я тут...

Арына глыбока ўздыхае.

-- Заўтра напішу мужу. Напішу, што кароўку ў калгас адвяла.

Саўка папраўляе дровы ў печцы і запявае пад нос песьню:

„Аб чом, дзева, плачаш,
Аб чом сьвэзы льёш?“.

Пад вечар выяжджаем з пасёлку Гразішча ў вёску Сьвятое.

Па дарозе—пасёлак Леніна.

— Ну, як кароў абагулілі!

— Усе, нават і лішнія!

— ?

— Ды вельмі проста! Цяцер, браце, у нашы хлявы вядуць каровы ня толькі калгасьнікі, а нават і тыя хто не запісаўся ў калгас. Сьпяраша кароў,—кажуць ададзім, а пётым і заяву падамо.

Позна ноччу прыяжджаем у Сьвятое. У канцэлярыі калгасу сустракае нас калгасьнік Круцялёў з новымі жартамі:

— Сёньня Сьвяцкі поп абедню склаў. Індывідуальнікі закупілі за тое, што у наш калгас „папрымалі“ іхных кароў ды коняй...

У канцэлярыі поўна людзей і ўсе зарагаталі.

Круцялёў ня супакоіўся:

— Таварыш Шырко, індывідуальнікі панаймалі вартаўнікоў для нашай калгаснай жывёлы, ведаеце, баяцца, каб хто не падпаліў калгасныя пуні, бо пасья-ж мы іх растрэльваць будзем.

— Ой, балагур!

— Усё ён жартамі сваімі...

Работы ў калгасе для старшыні страшэнна многа, Толькі, калі стрэлка гадзінніка перапаўзла за другую гадзіну, таварыш Шырко зваліўся на ложак, і мала таго, гаварыў праз сон аб нейкім нывыкананым бязногім Цярэшкай яго загадзе.

Назаўтра зранку ў канцэлярыю калгасу прышоў селянін з просьбай напісаць заяву аб уступленьні ў калгас. Заяву напісалі коратка:

„Ад Якаўлева

Прашу прыняць мяне і маю гаспадарку ў калгас імя Сьвярдлова“.

— Я ўжо самы апошні Якаўлеў! Багата ў Сьвятым Якаўлевых, а я самы апошні падаю заяву. Цяпер ужо ўсе Якаўлевы калгасьнікі...

Калі рабіць з гэтых слоў політчны вывад, то ён будзе кароткі:

— Серадняк пайшоў у калгас.

(працяг у наступным нумары).

Прэч з дарогі!

(З жыцця гіганта-каласа імя Фр. Энельса,
Увар. р., Гомельшчына).

Над шырокімі разлогімі палямі палямі пачаў згушчацца змрок. Няпрыкметна, але няўхільна, напорыста.

Мы з комунарам Васілём ідзем пехатою. Ехаць нельга. На калёсах—сьлізка, на санях цяжка. Сьнегу мала. Амаль што ўсюды пад нагамі голая зямля. Ня скрозь засланыя белаю пялёнкаю палі робяць на мяне ня зусім прыемнае ўражаньне. Сьветлы фон, усыпаны тысячамі чорных крапінак-грудак, напамінае мне сабою хворае чалавечае цела, разьедзенае страшнымі балячкамі.

Мне ня хочацца думаць аб тым, што будзе, калі, часам, удараць моцныя маразы... Але думкі самі сабою прыходзяць.

Ці зроблена тут што-небудзь, каб ухіліцца ад небясьпекі?..

— Якія пытаньні стаяць сёньня на праўленьні?

— Хопіць,—адказвае Васіль, гучна стукаючы абцасамі ботаў па цьвёрдай рудаватай ад пяску дарозе,—прыдзецца шмат чаго абмеркаваць... Яшчэ арганізацыйных шмат... Ды з кулачком справа дрэнна.

— А што? Бузяць?

— Вядома... Яшчэ ці як бузяць. Асабліва ў Лапічах.. Шляхта... Да рук як належыць ня прыбралі ў свой час. Яны цяпер глупства натварылі... Трэба прызнацца, што мы тут здаравенную памылку зрабілі. Мы вельмі мякка абышліся з кулакамі, а яны гэта скарысталі ды ўдарылі па нас...

— Як-жа гэта магло здарыцца?—здзівіўся я.

— Здарылася,—ціха адказаў Васіль. А цяпер яны нам, што палка ў калёсах: ні сюды—ні туды... І з абагуленьнем жывёлы, і з насеньнем, з усім... Наогул калі ўзяць, дык яно добра, але тут у нас, у Лапічах, нешта нахштальт невялічкага прарыўчыку. Трэба як-небудзь выправіць гэта ды тэрмінова выправіць... Мы дык прадстаўлялі ў Уваравіцкі РВК сьпіс кулакоў, якіх трэба было выдаліць, але РВК яшчэ пакуль што нічога не зрабіў...

З паўночнага захаду падзьмуў вайстры халодны вецер.

— Можна сьнегу падкіне,—падумаў я.

Васіль адкашляўся ды шчыльней націснуў шапку на вушы.

— Яно, браце, калі думаеш што-небудзь рабіць, дык рабі падумаўшы, а галоўнае не зявай, рабі хутка і напорыста,—сказаў ён па хвіліне.

— Правільна, згадзіўся я.—А што там, у Лапічах, беднаты мала ці што?

— Вось у тым і справа, што ня вельмі многа... Шмат кулакоў... Сераднякі... Ну, а серадняк-як табе сказаць-вядома, серадняк... Шмат сэктантаў розных, апрача таго... Адным словам гнязьдзечка... Ды, бачыш, справа такая. Колектывізацыя ў нас пачалася неяк раптоўна, адразу ў некалькіх мясцох. Галоўныя сілы ячэйкі КП (б) Б і батрацка-бядняцкага актыву былі кінуты спачатку ў больш

бядняцкія пункты... Былі зроблены сходы. Усюды пачалі записвацца ў колектыў ахвоча, масамі пашлі. Таксама і ў Лапічах. Як паставілі пытаньне аб колектывізацыі, усе да адзінага паднялі рукі за ўступленьне ў колектыў. Мы, зразумела, здаволены, рады. Аднак, наконт Лапіч мы парадваліся вельмі рана. Вось тут якраз мы і не заўважылі падводнага каменя...

— Калі яны ўсе записаліся ў колектыў, дык трэба-ж было адразу і прыступіць да работы,—ня вытрываў я,—каго прыняць, каго—не?

— Рабілі,—сурова абарваў мяне Васіль,—усё гэта зрабілі... і ў праўленьне ад іх выбралі, і ўпаўнаважаных... Усё здавалася добра, лепей ня трэба... А яно-пачакай... Прыходзяць на заўтра імі-ж самімі абраныя прадстаўнікі рабіць падлік маёмасьці, записваць, абагульваць... Пачалі, як водзіцца, з канца акаліцы. Гаспадарак некалькі апісалі. Усё добра, ціха спакойна... Выходзім з аднаго двара на вуліцу, каб ісьці да наступнага, а тут, раптам, стоп машына...

— А што?

— Вось што,—сурова працягваў Васіль, хілячы да пляча галаву, каб захінуцца ад ветру,—выходзім, значыцца, а на вуліцы натоўп жанчын. Не зьвяртаючы на іх увагі, падыходзім да варот двара, куды былі думалі зайсьці.

— Якраз... як для сватоў і вароты нахлаш.—пачулі мы з боку жанчын Кранулі мы вароты—на замку. І глядзім—ажно і хата таксама замкнёна.

— Таварышы, а дзе-ж гаспадар?—пытаем мы ў жанчын.

— А мы пастухі на іх?—выгукнуў хтосьці з жанчын.

Мы—да другога двара тое-ж самае. Да трэцяга—таксама на замку. І так усе да адзінага заможніцкія і нават серадняцкія двары... Мы ня то, што здзівіліся, проста аслупянелі.

— Кулацкая работа,—гутарым паміж собку,—падвялі, як ня трэба лепей... Але што-ж рабіць? З чаго пачынаць?

— Хадзем да баб,—кажа адзін з упаўнаважаных.

Пашлі.

— Што гэта вы адны бяз мужчын стаіце?—пытаем у іх.

— А хіба мы пры савецкай уладзе права голаса ня маем?—задзірліва гукнулі з усіх бакоў жанчыны.

— Маеце... хто-ж кажа, што ня маеце, але-ж трэба, каб і мужчыны былі, каб усе...

— А нашто яны вам, мужчыны?—ізноў гукнулі жанчыны,—калі мы маем права голасу, ды вы з намі і гаварыце... Мы і бяз мужчын можам...

— Добра... Калі можаце, дык давайце...

— Мужыччо гэтае,—пачуліся галасы з натаўпу шляхцянак,—вужаўе гэта... Як гэта, каб мужыкі ды нас у колектыў арганізоўвалі. Галота гэта...

— Дык давайце, таварышы, пагутарым,—спакойна, як бы ня чуўшы іх выгукаў, зьвярнуўся я да шляхцянак,

— Ды што тут гутарыць... Папісацца—папісаліся, а жывёлы да вясны не дамо,—выгукнула адна з іх.—і ўсё тут... І канец на гэтым...

Талкавалі мы з імі, талкавалі, біліся, біліся, і сэнсу ніякага з гэтага ня вышла. Так і пашлі.

Па дарозе заходжу да аднае лапіцкае бяднячкі.

— Бачыў хто-небудзь, як ты сюды ішоў?—трывожна, зьяякана запытала яна.

Я сам сваім ні вушом, ні вачом ня веру.

— Можа і заўважыў хто-небудзь—адказваю,—а што?

— Ня ведаеш?... Мне жыцьця пасья не дадуць. Вось давай пагутарым ды ідзі хутчэй. Лепей было-б, каб нават праз гумны пашоў.

— Ну добра, добра,—кажу я,—што гэта ў вас робіцца?

— Сам бачыш... сэктанты, кулаччо заварушылася... Сёньня амаль-што ўсю ноч снавалі ад двара да двара... Загітавалі серадняцтва... Ну, ўзялі ды

пазাপіралі вароты, як папрыходзілі прадстаўнікі...

— Хто-ж тут з іх найбольш?..

— Вядома хто—індывідуальнікі... Трэба было іх адразу выдаліць з аколiцы... А то пакiнулі, а яны за гэта давай супроць kolekтыву агiтаваць... Ня даць—кажуць—да вясны жывёлы, а ўвясну абавязкова будзе вайна... Вось што яны робяць...

Ішоў я дадому і прыдумаць ня мог, што рабіць, як справу палепшыць... Злосьць мяне бярэ на ўсё і на ўсіх, а больш ад усяго на саміх сябе—як гэта мы наперад не маглі падумаць аб тым, што можа справа і ў другі бок павярнуцца? Чаму не даўлічылі гэтага? Чаму РВК адцягвае справу з высылкаю кулачча? Чаму мы далі магчымасці кулацтву загітаваць частку сярэдняцтва?

Дні праз тры, пасля таго, як былі мы ў Лапічах, чуем як дым, як, атрута паплылі па вёсках чуткі: у Радзееве, моў, каровы ў агульным хляве падушылiся, у Радзееве—бабы пашалелі, у Радзееве—мужчыны пазабiвалiся.. А тут хоць бы што: цішыня і парадак адмысловыя... Даведваемся, адкуль чуткі такія iдуць—аказваецца—усё з тых-жа самых Лапіч... Распаўсюджваюць кулакі... Адным словам, падрыў робяць... У якую вёску ні прыедзь—усюды народ супучаны. Распытваюць ці праўда, што ў Радзееве непарадкі пашлі...

— Вось, браток, якая ў нас памылка—паціху сказаў Васіль, як-бы заканчваючы гутарку,—Трэба было кулака з самага пачатку зліквідаваць—тады і добра ўсё было-б...

— А што-ж цяпер будзе?—запытаў я, зьдзiвіўшыся тэй абстаноўцы, якая склалася ў Лапічах.

— Нічога... Памяркуем на праўленьні...

Тым часам, мы ўжо былі ў вёсцы Радзееве. У вячэрнім змроку весела паблісквалі агнямі вокны нізенькіх чорных хат. Па шырокай вуліцы па адным і па некалькі чалавек разам iшлі радзееўцы ў бок хаты-чытальні і праўленьня калгасу.

* * *

Ні гоману, ні крыку, ні лаянкі, а хата бiтком набiта сярлянствам: беднатою, актыўным сярэдняцтвам. Зiрнеш—навокала хмара чорных, з авечых шкурак, шапак, мясістых жоўтых, з спецыфічным пахам, кажухоў.

Кураць, спакойна разважаюць, чытаюць газеты. Прышлі, каб ведаць, аб чым будуць гутарыць на праўленьні, каб самiм прыняць удзел у абмеркаваньні пытаньняў. Мала, што маладзя за ўсё бяруцца, але-ж і за імі трэба прыгледзець, а дзе і дапамагчы... усё лепей будзе... болей надзейна...

За сталом пералiствае паперкі малады чорнамазенькі хлапец, канцэлярысты праўленьня. Кажуць, што ён у першыя дні працы ў канцэляры ўсе табелі, замест таго, каб падшыць, панаклейваў на вялічэзным аркушы паперы. Даведаўшыся аб гэтым, радзееўцы доўга над ім сьмяяліся. Аднак, малады канцэлярысты рук не апусьціў. Выправіў памылку, зноў энэргічна ўзяўся за працу.

Поплеч з канцэлярыстым сядзіць агроном. Ён сёньня павiнен дакладваць праект арганiзацыі ў комуне аграмаднае малочнае фэрмы.

Тут-жа прадстаўнік Уваравiцкага РВК. Таксама сэкратар мясцовае ячэйкі КП (б) Б т. Карпенка Мiхась. Чалавек з сьмелым адчыненым тварам. Энтузіясты.

Зараз-жа ў хату прыходзіць намесьнік старшыні праўленьня комуны, ён-жа старшыня Лапіцкага сельсавету т. Савельлеў.

— Усе пазьбіралiся?—пытае ён, садзячыся за стол.

— Трэба пачынаць,—адазвалася з хаты некалькі галасоў,—а там надойдуць... А то ці пасьпеем сёньня...

Намесьнік старшыні комуны яшчэ некаторы час чакае, гутарыць з агрономам.

— Пачынай, Самойла, а то паглядзіш—за поўнач будзем сядзець.

Т. Савельлеў кратае перад сабою на сталае паперку, адчыняе сход, слова дае агроному Салаўю.

— Трэба перастаць курыць.—патрабуюць сяляне з хаты,—кідайце, а то дыхаць нельга... Усе-усе кідайце і „начальства“ таксама..

Усе—і простыя і „начальства“ прагна зацягваюцца ў апошні раз. Відно, як сыплюцца ў цяні на падлогу малюсенькія чырвоныя кропелькі, іскрынькі... Тухнуць..

Агроном добрую гадзіну дакладвае праект малочнае фэрмы...

Напружаная цішыня. Калі ні калі асьцярожная рэпліка пачуецца: „Мала паставіў; бульбы мы і цяпер ужо болей з гэктару зьбіраем“... „Канюшыны мала паставіў“...

Канчае агроном даклад, і яго закідваюць сотнямі запытанняў, заўваг, паправак. Ня злосных, не закавырыстых. Наадварот—сур’ёзных, дзелавых творчых... Разьвінаюцца даўгія гарачыя спрэчкі... Праект, нарэшце, прымаецца цалком.

Неабходна зараз-жа прыступаць да яго ажыццяўленьня. Час ня церпіць. Ня ўбачыш як вясна надойдзе. Трэба сьпешна закончыць абагуленьне жывёлы. Частку прыкупіць для фэрмы... Шмат жывёлы абагулена ўжо... Але.. але ёсьць прарыўчык... Частка лапцкіх сераднякоў, з’агітаваных кулакамі з абагуленьнем сваёй жывёлы „да вясны ўстрымоўваецца“... Малюсенькая частачка тармозіць справу тысяч..

— Можа прадстаўнік Лапіч нам скажа, што там у іх?—спакойна кажа сэкратар ячэйкі т. Карпенка.

— Правільна... Што там у вас?—выгукваюць з хаты дзядзькі.

Чырвоненькі, у пашытым нахшталт фрэнчыку, кажушку, прадстаўнік Лапіч нэрвова варушыцца на століку, на якім сядзіць, запінаючыся кажа:

— Дык што-ж... Самі бачылі... Упіраюцца... Просяць да вясны...

Абрываецца і пасьля, папыкаўшы, ня стрымоўваецца, галосна выкрыквае:

— А што я за глотку іх вазьму?..

Акідвае прысутных бліскучым поглядам, апускае ўніз вочы, змаўкае.

— А ці праўда, што і вы, прадстаўнікі, разам з сваімі кулакамі распаўсюджваеце пра нас розныя нядобрыя чуткі?—ставіць упіркi запытаньне сiвабароды дзядзька прадстаўніку Лапіч.

Прадстаўнік нэрвова ўздрыгвае, аднак, маўчыць.

— Дай мне... Дай слова... Мне—слова... сыплецца з усіх бакоў.

— Ты, дзядзька... Ты першы,—кажа старшыня.

Высокі барадаты дзядзька прасоўваецца наперад, папраўляе на галаве лахматую шапку, каб не налезіла на вочы, спакойна, але напорыста, з абурэньнем кажа:

— У РВК сьпіс падалі... Гіра кулакоў... Але што яны, чорт іх ведае.. Калі лапцкія ня хочуць з намі працаваць, ня трэба, але няхай і нам не перашкаджаюць справу рабіць... Што яны пра нас гавораць абы што... Зачым народ змушчаюць... Памойму—запатрабаваць у апошні раз, каб Уваравіцкі РВК тэрмінова ўсіх кулакоў з Лапіч выдаліў... Вось і ўсё...

— Правільна,—пачулася з усіх бакоў,—не адцягваючы... Зараз-жа і выдаліць..

— Хто за,—запытаў старшыня.

Сяляне дружна ўзьнялі ўгору закарузляя запрацаваньня рукі.

— Выдаліць,—связацілася ў кожнага з іх на твары раз і назаўсёды усур’ёз прынятая пастанова.

А маладзенькі сэкратар, схіліўшыся над паперзю, заўзята выводзіў літара за літараю, слова-за словам:

— „У апошні раз прасіць Уваравіцкі РВК тэрмінова выдаліць з Лапіч кулакоў“...

Студзень 1930 г.

Т Э А Т Р

Абгаварваем

артыкул тав. Нэкрашэвіча¹⁾

Я. Ліmanoўскі

Задачы і пэрспэктывы БДТ2

Шпаркі тэмп разьвіцьця прамысловасьці і колектывізацыі вясковай гаспадаркі, які перасягае за нормы, прадбачаныя пяцігадовым плянам ставяць перад тэатрам вялізарныя задачы.

Тэатр павінен быць цесна зьвязаны з задачамі перабудовы народнай гаспадаркі і культурнай рэвалюцыі. Ён павінен у мастацкіх формах адбіваць будаўніцтва соцыялізму, уплываючы на волю і пачуцьці працоўных глядачоў адпаведна з задачамі пролетарыяту. Значны культурны ўзрост працоўных за апошнія гады патрабуе ад тэатру высока-мастацкай прадукцыі, каб гэты ўзрост шпарка пасоўваць наперад.

Бязумоўна, ідэолёгічная і мастацкая якасьць тэатральнай прадукцыі, пры вялікіх запатрабаваньнях на яе патрабуюць ад тэатру узмоцненых тэмпаў працы. Тэмп-жа працы нашых тэатраў, можна зараз сказаць, стварае небясьпеку ў тым сэнсе, што тэатры наогул, і БДТ2 у прыватнасьці ня здолеюць выканаць задачы, што паўсталі перад імі. Таму пытаньне перабудовы далейшай працы тэатраў сёньня зьяўляецца досыць важным пытаньнем і патрабуе самага шыро-

кага абмеркаваньня, каб цяжкасьці, якія стаяць на шляху разьвіцьця тэатральнае справы былі з посьпехам разьвязаны. Гэты невялікі артыкул і ставіць сваёй задачай выказаць некаторыя меркаваньні па гэтаму пытаньню, асабліва, адносна далейшае працы і пэрспэктывы разьвіцьця БДТ2.

Патрабаваньні адносна зьместу (пролетарскага) тэатральнае прадукцыі выказаны ў адпаведных партыйных установах і на старонках нашага друку. Адносна-ж мастацкай формы, якая-б больш адпавядала дадзенаму зьместу, якая-б дапамагала вырашаць задачы, што ўскладаюцца на тэатр, мы яшчэ ня маем канкрэтнага погляду. Яшчэ выразнага размежаваньня нашых тэатраў у формальна-мастацкіх адносінах няма. Калі БДТ2, да прыкладу, мае больш малады актёрскі колектыв, які пры тым мае аднолькавую тэорэтычную падрыхтоўку, калі ў пастаноўках БДТ2 прыкмячаецца пэўная розьніца, параўнаўча, скажам, з БДТ1, дык гэта яшчэ не дае права гаварыць аб асобным стылі тэатру.

Паўстае задача шуканьня свайго стылю, стылю, які-б найлепшым чы-

¹⁾ Гл. „Маладняк“ № 1, 1930 г.

нам дапамагаў тэатру данесьці да глядача пролетарскі зьмест стылю, які пры гэтым выхоўваў-бы і мастацкі густ працоўнага глядача. А гэты густ на сёньняшні дзень часам яшчэ зьяўляецца сапсутым тэй халтурай, якая карміла рабочага і селяніна ў дарэволюцыйны час і якая, на жаль, яшчэ жыве і сёньня. Зразумела, што шукаць гэтага пролетарскага стылю патрабуе экспэримэнтаў. Слушна пастаўлена пытаньне тав. Некрашэвічам аб тым, што БДТ2, як больш малады тэатр, з больш сучэльным колектывам у сэнсе акторскага выхаваньня, павінен быць тэатрам экспэримэнтальным. Але экспэримэнтаваньне (пры ўмовах, калі наглядаецца яшчэ псаваньне мастацкага густу глядача) мае і пэўныя цяжкасьці. Экспэримэнтаваць, значыцца часам адступаць ад пэўнага цвёрдага разьліку, ад больш пэўных вынікаў. Для гэтага патрэбна задавальняючае матар'яльнае становішча. Матар'яльнае-ж становішча БДТ2 зараз не дазваляе асабліва рабіць экспэримэнты. Гэта неабходна ўлічыць і зрабіць патрэбныя захады.

Які ў самых агульных рысках павінен быць стыль БДТ2? Мне ён уяўляецца як нэо-рэалізм досыць смелы, з значнай дозай фантазіі. Сцэнічны конструктыўнізм, больш смелае агаленьне сцэны ад залішняй грамадзкасьці, што наглядаецца зараз у БДТ2, больш рашучая стаўка на акторскую ігру, большая дынамічнасьць усяго паказу наогул.

Зусім слушнай зьяўляецца і тая думка тав. Некрашэвіча, дзе ён гаворыць, што тэатр павінен арыентавацца на перадавую частку рабочае клясы, падцягваючы да поўнага ўсваеньня зьместу і формы паказу і больш адсталую частку.

Патрабаваньні абслужыць тэатрам рабочых і сялянства, у першую чаргу колектывізаванае, узрастаюць. Але стацыянарны тэатр без сыстэматычных выездаў у рабочыя клубы, бяз выезду ў вёску асобных груп ад

стацыянарных тэатраў, гэткая запатрабаваньні не здаволяць у патрэбнай меры. Вандруўныя тэатры ня здолеюць здавальняюча абслужыць раёны. Тут неабходна дапамога стацыянарных тэатраў.

Пры такіх умовах патрэбна стацыянарныя тэатры укомплектаваць так, каб яны маглі абслужыць ня толькі рабочых у горадзе, але і больш блізкія да гораду раёны. Кола дзейнасьці стацыянарных тэатраў павінна быць як мага больш пашырана і ўключаць бліжэйшыя раёны. БДТ2 павінен да канца пяцігодкі укомплектаваць свой склад так, каб мог перайсьці на бесперапынны тыдзень і, апроча таго, здолець даваць 2 паказы, адзін у тэатры, другі у рабочым клубе. Гэта патрабуе павялічэньня сучаснага складу трупы на 80%. У канцы пяцігодкі акторскі склад БДТ2 павінен дасягаць каля 75 чалавек. Пры гэткам складзе тэатр здолее вылучаць гэтак званы „малы склад“ тэатру, які здолее абслужыць рабочыя клубы, уключаючы сюды і клубы гарадзкіх ускраін. Гэты склад павінен будзе рабіць больш частыя выезды і ў раёны (у першую чаргу тыя раёны, якія зьвязаны з горадам чыгункай). Гэты „малы склад“ павінен мяняцца з такім разьлікам, каб праз яго праходзілі ўсе акторы БДТ2 у залежнасьці ад тых ці іншых пастановак. Такім чынам, у гэты „малы склад“ будуць уваходзіць і лепшыя па кваліфікацыі акторы БДТ2, ён будзе ставіць паказы пры здавальняючым мастацкім кіраўніцтве, якасьць гэтых паказаў павінна быць вышэйшай чымся паказы вандруўных тэатраў. П'есы якія будзе ставіць гэты „малы склад“, могуць быць як асобныя клубныя варыянты асноўных п'ес, што пойдучь у тэатры так і спецыяльныя клубныя п'есы.

Толькі так тэатр здолее больш поўна абслужыць рабочых гораду і колектывы бліжэйшых да гораду раёнаў.

Значнае павялічэньне акторскага складу БДТ2 высювае перад ім пы-

таньне падрыхтоўкі кадраў. Тэатральная школа, якую мяркуецца адкрыць у БССР ня здолее падрыхтаваць гэтыя кадры. Папершае, выпуск з гэтай школы будзе, відаць не раней як праз 3—4 гады, г. зн. тады, калі ўжо комплектаваньне БДТ2 павінна будзе бадай закончыцца. Падругое, тэатрытычная падрыхтоўка ў гэтай школе, (улічваючы недахопы у нас тэатральных тэорытычных сіл) відаць будзе для БДТ2 нездавальняючай. БДТ2, прыдзеца самому шукаць шляхі стварэньня для сябе кадраў. Папаўненьне БДТ2 новымі кадрамі павінна будзе ісьці ў 2 напрамках. Прыдзеца прымаць захады, каб штогод, у пэўнай прапорцыі запрашаць на працу акторскі маладняк, які сканчае тэатральныя вузы ў Маскве ці Ленінградзе. Вывучэньне беларускай мовы, як паказала практыка БДТ2 (у сувязі з запрашэньнем актораў з Ленінградзкага тэхнікуму сцэнічных мастацтваў), не стварае такіх перашкод, якія нельга перамагчы, тым больш, што ў гэтых тэатральных вузах ёсьць і беларусы.

Галоўмастацтву трэба, не пакладаючыся выключна на школу, якая будзе ўтворана ў БССР, забаніраваць пэўны лік месцаў у Ленінградзкім і Маскоўскім тэхнікумах сцэнічных мастацтваў для пасылкі туды штогод студэнтаў з БССР. Побач з акторамі, што прыдуць з гэтых тэхнікумаў БДТ2 прыдзеца штогод шляхам адбору прымаць супрацоўнікаў з шэрагаў комсамолу, рабочай моладзі—лепшай моладзі з калгасаў і саўгасаў. Гэта моладзь будзе праходзіць сваю падрыхтоўку непасрэдна ў тэатры праз непасрэдны ўдзел у пастаноўках і наладжваньні спецыяльных тэорытычных заняткаў з імі па мастацтвазнаўству. Акторскі склад, што ёсьць на біржах працы, або заштампаваны іграй на сцэнах нявысокай мастацкай якасьці, або часам ня мае зусім выстарчальнай акторскай кваліфікацыі. Таму чэрпаць адтуль кадры БДТ2 ня можа.

Зразумела, што такія штогоднія прыёмы—папаўненьне складу тэатру ствараюць і пэўныя цяжкасьці. Трэба будзе імкнуцца, каб гэтыя папаўненьні не растваралі інтэнсыўнае мастацкае працы і не перашкодзілі-б далейшаму ўзросту мастацкай якасьці ў паказах БДТ2. Калі прыплыў новых кадраў патрабуе пэўнае напружанасьці, каб ня спыняць, а, наадварот, павялічаць далейшы мастацкі рост тэатру, то, з другога боку, гэты прыплыў, пры умовах, што будзе зьвяртацца асабліва ўвага на соцыяльны склад новых кадраў, павінен будзе значна палепшыць справу пролетарскага выхаваньня актораў БДТ2.

А ў гэтым сэнсе ў БДТ2 становішча было кепскае і на сёньня яшчэ нездавальняючае: яшчэ зараз мы маем рэшткі нездаровых настройаў (якія часткова запазычаны з адмоўных настройаў МХАТ'а) як аполітычнасьць, „мастацтва для мастацтва“, абы-ватальшчына і г. д. Гэткая настроі ў пэўнай меры перашкаджаюць тэатру наладзіць патрэбныя тэмпы працы і зьвязаць яго з працоўным глядачом. Калі ў гэтым годзе тэатр, за час працы ў Віцебску і мае досыць вялікія дасягненьні ў гэтым сэнсе, а менавіта, больш 90% арганізаванага працоўнага глядача на паказах, дык усе-ткі мы ня маем выстарчальнай і неабходнай сувязі непасрэдна акторскага колектыву з працоўнымі масамі. Гэтая сувязь наладжваецца з вялікімі цяжкасьцямі, дзякуючы неразуменьню шмат кім з колектыву усяе важнасьці і неабходнасьці яе.

Прыплыў новага, бадзёрага пролетарскага маладняка павінен будзе якраз растварыць рэшткі нездаровых настройаў і дапамагчы павесці справу пролетарскага выхаваньня колектыву з большымі, чымся дагэтуль посьпехамі. Неабходна будзе зьвярнуць пільную ўвагу на выхаваньне акторскага складу, шляхам узмацненьня партыйнага асяродку тэатру,

больш непасрэднага ўдзелу ў працы гэтага асяродку партыйных ячэек і райкомаў. Зараз і тут становішча незадавальняючае: з боку ячэек і фракцый саюзаў мы маем пераважна формальныя дырэктывы, а не практычную дапамогу, каб гэтыя дырэктывы хутчэй выконваць.

Зусім незадавальняючае становішча на фронце драматургіі наогул і асабліва беларускай. Тэматычны плян БДТ2 на гэты сэзон не ўдалося выканаць, а менавіта:—п'есы на тэму аб прамысловым будаўніцтве ў БССР, пяцігодцы, колектывізацыі не ўдалося атрымаць. Даводзіцца адбіраць лепшыя з таго што ёсьць. На другім годзе пяцігодкі, калі адбываецца масавы рух за суцэльную колектывізацыю, тэатры ня маюць п'ес на гэтыя, самыя актуальныя зараз, праблемы. Драматургія адстала далёка ад тэмпаў будаўніцтва. А дзеля гэтага і тэатры на сённяшні дзень не зьліквідавалі крызіс у сваім рэпэртуары.

Пры такім становішчы тэатрам вельмі цяжка адгукацца на запатрабаваныя сацыялістычнага будаўніцтва. Мерапрыемствамі тэатраў гэта пытаньне ня вырашыць. На фронце драматургіі небясьпека. Неабходна сёння забіць аб гэтым трывогу. Неабходна правесць шэраг мерапрыемстваў, якія пасунулі-б гэтую справу наперад і забясьпечылі-б нашы тэатры як стацыянарныя так і вандроўныя, а таксама шматлікія клубы, патрэбнымі п'есамі.

Каб крыху палепшыць гэта вострае становішча для тэатру, неабходна было-б увесці ў штат тэатру ня менш 2 драматургаў. Іх абавязкам будзе выключна працаваць, разам з рэжысурай тэатру над новымі п'есамі, апрацоўваць п'есы, што будуць прыняты да пастановак і г. д. Гэта часткова ўсе ткі палепшыць справу, таму што спадзявацца на драматургаў, што ня зьвязаныя цесна з тэатрам, асабліва нельга. Нават тады, калі падпісана драматургам умова, тэарт яшчэ ня мае гарантыі, што

будзе п'еса. А працаваць трэба. Для таго, каб тэатр не зрабіўся ў пэўнай меры аднастайным, ставячы п'есы сваіх, г. зв. „штатных“, драматургаў, іх можна было-б прымацоўваць па чарзе да кожнага з тэатраў, інакш кажучы, абменьвацца драматургічнымі сіламі. Неабходна выканаць пастанову ЦК КП(б)Б, якая прапанавала-б вызваліць камуністаў-драматургаў, на час выкананьня імі заданьняў тэатру, ад усялякай іншай работы і забясьпечыць ім магчымасьць працаваць па галіне драматургіі.

Неабходна хутчэй цэнтралізаваць і плянаваць тэатральную справу. Патрэбна стварыць кіраўніцтва відовішчымі прадпрыемствамі, задачай якога і будзе плянаваць тэатральную справу у БССР, а таксама дамагацца патрэбнай ідэалёгічнай і мастацкай якасьці тэатральнае і эстраднае працы, асабліва тых колектываў і адзінак, што прыяджаюць на гастролях.

Напрыклад: у гэтым сэзоне ў Віцебску працуюць аж тры тэатральныя ўстановы: БДТ2, гарадзкі тэатр (у якім працаваў украінскі колектыв, колектыв расейскай драмы і цырк,—тады як у Менску і ў Гомлі—па адной тэатральнай установе (БДЯТ, і БДТ1). Перагрузка г. Віцебску тэатральнымі ўстановамі стварыла таксама прарывы ў галіне іх ідэалёгічнай і мастацкай якасьці. У гарадзкім тэатры працаваў Украінскі колектыв (хутчэй „маларасійскі“), адзін з тых, якім няма месца на самой Украіне з прычыны нізкай мастацкай якасьці і старога дарэвалюцыйнага, зараз непатрэбнага, рэпэртуару. Праграма цырку нявытрымана ў цыркавыя жанры і запаўняецца, бадай на палову, звычайнымі эстраднымі нумарамі (для якіх няма патрэбы будаваць спецыяльнае памяшканьне—цырк), пры тым якасьць гэтых нумароў ідэалёгічная і мастацкая у значнай ступені ня высокая. У раёнах мастацкае абслугоўваньне такое часам даволі пошлае, што проста хоць стварай нешта накшталт „таварыства па ахове ад хал-

туры“. (Аб гэтым мне давалося пераканацца ў часе летняй пабыўкі ў адным з раёнаў). Там яшчэ можна убачыць „індзейскага факіра—фокусніка і... опэру—„Пікавая дама“ у выкананьні 3-х асоб. А „мастацкая“ чытанка гастралёраў прарываецца п'янай ікатай.

Абслугоўваньне рабочых клубаў у гарадох, нават там, дзе працуюць стацыянарныя тэатры (дзеля таго што тэатры яшчэ не стварылі клубнага рэпэртуару), знаходзіцца не ў здавальняючым стане. Эстраднік, які выступае ў клубах і кіно мае часта сваёй устаноўкай ня выходзіць глядача ў ідэалёгічным і мастацкім сэнсе, а „падабацца“ яго самым адсталым вымаганьням. Калі ў клубе ён сустракае працоўнага глядача, які пакуль што яшчэ ня досыць выхаваны на лепшых узорах мастацтва, дык у кіно (якое імкнецца мець арганізаванага працоўнага глядача, але ў якім усе-ж у значным процанце бывае мешчанін-абываталь) эстраднік мае яшчэ шырокія магчымасьці халтуры. І ён часам стараецца даваць „рэвалюцыйныя“ рэчы, але нават ня высокая іх рэвалюцыйнась ахутваецца абыватальскі-вульгарнымі мэлэдыямі і прыёмамі выкананьня Жаданьне „зарабіць“ штурхае эстрадніка ісьці па лініі „найменшага сапраціўленьня“. Зразумела, ёсьць ужо і некаторае аздаруленьне эстрады, ёсьць і добрыя эстраднікі, але, паводлуг уласных нагляданьняў і вестак друку, становішча з эстрадай зьяўляецца незадавальняючым. Пасрэдамі бадай у большасьці выпадкаў ня ўплывае на якасьць эстрадных выступленьняў. Яго правы зарэгістраваць эстрадніка і выпісаць нарад, калі той ідзе ў клуб. Клубныя працаўнікі скардзяцца, што няма і пэўнае рэглямэнтацыі аплаты эстраднікаў: запрашае 100 руб. і згаджаецца за 50 руб. На мясцох часта ўтвараюцца ужо камісіі па грамадзкаму прагляду якасьці эстрадных выступленьняў. Эстраднік раней выклікаецца для грамадзкага прагляду сваіх нумароў. Але гэта робіцца ня ўсюды.

Між тым эстраднікі, пакуль тэатры не павялічаць сьвайго складу і не наладзяць сыстэматычнага абслугоўваньня клубаў, маюць шырокае поле дзейнасьці. Такое нездаровае становішча надалей пакінуць нельга. Эстрада самым рашучым чынам павінна быць перабудавана. Праца эстраднікаў павінна адпавядаць, так сама, як і праца тэатру, запатрабаваньням сацыялістычнага будаўніцтва. Эстрада, як малая форма тэатральнае працы, павінна запоўніць прабелы ў працы тэатраў, павінна прарабіць, так скажаць, першую стадыю працы з глядачом.

Самым радыкальным і верным, пайому, сродкам аздаруленьня эстрады—гэта утварыць дзяржаўныя колектывы эстраднікаў, забясьпечыць іх адпаведным політычным і мастацкім кіраўніцтвам, плянаваць і арганізоўваць эстраднае абслугоўваньне клубаў. Такія дзяржаўныя колектывы эстрады павінны быць укомплектаваны так, каб па магчымасьці яны ахоплівалі ўсе галіны эстраднага мастацтва: музыку інструмэнтальную і вокальную, балет, фізкультуру, невялічкія драматычныя абразкі, мастацкую чытанку (дэклімацыя, апавяданьні, пантоміма) галоўным чынам—інсцэніроўкі малюнкаў барацьбы і будаўніцтва. Пры невялікай дзяржаўнай дотацыі такія эстрадныя колектывы, ва ўмовах вялікага запатрабаваньня ў працы, іх рухавасьці (магчымасьць абслужыць тымі самымі сіламі за вечар больш як адзін клуб), маглі-б існаваць бадай на самааплаце. У якасьці кадраў для гэтых дзяржаўных колектываў эстрады можна-б было выкарыстаць лепшыя эстрадныя сілы, што ёсьць зараз, а затым укомплектаваць колектывы шляхам папаўненьня іх з маладняка тэатральных, музычных, балетных і фізкультурных школ. Здарова, бадзёрая эстрада запоўніла-б тыя шчыліны, што ў першыя гады будуць у працы тэатру. Сіламі дзяржаўных тэатраў такой адноўленай эстрадзе можна было-б аказаць значную дапамогу.

Неабходна таксама, каб эстрада працавала на беларускай мове, а таксама на мове нацменшасьцяй.

Апрача ўтварэння дзяржаўных колектываў эстрады, неабходна будзе прыняць захады, каб большасць, а то і ўвесь акторскі склад дзяржаўных тэатраў, асабліва сынтэтычнага тэатру БДТ2, мог быць прыстасаваны для эстрадных выступленняў. Праца па стварэнню эстраднага рэпэртуару (апрача цэлых клубных пастановак), праца па адпаведнай трэніроўцы акторскага колектыву ў гэтым напрамку зьяўляецца досыць цяжкай і важнай працай.

Галоўмастацтву неабходна зьвярнуць асаблівую ўвагу на становішча з музычным рэпэртуарам. Зараз мы амаль ня маем што сьпяваць. Мы бадай ня маем сучасных рэволюцыйных сьпеваў на белмове (солё, дуэт, трыо, хор). Старыя народныя беларускія сьпевы, пераважна харавыя, ня могуць нас сёння задаволіць. Гэта сьпевы мінулага, гэта сьпевы прыгнечанага беларускага сялянства. Нам зараз неабходна музыка, гармонізацыя вершаў, пролетарскіх гімнаў, якія адбівалі-б рэволюцыйную барацьбу, соцыялістычнае будаўніцтва, якія-б давалі натхненне ў нашай працы. У галіне інструментальнай музыкі нам яшчэ больш даводзіцца здавальняцца клясычнымі творамі. Неабходна музычныя сілы БССР, якія групуюцца пераважна вакол музычных школ, разварушыць, каб даць нашай эстра-

дзе і нашым тэатрам патрэбны музычны матар'ял.

Неабходна прыцягнуць да выканання гэтага і музычныя сілы саюзных рэспублік. У каштарысах тэатраў і ў каштарысе НК асьветы павінны быць прадбачаны адпаведныя сродкі.

Неабходна зьвярнуць самую пільную ўвагу на падрыхтоўку музычных кадраў, бо яны асабліва патрэбны для тэатраў і ня толькі для тэатраў, а для клубаў, кіно, нардамоў і г. д. Тэатральныя оркестры складаюцца пераважна з старых музыкаў. З музычнай зьменай становішча незадавальняючае. Ужо зараз няма некаторых інструментаў (габой, фагот, волторна). Неабходна вытворчыя і навучальныя праграмы музычных школ і тэхнікумаў прыстасаваць да запатрабаваньняў нашых тэа-кіно-установаў. Музычныя школы і тэхнікумы павінны падрыхтоўваць не „наогул“ музыкаў, а зусім стала акрэсьленыя музычныя кадры, паводлуг запатрабаваньняў тых культурных установаў, дзе ім даводзіцца працаваць.

У гэтым невялікім артыкуле я закрануў пераважна толькі тыя галіны тэатральнай справы ў БССР, з якімі даводзіцца сустракацца у сваёй працы ў БДТ2. Шэраг іншых пытанняў тэатральнай справы у БССР, як закранутых, так і не закранутых у артыкуле тав. Некрашэвіча, таксама патрабуюць шырокага абмеркаваньня на старонках друку і на рабочых сходах, дыспутах з удзелам рабочых, культпрацаўнікоў і г. д.

Аб „высокай“ культуры

Арыкул Некрашэвіча аб шляхох разьвіцьця тэатраў Беларусі ўсё-ж ткі спазьніўся.

Трэ' было-б куды раней паставіць гэта пытаньне перад савецкай грамадзкасьцю, якая дапамагла-б унесці значныя і неабходныя варыянты ў агульны кантэкст працы тэатраў. Вось чаму глядачу, прыблізна знаёмаму з формай і зьместам працы беларускіх тэатраў, неяк няёмка чытаць у Некрашэвіча аб тым, што трэці пэрыод Першага Дзяржаўнага Тэатру, распачаты пастаноўкай „Міжбур'я“, „Інгі“, „Запяюць верацёны“ і інш., адзначаецца „досыць высокай тэатральнай культурай“, што зараз тэатр стаў „воспитательным“ замест „развлекательного“, якім ён быў у першыя пэрыоды.

Казаць так, асабліва цяпер, калі культурны фронт з нязвычайнай напружанасьцю і цяжкасьцямі імкнецца не адстаць і прыстасавацца да формаў рэканструкцыйнага пэрыоду, вельмі небясьпечна і, у першую чаргу, для актёрскага складу, з няскрытай тэндэнцыяй „почивать на лаврах“, па словах Некрашэвіча.

Ніхто яшчэ зараз ня скажа, што „Міжбур'е“, „Інга“, „Запяюць верацёны“, або „Кар'ера „таварыша“ Брызгаліна“—п'есы з высокай тэатральнай культурай.

Тэатральная культура павінна разумецца не ў аднэй сцэнічна-макетнай конструкцыі і лёгенькага стылю падачы глядачу ігравога матар'ялу, а тэатральная культура толькі тады будзе на сваёй вышыні, калі цэн-

тральную ідэю тае ці іншай п'есы, рэжысэр з актёрам здолеюць паставіць у сацыяльна-клясавай і філёзофскі-проблемнай вастраце вырашэньня.

А гэтага і самага галоўнага, на вялікі жаль, не хапае для адзнакі культурнага росту нашых тэатраў. „Міжбур'е“—п'еса, якая, па думцы многіх, сконцэнтравала ў сябе высокія культурны дасягненьні тэатру, менавіта з гэтага боку і не апраўдала сябе.

Там, замест паказу культурна-палітычнага ўзросту і жыцьця Чырвонай арміі, у процілегласьць ідэявай устаноўцы самой п'есы і імкненьням рэжысуры, тэатрам паказаны псыхалёгічны надлом двух гэрояў—людзей часу вайсковага камунізму, не прыстасаваных да формаў рэканструкцыйнага пэрыоду. А Чырвоная армія была толькі фонам і з яе жыцьця былі выбраны толькі тыя штрыхі, якія неабходны былі для асноўнага псыхалёгічнага паказу двух галоўных гэрояў.

Праўда, у п'есе ёсьць некаторыя суцэльныя моманты з жыцьця Чырвонай арміі (юбілей палка, трывога), але яны зусім не выцякаюць з мастацкага і лёгічнага разьвіцьця ідэявага напрамку сужэту, і сувязь іх ня больш сувязі кіно-фільму з кіно-хронікай звыш праграмы.

„Інга“ таксама толькі лішні раз паказала глядачу надакучлівую, досыць абсмактаную нашымі нізкапробнымі літаратарамі, драматургамі і сцэнарыстамі, бытавую „праблему“, якая стала „достоянием“ аматарскіх правінцыяльных драмгурткаў і вырашалася

яна у „Інга“ не ў сацыяльна-клясавай перспектыве, а ў рамках фрэйдаўскага фізіялёгізму. І, канечне, глядачу „Інга“ не дала новага больш, чым ён ведаў па „шумной проблемно-половой“ літаратуры.

Тут ня прыходзіцца ўжо казаць аб такіх „сацыяльна-проблемных“ п’есах, як „Мешчанін-дваранінам“, „Кар’ера „таварыша“ Брызгаліна“, „Стралок Тэль“, нацыянал-романтычная п’еса „Над Нёмнам“, „Каваль-ваявода“, цэлая сэрыя антычных п’ес другога тэатру і шмат іншых, якія даўно страцілі сваю „воспitatельность“ (дакладней—яны і ня мелі яе) таму, што адсталі ад культурнага ўзросту цяперашняга глядача.

І бязумоўна, ‘шчэ рана з шыльды над тэатральным рэпэртуарам сьціраць слова „развлекательный“, а замест яго пісаць „воспitatельный“, пакуль у гэтым рэпэртуары будучы знаходзіцца падобныя п’есы.

І цяпер самае першае і неадкладнае пытаньне, якое чакае ад тэатру свайго неадкладнага вырашэньня, гэта абнаўленьне ледзь не ўсяго рэпэртуару п’есамі сацыяльна-мастацкай значнасьці, п’есамі, якія б па сваёй культуры і праблемнасьці змаглі ісьці ўперад глядача, а не даганяць яго ззаду (перакладныя п’есы сюды не адносяцца, пра іх будзе ніжэй).

І покуль няма ‘шчэ такога рэпэртуару, дык вельмі рызыкаўна заяўляць аб „высокай тэатральнай культуры“. Але чамусьці пытаньне аб рэпэртуары Некрашэвіч амаль зусім не закрануў, пэўна улчыў, што такіх п’ес, як „Рэйкі гудуць“, „Разлом“ і „Запяюць Верацёны“, хопіць на „многія лета“ тэатральнага сэзонаў. Між іншым, адсутнасьць патрэбнай колькасьці п’ес ня толькі прытупляе глядача, але звужае і мастацкую індывідуальнасьць актора, што таксама зьяўляецца вялізарным мінусам для тэатральнай культуры.

А падругое, трэба памятаць пра тое, што пры наяўнасьці цяперашніх рэпэртуараў, будучым вандроўным тэ-

атрам ніяк нельга будзе распачынаць сваю працу, бо досыць ужо нашага провінцыяльна-вясковага глядача тлуміць романтычна-народніцкім сурога-там ад мастацтва з яго традыцыйнымі „Лявоніхамі“ ды „Юрачкамі“.

Да-рэчы кажучы, цяперашні рост рэпэртуару стацыянарых тэатраў пайшоў па лініі самага слабейшага супраціўленьня. Самае лягчэйшае, што дапамагае абнаўляць рэпэртуар, гэта пераклад ледзь ня ўсіх п’ес расійскіх тэатраў. Канечне, тут ня прыходзіцца падумаць другой дыскусіі аб неабходнасьці перакладу рускіх п’ес, гэта пытаньне вырашана у належным і правільным напрамку. Самыя лепшыя сацыяльна-мастацкія расійскія п’есы, бязумоўна, трэба перакладаць. Такія п’есы, як „Разлом“, „Бронецягнік“, „Рэйкі гудуць“ утвораць цэлую эпоху росквіту беларускіх тэатраў, але-ж попалеч з імі мы бачым такія, як „Месік зьлева“, „Інга“, якія зьніжаюць мастацкую вартасьць тэатру да ўзроўню клубных падмосткаў. Між іншым, цікава было-б ведаць, што Некрашэвіч разумее пад „удешевленым“ изданіем рускіх тэатров“ і чаму гэта „раўненьне па тэатру ім. МГСПС, ім. Вахтангава, непатрэбна і шкодна? („бо гэта будзе перашкаджаць тэатру знайсьці сваё мастацкае «я»...“) Калі пад гэтым разумець пераклад п’ес на кшталт «Месік зьлева» і яму падобных, дык заўвага досыць сваячасовая, а калі тут разумеецца перайманьне сцэнічнай конструкцыі і мастацкай акторскай культуры расійскіх тэатраў, то ў Некрашэвіча будзе відавочная пераацэнка мастацкіх сіл беларускіх тэатраў. Трэба ведаць, што мастацкая культура маскоўскіх тэатраў заўсёды будзе ісьці паперадзе тэатраў саюзнай пэрыфэрыі і раўняцца па іх ўсё-ткі прыдзецца і неабходна нават для адшуканьня свайго мастацкага «я».

Бязумоўна, трэба ўнікаць дробна-тэхнічнага перайманьня, як, напр., у „Разломе“, або „Рэйкі гудуць“, дзе быў перанят нават грыв асобных пэрсанажаў у п’есе. Такое безапэ-

ляцыйнае перайманьне, канечне, нічога не дае мастацкаму „я“ тэатру, але перайманьне (хоць лепей бы сказаць— ператварэньне) сцэнічна-ігравой конструкцыі лепшых расійскіх тэатраў (да якіх усё-ж ня трэба аднесьці тэатр МГСПС і тэатр Вахтангава) для псыхолёгічнага раскрыцьця ідэі неабходна. Вялізарны посьпех „Разлому“ і „Рэйкі гудуць“ на беларускай сцэне тлумачыцца, апрача соцыяльнай вартасьці, і ўдалым ператварэньнем беларускім тэатрам узору маскоўскіх пастацовак.

Але якімі бы ні былі ўдалымі перакладныя рэчы, як бы ні было ўдае іх сцэнічнае афармленьне, а калі толькі разьвіваць сваю мастацкую перспэктыву на адных іх, дык у лепшым выпадку нашы тэатры будуць толькі варыянтамі расійскіх тэатраў на беларускай ці яўрэйскай мове.

Да гэтага часу беларускія тэатры ня маюць яшчэ свайго пролетарска-нацыянальнага эквіваленту, яны не дацанілі сваёй значнасьці ва ўмовах эканомічна-культурнага разьвіцьця БССР. Канечне, у гэтай значнасьці і разумею не „ісконна-народную самабытнасьць“, якую лавінны былі-б адлюстраваць нашы тэатры, па думцы Тодара Глыбоцкага, або Цішкі Гартнага, а значнасьць клясава-нацыянальную.

У беларускіх тэатрах да сьмешнага мала беларускіх п'ес¹⁾, тых п'ес, якія-б адлюстроўвалі сучасную войстраклясавую барацьбу і спэцыфічную структуру эканомічна-політычнага разьвіцьця Беларусі ва ўмовах соцыялістычнага будаўніцтва.

А такіх п'ес зусім яшчэ няма ў рэпэртуары нашых тэатраў, калі ня лічыць „На прадвесні“ і „Шклозавод“²⁾. І адгэтуль рост рэпэртуару яшчэ больш ускладняецца. Трэба набыць не наогул рэпэртуар, а рэпэртуар з

пролетарскім і клясава-нацыянальным зьместам, які павінен апраўдаць самую назву на тэатральнай шыльдзе.

А інакш беларускія тэатры сапраўды будуць „удешевленым изданием“ расійскіх тэатраў.

І апошняе, на чым трэба спыніцца, гэта перспэктыўны рост кадраў і сеткі.

Схэма Некрашэвіча, якая заключаецца ў раіянаваньні вандроўных тэатраў, утварэньні ТРАМ'у, тэа-школы і опэрнага тэатру, патрабуе значных варыянтаў.

Па Некрашэвічу выходзіць так: вёску і мястэчка будзе абслугоўваць вандроўны тэатр, завод і фабрыку—Трам. А каго-ж будуць абслугоўваць стандартныя опэрныя ці драматычныя тэатры? Гэта значыць—ізоляваць галоўны вучастак тэатральнай работы ад галоўнага масыву рабочага гледача, унікнуць яго контролю і гэтым самым паглыбіць тую хваробу, якая ёсьць у потэнцыі абодвух беларускіх тэатраў.

Нам вядома, што бытавая атмасфэра нашых тэатр ў ня зусім здаровая, што ёсьць ідэолёгічныя балячкі якімі хварэюць нашы тэатры.

Аб кар'ерызьме, прэм'ерстве, зажыме самакрытыкі, аб закулісных інтрыгах, інтрыгах, небясьпечных для суцэльнасьці драматычнага калектыву, гаварылася шмат, нават шырока абмяркоўвалася ў органах мясцовага друку. І аб тым, наколькі гэта хвароба паглыбілася ў арганізм тэатральнага калектыву, наколькі ён сам бясьсільны перамагчы яе, сьведчаць такія факты, дзікія па сваёй недарэчнасьці, што некаторыя акторы ў парадку соцыялістычнага спаборніцтва выклікаюць сваіх таварышоў і адміністрацыю наладзіць... добрыя ўзаемаадносіны паміж сабой (жывыя 'шчэ людзі з гогалеўскага Міргароду!).

Горш таго ў кулуарах першага дзяржтэатру можна бачыць такія абвесткі, дзе асобныя акторы у парадку таго-ж соцспраборніцтва выклікаюць адзін другога ўжываць...

¹⁾ Тут ня прыходзіцца лічыць беларускімі нацыянальнымі такія п'есы, як „Каваль-ваявода“, „На купальле“, „Цар Максімільян“ над „Неманам“ і інш., якія такдалёка стаяць ад пролетарскага нацыянальнага мастацтва, як і мастацтва ад іх. (К. Г.).

²⁾ Рыхтуюцца да пастаноўкі БДТ1.

беларускую мову! (гэта ў беларускім тэатры, дзе чыстата і мастацкасць мовы—адзнака культурнасці і бяспрэчна ў сваёй неабходнасці.

Усё гэта з-за адсутнасці, у першую чаргу, цвёрдага партыйнага кіраўніцтва, а ў значнай меры—з-за адсутнасці шырокага масава-рабочага контролю, які пры сваёчасовым удзеле змог бы даць належную корэктур.

Разумеецца, вінавата 'шчэ тут і наяўнасць у драмколектыве ідэалёгічна-чужога элементу.

І ніякія выклікі да „добрых узаемаадносін“ і самасільных інтэлігенцкія патугі не аздароўваць небяспечна-хворага колектыву, пакуль не ўмяшаецца грамадзкі контроль і не дапаможа выкарчаваць чыноўніцкі бюрократызм, гогалеўскую міргородшчыну, пакуль склад тэатраў не абновяць ідэалёгічна-здоровым матар'ялам.

А пагэтану: не ўтвараць ТРАМ'ы, як самастойныя адзінкі, не адгараджваць імі дзяржаўныя тэатры ад клубнай рабочай сцэны і непасрэднага рабочага глядача, а па магчымасці ўліць ці звязаць іх з колектывамі дзяржаўных тэатраў. Зрабіць іх пра-

цу супольнай на сцэне клубнага рабочага тэатру. Пры такой супольнасці ТРАМ змог бы дакладна аўладаць тэхнічна-мастацкай тэатральнай культурай, а з свайго боку, ён мастацкі-выкрышталізаваны элемент змог-бы перадаваць для абнаўлення профэсійных тэатральных кадраў утэа-школы.

Таксама раённыя вандроўныя тэатры павінны будаваць арганічна звязца з вялізарным масывам вяскоўных і местачковых драмгурткоў, ачысціць іх работу ад анархічнай сумбуранасці і накіраваць іх творчую ініцыятыву сабе на дапамогу і на далейшы рост.

Канечне, усё гэта патрабуе ад тэатраў нязвычайнай гнуткасці і чоткасці ў формах працы, але-ж толькі ў сувязі, у арганічнай сувязі тэатру з грамадзкасцю закладзен далейшы поспех і творчы рост тэатральнай культуры.

Ніхто, зразумела, ня стане цалком адмаўляць дасягненняў, нават значных дасягненняў нашых тэатраў, але-ж без дапамогі грамадзкасці гэтыя дасягненні нецярпіма-павольныя і часта не паспяваюць за сучасным тэмпам жыцця.

Ал. Некрашэвіч

Беларускае кіно

(Да пляціадовага юбілею Белдзяржкіно)

„Кинематограф „Весь мир“. Гражданам г.р. Бобруйска. Если думаете ехать в Америку, то идите в кинематограф „Весь мир“ смотреть 3-ю серию „Тайны Нью-Йорка“. Хотите сидеть здесь в Бобруйске и познакомиться с жизнью Америки — придите в кинематограф „Весь мир“. Хотите провести пару часов хорошо после недели Вашей трудовой работы, идите в кинематограф „Весь мир“ посмотреть „Тайны Нью-Йорка“. Не забудьте взять с собою жену и детей, пусть и они проведут пару часов в удовольствии. Нервным и слабо-сердечным рекомендуется картину не смотреть“.

Калі-б вам, чытач, сёння на рагу Савецкай і Ленінскай вуліц, альбо на Соцыялістычнай у тым жа Бабруйску сунулі ў рукі такую лятучку, Вы-б альбо падумалі, што гэта друкаваў нехта ненормальны, альбо палічылі-б за нейкаю містыфікацыю. Паміж тым толькі 8 год (у 1922 г.) такія лятучкі раздаваліся па вуліцах Бабруйску і афішы з такім тэкстам клікалі Вас „провести пару часов в удовольствии“, паглядзеўшы „Тайны Нью-Йорка“, не выяджаючы ў Амэрыку. Гэта ў 1922 г.! А што рабілася ў „добры“ даваенны час, цяжка і ўявіць сабе.

Такую спадчыну, ці амаль такую, атрымала „Беларуская ўправа па справах кінематографіі“ — „Белдзяржкіно“ пяць год таму назад, спадчыну, якую нават адбудоўваць нельга было, а расчысьціўшы забруджаную гэтымі

„тайнамі“ глебу, пачынаць справу на нова.

І сёння, адзначаючы посьпехі Белдзяржкіно, сурова крытыкуючы яго, мы не павінны забываць і гэтай спадчыны.

Крытыкуючы і адзначаючы памылкі, ўразумець, якія неабсяжныя магчымасьці адчыніла пролетарская дыктатура для культурнага разьвіцьця і ў прыватнасьці для разьвіцьця нацыянальнае культуры, якая „огромная дистанция“, ад „тайн сих“ да, скажам, „У вагні народжанай“.

Дэкрэтам СНК БССР 17/ХІІ 1924 г. утворана была дзяржаўная ўправа па справах кіно. Такім чынам Белдзяржкіно амаль самая малодшая арганізацыя з усіх існуючых у Савецкім Саюзе кіно-арганізацый, а тое, што

спадчына на кіно-фронце была вельмі цяжкай, вызначыла і шэраг цяжкасцяў у працы гэтай маладой кіно-арганізацыі.

Першыя гады чыннасці Белдзяржкіно былі накіраваны пераважна на ўпарадкаванне тако хаосу, які існаваў на кіно-рынку як у сэнсе ўпарадкавання напалову разбураных кіно-тэатраў, так і ў сэнсе кіно-пракату. Адсутнасць сродкаў, а таксама і патрэбных кадраў прымушала ў першую чаргу праз комерцыйную дзейнасць набыць пэўную матар'яльную базу з якой пазней можна было б, па-першае, наладзіць уласную кіно-вытворчасць, і, па-другое, заняцца справай кінофікацыі БССР.

Спынімся каротка спачатку на другой задачы—правядзеньні кінофікацыі БССР, з тым, каб пазней перайсці да агляду вытворчай чыннасці Белдзяржкіно, што і зьяўляецца асноўнай мэтай гэтага схэматычнага нарысу

Да арганізацыі Белдзяржкіно, на 6-е студзеня 1925 г. уся кіно-сетка БССР мела 53 стацыянаркі і 3 кіно-перасоўкі. Стацыянарныя кіно-ўстаноўкі, галоўным чынам былі па найбольш буйных гарадох (16 кіно-тэатраў комерцыйнага тыпу і 22 клубных кіно ўстаноўкі), некаторы лік стацыянарак абслугоўваў вайсковыя часці (8 кіно-ўстановак) і насельніцтва дробных гарадзкіх паселішчаў (7 кіно-уст.) Бадай усе стацыянаркі знаходзіліся ў заняпалым стане, як у сэнсе памяшкання і абсталявання, так і па дабору фільмаў і кіно-апаратуры.

Сваю дзейнасць Белдзяржкіно распачало без усялякіх зваротных сродкаў, атрымаўшы толькі па два кіно-тэатры ў Менску і Віцебску і монополіі пракату. Напружаная праца Белдзяржкіно над здзейсненнем вызначаных кіруючымі органамі задач дала зараз значныя вынікі. Так, самая кіно-сетка БССР надзвычайна пашырылася за чатыры мінулых гады: на 10 студзеня 1929 г. мы ўжо маем 204 стацыянаркі і 170 кіно-перасовак.

Асабліва буйны рост стацыянарак пачаўся з 1927 г.: за апошніх два гады больш чым падвоіўся лік стацыянарак клубных, вайсковых і па цэнтрах раёнаў; тое ж наглядалася і з ростам сеткі вясковых кіно перасовак. Зараз уся кіно-сетка БССР складае сабою 374 адзінкі (проці 56 на 6 студзеня 1925 г.), якія падзяляюцца на: 23 кіно-тэатры комерцыйнага тыпу, 48 раённых кіно-ўстановак (напалову комерцыйных), 102 клубных стацыянарак, 31 вайсковая і 170 кіно-перасовак, з якіх 80 сеткі Белдзяржкіно, 41 Белкоопсаюзу і 49 належыць розным іншым установам.

Такі досыць шпаркі тэмп кінофікацыі ставіць БССР наперадзе шмат якіх іншых саюзных рэспублік, хаця, рэч вядомая, што яшчэ больш шпаркі рост культурных запатрабаванняў працоўных на падставе рэканструкцыі ўсяе гаспадаркі вымагае ў некалькі разоў большае сеткі, пашырэнне якое і намячаецца плянам кінофікацыі БССР

Вытворчая чыннасць Белдзяржкіно распачалася толькі ў пачатку 1926 г. Восеньню 1926 году быў выпушчаны ў пракат першы мастацкі фільм Белдзяржкіно „Лясная быль“. Ад гэтага часу і па сённяшні дзень Белдзяржкіно выпушчаны: „Лясная быль“, „Простытутка“, „Яго сьветласць“ (Гірш Лекерт), „Кастусь Каліноўскі“, „У вялікім горадзе“, „Хвоі гамоняць“. „400 мільёнаў“, „Песьня вясны“, „Джэнтэльмен і певень“, „Да заўтрага“, „У вагі народжаная“, і на днях канчаецца вытворчасцю „Цёця Саша“, „Хамэлеон“ і „Чорная кроў“, а таксама шэраг больш дробных мастацкіх фільмаў і культур фільмаў. Прадукцыя, такім чынам, досыць значная і па ёй можна ўжо рабіць больш-менш пэўныя вынікі, ставіць перад Белдзяржкіно і пэўныя задачы.

Па сваёй тэматыцы гэтыя фільмы падзяляюцца на: 2 тэмы грамадзянскай вайны („Лясная быль“ і „Хвоі гамоняць“), 2 гісторыка-рэвалюцыйныя („Гірш Лекерт“ і „Кастусь Каліноўскі“) барацьба ў Заходняй Беларусі („Да

заўтрага“), мірнае будаўніцтва і ўдзел у ім моладзі („Песьня вясны“), 2 тыпу мастацкіх культурфільмаў („Простытутка“ і „Такая наша Беларусь“), 1 гісторыка-сынтэтычная („У вагні народжаная“) і рэшта на розныя тэмы. Такім чынам па сваёй тэматыцы пераважная большасьць фільмаў адбівае барацьбу ў мінулым (2 грамадз. вайны, 2 гісторыка-рэвалюц. і 1 гісторыка-сынтэтычная). Гэты бок, значыцца, прадстаўлены больш менш поўна. І, побач досыць рэзка кідаецца

моўна, пастаўлена „Лясная быль“, у якой без асаблівых прэтэнзій на фармальную арыгінальнасьць сумленна і з вялікім пачуцьцём перададзена гэроічнае змаганьне рабочых і сялян Беларусі за сваё сацыяльнае і нацыянальнае вызваленьне. Без казёнага патосу, пераканальна і проста ўскрыта і паказана гэтая гэроічная старонка гісторыі БССР. Тое-ж можна сказаць і пра „Хвоі гамоняць“, дадаўшы сюды што тут ужо мае месца нейкі прысмак штучнасьці, а мейсцамі

Кадр з фільму „У вагні народжаная“.

ў вочы тое, што ў вытворчасьці Белдзяржкіно амаль не адбіта эпоха мірнага сацыялістычнага будаўніцтва, і перабудова на новых падставах вёскі. Гэтыя тэмы зусім ня вырашаны і гэта адна з галоўных задач вытворчай чыннасьці Белдзяржкіно на бліжэйшы час.

Калі разглядаць як разьвязаны пазасобныя тэмы, дык патрэбна зазначыць, што найменш яны разьвязаны пры вырашэньні тэм грамадзянскай вайны. Першай тут можа быць, бязу-

і проста прыгодніцтва, да якога ёсьць тэндэнцыя зьвесці гэроічную барацьбу беларускіх партызанаў.

Распрацоўваючы тэмы гісторыка-рэвалюцыйныя („Яго сьветласьць“, альбо „Гірш Лекерт“ і „Кастусь Каліноўскі“) Белдзяржкіно не змагло ўскрыць клясавую сутнасьць паўстаньня 1863 г., марксыцкі вытлумачыць падзеі таго часу і ў прыватнасьці ролю Кастуса Каліноўскага. У гэтым фільме ўсё паўстаньне зьведзена да прыгодніцкіх трукаў Каліноўскага, што ня

толькі ня ўскрывае соцыяльнай сутнасьці паўстаньня, а, наадварот, зацямяе яго, ня кажучы ўжо аб тым, што трактоўка Каліноўскага ў такім пляне часта набліжаецца да ўтварэньня з яго нейкага нацыянальнага гэроя.*) Тое-ж і ў другім фільме гэтай тэмы — „Яго сьветласьць“, дзе да ўсяго раней сказанага, што ў значным стопню можа быць аднесеным і да гэтага фільму, яшчэ няправільна раскрыта сутнасьць рабіна, які пададзены строгім і суровым, непераканальным, а часам нават і гэроічным. Карацей кажучы абодвы гэтыя фільмы маюць шмат ідэалёгічных заган, што побач з даволі прымітыўным і ва ўсялякім разе ні на вошта новае не прэтэндуючым фармальным іх вырашэньнем робіць іх прадукцыяй ніжэй сярэдняй якасьці тыпу так званых „прахадных“ фільмаў.

Эпоха мірнага будаўніцтва ў пляне ўдзелу ў гэтым будаўніцтве моладзі, як ужо сказана, вырашана толькі адным фільмам „Песьня вясны“, пры чым тут упяршыню быў узяты матар’ял з беларускае літаратуры (апаবাদаньне Я. Коласа „На прасторах жыцьця“). І сама тэма і літаратурны матар’ял давалі ўсе падставы зрабіць з гэтага фільму прадукцыю вышэй сярэдняй якасьці. Аднак, тое, што ў фільме ня ўскрыта спэцыфічнымі спосабамі кіно сутнасьць самога апаবাদаньня, адыход ад мастацкай праўдзівасьці вры выпраўленьні гэтае тэмы, мейсцамі наіўны і павярхоўны падыход да яе, прынізілі гэты фільм і ня вылучылі яго з агульнай масы „сераднякоў“ кіно.

Барацьба ў Заходняй Беларусі знайшла адбітак у фільме „Да заўтра-

*) Цікава тут адзначыць ацэнку гэтага фільму, дадзеную у „Ежегоднике литературы и искусства“ Комакадемии за 1929 г., у артыкуле А. Михайлова „Игровая фільма“, ст. 322. „Не меньшим искажением подвергаются исторические темы. Таковы картины: „Кастусь Калиноўскі“ (Совкино и Безгоскино, реж. Гардин), где восстание 1863 года подано в националистической трактовке, Калиновский сделан ходульным героем и особое внимание обращено на пикантные моменты „разложения угнетателей“...

га“. Ня гледзячы на цэлы шэраг заган, якія ёсьць у гэтым фільме, праўда, не такіх страшных, якіяны маляваліся рэцэнзэнтаў „Зьвязды“, гэта адзін з найболей ўдалых фільмаў вытворчасці Белдзяржкіно. Праўда і тут ні рэжысэр ні апэратар не падняліся вышэй ужо даўно выкарыстаных прыёмаў кіно і гэты фільм, калі так можна сказаць, занадта фотграфічны, але актуальнасьць тэмы і зразумелае для шырокіх колаў працоўнага глядача афармленьне робяць з гэтай працы адзін з лепшых фільмаў вытворчасці Белдзяржкіно.

Куды горш справа з разьвязваньнем тэм, якія выходзяць за межы тэматыкі на мясцовым матар’яле. Яскравым прыкладам гэтага можа служыць пастаноўка фільму на тэму кітайскай рэволюцыі „400 мільёнаў“. Узаяўшыся за такую тэму (супольна з „Востоккіно“) Белдзяржкіно ня ўлічыла сваіх сіл і магчымасьцяй, як фінансавых, так і кадраў і такая адказная і важная тэма па ўдаламу выразу аднаго з Ленінградзкіх рэцэнзэнтаў была апошленай і замест пэўнах карысьці можа часам нават прынесці шкоду. Лепш з другой тэмай, што выходзіць за межы мясцовага матар’ялу „У вялікім горадзе“, аднак і гэтая тэма пры больш суровых вымаганьнях можа быць аднесенай да кіно-макулатуры.

Мы наўмысьля апускаем 2 другія фільмы гэтай-жа вартасьці — „Простытутка“ і „Такая наша „Беларусь“.

Аднак некаторы вопыт, што быў набыты Белдзяржкіно ў папярэднія сваёй вытворчай дзейнасьці, больш сьмелы падыход да працы даў магчымасьць утварыць такі фільм, як „У вагні народжаная“, які выгодна вылучаецца, як сваім зьместам, так і мастацкім афармленьнем, калі ня лічыць некаторых дробных заган, дапушчаных апэратарам. Гэты фільм трэба лічыць завяршальнай працай першага пэрыоду вытворчай дзейнасьці Белдзяржкіно. І не дарма савецкая грамадзкасьць аднеслася да гэтага, праўда, пакуль паказанага толькі ў вузкіх

колах, фільму. Вось, што піша да прыкладу рэцэнзэнт „Савецкай Беларусі“ ў сваёй рэцэнзіі „Гаварылі з гаем, гаварылі з полем“. „У гэтай карціне, больш чым у якой-небудзь з фільмаў Белдзяржкіно, заўважваецца імкненьне даць карціну, згодна сталінскай формуліроўкі—нацыянальную па форме і пролетарскую па зьместу“, а „Чырвоная зьмена“ змяшчае рэцэнзію М. Гольдберга пад шапкай „Комсамольскае прывітаньне „Волату“

ручы рачаістасьць ва ўсіх яе праявах, даводзіць яе да сваеасаблівых хвалюючых і блізкіх сымбаляў, што парываюць традыцыі голага натуралізму. „У вагні народжаную“ бязумоўна патрэбна прызнаць вельмі ўдалым падарункам Белдзяржкіно савецкай грамадзкасьці да свайго юбілею.

Калі падыходзіць да вытворчасці Белдзяржкіно з пункту погляду формальна-мастацкіх дасягненьняў, дык тут посьпехі вельмі нязначныя, толькі

Кадр з фільму „У вагні народжаная“

У гэтай рэцэнзіі Гольдбэрг зусім слушна піша: „Сьмелае наватарства, праяўленае ў фільме, ідзе ад тэй самай крыніцы, ад куль бяруць свой пача ак работы Эйзэнштэйна („Акцябр“, „Старое і новае“) і Даўжэнка („Арсэнал“) —гэта значыць ад самага лепшага, што ёсьць цяпер у расейскім і украінскім кіно-мастацтве.“

У гэтай фільме, дададзім мы, яскравы прыклад таго, як трэба, бя-

„У вагні народжаная“ ёсьць спробы нейкіх шуканьняў, праўда, таксама пад пэўным уплывам. Рэшта-ж прадукцыі ні на якую мастацкую орыгінальнасьць не прэтэндуе.

Але гэта і нельга паставіць пакуль што ў віну, бо першы пэрыод зьбіраньня сродкаў і сіл проста не дазваляў такой магчымасьці як у пэўнай меры экспэрымэнт. Задача гэтая, як відаць, вылучаецца ўжо цяпер і за яе

разьвязваньне прыдзецца ў бліжэйшы час як сьлед узяцца Белдзяржкіно.

Пару слоў аб кадрах. Пытаньне з кадрамі кіно-работнікаў і ў прыватнасьці сцэнарыстамі, рэжысэрамі і опэратарамі ў агуле ў Савецкім Саюзе досыць небяспечнае. Абвостранае клясавае змаганьне, новыя задачы, што выцякаюць з рэканструкцыйнага пэрыоду соцыялістычнага будаўніцтва, вымагаюць і новых кадраў, якія-б гостра і сваячасова рэагавалі на сучаснасьць і былі б настолькі палітычна адукаванымі і блізкімі па сваёй ідэалёгіі пролетарыату і яго партыі, каб палітычна пісьменна і высокамастацкі, не спрашчаючы маглі паказаць спэцыфічна ўласьцівымі кіно-прыёмам патос соцыялістычнае будоўлі і энтузіязм мас у гэтай будоўлі. Паміж тым нават левае крыло савецкай кінематографіі не заўсёды адказвае гэтым вымаганьням.

Большинство представителей революционной кинематографии, как уже указывалось, приходит к пролетарскому мировоззрению и новым, адекватным ему формам, или от радикальных, близких пролетариату групп мелкой буржуазии и интеллигенции, или от групп, связанных с индустриализмом и именуемых технической интеллигенцией. Поэтому у них нередки рецидивы эстетизма, формализма суб'ективизма и т. п... Технической интеллигенции свойственен прежде всего резкий антисуб'ективизм и антипсихологизм, стремление к предельной рационализации и упрощению действительности (отсюда схематизм), установка на вещьность, предметность, утилитаризм и т. д. Техническая интеллигенция фетиширует вместе с тем чисто техническую оболочку индустриализма, создает эстетику вещи и машины, подчиняя этой эстетике и ритму человека¹⁾

Мы наўмысьля прывялі тут гэту досыць доўгую вытрымку, каб паказаць наколькі складаным зьяўляецца

¹⁾ А. Михайлов „Игровая фильма“. „Ежегодник литературы и искусства на 1929 г. Изд. ИКА, стр. 295.

пытаньне з кіно кадрамі і на колькі актуальная задача вылучэньня і выхаваньня новых рабочых кадраў (як і ў агуле кадрамі ў ва ўсіх галінах мастацтва). Белдзяржкіно, як самая маладая савецкая кіно-арганізацыя, зразумела, за гэты досыць кароткі абсяг часу ўтварыць ужо новых сваіх кадраў незмагла. Бяда ня ў гэтым, а бяда ў тым, што спачатку сваёй чыннасьці БДК замест смелага і ўпартага вылучэньня маладых рабочых кадраў узяло напрамак на „страхаваньне“ сябе ўжо „вядомымі“ імёнамі, паміж іншым, выціскаемымі з іншых вучасткаў савецкае кінематографіі, адсюль прыцягненьне да працы і Гардзіна і Маўчанава, якія, а гэта можна сказаць проста, „угробілі“ не адну добрую па свайму значэньню тэму, яскравым прыкладам тут можа служыць. Ну хаця б тыя-ж „Хвоі гамоняць“, Такі напрамак з самага пачатку працы, трэба проста сказаць, пашкодзіў працы БДК. Больш смелы падыход да прыцягненьня да працы моладзі, як паказала тая-ж „У вагні народжаная“ (рэж. Корш), быў бы больш карысным, як у сэнсе мастацка ідэалёгічнай вартасьці выпускаемай прадукцыі, так і ў сэнсе выхаваньня сваіх кадраў. На сёньняшні дзень больш-менш прыцяваюць увагу 2 рэжысэры: з старых—Тарыч, які зрабіў ужо для БДК некалькі фільмаў і які, як відаць, вышэй сярэдняе прадукцыі больш нічога даць і ня зможа, тым болей, што працы яго ў іншых кіно-арганізацыях сьведчаць і пра досыць павярхоўны, а часта і блытаны падыход да сучаснасьці („Свои и чужие“, „Булат-батыр“¹⁾). Аднак, калі ён будзе разгортваць сваю чыннасьць у кірунку да больш глыбокай трактоўкі савецкіх тэм, карыстаючыся мэтадамі актыўнага ўздзейнічаньня на глядача замест па-

¹⁾ Той-жа А. Михайлаў так расцэньвае прадукцыю Тарыча: „Несмотря на все старания социально-классово раскрыть тему, дается часто внешняя картина событий, не осознанная органически и преподнесенная в батальных и декоративных приемах „доброе старое времени“.

сыўнае рэгістрацыі фактаў і падзей, ён будзе карысным для беларускае кінематографіі, як досыць спрактыкаваны рэжысэр, які, паміж іншым, заўсёды працуе на загадзя прадуманых плянах і досыць упэўнена.

На пастаноўцы „У вагні народжаная“ вылучыўся малады рэжысэр У. Корш, які паказаў і пэўную смеласьць і свежасьць у падыходзе да мастацкага ўскрываньня грандыёзных падзей, так і ў пэўнай меры разуменьне іх. Першая спроба яго—уда-

на, проста падводзілі БДК, а рэшта ішла самацёкам. Тут трэба зазначыць, што БДК досыць неахвотна аднеслася да гэтае справы, і вынікі такой працы адчувае зараз у тым надзвычайна вялікім сцэнарным голадзе, які, праўда, перажываюць і іншыя кіно-арганізацыі, але які быў-бы значна меншым, каб БДК больш смела і рашуча пачало вылучэньне і ўцягненьне моладзі. Прыклад з прыцягненьнем пісьменьніка А. Вольнага пацьвярджае правільнасьць гэтае дум-

Кадр з фільму „Кастусь Каліноўскі“.

лая, і можна думаць, што ён разгорнеца ў досыць значнага мастака.

Вось прыблізна і ўвесь рэжысэрскі актыў БДКіно. Вельмі малы, паміж іншым, пры грандыёзным росьце вытворчай дзейнасьці БДК.

У кірунку найменшага супраціўленьня ішло БДК і ў справе выхаваньня сцэнарыстых. У большасьці яно рабіла заказы „Імёнам“, якія вельмі часта, будучы перагружанымі працай у іншых кіно арганізацыях, з якімі яны былі зьвязанымі больш цес-

кі: А. Вольны, па-нашам у, адзін з най-болей здольных сцэнарыстых, якія мела за 5 год сваёй працы БДК. І замацаваньне вытворчай сувязі БДК з пісьменьніцкімі пролетарскімі організацыямі Беларусі дасьць напэўне яшчэ больш значныя вынікі. Практыка працы над „У вагні народжанай“ паказала якое значэньне ў вытворчай дзейнасьці набывае кіно-опэратар: значную частку заган, што мае гэты фільм, можа цалкам аднесці да опэратара і прыклад з працаю над „Зной-

дзенаю зямлёю“ (опэратар Кальцаты) паказвае, што адзіна-правільны выхад і тут у вылучэнні моладзі.

У агуле-ж кажучы, трэба зазначыць, што справа з кадрамі ў БДК сваячасова ня была пастаўлена і што на сёння падрыхтоўка іх—баявая задача, да рэалізацыі якой зараз трэба рашуча ўзяцца, памятаючы пры гэтым, што і тут арабачэнне гэтых кадраў абавязковая задача.

Адна з асноўных заган у дзейнасці Белдзяржкіно за мінулы час трэба прызнаць адсутнасць належнай грамадзкай дзейнасці і кантролю навакол яго вытворчасці. Будзь навакол вытворчай дзейнасці разгорненай пролетарская грамадзкасць, БДК напэўне мела-б менш прарываў і пасобных памылак, аб якіх казалася вышэй. А таму задачу стварэння грамадзкасці і пролетарскага кантролю над вытворчай дзейнасцю, праз папярэдні абгавор сцэнарыяў на рабочых сходах, утварэнне мастацка-політычнага савету пры вытворчым адзеле БДК з прадстаўнікоў партыйных, профэсійных і комсамольскіх арганізацый, прадстаўнікоў рабочых паасобных фабрык і заводаў, абгаварэнне ўжо выпускаемай прадукцыі ізноў-такі на рабочых сходах, і г. д. трэба паставіць як асноўную і першачарговую ў далейшай дзейнасці БДК.

Напасьледак зазначым, што асноўныя дырэктывы партыі ў справе кіно-вытворчасці, дадзеныя кіно-партнарадаў два гады таму назад зьяўляюцца актуальнымі і на сённяшні дзень, як для БДК, так і для ўсіх кіно-арганізацый. „Общественно-политическое содержание советского кино сводится к пропаганде через показ новых социалистических элементов в хозяйстве, общественных отношениях, быту и личности человека; борьба против пережитков старого строя: просвещению масс, воспитанию и организации их вокруг культурных, экономических задач пролетариата и его партии, осуществляемых в период

социалистического строительства; классовому освещению исторических событий и общественных явлений; распространению общих знаний и интернациональному воспитанию масс, преодолению националистических предрассудков и провинциальной ограниченности и приобщению масс через кино ко всем достижениям советской и лучшим достижениям мировой культуры; организации отдыха и развлечения, но так, чтобы и „развлекательный“ материал кино организовывал мысли и чувства зрителя в нужном пролетариату направлении“.¹⁾

Калі да гэтага дадаць пастанову Бюро ЦК КП(б)Б аб выніках тэадыскусіі, дзе сказана: „Партыя стаіць з самастойнае развіццё беларускае культуры, за выяўленне ўсіх творчых сіл беларускага народу, за выкарыстанне беларускай сацыялістычнай культурнай ўсіх каштоўнасцяў сусветнай культуры, за рашучы яе разрыў з традыцыямі провінцыяльнай абмежаванасці і рабскага пераймання, за стварэнне новых культурных каштоўнасцяў“²⁾ і якая цалкам мае моц і на кіно стане зусім выразным той шлях, па якім павінна весці сваю працу ў далейшым БДК.

А тое, што першае, найболей цяжкае пяцігоддзе, ня глядзячы на ўсе зрывы і правалы, ад якіх ніхто не гарантаваны ў такой складанай справе, усё-ж скончана з досыць дробнымі вынікамі, акаленне ўсяе працы БДК пролетарскай грамадзкасцю, суровая крытыка яго дзейнасці і разам з тым актыўная дапамога, наперад пераконваюць нас у тым, што другая пяцігодка БДК будзе ісьці ў агульным тэмпе па перабудове на новы сацыялістычны лад краіны і што ўсё болей і болей будуць здавацца нам анекдотычнымі, а разам з тым і дзікімі такія „шэдэўры“, рэклама якіх прыведзена ў пачатку гэтых нататак.

¹⁾ „Пути кино“ Театропечать 1920 г., ст. № 433.

²⁾ „Больш. Белар.“ № 12, 1928 г.

БЛЁКНОТ ПІСЬМЕНЬНІКА

Барыс Мікуліч

Бабруйшчына рапартуе

(Нататкі)

I.

Пытаньне пра літаратуры маладняк настолькі набывае зараз важны характар, што проста неабходна падлічыць дасягненні ў працы з ім, гэтым маладняком, аднаваць памылкі і вызначыць перапэктывы.

Усім, лаўне, вядомы словы таварыша Леніна:

«Революция развязывает все скованные до того силы и гонит их из глубины на поверхности жизни... Но, понятно, мы—коммунисты. Мы не должны стоять сложа руки и давать хаосу развиваться куда хочешь. Мы должны вполне планомерно руководить этим процессом и формировать его результаты» («Ленин и искусство», стр. II).

Гэта асабліва тычыцца літаратуры. Моладзь ідзе ў яе, моладзь заваёўвае пэўнае месца. Таму воль прыгожыя і красамоўныя лезунгі ў адносінах маладняка павінны ператварацца ў рэальную справу. Моладзі патрэбна школа, патрэбна кіраванне, каб адразу-ж, пры вытоцы творчасці, браць правільны, непамылковы кірунак. А мы ня можам пахваліцца асабліва тым, што літаратуры маладняк мае патрэбную ўвагу. Бадай ці патрэбна аб гэтым спрачацца.

БелАПП—першы ідзе на дапамогу маладым пісьменьнікам. Ён праз акруго-

выя філіі арганізуе моладзь. Значыцца, працу філіі БелАППА неабходна ўзмацніць, трэба дапамагаць ім у справе выяўлення і выхавання новых пісьменьніцкіх сіл.

Бабруйская філія БелАПП у справе вылучэння літаратурнага маладняка мае значныя дасягненні.

Галоўную (і бадай адзіную) ролю ў гэтым адыгрывае выданне літаратурнага дадатку да газ. «Камуніст»—«Вясна»¹⁾. Гэты маленечкі на 16-ці старонках дадатак—экран творчага росту Бабруйшчыны. І ў гэтым яго аграмадная значнасць.

«Вясна» выдаецца два гады. За гэты перыяд выдадзена 20 нумароў яе, дзе зьмешчана каля 45 маладых аўтараў. З прозы тутак мы маем: Хвядоса Явара (Шынклер)—7 назваў, Вільгельма Гараўскага—5, Міколу Мікіціна—7. Барыса Мікуліча—9, Рыгора Бахту—3, Кандрата Уласюка—3, Тодарава—3, Вераб'ёва—1. Атавы—1, Жукоўскага—1 і г. д. Апроч гэтага, выдрукавана некалькі прозаічных перакладаў.

¹⁾ Апрача таго выдаецца альманах «Ўздым». Роля «Ўздыму» зусім інакшая ён толькі падагульвае творчыя дасягненні філіі.

Большы выдзены ў поэзіі наступныя: Яўхім Кохан, Цімох Крысько, В. Ковалёў, Апанас Атава, Язэп Сукала, Алесь Жаўрук, А. Жукоўскі, Валасэвіч, Чымбур, Рыгор Суніца, Алесь Зарыцкі, Кастусь Шылаў і г. д. Побач з гэтым у вершаваным аддзеле «Вясны» друкаваліся і гэтыя больш менш значныя поэты, як Юлі Таўбін, Юрка Лявонны, Янка Івашын. Апрача арыгінальнага матар'ялу ёсць даволі багаты аддзел гумару (тутак вызначаюцца на сваёй тралнасьці гумарэскі Стратановіч) і шэраг крытычных нататак ды рэцэнзій.

З вышэй сказанага мы можам упэўніцца, што літаратурная моладзь згуртавалася навакол «Вясны», што ёсць значны прыток сіл. Характэрна тое, што частка г. зв. «старой гвардыі» філіі творча зусім памерла (Голуб, Хмель), або знаходзіцца на статычным месцы (Мікіцін). Трэба таксама заўважыць асабліва важную акалічнасьць: большасьць таварышоў пачалі друкавацца менавіта ў «Вясне» і яна зрабілася для іх пецым напхталт літаратурынае «альма-матэр».

Пасьля гэтых заўваг мы пастараемся паказаць рост нашых аўтараў, падлічыць дасягненні, падкрэсьліць памылкі

II.

Самая яскравая адзнака Бабруйскай філіі ў тым, што большасьць яе сяброў—гэта прозаікі. І трэба прызнацца, што выдрукавалі яны далёка ня дрэнны, не слабыя рэчы. Большасьць нашых прозаікаў друкуецца ў цэнтральных выданьнях, маюць значныя па тэматыцы і па форме творы¹⁾.

Калі-ж прагледзім «Вясну» за 1928 і 1929 г.г., дык зноў-жа заўважым: пераважнасьць матар'ялу прозаічнага. У складзе філіі мы пакуль што маем толькі аднаго поэту—Апанаса Атаву. Але нават і ён спрабаваў свае сілы ў прозе («Цыганскі пасёлак»—«Вясна» № 2

¹⁾ Даволі ўспомніць тутак Міхася Лынькова, або Хвядоса Шынклера, Явара.

за 22 год) і гэта першая яго прозаічная рэч куды мацней, куды больш актуальна і апрацавана, чымся яго-ж вершы. Акрамя т.т. белашаўцаў у прозе назіраецца прыток новых іменняў. Гэта—Тодараў, Уласюк, Вераб'ёў, Алесь і г. д. Нават такі больш менш выпрадаваны поэт, як А. Жукоўскі, час-ад-часу старабуе сваё піро ў прозе. Ягонныя апавяданьні «Варывон і Пелагея» («Уздым» № 2) ды «Шчасьце кліча» («Вясна» № 8 за 29 г.) адчыняюць перад аўтарам значны перэпэктывы.

Такім чынам, у першую чаргу спынімся на прозе.

Першы нумар «Вясны» пачынаецца апавяданьнем Хвядоса Явара (Шынклера) «Пас зачаліў». Гэта апавяданьне цікава з двох бакоў: папершае—яно малое чыгунку, што зусім навіна для беларускай літаратуры, падругое—гэта апавяданьне зьяўляецца першым арыгінальным творам Шынклера. Простымі, скупымі, я-б сказаў, сухімі словамі расказвае аўтар пра тое, як адсталы, індэфэрэнтны чыгуначнік Адам зьменьвае свае погляды, захапляецца радзь і праз яго робіцца сучасным чалавекам. Радзь-прыёмнік у апавяданьні—толькі сродак для паказу Адама. Гэтай дробязьцю аўтар хоча адцягнуць, хоча менавіта падкрэсьліць эволюцыю Адама, аўтар намагаецца абмаляваць чалавека з закаранельмі звычкамі, з кансэрватыўнымі поглядамі, які ўсё-ж пераконваецца ў сваёй адсталасьці, «Пас жыцьця зачаліў» якога. І якраз гэта эволюцыя не ўдаецца аўтару. Калі пры пачатку апавяданьня мы маем сапраўды яскравыя, пукатыя мазкі (сцэнка з Сідорчыкам і Адамам), дык канец апавяданьня зьбіваецца на простыя нарысы, на працякольную рэгістрацыю фактаў.

Ужо ў другім апавяданьні «Каб ня формуль»... («Вясна», 2, 28 год) Шынклераўская манера пісьма мацнее. Нават ёсць у гэтым апавяданьні адчувальнае патрэбы даць кульмінацыйны пункт, які-б трымаў чытача ў паўнай узбуранасьці, у зацікаўленасьці. Гэта адчувальнае даць «узвышаны» пункт, усклад-

ніць інтрыгу прыводзіць аўтара да апавядання «Загінуўшая грамата» («Вясна», № 3, 1928 год), якое можна лічыць адным з лепшых апавяданняў «Вясны» за памянёны год, агулам, ды лепшым з усіх Шынклеравых ¹⁾.

У яго—у Шыклера—вялікая ўпартасць. Ён старанна працуе над удасканаленнем тэматыкі і формы. І гэта ўпартасць яшчэ плодадарная ад таго, што тэмай усіх дагэтуль друкаваных апавяданняў яго зьяўляецца чыгунка. Ужо «Стрэлачкі Мігай», «Чмута» сьведчаць аб яго росьце.

Асобна трэба спыніцца на ягоным апавяданні «Апошні рэйс» («Вясна», 7, 28 год). У гэтым апавяданні аўтар зьлёгка закранае грамадзянскую вайну. Тая-ж прастасць, што і ў ранейшых апавяданнях, тая-ж сьцісласць і, часам, нават рыторычнасць. Але ў апавяданні даецца тым машыністам Акіма Чумакова—тып гэроя. Ён прарываецца праз расшытую банытамі рэйку, рызыкне, атрымоўвае цяжкую рану, ад якой потым і памірае. Але ўсё-ж ткі прарываецца, выконвае абавязак машыністага з гонарам.

Я ня ведаю, што лепш у творчасці: ці прастасць, ці складанасць. Мне здаецца, што ў кожнага пісьменьніка ёсць свае правілы накінт гэтага, якія диктуюцца асабістымі і, зразумела, грамадзкімі пачуццямі аўтара. Якраз Шынклер дасягае ўздзеяння на чытача прастасцю. Ён любіць чыгунку, ведае яе добра. Яго цягне да яе, бы дзіцёнка да зыркага агеньчыка. У прозаічным вершы «Чую кліч» («Вясна» 1, 29 год) чытаем:

«О, як люба, як зразумела мне гэта
песня. Чуецца ў песні той ляггатыны
колаўша шляху сталёвым, энк чыгуна
лад острым сьвідрам варштату такарнага,
прарэзьлівыя галасы сыгнальных раж-
коў, мошны подых машын паравых».

¹⁾ Глізі рэцэнзью Бам'а на «Уздым», кн. 2 (Маладняк, 9, 29 г.).

Гуд паравозных гудкоў для яго сваеасаблівы гарністы. Вось як ён ніна пра гэта:

«Гудуць паравозныя гудкі...

Чую.

Дчу». (ibidem, стар. 11).

Паказ абуджэння чыгуначніка, які ірве ткаціну заішмэлых звычак, кансерватыўнасці, усеаднолькавасці—гэта дасягненне Шыклера, аб гэтым варта пісаць і надалей.

Тэма чыгункі так ці інакш абмалёўваецца і ў апавяданнях Кандрата Уласюка. Калі ў Шыклера мы маем пераважна тыпаж рабочага-чыгуначніка, дык Уласюк бярэ інакшае: ён хоча паказаць, калі можна так выказацца, чыгуначную інтэлігентную з даволі моцным пахам мяшчанства, а галоўнае—з традыцыямі «добрага старога времени». Пра гэта менавіта трактуе апавяданне «Вялікодныя справы» («Вясна», 2, 29). Ужо праз матыў мяшчанства паказваецца гібельне Івана ад гарэлкі («Спадчына»). Але трэба сказаць, што чыгунка, як галоўная мэта, дужа бледная, дужа неакрэсленая. Уласюковы сюжэты можна перанесці ў другія абставіны і ад гэтага справа амаль што ня зьменіцца, не пагоршае. Яго сюжэтыка арганічна ня звязана з чыгункай, як гэта асабліва выразна відаць у Шыклера. І ў гэтым асноўнага загана апавяданняў Уласюка. Апрача таго трэба аднаставаць аднастойнасць вобразнасці, бедны лексыкон. Апошняе, здаецца, дробныя, другарадныя факты, але яны зьменшваюць іншы раз цікавы сюжэт, цікавыя моманты. Трэба аднак думаць, што гэта ўсё загалы справімыя ў далейшай працы над сабой, бо літаратурны век Уласюка дужа-ж яшчэ капроцешкі.

Побыт рабочых спрабуе адлюстраваць і Вільгэльм Гараўскі ў апавяданні «Каця» («Вясна», 5-6, 29 год). Паказ Каці адбываецца ў аналігічным Шынклеру аспэктце: песьвядомая дзяўчына, якая не знаходзіць сабе месца сярод людзей, перарастае ў сьвядомую прыкладную работніцу. Тэматычна апавяданне дужа актуальнае. Але аўтару не

хапае мастацкіх сродкаў для паказу перароствання Каці ў свядомую работніцу, і гэта псеўдапавяданне.

Што да рэшты рэчаў Вільгельма Гараўскага, дык можна сказаць, што яны ўсё зьяўляюцца лірыкай у прозе. Сярод іх ёсьць прыгожыя («Агні», «Лірнік») з моцным налётам імпрэсіянізму.

У процілегласьць першай вялікай тэме («гарадзкой») маем у прозе нашых таварышоў другую, больш буйную тэму. Гэта—вёска. Яе побыт. Барацьба. Колектывізацыя.

Большая частка апавяданьняў гэтага парадку належыць Мікіціну, Рыгору Бахце, Жукоўскаму, Тодараву ды інш.

Рыгор Бахта ў апавяданьнях «Дзед Пакута і бабка Валота» ды «Пракараў» выяўляе сябе бытапісцам. Нават захаду паставіць якое-небудзь актуальнае палітычнае пытаньне ў яго не назіраецца. У гэтым якраз яго адмоўны бок, яго вялізарная памылка. Яго гнятуць чыста бытавыя дэталі, ён нярае ў хвалях іх. А трэба сказаць, што ў Бахты моцнае пярэ, колёрытная вобразнасьць і багатая (асаблівая заслуга аўтара) славiтная мова. У яго гучыць кожнае слова некасаеасабліва выразна. Асобныя бытавыя малюнкi дасягаюць віртуознай тыповасьці (асабліва ў «Пракараў»). Але Бахта — падкрэсьлівае — хварэе на адсутнасьць прынцыповай палітычнай орыентацыі і гэта адбіваецца на значнасьці яго рэчаў.

Другім аўтарам, запэўнівым большы лік старонак «Вясны» апавяданьнямі пра вёску, зьяўляецца Мікола Мікіцін. Мы ў «Маладняку» (№ 3 за 1929 год) ў рэцэнзіі на «Вясну» ўжо пісалі пра надзвычай маляўнічае яго апавяданьне «Пісямко». Але талы я не адзначыў адной асаблівасьці, асаблівасьці, што прысутнічае ў кожным апавяданьні Мікіціна. Гэта ноты народнасьці. Апроч фотографаваньня быту, лекатарага пайзанства, як і ў Рыгора Бахты, менавіта ў Мікіціна маюцца моманты, уласныя народніцтву. Селянін у яго падаецца дужа-ж ужо гарапапным, цём-

ным і забітым. Ён—Мікіцін—гатоў яму паспачуваць з чыста інтэлігенцкай хваткай («Пісямко»), гатоў нават пампіль надцемрай і някультур'ем («Як рукой зьняло»), гатоў проста маляваць п'янага селяніна («Жудраўшчына»),—гэта ня твор, а лубачны плакат АХР'а). І наогул выдрукаваньне ўрыўкаў з «Жудраўшчыны» («Вясна», 7, 29 год)—гэта памылка аўтара, бо ўрываек уводзіць чытача ў зман.

Такім чынам, перад аўтарамі з сялянскай тэматыкай мы павінны паставіць пытаньне рубам: нам трэба творы пра суцэльную колектывізацыю, барацьбу навакол яе, раскулачваньне, рост калгасаў. Нам досыць ужо твораў пра векавую адсталасьць вёскі, пра бруд яе. Нам патрэбна сучасная, савецкая вёска.

Рэшту апавяданьняў «Вясны» можна падзяліць па наступных тэмах: пераход чытан на зямлю (Апанас Атава), колектывізацыя вёскі (А. Жукоўскі, Барыс Мікуліч), кулацкія інтрыгі (Вераб'ёў), грамадзянская барацьба (Тодараў, Мікіцін, Мікуліч, Алесь да інш.), антырэлігійныя перакананьні (Тодараў), забойства дзіцёнка ў выніку няўдалага плюбу (Гараўскі) і г. д. і г. д.

З такога пераліку відаць, што проза «Вясны» закранае багата актуальных пытаньняў напачатку сёння. Трэба ўсё-ж сказаць, што мала ёсьць апавяданьняў з рабочага, гарадскога побыту, трэба сказаць, што нашым прозаікам трэба замацавацца на правільных пролетарскіх літаратурных пазыцыях.

3.

Пяройдзем да разгляду поэзіі.

За два гады ў 20 нумарох «Вясны» зьмешчана 110 вершаў рознай вартасьці. На розныя тэмы, рознага гатунку. Зьвернем увагу толькі на больш значную і цікавую частку з гэтых вершаў. Трэба падкрэсьліць, як станоўчы, бязумоўны факт, што наша поэтыцкая моладзь амаль што не дае ў сваёй прадукцыі беспрадметнай лірыкі, асаблівых якіх-небудзь упаднічкіх, пэсымістычных ідэй.

«Вясна» змагла даць чытачу верш з сучаснай тэматыкай і ў прыгожай мастацкай апранасе.

Неяк выпадкам, выцягнуўшы з архіву зборнік Віцебскай філіі «Сьвітаныне», прагледзеў яго і захапіўся. Што ні верш на рэволюцыйную тэму—дык абавязкова трафарэтны. Так і ўспамінаецца славуце:

«Барабан громко бьет,
Наша рота стройно идет».

Проста давіўся, як іншы раз нядбала адносяцца да справы папулярызаванай творчасці маладняка.

У «Вясне» мы маем пэўную долю гэтых-жа «вершаў». Вось нахшталт «откровений» Апанаса Атавы:

Магутны Ты, і горды Ты.
Як горны птах-арол...
Галосны і пявучы Ты,—
Як пчолак звонкі рой.

(«Вясна», 4, 29 год).

Гэта, бачыце, верш «Савецкаму люду».

Але падобных «одаў» у «Вясне» мала. Мы маем—я лічу гэта нашым дасягненнем—гэтых аўтараў, як Яўхім Кохан, Цімох Крысько, Рыгор Суніца, Алесь Жаўрук, якія рупліва, крок за крокам, заваёўваюць пэўнае месца ў літаратуры. Пачнем з Кохана. Ён моцна стаіць у сучаснасці. Вось што ён піша пра носьбітаў новага жыцця—камсамольцаў:

Гэта мы—жывое камсамольле,
Промкай песняй «А ў бары, бары»,—
Гэй, устань, дрымотнае прывольле
Пэрсыйскай з-пад начной чадры.

Ці вось урывак з «Песні вясковай дзяўчыны»:

Так жа зьзяе, так жа сьвеціць сонца
жоўтае

І такое-ж зарыва аходзіць,
Толькі рэчка ціханодная
Бурыя хвалямі ўзбярэжжа не
абоўтвае,
Ды нястрымных сьлёз я не
пражоўтваю.

Як тады, калі ішоў ён у паходную
(«Вясна», 1, 29 год)

Ён моцна верыць у сілу працы. Маляр у яго марыць аб тым, каб «неразгадны сфінкс зямнога сьвету перакраціць чырвані агнём».

Кохан захапляецца працай:

Тут такі розмах перад рукамі,
Голы сьвет адзець, узмацаваць.

І даты, калі «у шырасьці сусветнай сонечным рагожывым квачком» будзе перафарбоўвацца сьвет, тады гэта будзе вялікая творчая праца.

У яго моцны позірк на жыццё. У яго пне радкамі праца, пне новая вёска. Ён адчувае ў стыхіі «ружовых мажораў праюную нашу зару» і сваё месца, адчувае вартасць сваёй працы.

Ах, імчыся, песня мілая—

Лебядзіная ладзьдзя.

У дружнай гэбелянай фляцілі.

— Толькі кормчы я,—з справядлівым гонарам заяўляе Яўхім Кохан.

Бадзёрасць і канкрэтнасць тэмы—адзнакі Кохана. Але ён яшчэ не навучыўся кандэнсаваць вобраз, яшчэ малоцца формальныя заганы.

Піпучы гэтыя нататкі пра нашу поэтычную моладзь, між волі родзіцца думка аб тым, што неабходна для яе кіраваньне, неабходныя чужыя адносіны да моладзі. Я маю рацыю ўспомніць пра гэта. Мне дужа часта прыходзіцца чуць скаргі малалых «провінцыяльных» пісьменьнікаў, скаргі поўныя горкасці. Нездарма-ж на 2-й акруговай сходцы Бабруйскай філіі Рыгор Суніца слухна заўважыў, што часта літаратурная моладзь выходзіць са сям'яў. Нам.

Бел. АППУ, раз назаўсёды трэба зьябяспечыць за сабой прыток моладзі, выхавальне кадраў. А мы сутыкаемся з фактамі грубых, чыноўніцкіх адносін да моладзі. Вось адзін з прыкладаў.

У «Чырвонай Зьмене» ад 10-га студзеня гэтага году Т. П. дае парады пачыначым. Што-ж ён раіць?

«Т.т. пачынаючыя, вершам трэба па інакшаму, ня так як заметкай, адбіваць падзеі жыцця. У заметках гаворыцца аб выпадку ў вядомым месцы, вядомы час і аб вядомых асобах; верш-жа павінен абагульняць параскіданыя жыццёвыя факты і паказаць нам жыццё так, каб пад агульным, што завецца— тыпізаваць, адбіткам жыцця чытачы маглі прымеціць і пазнаць блізкае і вядомае ўваходзячае ў верш. Тады гэты верш напісаны ў Гомельскай акрузе— будзе зразумелы і ў Мазырскай, і ў Менскай і ў інш.

Апрача таго, верш ніколі не павінен разлічваць на перачытаньні чытача разважаньнямі—гэта справа навукі. Верш павінен ненамерэна быць накіраван да пачуцьцяў чытача. Верш павінен альбо абураць нас (хоць бы супроць кулацкіх вылазак), альбо захапляць дасягненьнямі, перамогай (хоць-бы фабрычна-заводскім і колектыўным будаўніцтвам) альбо выклікаць у нас спагаду (вядома не да кулакоў з нэпманами), замілаваньня і г. д.

Дазвольце мне не зразумець гэтых парадаў. Я мысьлю, што верш будзе актуальным для сучасья толькі тады, калі ён будзе канкрэтным. У іншым-жа разе—гэта будзе пустымі, напышлівымі вырзамі, якіх нажалі у нас не бракуе. Рэвалюцыйная поэзія тым і дасягае сваёй мэты, што грунтуецца на жыццёвых фактах, фактах канкрэтных. Ці не

таму мы цанім Дзямяна Беднага, Маякоўскага, Жарава і Безыменскага? Толькі таму, што іх канкрэтызаваныя ідэі, факты б'юць сваёй пукатасьцю і праўдай, дэспінічалюць праз розум на пачуцьці. Ці вядома гэта ўсё консультанту «Чырвонай Зьмены»?

Другім пасьяля Кохана дужа орыгінальнымі поэтам зьяўляецца Цімох Крысько. Ён крыху розніцца ад Кохана. У яго больш лірызму. Але ён яшчэ ня здолеў даць яскрава-вызначанай тэмы, тэмы політычнай. Аднак, у яго ёсьць перэслэктывы моцнага мастака. Звычайная лобюўная тэма апрацаецца ў орыгінальныя сьвежыя вобразы (верш «Выйдзі»). Восень у яго малюецца, так:

Нехта пальцамі кастлява-белых рук

Чуць крануў над садам сетку

павуціных струн

Ці крышку вышэй:

Праз вакно гляджу, як бродзіць

ціхі лістапад.

І з вялікага лазовага каша

Прадае падемажаныя пернікі зямлі

За пану няспелай медзі ліп

(«Вясна», 10, 29)

Ён трапна карыстаючыся народнай несьняй, укладае ў верш соцыяльны момэнт:

Ой, даўно за лесам—ціхім борам,

Адзвінела песня ў жытніх хвалях

Зваявалі жнеі сваё ліха-гора,

Гострымі сярпамі зваявалі.

(«Вясна», 9, 29)

Цімох Крысько, як і Кохан, прынёс у сваю поэзію хвалі жывой, гаворкавай мовы. Менавіта гэта мова ды чыста беларускі ансамбль вобразаў вылучаюць яго вершы дужа выгодна са шмат якіх іншых.

За Крыськом ідзе Рыгор Суніца.

Пачаў ён друкавацца даўно. Здолеў даць шэраг бадзёрых, шэраг пявучых і прыгожых вершаў. Асабліва ўдалымі былі да апошняга часу «Дзяўчынцы з юндому», «Ленін» і «Рытмы з заводу» (друк. у газ. «Комуніст»).

Вось прыкладам, урывак з апошняга вершу:

У гудзе заводу і шопаче пасаў,

У рытмах інэртнага махавіка

Чуецца песьня працоўнае масы

Песьня рабочага маладняка:

Пакуль цела паравік—

Ня спыніць махавік,

Колам-шківам

Ня знацца з іржою.

А ў вершы «Дзяўчынцы з юндому» ён апавядае пра дзяўчыну, што перажыла багата цяжкасцяў, што бадзьялася беспрытульнай, але гэта гора забыта, але дзяўчынка з юндому стала савенкай, нашай грамадзянкай.

Рыгор Суніца, як і Крысько, паэта з лірычным нахілам. Але ў Суніцы больш удумлівасці, больш ідэявасці і пачуцьцёвасці. Кохан і Крысько дасягаюць моцы вобразнасцю, мовай. Суніца-ж дасягае мэты думкай і чэканкай вершу.

Вось пачатак «Белага птаху»:

Ня хістайся, белаблузая,

Не тапчуй...

Па камандзе слухай музыку:

У ланцуг.

У ланцуг.

Вобраз фізкультурніцы ўцалёваецца ў вобраз птаха:

Кроч у ровнасьці з фалангаю,

Белы птах,

Белы птах.

А «Белы птах» асоцыіруе юнацкія жаданьні:

За плячыма толькі дні вясны

І адтуль,

І адтуль

Ты нясеш жыцьцё шчасліваму

Гмах надзей

Гмах надзей...

Дакранайся-ж ціха-ціхенька

Да грудзей.

Да грудзей...

Асноўным момантам твораў Алеся Жаўрука—зьвўляецца радасьць. Багата любоўных вершаў. Але яны ня сьлюнявыя, ня сумлівныя, як бывае часта ў такім разе. Яны крыніцаць радасьцю юнака. Жаўрук хварэе на фразэолёгію. Часта пасьлядуе іншым поэтам. Трэба Жаўруку працаваць над тэматыкай. Авалодаўшы больш-менш формальнымі цяжкасьцямі, трэба даваць тэму. Я спадзяюся, што адсутнасьць тэмы ў Жаўрука зьява часовая, бо паэта, які піша:

Дружней, аркестры, находны марш,

Не згасіць вецер наш сьветлы май.

Хай стаі варожы рыхтуе сьмерць

— Усё пераможа наш горды сьмерч.

мае рацыю стаць далёка ня другарадным поэтам.

Алесь Запыцкі ўдала злучае романтику з бадзёрай рэаліснасьцю.

А зусім малады паэта Кавалёў ганарыцца тым, што пікуе дробязі рэвалюцыйнаізацыі вёскі.

Толькі нейкім дысанансам на фоне гэтых бадзёрых і узьлётных песьняў—вершы Янкі Валасэвіча. Тутака—«ціха

радасьць», ня глыбокі, але патэтычны адчай рэмінісцэнцыя есеніалшчыны. Але я падкрэсьліваю—гэта нязначны дысананс.

Абагульваючы вышэй сказанае, трэба ўсё-ж сказаць, што творы нашых пісьменьнікаў кульгаюць часам на аграцоўку, на фразэолёгію, на трафарэтнасьць ідэй і вобразаў. Вось чаму дужа прыемна бачыць, што некаторыя таварышы ідуць сваімі, уласнымі шляхамі.

Зараз, калі наша жыцьцё з кожнай хвілінай усё ўскладняецца, калі ідзе тэмп калектывізацыі, раскулачваньня, індустрыялізацыі і культурнага будаўніцтва, зараз нам неабходна паставіць справу аб працы з маладымі пачынаючымі сіламі працу па вылучэньні новых кадраў пролетарскіх пісьменьнікаў.

Бабруйск, 1929-30 г.

Адчыняючы аддзел „Блёкнот пісьменьніка“ рэдакцыя часопісі „Маладняк“ будзе ў ім аднатоўваць усе важнейшыя падзеі літаратурнага жыцьця Беларусі, працу акруговых філій БелАППс, творчы рост маладых пролетарскіх пісьменьнікаў і г. д.

БІБЛІОГРАФІЯ

„ПОЛЫМЯ“—Н. Кабакоў. ЯН СКРЫГАН. ЗАТОКА Ў БУРАХ—С. К. ПЯКЕЛЬНАЯ КНІЖКА—Ага. БЕЛАРУСКІЯ ПІСЬМЕНЬНІКІ НА РАСІЙСКОЙ МОВЕ—Барыс Міклуіч. „РОСТ“—Б. М.

— ПОЛЫМЯ—беларуская штотомесечная часопісь літаратуры, політыкі, эканомікі, гісторыі і крытыкі.—Лістапад-сьнежань 1929 г., 300 стар. цаца 1 р. 50 кап.

З прозаічных твораў, зьмешчаных у рэцэнзуемым намі падвойным нумары «Полымя» заслугоўвае асаблівай увагі апавяданьне Л. Родзевіча «Дайшоў свайго».

У гэтым апавяданьні аўтар малюе нам барацьбу рабочых і сялян Заходняй Беларусі. Мастацкі-праўдзіва і моцна аўтар перадае нам, як бядняк-селянін Гардзей рэвалюцыянізуецца і, пасядзеўшы ў вастрозе, робіцца нават актыўным удзельнікам забастоўкі і агітатарам супроць фашыстоўскага ўраду.

— Я, мае дарагія,—апавядае Гардзей,—у вастрозе з вельмі важнымі політыкамі гутарыў, адзін з іх быў камуніст над усімі камуністамі. Ён мне, ды пажар маеі хаты адкрылі вочы.

І калі ў Гардзея «адкрыліся вочы», ён зразумеў, што «няма чаго мазгі супыць і крываваы мазалі набіваць, усё, што ні робіш, ідзе на іх карысьць, на Даўбняка, на пана з двара і ягоную псярню, ваяводаў, паліццо ды ці пералічыш іх. Наша мэта—руйнаваць іхнае добро ды і самім ім адкручваць галовы, бо інакш яны табе адкруцяць».

Вось як правільна разумее бядняк Гардзей лёгіку «лясавае барацьбы—«галовы адкручваць паном» хоча ён.

Вельмі ўдалым дэдзены тып кулака Даўбняка, пра якога Гардзей кажа, што «гэта падкалодная гадзіна, якой трэба абсацам галаву раскрасаць, гэта сьмярдзючая падла, на якую пцлонуць гідка, гэта апалелы воўк, якому трэба тапаром чэрап разваліць».

Забаставалі батракі Даўбняка, забаставалі і бабы вясковыя і парашылі ўсе ня ісьці да Даўбняка тальней двух злых жыта жаць.

Барацьба завастраецца. Не дапамагае і паліцыя і пэпээсавец—збратнік, які хоча ўвагаварыць парабкаў стаць на работу.

«У паветры луецца бура. Сутычка нямінуца». Рабочыя бліжэйшай гуты і лесаліжкі абвясцілі забастоўку солідарнасьці.

Мы вельмі мала ведаем аб барацьбе рабочых і сялян Заходняй Беларусі—вось чаму апавяданьне Родзевіча зьяўляецца асабліва каштоўным. У гэтым апавяданьні мы яскрава бачым, як пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі расьпе, шырпыца і палгыбляецца клясавая барацьба ў Заходняй Беларусі. Апавяданьне чытаецца з вялікім захаленьнем і цікавасьцю.

В. Сташэўскі ў сваіх эскізах «На сонечным шляху» дае прыгожы малюнак саўгасу імя 10-годзьдзя Савецкае Беларусі, які вырае на былых дзікіх балотных абшарах і займае на сёньняшні

дзень плошчу ў 4218 гектараў, а ўвесь Мар'інекі балотны масыў—да 10.000 гектараў.

Аўтар маляўніча, дзякуючы яго гарэзна-лёгкай, поўнай здаровага гумару, манэры пісьма, перадае тут вылічэсную працу, якая праводзіцца на гэтым балотным масыве. У эпізодах мы маем надзвычайна ўдалыя малюнкi прыроды.

«Палесье—дзіўная краіна. Тут лес пакрывае і балотныя, і вадзяныя прасторы, і пескавыя высыпы. Тут на аднай невяліччай лапінцы зямлі разам ужываюцца: і бярэзніка, і сасонка, і дуб, і многа іншых рознавіднасьцяў ляснога царства.

І ўся гэтая размаітасьць складае асаблівае характаво гэтае краіны. Заваяваць балота гэта значыць атрымаць вялікую перамогу на сельска-гаспадарчым сацыялістычным фронце. Але на гэтым барацьба ў Палесью ня скончыцца, патрэбна будзе заваяваць пустынным астравы, якіх тут няма.

Сташэўскі, звярочвае ўвагу чытачоў на цэлы шэраг недахопаў, якія мы можам і павінны зьнішчыць. Вось, напрыклад, у Пастахах, дзе маецца вялікі лесопільны завод, ёсьць ніштаватая бібліятэка (каля 8 тысяч кніжак), а яўрэйскіх кніг там усяго—32, беларускіх—22,—і гэта ў той час, калі на заводзе ёсьць шмат беларусаў і няма яўрэяў.

Сташэўскі, які пабыў у Мазыры, Магілеве, Воршы і іншых гарадох Беларусі прыходзіць да вываду, што нам неабходны тэатр так званых «малых форм».

«Вось такія раённыя рабоча-сялянскія тэатры павінны мець у сваім рэпертуары, апрача вялікіх п'ес, і агросуды, і інсэнароўкі рэвалюцыйных поэм і паогул такі матар'ял, які б лёгка мог быць увязаны з правядзеньнем тае ці іншае кампаніі». Наркомасьветы трэ' было б пад гэтым пытаньнем падумаць.

Пра аповесьць С. Баранова «Мескы» і роман Нёманскага «Драпежнікі» пажоўкі яны яшчэ ня скопчаны.

Поэма А. Звонака «Каршун» малое перыод грамадзянскай вайны, калі—

Вораг, вораг са ўсіх бакоў,
нібы ворагаў чорная зтрая.
Вораг злосны нясе для краю
вянок з лапцугоў,
З-пад Варшавы палкі ідуць,
З-пад Варшавы ідуць легіёны,
І нясуцца сьмяротныя сконы
у думанную муць...
З-пад Варшавы скачуць уланы
на Барысаў, на Менск, на Бабруйск,
каб на шыі з пятлёй Беларусь
зноў схілілася пану...
А з-пад патаў палескіх дуброў,
пад надзейнай лясно аховай
выпаўзае з лапам Балаховіч
бандытам вялікіх дарог.

Трывога!

Трывога!

Трывога!

З канца ў канец зьвініць.

— Мільёны, у дарогу.

Мільёны, у дарогу.

Мільёны, у дарогу.

Краі бараціць!

І ўстае за грамадой грамада

І грывіць ад палка да палка:

— Умере... умереть мы будем рады

С красным зна-а-мене-ем в руках.

У гэтых і шэрагу іншых трыгожых радкоў Звонак з асаблівай мастацкай поэтычнай пераконанасьцю перадае нам увесь патос грамадзянскай вайны і гароічнасьці кам. палка Паддубнага, які ўласнай рукою забівае свайго брата-бандыта Каршуна.

Поэма ўтварае моцнае ўражаньне і зьяўляецца лепшым довадам значнага росту поэты.

У гэтым нумары мы маем працяг поэмы Якуба Коласа «На шляхох волі».

Вершы Ізраіля Плаўніча «З лягернага блэк-ногу» сьведчаць аб тым, што пабыўка поэты ў Чырвонай Арміі не прарала дарма для яго творчасці і гэтыя вершы яго з жыцьця Чырвонай арміі вучаць балдэрасьцю і ўпэўнасьцю ў перамозе рабочае клясы.

Наогул, трэба з вялікім здавальненьнем адзначыць, што сувязь членаў Бел. АНПГ з Чырвонай арміяй значна ўзмацнілася за апошні час, у выніку чаго мы

маем павялічэнне ліку поэтычных твораў з жыцця Чырвонай арміі (Юдэльсон, Плаўнік і інш.).

Вершы Хведаровіча «Торф» і Фаміна «Месяц плыў»—поўныя радасці і энтузіязму нашага сацыялістычнага будаўніцтва.

У сваім артыкуле «Ворат у доме» т. Будзінскі дао падрабязны аналіз сацыяльнага характару творчасці Зарэцкага.

«Аналіз творчасці і політычных выступленняў Зарэцкага, гэтага дробнага буржуа, які вылазіць з скуры, каб стаць правадыром і начальнікам адтыпролетарскіх плыняў у беларускай культуры, важны для таго, каб даць навочны ўрок нашай рэволюцыйнай моладзі і выхаваць нашу змону ў духу марксызму-ленінізму, каб у барацьбе з неабуржуазнымі тэорыямі, якія знайшлі на глебе БССР найбольш яскравы выраз у творах Зарэцкага, выканаць новыя кадры будаўнікоў сацыялізму будаўнікоў БССР, гэтае складанай часткі СССР—вялікае бацькаўшчыны пролетарыяту і працоўных, прыгнечаных мас усяго сьвету».

Тав. Будзінскі даводзіць цэлым шэрагам вытрымак з твораў Зарэцкага, што апошні, як пісьменнік, служыў інтарэсам нацыянал-дэмакратызму, стаў рупарам і прыладай барацьбы супроць пролетарыяту і супроць асноўных працоўных мас сялянства.

Цікавым зьяўляецца артыкул І. Даркевіча «Да пытання аб праблеме мастацкага стылю».

У політычным аддзеле мы маем артыкул Бяднярэкага «Новая веха на пераможным шляху сацыялістычнага будаўніцтва» і obserwer'a. «Актуальныя праблемы замежнай і ўнутрапей політыкі Латвіі за апошні год».

Н. Кабакоў.

ЯН СКРЫГАН. «ЗАТОКА ў БУРАХ». Беларускае Дзяржаўнае Выдавецтва. Мекс—1929 г., тыраж 3.000 экз. стар. 174, цана 1 руб.

Самы загаловак зборніка ўжо кажа аб тым, што яго зьмест павінен уяўляць

сабой адбітак нейкіх бур, адбітак нейкага бурлівага жыцця грамадства. І сапраўды гэта так.

Самым б'ольшым творам з усіх, што ўвайшлі ў зборнік, зьяўляецца аповесць «Затока ў бурях». Яна займае, прыблізна, адну трэцюю частку ўсяго зборніка і зьяўляецца як бы сынтэзам усіх астатніх рэчаў.

Яна пачынаецца першым крыкам імперыялістычнай вайны, адвіталнай песняй: «Пасьледні понешні дзянёчак...»—калі браты, сыны, бацькі пакідалі сваіх сясыцёр, матак, жонаяк, пакідалі родныя вёскі і ішлі пешта бараніць за пешта гінуць. «Прыціхла вёска. Аўдавела. Вечары сталі маўклівымі і кароткімі. Вуліца заумнёна і доўгаю Дзяўчаты выходзілі на прызбы. Зьбіраліся. Акуналіся ў шопат і сьмех і знікалі. Уздыхалі прысады і старыкі. Плакалі салдаткі і матыркі».

Капчэецца аповесць упартай барацьбой бальшавікоў з бандытызмам.

Галоўнай асобай аповесці зьяўляецца на Алеся. Навакол яе разгортваецца ўсё дзеянне. Яна салдатка: муж яе загінуў на імперыялістычнай вайне і яна адна мучыцца, працуючы на сваёй гаспадарцы. З прыходам рэволюцыі яна адразу ўспрымае новы лад, уся аддаецца рэволюцыйным ідэям і становіцца, ці лепш сказаць, выбіраюць яе старшынёй беднацы. Будучы старшынёю, яна вядзе актыўную барацьбу з бандытызмам, агітуе насельніцтва за савецкую ўладу і праводзіць розныя кампаніі, сходы..

Трэба сказаць, што вобраз гэтай актыўнай жанчыны выглядае штучным. Ня зусім верыцца таму, што Алеся, якая, як відаць з аповесці, мела ня дрэнную гаспадарку, мела на дзёве палавіны хату, з часам рэволюцыі адразу яе цалкам устрыняла і стала яе абаронай.

Сама па сабе аповесць схэматычная. Яна закранае шмат момантаў, але дэкладнага ўяўленьня, чаго-небудзь аднаго характэрнага ў ёй няма. Тут ёсьць і вайна, і рэволюцыя, і Керанскі, і другая рэволюцыя, затым бандытызм і ўсё гэта ахоплены ў адной невялікай аповесці.

Астатнія рэчы, якія зьменшаны ў зборніку, толькі дапаўняюць, ці лепш сказаць, даюць наасобныя малюнкi таго гістарычнага моманту, які ахапляе апавесць.

У апавяданьні «Памятнае» ўспамінаецца партызанская барацьба. У ім даецца досыць поўная зарысёўка барацьбы сялян з польскімі наймітамі, якія рабавалі, палілі беларускія вёскі, гвалцілі дзяўчат, адбіралі ад насельніцтва дабро, жывёлу, забіралі і білі сялянскіх сыноў.

Старая жанчына «поўзала пад нагамі. Малілася аб літасьці... «А яны (палякі) крычалі:

- Дзе дабро?
- Жывёла дзе?
- Дзе сын?

Такі малюнак даецца ў гэтым апавяданьні.

У адказ гэтым зьдзекам сялянню пакідалі вёскі і ішлі ў лес, дзе складалі партызанскія атрады.

Апавяданьне «Таіса» зьяўляецца нібы дадаткам да «Памятнага». Тут таксама мы бачым зьдзек польскай улады над насельніцтвам. Паўстанцам «пагайкамі паласавалі скуру. Шомпаламі чаўкалі па мясе», пытаючыся:

- Дзе больш паўстанцы?
- Колькі іх у лесе?
- Хто атаман?

У асобе Таісы можна бачыць блізкага спачувальніка партызанам, хаця праўдзівасьці гэтай верыць цяжка, ня глядзячы на тое, што аўтар паказвае яе нам нечым... ну нібы панскай найміткай. Бо, напамінаючы Таісе, аўтар кажа: «Помню: ты была ў пана». Але па самому апісаньню гэтага вобразу, па яго ахварбоўцы, па яго характару нельга адлучыць гэты вобраз ад вобразу якой-небудзь сьпешчанай жыцьцём панскі, з багатага маёнтку.

«Часта я цябе бачыў там, калі ты рэзваю бегала па дварэ, напявала мэлёдычныя песьні». У другім месцы мы бачым, як Таіса «лёгкаю штушынаю хадю падыходзіла да нас. У руках была кветка: белая, пышная, як твая суженка».

Такі вобраз дзяўчыны, надфарбаваны ў мяшчанска-сэтыўмэнтальныя колеры, ніяк ня выкацца з тым, што яна нібы спачувае партызанам і г. д. Тут у аўтара паўтарылася, малчыма, тая самая літучнасьць, што і ў апавесці «Затока ў буррах».

Апавяданьне «Спатканьне» і контуры «Шоретка дарога» па сваёй тэме маюць нешта агульнае. Як у адной, так і ў другой рэчы даюцца малюнкi з эпохі імперыялістычнай вайны, калі руйнаваліся вёскі, мястэчкі, калі тысячы народу пакідалі свае старыя «гнезды» і пускаліся блукаць па сьвету.

Абедзьве рэчы прасякнуты шчырай праўдзівасьцю і эмоцыянальнасьцю.

Асабліваю ўвагу з апавяданьняў заслугоўвае апавяданьне «Зарубчык». Тут даецца вельмі глыбокі псыхолёгічны вобраз—вобраз яшчэ прыгоннага селяніна, перад вачыма якога паўстаюць соцыяльныя пытаньні. Але ж гэты старэнькі селянін, які ўсё сваё жыцьцё і энэргію аддаў свайму пану, ніяк ня можа разабрацца ў тых соцыяльных супярэчнасьцях у супярэчнасьцях паміж беднасьцю і багатствам. Ён бачыў, як пан застрэліў свайго парабка, які пакахаўся з яго дачкой, бачыў, як брат засек роднага брата за кавалак зямлі, але ацэнку гэтым зьявам гэты стары дзядок даць ня можа. Яму ўсё здаецца, што ў гэтым вінаваты самі людзі, што яны ня слухаюць адзін аднаго, ня любяць.

Калі дзеду казалі: «Ня ўмелі людзі жыць даўней, ня ведалі, хто вінаваты ў тым, што яны бедныя»—дзед задумаўся і «нічога не сказаў».

Аўтар тут здолеў трапна паказаць псыхолёгію старога селяніна, і ў гэтым каштоўнасьць гэтага твору.

Апошнія два апавяданьні: «Невядомы чалавек» і «Начлег» па свайму зьместу, замыслу бадай-што слабеішыя за ўсе папярэднія. У «Невядомым чалавеку» даюцца наасобныя рысы характару замужнага селяніна Анупрэя, паказана яго прагнасьць да багачыя; а «Начлег» уяўляе сабой малюнак вясковага жыцьця.

Мастацкі бок рэчаў, зьменшаных у зборніку, нічым асаблівым не вызна-

чаецца. Некаторыя апавяданьні, як, напрыклад, «Спатканьне», «Зарубчык», «Начлег» аўтару ўдаліся. Ад гэтых рэчаў аддае праўдзівасьцю і шчырасьцю. Яны пазбаўлены таго схэматызму і тэндэнцыйнасці, што мы адзначылі, напрыклад, у аповесці «Затока ў бурях». Побач з гэтым аўтар дае шмат удалых вобразаў і параўнаньняў, як: «Ноч думала астатнія ўспышкі погнінча», «Брызнула празрыстымі іскрамі шкло і са званам апырэкала падлогу», «Валасы распылусьціліся, упалі на біла і расплыліся ручайкамі», «Густым рэхам уэрываецца застыглая даль» і шмат іншых. Трэба сказаць, што спатыкаюцца таксама і месцы няўдалыя.

Возьмем, напрыклад, вась такіх вобразы і параўнаньні: «Вёска ўвабралася ў сухую вуліцу і каштанік», «Дзяўчаты—у лёгкія сукенкі і песьні—гэта яшчэ нічога. Але як убіраліся: «Старыкі—у босыя ногі... Пляткаркі—у языкі. Салдаткі—у чаканьне мужоў (?). Ці: «Цяжкімі зрабіліся вочы і падалі ў грязь», «раскідваючы вочы і пырэкі з роту», «вочы пагубляла ў траву» (адкуль набраць гэтых вачэй?). Таксама ў аўтара ёсьць яшчэ такія любімыя эпітэты: «ноч лізала сэнцы і шыбы», «сонца лізала валасы», «сонца сьмяялася», «вечар лалчыгусся», «сонца сьмяецца», «цалуе праменьнямі» і іншыя. Трэба сказаць, што гэтыя эпітэты сталі ўжо штамамі, яны ўжо «злізіліся».

Цікавы стыль Скрыгана, калі яго (стыль) разумець у вузкім сэнсе гэтага слова. Усе рэчы яго напісаны з нейкай рвучасьцю, шырэкамі, скажкам. Сказы маленькія, шмат аднаслоўных. Думка выказваецца хутка, амаль ня звязваецца з другой. Затым выказваецца даволі гарача, з адпаведным патосам:

- «— Гэта-ж зладзейства...
- Абармоты...
- Сволачы...
- Здраднікі...
- Самім браць трэба...
- Сілаю...
- Рашылі:

пенаю,
 крывкам,
 крывёю,
 зубамі,
 матам:—
 Да пана
 на зямлю...
 на сэрвітут...
 на выган...
 Па дабраце, а не дык:
 з крывёю...
 з гноём...
 з попелам—зьмяшаць.
 Пашлі...»

Гэта, бязумоўна, можна тлумачыць тым, што аўтар знаходзіцца, ці знаходзіўся раней, пад уплывам футурызму.

Кажучы пра зборнік у цэлым, трэба сказаць, што ня гледзячы на некаторыя недахопы, зборнік мае сваю літаратурную і грамадскую каштоўнасьць.

С. К.

ПЯКЕЛЬНАЯ КНІЖКА

Што нам патрэбна добрая дзіцячая кніжка, аб гэтым у 1930 годзе разважаць няма чаго. А пісаць, ці гаварыць цяпер на гэтую тэму—усё роўна, што на пяцігадовым юбілеі БДВ прамаўляць «о пользе книгопечатания вопче и в частности».

Здавалася-б, усё ясна. І тым ня менш, відаць, не для ўсіх і ў прыватнасці не для БДВ. Бо калі-б усё было ясна і для гэтага апошняга, дык нашы дзеці даўно-б ужо мелі патрэбную ім кніжку. Тымчасам пахваліцца ў гэтай галіне нам пакуль што няма чым.

Да якой ступені наша выдавецтва яшчэ сама ня ведае, што робіць, лепш усяго відаць з такога факту.

Пару месяцаў назад вышла з друку кніжачка Янкі Маўра. Даволі «прыгожая» вокладка, ня кепска выкачаная мастаком Б. Малжыным, дужа трапна адбівае зьмест гэтае кніжкі. На вокладцы чорнымі і чырвонымі фарбамі намаляваны партрэт... чытач можа думае, што партрэт аўтара, ці мо' каго-небудзь

з выдавецкага «начальства», ці мо' самога мастака? Не, і тысячу разоў не. На вокладцы портрэт ня больш і ня менш, як самага... Люцыпара. І, зразумела, у належным «антуражы»: побач з сваім павадыром тут-жа красуе цэлы сьпадрыён чарцей, д'яблаў, лячысьцікаў. Чытач здзіўлены? Дарма: кніжка называецца «Пекла». Вокладка адпавядае назве кніжкі. Назва адпавядае зместу. Зместам абумоўлены малюнкi ў тэксьце, усё таго-ж мастака Барыса Малкіна.

Адным словам: поўны монiзм зместу і формы. Мастака, зразумела, няма чаго абвінавачваць,—ён зрабіў усё, што мог, каб вонкавае афармленьне кніжкі адпавядала яе зместу. А змест багаты: аўтар апавядае аб тым, як піонэр, залезшы ў пекла, распрагадаваў усiх чарцей і зрабіў у пекле... рэвалюцыю.

Усё гэта—добра. Добра, што піонэр такі здольны агітатар. Добра, што чэрці такія падатлівыя на агітацыю. Добра, што яны скінулі самаўладства Люцыпара. Добра, што «пякельны» аўтар такі спэц у пякельнай політыцы, а «пякельны мастак» вялікі знаўца пякельнае этнографіі. Добра, што твор напісаны даволі дасцьціпа. Некаторае, праўда, падабенства яго фэбулы з фэбулай франсэвага «Паўстаньне анёлаў» таксама ня шкодзіць, бо Апатоль Франсэ жыў у прыгожай Францыі і ня быў знаёмы з бравымі савецкімі піонэрамі, здольнымі абы ў якую хвіліну залезьці на неба ды разганяць там усiх багоў,—таму ў Франсэ агітатарам выступіў не піонэр, а анёл, а рэвалюцыю робяць ня чэрці, а анёлы і ня ў пекле, а на небе.

Кепска ня гэта ўсё. А кепска тое, што з друку вышла кніжка няма ведама на каго разьлічаная... Для дарослых—яна занадта шрымiтўная. Для дзяцей—страшнаватая, ды занадта насычаная... чаргоўшчынай. На каго разьлічвалі яе вучоны аўтар і вучоны мастак? Алах ці сам Люцыпар iх ведае. На каго разьлічвала сваё выданьне БДВ?

На 25 аўтарскіх экзэмпляраў, на мастака, на сваіх рэдактароў? Напэўна, так. І ў той-жа час ня так. Бо хоць ня

кніжка ідзе не напісана, што яна дацячая, але выдае намеры выдавецтва: формат кніжкі і шрыфты. Кніжка дзіцячая. Намеры—агідныя. Кніжка—шкодная. Гэта—факт, і з гэтага факту можна зрабіць дзе-якія вынікі...

Можна зрабіць... А тым часам кніжка ляжыць у вітрынах кнігарняў. Ці ня трэба было-б яе адтуль як найхутчэй зьняць?

— Альлё... Хто мае вушы, хай пачуе наша пытаньне... Альлё...

АГА.

БЕЛАРУСКІЯ ПІСЬМЕНЬНІКІ НА РАСІЙСКОЙ МОВЕ.

3. БЯДУЛЯ, Соловей. «Прибой», 1929 г.; ЯКУБ КОЛАС. На просторах жизни, Гссиздат, 1930 год;

Міхась Зарэцый. Раковые жернова, Гссиздат, 1930 год (сэрыя «Творчество народов СССР»).

Першыя кніжкі перакладаў нашых пісьменьнікаў («Щепки на волнах», «В глуши Полесья») былі спатканы даволі прыхільна. Але тым ня менш—гэта, бязумоўна, вынікі ня зусім удалага «дэбюту» нашых пісьменьнікаў у расійскай літаратуры—крытыка трапна адзначыла:

«Гуца пока представлен первой частью своей трилогии из жизни этого белорусского уголка. На большом протяжении он стремится дать дальнейшее развитие своего областничества. Конечно, и тут и там сюжет еще протекает в контурах натуралистического примитива. Но так всегда с первыми опытами национальных литератур, обусловленных бедностью городской культуры». (Разрядка наша—Б. М.).

Наконт аднаго моманту тут можна паспрачацца з рэцэнзэнтам. Справа ў тым, што далёка ня ўсе сюжэты твораў беларускай (і агулам нацыянальнай) літаратуры «протекают в контурах натуралистического примитива». Рэч Коласа—ня прыклад, не коардыната для літаратуры БССР. Гэты твор спазьніўся на пэўны час, твор цалкам у пісьмень-

ніцкіх традыцыях «нашаніўства». Зараз Коласаву аповесць трэба разглядаць пад кутом гістарычнага позірку, як этап росту беларускай прозы. Патрэбы перакладу гэтае аповесці жаднай ня было.

Тое-ж, прыблізна, можна сказаць і пра аповяданні Цішкі Гартнага. Будзе да-рэчы спаслацца на рэцэнзію ў «На-літаратурном поству», дзе рэцэнзэнт публікаваў падкрэслівае трафарэт і прымітыў пабудовы аповяданняў Гартнага.

Вось чаму дужа прыемна бачыць, што ўслед за памянёнымі творамі з'явіліся пераклады Бядулі «Соловей», Коласа—«На просторах жизни», аповяданні Зарэцкага. Я раблю агаворку: «Раковыя жернова» Зарэцкага зусім розныцца ад вышэй пададзеных твораў. Кніжка складзена нядабайна. Чытаючы яе, творчы шлях пісьменьніка малюецца так: ад романтычна-экстравагантнасьці (На железной дороге) праз скрыжаваньне рэмінісцэнцый эпігонаў «Ругой Макараў» («Ой, летели гуси»), да сэнтымэнтальна-саладкаватых праблем («Поэма о черных глазах»). Вязумоўна, артыкул Гарабурды не дастаткова высвятляе політычны эквівалент творчасці Зарэцкага і ідэалёгічную яго позыцыю.

Лепшым, маючым цікавасьць і значэньне расійскаму чытачу, зьяўляецца пераклад аповесці Коласа «На просторах жизни». Гэтай рэччу Колас перарос сябе. І пасьля «У палескай глушы» гэта рэч прачытаецца з цікавасьцю. Толькі шкода, што наступныя аповяданні кніжкі не гармануюць з першым—няма тэматычнае суцэльнасьці. Лепш было б іх выдаць асобна.

Роман Бядулі «Соловей» у параўнальна добрым, культурным перакладзе Пускарэвіча пакідае роўнакоптнае ўражаньне аўтэнтэку.

Такім чынам, пасьля шэрагу няўдалых спробаў (Альманах «Рэца», кніжка Гартнага, «У палескай глушы» Коласа), справа з перакладамі палепшылася.

Трэба зараз узяць курс на творы пролетпісьменьнікаў. А напаму выдавецтву з гэтым-жа пэнтам неабходна ў ударным парадку ўзяцца за выданьне перакладаў з пролетарскай літаратуры братніх нацыянальнасьцяў.

БАРЫС МІКУЛІЧ.

«РОСТ»—орган Всероссийской и Московской Ассоциации пролетарских писателей, № 1—январь 1930 г.; изд-во «Московский рабочий», цена 15 коп.

Нарэшце, са значным спазьненнем вышаў першы нумар часопісі «Рост», часопісі, якой да гэтага часу бракавала. Патрэба ў масавай часопісі тыпу «Рост», якая здольна-б была адгукацца на ўсе прапавы нашага часу з належнай гнуткасьцю, змагацца за верную, бальшавіцкую лінію ў культурным будаўніцтве,—патрэба гэткай часопісі аграмадная. Р. А. П. П. з гэтай задачай справіўся.

Рознастайны па зьместу, насычаны пролетарскім сьветаглядам, арыгінальна-тэхнічна скампанаваны—гэтым атрымаўся № 1 «Роста». Урывак з роману «Брускі» Панфёрава (аўтар малое калгас), запіскі Стаўскага пра акалічнасьці заводскага побыту, аповяданьне нямецкага пісьменьніка Курта Клебэра («Смерть Ганеса») пра цяжар працы гарнякоў, вершы Суркова і Бруно Ясенскага, нарысы пра культбрыгады, пра Далёка-Усходнюю армію—гэта тое, чым дыша наша эпоха. Арыгінальна і востра зроблены аддзелы «Газета Роста» і «Справочник Роста». Кароценька констатуюцца ў іх факты нашага культурнага будаўніцтва, факты нашага політычнага і эканомічнага росту. Шэраг пататак прысьвячаны злобадзённым пытаньням літаратуры.

«Рост» за рост,—дэкларуе часопісь.

Жыцьцё сьведчыць гэта самае. Інакш і ня можа быць.

Б. М.

ГУМАР

Шаржи мастака Розанава

..Пад сталом злавіла кошка мыш,
Хруст касцей напоўніў морак хаты.

Ул. Хадыка

Поэт акроплены сьлязой:
О, кот, забойца нясумленны!

Поэт, поэт, які настрой,
Якія важныя праблемы
Рашаеш ты „в тиши ночной“!

...„У руках надломанай Праксэды
Анямеў трагічны ахвіцэр“...
(з пародыі на т. Кляшторнага)

ГУМАР

Тэкст і надпісы А. Вяземскага

...„Сабакі грызьлі чалавека
А чалавек глытаў сабак“...

В. Маракоў.

Сучасны „шпагоглотатель“.

...„Заступніка свайго, патрона
Ня маем сёння мы, поэты!“

Я. Пушча.

Я. Пушча: Ave Maria!

БЕЛ. АПП

НАД ЧЫМ ПРАЦУЮЦЬ БЕЛАППАЎЦЫ

** Андрэй Александровіч здаў у друк асобным выданнем сваю поэму «Цені на сонцы» і зборнік вершаў на інтэрнацыянальныя матывы пад назвай «Устаноўка». «Устаноўка» выйдзе ў сэрры «Мастацкае слова—масам».

Цяпер Александровіч выяжджае ў калгас у Жодзінескі р., Менск. акр.

** Мікола Нікановіч аб'ехаў тры калгасы ў Слуцкім раёне. Здае ў БДэВ кнігу «У паўстанцаў»—уражаньні ад паездкі.

Будзе друкаваць у «Полымі» апавесць з калгаснага жыцця—«Жывая казка».

** Сымон Хурсік разам з Міхасём Гольдбэргам наведаў калгас імя Энгельса ў Гомельскай акрузе.

БДэВ выдае асобнай кніжкай апавесць Хурсіка «Чорны мост».

** Ізраіль Плаўнік перакладае з яўрэйскае мовы шэраг апавяданьняў і вершаў для друку ў БДэВ. Цяпер ён працуе над перакладам зборніка апавяданьняў Кушнерава «Дзеці адной сям'і» і вершаў Харыка, Юдэльсона, Ліфшыца, Ласкера.

Апрача таго, ён піша поэму «Шлёмка» і нізку вершаў з рабочага жыцця. Апрацоўвае новы зборнік вершаў.

** Зборнік вершаў Уладзімера Хадзікі—«Жвір дарог»—друкуецца ў Белдзяржвыдавецтве.

** С. Шушкевіч быў у калгасе Ветранскага р., на Полаччыне. Зараз пачынае пісаць нарыс пра калгас.

** С. Ліхадзіеўскі напісаў дзве новыя поэмы—«Новыя шумы» і «Крывавыя зьнічкі на сьнезе»—з сучаснага калгаснага будаўніцтва.

** Рыгор Мурашка выяжджае ў калгасы Бабруйскае, Полацкае і Магілёўскае акругі.

** Мікола Хведаровіч напісаў два гротэскі (паўпоэмы)—«Слова ад чыстага сэрца» і «Эскізы з організацыі калгасу». Гротэскі друкуюцца ў «Полымі».

** Л. Бэндэ спрабыў месяц у Смілавіцкім раёне і зараз піша кніжку «Як Дукарка організавала калгас імя ЦВК». Ён жа рыхтуе кніжку для сэрры «Мастацкае слова масам»—«Беларуская літаратура».

** Ілары Барашка быў на працягу двух тыдняў у Рагачэўска-Жлобінскім раёне; удзельнічаў у правядзеньні абгульваньня жывёлы па раёне; жыў у калгасе «Расьсьвет пераможца». Піша нарысы, якія выдасць асобнай кніжкай. Вышла з друку і паступіла ў продаж яго апавесць «Рыгор Галота».

** П. Броўка напісаў поэму-контурры—«У дарогу».

Пролетарскія пісьменьнікі сярод мас..

** Беларуская асоцыяцыя пролетарскіх пісьменьнікаў бярэ вялікі ўдзел у трохмесячкіку беларускай і пацменаўскай пролетарскай культуры, якую праводзіць ЦК ЛКСМБ.

Разам з пісьменьнікамі іншых арганізацый праведзены цэлы шэраг выступленьяў і літаратурных вечароў.

Прыводзім іх пералічэнне:

МЕНСК

** Праведзены літаратурны вечар для нартыйшых і камсамольскіх арганізацый у ДOME Комуністычнае Асветы—клубе імя К. Маркса. Даклад пра сучасную беларускую літаратуру рабіў М. Аляхновіч. Выступалі з творамі М. Хведаровіч, І. Харык, В. Казлоўскі, І. Плаўнік, Юдэльсон.

У ДOME асветы быў наладжаны вечар для яўрэйскіх культурасветнікаў. У вечары бралі ўдзел Харык, Юдэльсон, Маракоў, Хведаровіч і інш.

У клубе будаўнікоў на літаратурным вечары чыталі свае новыя творы члены Бел. АПП: У. Хадзьжа, С. Хурсік, М. Нікановіч, Ю. Таўбін, Я. Вазёрны, члены «Узвышша»—М. Лужанін і С. Дарожны.

У клубе чыгуначнікаў на літвечары выступалі Салагуб, Гольдбэрг, Броўка і інш.

Быў зроблены літвечар у ДOME камсамолу. Чыталі творы А. Александровіч, А. Вечар, П. Броўка, С. Ліхадзіеўскі, Ліфшыц і Юдэльсон.

** 16-га лютага г. г. быў наладжаны літвечар у клубе саўгандальслужачых. У вечары бралі ўдзел С. Ліхадзіеўскі, В. Казлоўскі, А. Вечар, І. Плаўнік, М. Аляхновіч.

** Літаратурнае выступленьне для супрацоўнікаў Наркам'юсту праводзілі А. Вечар, С. Ліхадзіеўскі і П. Броўка.

** Літаратурнае выступленьне для друкароў-камсамольцаў наладзілі М. Хведаровіч, С. Фамін, А. Звонак, Юдэльсон, Плаўнік і інш.

** Для супрацоўнікаў Беларускай дзяржаўнай бібліятэкі ладзілі вечар В. Казлоўскі, В. Каваль, С. Шушкевіч і М. Нікановіч.

** Вечар для членаў Белкоопсаюзу адбыўся ў ДOME пісьменьніка. Выступалі В. Каваль, С. Шушкевіч, В. Казлоўскі.

** У 17-й яўрэйскай школе адбыўся літаратурны вечар. Выступалі Ліхадзіеўскі і Вазёрны.

** У Палаце мерак і вагі праводзіў літаратурны вечар Я. Вазёрны.

** Адбыўся вечар у 5-й школе. Выступаў С. Ліхадзіеўскі (Абслужана 1200 вучняў).

** Вечар у 1-й школе правялі Я. Вазёрны, Звонак, Вечар, Барашка (Бел. АПП) Лужанін («Узвышша»).

** У 10-й школе праводзілі літ. вечар Вазёрны, Каваль, Баранаў, Юдэльсон.

ВІЦЕБСК

** Праведзены выступленьні ўдарнае брыгады пісьменьнікаў на заводзе «Мэтрам» для студэнцтва і для вайсковых часцей Віцебску. Бралі ўдзел Якуб Колас, Звонак, Барашка, Лужанін, Каган і прадстаўнік ВДЗВ тав. Калента.

** Выяжджалі ў Віцебск і праводзілі літ. вечары Я. Купала, М. Нікановіч, Т. Кляшторны і інш.

ПОЛАЦАК

Тры вечары правялі ў Полацку Колас, Звонак, Барашка, Лужанін, Каган і Калента.

АМСЬЦІСЛАЎ

** У Амсьціславе ў студзені м-цы быў праведзены вялікі літаратурны вечар. Чыталі творы Ю. Таўбін, Э. Астапенка, А. Куляшоў, Пляке і інш.

** Студыя Бел. АПП'у арганізуе шэраг літаратурных выездаў у калгасы і комуну Амсьціслаўскага раёну.

СМАЛЯВІЧЫ

** У м. Смалявічах, Менск. акругі, 15 лютага быў праведзены літаратурны вечар. На вечары Ілары Барашка зрабіў даклад пра сучасную пролетарскую літаратуру.

Барашка прачытаў аповяданьне «Кур'яная воля», з жыцьця мясцовага калгасу; аповяданьне мела сярод аўдыторыі вялікі посьпех.

Чыталі свае творы Юлі Таўбін, В. Казлоўскі, С. Дарожны.

У іншых аб'яднаньнях

** Выключаны з літзгуртаваньня «Узвышша» Фэлікс Купцэвіч—за антысавецкія выпадкі.

** Сяргей Дарожны рыхтуе да друку новы зборнік вершаў і апрацоўвае поэму з калгаснага жыцьця.

** Максим Лужанін і Тодар Кляшторны выяжджаюць на 2 месяцы ў Мазырекую акругу для правядзеньня колектывізацыі і пасеўнае кампаніі.

** М. Лужанін канчае другую частку поэмы «Салімонка».

** Тодар Кляшторны пачаў пісаць поэму з калгаснага жыцця.

УССР

** Дзеля забеспячэння спецыялістых і вышэйшых тэхнічных школ вучэбнаю літаратурай ды падручнікамі Вышэйшы Савет народнае гаспадаркі УССР арганізоўвае навукова-тэхнічнае выдавецтва.

** Увесну г.г. у Харкаве і Кіеве будзе арганізавана выстаўка мастацтва заходняе Украіны. Частка элэпонтаў ужо сабрапа.

** У Кіеве пачала выходзіць новая ўкраінская газета «Кіўський Журналіст». Газета выходзіць тры разы ў месяц.

** У Кіеве пачала выходзіць новая часопісь прысвячаная пытанням тэатру «Радянське мистецтво».

** За апошні квартал мінулага году «Кнігоспілка» выдае шмат кніжак мастацкае літаратуры. Сярод іх ёсць, як арыгінальныя—Кузьміча, Вішні, Шкуруція, Полішчука, Сэмэніі, Коломіяца і інш., гэтак і перакладаныя—Вуніна, Гогала, Купрына, Сьвіфта, Мопасана і інш.

** Споўнілася 30 гадоў існаваньня ўсеўкраінскага гістарычнага музэю імя Шаўчэнка. Жужэй за апошнія часы значна разгарнуў сваю працу. Цяпер у ім адбываецца выстаўка ўсеўкраінскага мастацтва. Музэй за 1928-29 г. наведала 45000 чалавек.

** О. Нопыльнко выдае ў ДВУ роман «Візвалення», у якім піша пра нашу моладзь і вынаходніцтва.

** Вышла ў ДВУ кніга вершаў Н. Шчэрбыны «Ранок». Выдаецца яго другая кніга «Світаньня» (вершы ў прозе).

«ПЛУГ»

Пленум ЦК «Плуга» мобілізаваў на дапамогу партыйным і савецкім органам у справядзеньні пасеўнай кампаніі пэраг слаброў «Плуга».

** В. Алешко здаў да друку зборнік аповяданьняў «Земля паруе» і піша аповесьць для дзяцей.

** Божко апрацоўвае трэцюю частку роману «Спалохи».

** Выходзіць у ДВУ п'еса Бэдзька «Проток».

** Друкуецца ў выдавецтве «Плужанін» зборнік вершаў Ю. Жылкі «Полустанок».

** В. Мынко працуе над аповесьцю з фабрычага жыцця.

** Нэчай здаў да друку 2-ю частку роману «Мухи».

** С. Пыльпэнко друкуе новы зборнік новэляў пад назваю «Анекдоты старога редактара».

** Рызычэнно напісаў новую аповесьць для дзяцей.

** О. Свекла здала ў ДВУ новы роман з часоў грамадзянскае вайны.

** Хугірскій піша аповесьць «Траньдон».

** Штангей працуе над сцэнарыем «Повстання Олеси Можейковай».

** ДВУ друкуе новы роман Яновэні «Три элементі».

«ЗАБОЙ».

(аб'яднаньне пролетарскіх пісьменьнікаў Данбасу).

** Аб'яднаньне пролетарскіх пісьменьнікаў і поэтаў Данбасу «Забой» пырочка разгарнула сваю працу. Балвоо заданьне «забойцаў» на сёньняшні дзень—змаганьне за вышэйшую якасьць твораў і ідэалёгічную вытрыманасьць іх. З зімы 1929 г. «Забой» пачаў выдаваць бібліятэку пісьменьнікаў—членаў сваёй арганізацыі.

** Член «Забоя» Іван Ле працуе над аповесьцю «Розділ другий».

** П. Павлівський напісаў поэму «Махновцы».

** Сугак здаў да друку поэму—«Перший ад'юнкт України» з часоў змаганьня за вызваленьне Данбасу ад белых.

«ЗАХІДНЯ УКРАЇНА»

** Аб'яднаньне рэволюцыйных пісьменьнікаў «Західна Украіна» налічвае каля 30 членаў. Сярод іх ёсць нямаля

письменьнікаў, шырока вядомых у чытацкіх колах, якія адбыраваюць вялікую ролю ў разьвіцьці ўкраінскае літаратуры.

Гэта—Д. Загул, М. Ірчан, Козоріс, Ткачук, Гжицький, Гаска і інш.

Нельга ня ўспоміць пра рэволюцыйных пісьменьнікаў Заходняе краіны, якія жывуць па-за межамі УССР. У сваіх творах яны адлюстроўваюць класавае змаганьне і стаіць у пярэдніх шэрагах рэволюцыйнае літаратуры. Сярод іх найбольш вядомы **В. Бобинський**, аўтар поэмы «Смерть Франка». Вызначаюцца яшчэ **Козлянюк, Тудор, Сопілка, Трановський, Павлюк** і інш.

ГРУЗІЯ

** Т-ва мастакоў Грузіі арганізавала ў Тыфлісе чарговую выстаўку скульптуры і жывалісі. У выстаўцы бяруць удзел каля 40 мастакоў.

** У лютым 1930 г. вышаў першы том твораў К. Маркса на грузінскай мове.

** У пачатку 1930 г. споўнілася 10 гадоў працы Азэрбайджанскага унівэрсытэту ў Грузіі.

** Актыў Асоцыяцыі пролетарскіх пісьменьнікаў Грузіі ўхваліў узяць актыўны ўдзел у веснавой пасеўнай кампаніі праз: 1) напісаньне аповяданьняў, вершаў, п'ес і інш. твораў агітацыйнага характару; 2) вылучэньне пісьменьнікаў для кіраўніцтва рабочымі брыгадамі.

** Вышла кніга **Б. Бувчідзэ** «Шляхі сучаснае грузінскае літаратуры». Зьмест: «Грузінская літаратура па раздарожжы. Пытаньні літаратурнай палітыкі. Шляхі разьвіцьця пролетарскай літаратуры. Рэзолюцыі».

** Шэраг грузінскіх пісьменьнікаў—членаў асоцыяцыі пролетарскіх пісьменьнікаў Грузіі наведалі калгасы і камуны з мэтай азнаямленьня з працай калгасаў і комул.

РСФСР

Р. А. П. П.

** 5-9 лютага г.г. у Маскве адбылася 1-я канфэрэнцыя МАПП.

МАПП яднае каля 70 літаратараў. З іх 40 проц.—прозаікі, 39 проц.—паэты, 19 проц.—крытыкі, 5 проц.—драматургі

і 2 проц.—сцэнарыстыя. За 1929 г. МАПП, ня лічачы прадукцыі нацсэкцый, даў 15 кніг вершаў, 25 кніг прозы, 10—п'ес, 8 кніг па крытыцы і літаратуразнаўству. Канфэрэнцыя абаварыла шэраг цікавых пытаньняў (проблемы пролетарскай поэзіі, задачы РАПП у рэконструкцыйны пэрыод і інш.). У праўленьне МАПП канфэрэнцыя абрала Серафімовіча, Фадзеева, Ясенскага, Ісбаха, Залка, Суркова і шэраг іншых.

** Адбыўся першы пленум новага праўленьня МАПП. Старшынёй МАПП абраны А. Серафімовіч, адказным сэкратаром А. Суркоў.

** **В. В. Маякоўскі** зьявіўся да канфэрэнцыі МАПП з наступнай заявай:

«Дзеля справядзеньня ў жыцьцё лэзунгу аб'яднаньня ўсіх сіл пролетарскай літаратуры, прашу мяне прыняць у РАПП.

1) Жадных рознагалосьсяў па асноўнай літаратурна-палітычнай лініі партыі, якую праводзіць ВОАП, у мяне няма і ня было.

2) Мастацка-мэтодалёгічныя рознагалосьсеі могуць быць вырашаны з карысьцю для справы пролетарскае літаратуры ў межах асоцыяцыі. Лічу, што ўсе актыўныя рэфаўцы павінны зрабіць гэтка самы вынік, прадыктаваны ўсёй напай папярэдняй працай».

Канфэрэнцыя аднагалосна прыняла Маякоўскага ў члены МАПП.

** Канфэрэнцыя МАПП пераважнай большасьцю галасаў прыняла ў члены МАПП поэтаў Э. Багрыцкага і В. Лугаўскога—па іх заявах.

** Адбыўся зьезд Сібірскай Асоцыяцыі пролетарскіх пісьменьнікаў—Сіб. АПП. Зьезд спыніўся на памылках групы «Настоящее», якія ў свой час асудзіў ЦК УсеКП(б).

** Смаленская АПП арганізавала дзьве ўдарныя брыгады па сувязі з чытачамі для сталага літаратурнага абслугоўваньня фабрычна-заводзкіх раёнаў.

«КУЗНИЦА».

** «Кузница» пасылае ў калгас з ўдарныя брыгады пісьменьнікаў—Беразоўскага, араўкова, Москвіна, Пятрову і інш.

** 3-га лотага г.г. памёр член «Кузніцы»—вядомы расейскі крытык і поэт Г. В. Якубоўскі. Якубоўскі—быў стары член УсеКП(б)—падпольшчык.

Літаратурную дзейнасць сваю пачаў ён у 1917 годзе. Яго кнігі: «Песни Крови» (вершы, 1925), «Писатели Кузницы» (крытычныя артыкулы).

ВОКП

** Шэраг пісьменьнікаў пасылае ў калгасы «ВОКП»—«Всероссийское общество крестьянских писателей».

У першай брыгадзе едуць: А. Дзямідаў, П. Львоў, Марсіянін, Н. Сьцяпанавіч. Туган-Бараноўскі, Дровіна і інш.

** У Сібіры група сялянскіх пісьменьнікаў утварае трывалое аддзяленне ВОКП. У групе—Аляксей, М. Нікіцін і інш.

** В. Шэршэвіч скончыў п'есу «Нельзя прачаць».

** Драму з калгаснага жыцця пад назвай «Бур'ян»—напісаў Ф. В. Ільлінскі.

** «Чудовішце»—гэткую назву мае новая драма Ул. Сьмірэнскага з жыцця пісьменьніка і акторскае богэмы.

** Зборнік п'ес для сялянскага тэатру здае ў друк Ул. Ленскі.

ЗА МЕЖАМІ

АМЭРЫКА

** Выдавецтва Гарысон (ПАЗШ) выдала анталёгію з літаратурных твораў пад назвай «Пяць поэтаў». У анталёгіі—творы пяці таленавітых маладых прадаўцаў сучаснае амэрыканскае лірыкі—Майрыка, Маклеода, Мэсэра, Мілера і Стон. З іх Майрык і Маклеод, між іншым, найбольш выдатныя мастакі, блізка стаяць да сучаснае амэрыканскае пролетарскае поэзіі.

** Рэвалюцыйны і высока-мастацкі сацыяльна-бытавы роман дала пісьменьніца Агнэс Смедлі. Роман мае назву «Дачка зямлі» і абмалёўвае жыццё амэрыканскіх фермераў-беднякоў. Крытыка раўняе яго з лепшымі творамі Джэка Лёндона.

** Амэрыканская газета «Люмінайтэд Крадрыхіль Констэлейшок» выходзіць адзін раз у стагодзьдзе. Апошні яго нумар выйшаў у 1850 годзе, наступны мае выйсьці ў 1950 годзе. Гэтая рэдкая газета даўжынёю ў 2½ мэтры, шырынёю ў 2 мэтры. Дае яна весткі за цэлае стагодзьдзе. Выдае яе таварыства выдаўцоў Нью-Ёрку.

** Найменшая газета ў Амэрыцы выдаецца ў Мэксыцы. Гэтая газета мае ўдоўжкі—7 сантыметраў. шырыні—6.

НЯМЭЧчыНА

** Адам Шарэр, пісьменьнік-рабочы, напісаў кнігу пра вайну, якая заняла выдатнае месца сярод усяе ваеннае літаратуры. Характэрная яе асаблівасьць—надзвычайная праўдзівасьць, шчырасць. Кніга называецца «Faterlandlosse Gesellen» і апавядае ад імя сьлесара—салдата Ганса Бэцольда—гісторыю яго ваеннага навучаньня, змаганьня на фронце, працы на заводзе Крупа, удзел у забастоўцы, у рэвалюцыі.

** Стэфан Цвайг, выдаў новую кнігу «Joseph Foushe». Кніга абмаўляе працу «політычнага хамэлеона»—Фупэ і яго змаганьне з Робэсп'ерам.

** Споўніўся 60-гадовы юбілей вядомага перакладчыка Бэрнарда Шоу—Зыгфрыда Трэбіча. Акрамя перакладаў, юбіляр мае шмат арыгінальных твораў—романаў і артыкулаў.

** У часе продажу на вуліцы Бэрліну, пролетарскае літаратуры, поліцыя арыштавала пролетарскага пісьменьніка Курта Пэтэрсона, які звярнуўся з прамой да публікі. Прысутныя рабочыя сілкам адбілі яго ад поліцыі і прымусілі яго ўцячы. Быў высланы адмысловы поліцэйскі атрад, які арыштаваў І. Бэхэра і шэраг выдатных пролетарскіх поэтаў і пісьменьнікаў. Арыштаваных трымалі ў поліцыі цэлы дзень.

ГІСПАНІЯ

Вялікую ўвагу звярнуў на сябе новы роман Іоаніма Ардэрыуса—аднаго з

таленавітых перадавых пісьменьнікаў Гішпаніі. Роман мае назву «Los principes Ignales». Роман вызначаецца вялікай сілай сатыры, бліскучым гумарам.

** Сярод маладых пісьменьнікаў Гішпаніі **Бэнжамэн Жарнэ** адзін з тых, якім найбольш адзначаюць у сваёй творчасці эвалюцыю ў напрамку паглыблення свайго сьветапогляду. З апошніх романаў **Жарнэ** вылучаліся «Paula y Paulina» і «Sor patrocínio».

ІТАЛІЯ

** **Эстэр Лёмбардо** напісала цікавы роман з жыцця сучаснае жанчыны—«La Donna senza cuore». Роман вызначаецца вялікай мастацкасьцю.

** Сонэты славутага рымскага поэта мінулага стагодзьдзя **Бэльлі**, які адлюстраваны ў сваіх творах побыт роднае ему Рымскае беднаты, нядаўна вышлі з друку ў кніжцы з трагмавай Райя. У кніжцы 316 выбраных сонэтаў.

** Адзін з выдатнейшых крытыкаў Італіі **Энрыко Пічні** штогод выдае том сваіх крытычных артыкулаў пад назваю «La lanciarolla novita».

Гэтыя зборнікі карыстаюцца вялікім посьпехам, адной з прычын якога зьяў-

ляецца надзвычай лёгкі новы стыль **Пічні**.

ВЭНГРЫЯ

** Новы роман напісаў выдатны вэнгэрскі пісьменьнік **Александр Журжэлі**. Роман малое жыццё маленькага вэнгэрскага мястэчка.

** Выдатны соцыяльны роман даў **Ж. Кодоланый**. Аўтар аналізуе з пэўнай глыбінёю сутнасьць усіх соцыяльных клясаў, якія складалі старую Вэнгрыю. Канчае свой роман аўтар апісаньнем першых дзён рэвалюцыі і апофэозам вызваленьня мас.

** Вышаў пасьмертны зборнік поэм **Э. Міхалог**. Аўтар, які нядаўна загінуў ад аўтамобільнае катастрофы, лічыцца адным з найлепшых поэтаў Вэнгрыі.

ЧЭХА-СЛАВАКІЯ

У Празе памёр вядомы чэхаславацкі пісьменьнік **Герман Угар**, які пісаў паянмецку. Ён пакінуў пасяля сябе ня шмат твораў, але іх арыгінальнасьць і глыбіня дазвалялі думаць, што ён яшчэ дасць многа. У друку ён выступіў у 1922 г. Памёр у 37 гадоў.

Альфабэтны паказальнік твораў, зьмешчаных у часопісі „Маладняк“ за 1923-1929 г. г.

(Увага. Першая лічба паказвае
нумар часопісі, а другая—год надрукаваньня).

І. П О Э З І Я

Александровіч Андрэй.

Я чую кліч—1, 1923
З поэмы „Менскі рытм“—5, 1924
У. М. Ігнатоўскаму—6, 1925
На заводзе—7, 1925
Паўстанцы (поэма-ісцэніроўка)—7, 1925
Дзвіна (адрыўкі)—6, 1926
Віратлівы разьбег—1, 1927
Адгукніся—2, 1927
Бальшавік Бахрым (поэма)—3, 1929
Цені на сонцы (поэма)—5-6, 1929

Астапенка Зьм.

*** (Агнямі і кроўю сардэчных поэм)—7, 1929

На сьмерць Паўлюка Труса 10, 1929

*** (Я сын будзённай працы—11-12, 1929
Сьлед хэрсонэсіта—11-12, 1924

Бабарэка.

*** (З снапом жаданьняў на
прыполе)—4, 1924

Багунец Міх.

Малады перасяленец—7-8, 1927

Байрон.

З гэбрайскіх мелэдый: 1. Сьцягнула на ду-
шы. 2. Твой плач я бачу. Пераклаў з
ангельскае мовы Ю. Гаўрук—12, 1926

Бандарына З.

Завіруха—11, 1927
У дарозе—1, 1927
Сасьніла—3, 1927
Званы-перазваны—5, 1927
Званы—6, 1927

*** (У сіня-зялёным прадоньні)—7-8, 1927
Нечаканае збылося—7, 1928
Дванаццаць пройдзена—1, 1929
Сем братоў—4, 1929

Бязыменскі А.

Партбілет (пераклад з расійскае мовы
А. Дудара)—2, 1927

Блок А.

Дванаццаць, поэма (пераклад з расійскае
мовы А. Дудара)—10, 1927

Бобрык Я.

Палескія мотывы—5, 1926
Засьпявай мне песьню—6, 1926
Пялёсткі сінія—7-8, 1926
Песьня і праца—10, 1926
У дарозе—10, 1926
Ціха, ціха так наўкола—11, 1926
Сосны—4, 1927
На пажыву—3, 1928
Ноч над Менскам (імпрэсія)—11, 1928
Поэма-Беларусь—12, 1928

Бодлер Ш.

Чалавек і мора (пераклад з францускае
мовы Ю. Гаўрука)—5, 1926
Вячэрняя сугучнасьць (пераклад Ю. Гаў-
рука)—5, 1926

Броўка П.

*** (Дні цякуць, нібы кроплі праз сіта—3, 1920
У вольны час—5-6, 1929
Рапарт (поэма)—9, 1929

Брэская Г.

Над вазэрамі—6, 1927
Пырмітій—4, 1929

Бядуля З.

Крылатыя машыны—1, 1923
З песьняў сонца—2-3, 1924

Вазёрны Язэп.

З туманамі сінімі—11-12, 1929

Вечар Алесь.

Стансы—2, 1927

*** (Іграйце трывогу на трубах, вятры) —
1, 1928

*** (Слава тым, хто на зямлі ідзе)—2, 1928

Дванаццатая атака—1, 1929

Таварышу—10, 1929

Відук Я.

*** (Завіхурылі гукі прадвесня)—2, 1926

Наборшчык—11, 1928

Вішнеўская Н.

*** (Бліскучы ўсход зары ружовай)—1, 1927

*** (Цешацца мяцелі рогатам і сьвістам —
3, 1927

*** (За вакном уночы зашумела бура)—
6, 1927

Вольны А.

Камсамольская нота—1, 1933

*** (У мармуровым сьнягу)—1, 1927

*** (Успаміны ў сэрцы лучыняць)—1, 1927

Гартны Ц.

Яна ідзе—1, 1923

Вясковец-рабфаковец

Гаўрук Ю.

Пераломнае (нізка вершаў)—10, 1923

Гэйне Г.

Песьні (пераклад Ю. Гаўрука)—9, 1927

Гладкі А.

Гаманіла хвоя—9, 1927

Глебка П.

*** (І зоры, і месяц, і сіль над палямі)—
5, 1927

Гай мой сіль, шумі... шумі...—7-8, 1926

*** (Ня кувай, зязюля)—7-8, 1926

З песьняў аб „Маладняку“—10, 1926

Губарэвіч К.

*** (За вакном завеі)—5, 1928

Гурло А.

У Ігнатоўскаму—6, 1925

Разьвітаныне—9, 1925

З цыклю „Бацькаўшчына“—4, 1926

Зазьвінелі косамі—5, 1926

Начныя мары—5, 1926

*** (Заблішчэлі агністыя зоры)—6, 1926

*** (Сонца закручвае косы)—6, 1926

З цыклю „Бацькаўшчына“ 1. Я сёньня тут,
а заўтра дзесьці буду. 2. Вось мае
родныя гоні—7-8, 1926

На сьмерць С. Есеніна 11, 1926

Чым-жа, чым...—1, 1927

*** (З жыцьцём позна я справіў зару-
чыны—2, 1927

Ідылія—4, 1927

Ноччу марознаю—5, 1927

*** (Для цябе я быў нязнаным)—7-8, 1927

Дарожны С.

*** (Упала неба сіль на вазёрны)—12, 1926

Ой, ня воранаў крык над сялом—4, 1926

Сіні шум—1, 1927

Дзяўчыне—3, 1927

Дубовік М.

На сьвітаныні—8, 1925

Хай восень сумуе—12, 1926

А я—пайду агульным шляхам—12, 1926

Дубоўка Ул.

Ой, ды не звані, крыніца...—1, 1923

Студэнт—4, 1924

Там, дзе вазёры (урывак з поэмы)—7, 1925

Дуброўскі М.

Максіму Гарэцкаму (з вянка сонэтаў)—
10, 1926

Дудар А.

Сьцеражэцесья—1, 1923

Поэты рэволюцыі—2-3, 1924

М а й—4, 1924

З вершаў „1920 год“—5, 1924

Л е н і н—7, 1925

Шанхайскі шоўк (поэма)—9, 1925

Запляці залатую касу—4, 1926

Маліліся пад крыжам—4, 1926

Ціхазвонныя ды ласкавыя дні—5, 1926

Браты—10, 1926

Легенда—10, 1926

На раздарожжы (нізка думак)—11, 1926

Скрыжалі (цыкль вершаў)—12, 1926

Песьня пра Сіль-Взя—4, 1927

Стары лясун—3, 1929

Жаўрук А.

Ліст у сталіцу—5, 1928

Журба Я.

Маладняцкім шляхам—1, 1926

Жылка Ул.

*** (Сьвядомасьці горач мацней алка-
голю)—4, 1927

Залётны М.

У нябесным застольі—4, 1926

Замежны А.

Мініатуры—1, 1927

Алесь. Званак.

Балоты зарасьлі багавіннем—4, 1926

Берагам зялёным—6, 1926

*** Павольна спакойна мінаюць гадзіны...—1926

*** Асфальт і пыл...

На ростані—11, 1925

*** (Ах, жыццё, шляхі твае хто зьме-рыць)—12, 1926

*** (Ізноў, ізноў успыхнулі настроі)—2, 1927

*** (Нешта ёсць такое ў гэтым сьвеце)—1927

М. Дубовіку 8, 1928

Загай (поэма)—9, 10, 11, 12, 1928

Дванаццатаму—1, 1929

Шчырае—4, 1929

Лірыка раздум'я—11-12, 1929

Івашын Я.

У сэрцы радасьць расквітнела—2, 1929

Каганец К

Недрукаваныя вершы. 1. Браты мае родныя. 2. Які-ж то вецер буйны грае. 3. Ветры буйны загулялі. (Да друку падаў М. Касьпяровіч.)—10, 1929

Казлоў Б.

Помню вечар—6, 1926

*** (Ой, і хочацца ў струны ўдарыць)—6, 1926

Казлоўскі В.

Паход—4, 1928

*** (Я стаяў ля ракі)—8, 1928

У Крыме—9, 1929

Слова аб юнай краіне—11-12, 1929

Кляшторны.

*** (Раджаўся дзень. за лесам тухлі зоры)—7-8, 1926

*** (Зноў вясна)—4, 1927

Бачу і чую, чую і бачу (з народнага)—6, 1927

Мая любімая—5, 1928

Крапіва.

Лягчэй на паваротах—8, 1925

Мандат (байка)—9, 1925

Мода (байка)—4, 1926

Каршун і цецярुक (байка)—4, 1926

Мачыха (байка)—6, 1926

Хто сьпіць, той ня грэшыць (байка)—6, 1926

Чырвонец (байка)—10, 1926

Стварэнне сьвету (адрывак з „бібліі“)—11, 1926

Куляшоў Аркадзь.

На зямлі—11-12, 1929

Астроном—11-12, 1929

Купала Янка.

Арлянтам—11, 1923

Вам—2-3, 1923

Лёнгфэло Г.

З „Песьні аб Гайваце“ (пераклады з ангельскае мовы А. Ляснога, А. М.)—4, 1926; 7-8, 1926; 2, 1927 2, 1928.

Ліхадзеўскі С.

І такая ціхуткая ноч—5-6, 1929

Лужанін Максім.

*** (Па шляхох іду)—5, 1926

*** (Імклівіцца прадоньнем галубень)—11, 1926

Беларусі—12, 1926

Разгані над брывямі смугу—2, 1927

Вятры, вятры... Халодныя, сьцюдзёныя—3, 1927

Скрыжаваліся сьцежкі—5, 1927

Лявонны Юрка.

*** (Мне казалі ў плачучую восень)—1, 1927

*** (Ходзіць вецер пакінутым садам)—1, 1928

Зажурыўся ў цьвець—4, 1928

Крымскае—6, 1928

Маннур Ш.

Прыгожасьць зямлі (з татарскае мовы пераклаў М. Хведаровіч)—7, 1929

Маракоў Валеры.

*** (Над сінім лесам. шэрым полем)—4, 1926

*** (Пеўпякучыя песьні свае салавей)—6, 1926

*** (Была восень у роднай краіне)—1, 1927

*** (О, вясна і бяссонныя ночы)—2, 1927

*** (Мне хочацца любіць, задумацца і верыць)—7-8, 1927

Новыя вершы. Васілю Кавалю. 1. Ты прыглядзіся да гэтага раньня. 2. Я так доўга блукаў у зачарованым садзе—4, 1928

Дубовіку—8, 1928

*** (Адсумаваўшы моладасьць сваю)—11, 1928

*** Адноўленая зямля (поэма)—12, 1928

Камсамолу Мазыршчыны—4, 1929

Муляр (поэма)—7, 1929

*** (Жыццё, як мора-акіяні)—10, 1929

Маркава Н.

Ціха—1, 1927

*** (Восеньню мігаюць вочы)—1, 1928

*** (Ружавеюць маладосьці дні)—5, 1928

Масэнка Т.

Беларусь (пераклад з украінскай мовы
Іл. Бар.)—4, 1928
Сьмерць паліткома (пераклад з украінскае
мовы А. Звонак)—8, 1928

Міцкевіч М.

Чаму Янка ў камуну пайшоў (агітжарт)—
4, 1924

Моркаўка Аркадзь.

*** (Пашчпалі ў бойцы шмат касьцей)—
6, 1927
*** (І такая кволая)—9, 1927
Вецер з дарогі зьмятае—1, 1928
Стукні ў дзьверы—1, 1928
*** (Травень ціха крыльля распасьцёр над
садам)—2, 1928
*** (Гэта песьня—ціхаму канцу)—2, 1928
*** (Ствараюць найлепшы гадзіннік)—
2, 1928
*** (Завівайцеся, дымы заводу)—3, 1928
*** (Расчыняліся, рыпалі дзьверы)—3, 1928
З цыкля „Далачынь“—1, 1929
*** (Будні праглынулі справы нашай
веліч)—5-6, 1929

Мысьлінскі М.

Ноччу ў гадавіну (пераклад з польскае
мовы А. Вечара і Маракова)—1, 1929

Нюрын В.

Абарванае каханьне—1, 1928

Падабед Яз.

Мая песьня—7, 1925
З вершу „Вёска“—7, 1925
Ростань—9, 1925

Плаўнік Ізраіль.

Да сэрца—7-8, 1926
Лісьцё—7-8, 1926
Октава—7-8, 1926
Я кахаў—1, 1927
Як матальні, віхрацца ўспаміны—2, 1927
Іду шумаць яе—4, 1927
*** (Імчацца, як зьнічкі...)—4, 1928
Ізноў—4, 1928
З цыкля „Зарніцы“. 1. Жыцьцё. . Няхай.
3. А веру...—5, 1928
1. Тэрцыны. 2. Рондо. 3. Сонэты—6, 1928
Спатканьне—10, 1928
Вячэрнія мэлёды—11, 1928
Савецкай Беларусі—12, 1928
Сонечны маяк—1, 1929
Два лісты—2, 1929
Калі ападаюць лісты—7, 1929
Штодзённасць—11-12, 1929

Пушча Язэп.

Летні вечар—1, 1923
КСМ на дэманстрацыі—1, 1923
Раніца—2-3, 1924
*** (Васількова-срэбнаю ночкай)—4, 1924
Мне чупрыны ня хочацца зьвесіць—5, 1924
Усьміхаецца раніца—5, 1924

Дажынкавае—6, 1924

*** (Я сын дубровы круглалістай)—7, 1925
*** (Ад радасьці)—8, 1925
Я для Беларусі—8, 1925
Не закілзаць—9, 1925
У загрудзьдзі—9, 1925
*** (Выгляд твой малажавы збляжэў)—
4, 1926
*** (Праплюскачуць гады бы вада)—4, 1926
*** (Дружбакоў-таварышоў ня маю)—4, 1926
*** (Сеньня вочы свае праглядзеў)—4, 1926
*** (Ой, ты краса палёў шырокіх)—5, 1926
*** (Ня шумі, бяроза)—5, 1926
*** (Спатыкаем усе мы долю)—11, 1926
*** (Я не знаю, нашто ветру дуцца)—
11, 1926
*** (Сьцюдзенаю зімой...)—11, 1926
Сьветлых дзён харакство—12, 1926
*** (Высіцца, высіцца арка)—12, 1926
*** (Вечна ўвечар вецер з сьвістам)—
12, 1926
*** (Сьлязіны буйныя ўпалі)—12, 1926

Пляўмфаум Е.

Я маладая—11, 1926
Легенда—5, 1927
Іней—9, 1927
Музей рэвалюцыі—3, 1928
Сьветласьць—5, 1928
Мэлёдыя—9, 1928
Да дзесятых угодкаў БССР—12, 1928

Росіч П.

Здрада—2, 1927
Зіма ў Беларусі—3, 1927
У Крыме (сонэт)—9, 1927

Сабаленка Р.

*** (У зацішку вецер свавольць)—7, 1928

Савіцкі А.

*** (Над палямі ціхі вечар)—11-12, 1929

Салагуб А.

У турме—6, 1928
Восень у вострозе—11, 1928

Сасюра Ул.

*** (Не спаткаюся ў полі я з вечарам.
Пераклад з украінскае мовы Я. Пушча)—
ГПУ (урывак з поэмы. Пераклад Іл. Ба-
рашкі)—8, 1928

Суйнборн Ч.

З „песьні ў гадзіну парадку“ (з ангельскае
мовы пераклад М. Дуброўскі)—11, 1926

Тарасевіч С.

Братом—1, 1923

Таўбін Юлі

*** (Засыпаў лапкі сосен іней)—6, 1928
Песьня—7, 1928
*** (Люблю я край, дзе вечары)—8, 1928
На ўкраінскія мотывы—11, 1928
Аргентынскаму сябру—3, 1929

Абразкі. 1. Вечар... у горадзе вечар. 2. На вуліцах—мароз і маладзёк—5-6, 1929
Гарадок (поэма)—10, 1929
*** (За словы п'янае трызні)—11-12, 1929

Паўлюк Трус

Пасья буря—6, 1925
** (То ня гул завірухі мяцежнай)—7, 1925
У жніво—7, 1925
Ліпнёвае—8, 1925
Я спаткаўся з табой—8, 1925
У купальскую ноч—8, 1925
Ой, у полі за гарою—8, 1925
** (Ой, у лузе, пры даліне)—4, 1926
*** (Над чаркай возера)—7-8, 1926
Сонэт—11, 1926
Ой, пайдзі—12, 1926
З легенды „Лірнік“—2, 1927
Ня віню—3, 1927
Памяці Максіма Багдановіча—5, 1927
Урывак з легенды „Лірнік“—7-8, 1927
Дзесяты падмурак (поэма)—12, 1928
Думы—1, 1929

Чырвоныя ружы ліра-поэма—9, 1929

Туміловіч Я.

Начлег—8, 1925
Сястры—4, 1926
Мая каліна—4, 1926
** (Сьцелецца даліна...)—5, 1926
Я пакінуў—10, 1926
Не наганяе суму—11, 1926
Ці-ж ня ты—12, 1926
Скрыжалі сьветлыя ў далях—2, 1927
Сябрам—4, 1928
Зарэка (легенда)—6, 1928
** (На скалы валяцца глухія штормы хваль)—9, 1928

Тычына П.

Ой, ня крыўся, прырода—пераклад з укр. мовы У. Дубоўкі—9, 1925
Закучаравіліся хмары—пераклад А. Ляснога—8, 1928

Уйтмэн Уот.

Песьня пра вольны шлях—з ангельскае мовы пераклаў А. М.—6, 1927

Фамін С.

** (Растапталіся цяжкія боты)—4, 1926
** (Калыхнулася месяцу сіль)—6, 1926
** (Адцвітай заход па-над вадою)—3, 1928
** Сіняй ноччу, у мясячную замець—3, 1928
Агі зарніцы—4, 1928
** (Зашумела шоўкам лісьця шолах-гліца—5, 1928
** (Пад звон сярпоў—ня мала перажыта)—6, 1928

Хадкевіч Т.

** (Польмем сонца шугае)—6, 1928
** Зазванілі—7, 1928
Чытальня—9, 1929
Да таварышоў—9, 1929
За даліная нязнаваю—1, 1927

Хадыка Л.

** (Просіні, зоры чырвоныя)—2, 1927
** (Штандар чырвоны...)—4, 1927
** (У бары і вецер ходзіць блудны)—5, 1927
** (У чорных збоцсьнях лужын)—6, 1927
** (Не гавары апошнім словам)—1, 1928
Снапок аўса—1, 1928
** (Пад вокнамі срэбная воля)—8, 1928
Сталёвыя хвальбоны—1, 1929
Зара—5-6, 1929
Гудуць слупы—11-12, 1929
Дрыжыць дрыгва—11-12, 1929

Харык Ізі.

Песьня крамікаў. Пераклад з яўрэйскае мовы І. Плаўніка—7, 1928
Чужынец-госьць. Пераклад І. Плаўніка. 21 студзеня—1, 1929
3 поэмы „Душой і целам“ пераклад Ю. Таўбіна—7, 1929

Хведаровіч Мік.

** (Дзе туман тугу валочыць)—9, 1927
Адзін урывак—3, 1928
** (Распушчаныя шторы)—3, 1928
У госьці—5, 1928
** (Панясу свае імкненьні)—9, 1928
** (Ты сьнішся мне часьцей)—11, 1928
Шлях перамог—1, 1929
З аповесці „Два лягеры“—2, 1929
Творчая ноч—4, 1929
Дзьве баляды—8, 1929
Тыфус—11-12, 1929

Ціханаў М.

Сані. Пераклаў з расійскае мовы А. Дудар—4, 1924

Чарот М.

Маладняк—1, 1923
Над калыскай—1, 1923
Камсамолія—2-3, 1924
Беларусь лапцюжная (поэма)—6, 1925
Заўтра—1, 1927

Чарнушэвіч Н.

Рэвалюцыянэру—5, 1924
Маладняк—5, 1924
Рабочы (з поэмы „Камсамолка“)—6, 1924
Бацьку—7-8, 1926
Усё растала—7-8, 1926
У два галасы—3, 1927

Штэйнар Бруно.

Вечнасьць (пераклаў з харвацкае мовы П. Росіч)—9, 1927

Шушкевіч С.

Паўстаньне вершаў—1, 1928
Ціхім я стаяў—3, 1928
Песьня аб пярэ—6, 1928
Загінулі...—1, 1929

Шыллер Ф.

Чаканьне (пераклад з нямецк. мовы Ю. Гаў-
рука)—10, 1926
Вечар (пераклад Ю. Гаўрука)—10, 1926

Акімовіч А.

Вясна—1, 1923
Прысьвячаецца У. М. Ігнатоўскаму—6, 1924
Белпэдтэхнікум—8, 1925
Перад восеньню—10, 1926

Ярмак С.

Зашумеў лес стары—8, 1925

Ясакар

Буду піць квяцісты смутак змрокаў—5, 1926
Сакавік—5, 1926

2. Проза.

Александровіч А.

Палёт у мінулае—5, 1924

Алёша

Гісторыя пачынаецца—8, 1925

Бабарэка А.

Юркава ноч (з аповесьці)—6, 1925
Перад каліткаю (з аповесьці)—7, 1925
Вобразы бяз рамак і асадкі—імпрэсіі—
9, 1925

Званіў званар—10, 1926

Багун М.

Сярод белых драпежнікаў—11-12, 1929

Багуцкі.

Як я стаў рэвалюцыянерам—2-3, 1924

Бандарына З.

Шуміць тайга—11, 1928

Баранаў С.

Начныя цені—10, 1928.
На абрэзках зямлі (аповесьць)—8-9-10,
1929.

Барашка Іл.

Герогліфы Яэля—11, 1926
Легенда пра Эльбрус—9, 1927
Дар за дар—6, 1928
Юбілейная казка—12, 1928
Залатыя арэхі—1, 1929
Ліст вылучэнца—7, 1929

Беліна-Падгацкі Н.

Рыбакі—7, 1929

Бобрык Я.

Агні... Лісьцё (верш у прозе)—12, 1926

Бядуля Зьм.

У глушы—1, 1923
Марцін і Мэры—2, 1929

Васілёк.

Гома—2, 1927.
Чыгунныя песьні—4, 1927

Вечар А.

Бэзавы гэрой (новэля)—9, 1929

Відук Я.

Кавалак іх жыцьця—5, 1928

В—к Я.

Зарубчык—8, 1928

Вольны А.

Два—5, 1924
Калі дзяк гаворыць праўду—5, 1924;—7, 1925

Галавач П.

Перад канцом—4, 1926
Бывае й так—7-8, 1926
Рубанаўскі вузел—11, 1926
Дзьве сьцежкі—1-2-3, 1927
Кнак—1, 1928.
Дасужая—2-3, 1928
Суседзі—10, 1928.

Гараўскі В.

Сон—8, 1928
Дэлегат—11, 1928

Гародня А.

У паплавах—7-8, 1927

Гарэцкі М.

Не аднэй веры—6, 1928

Горкі М.

Песьня пра сокала (пераклад з расійскае
мовы В. К.)—5, 1928

Губарэвіч К.

Боless (новэля)—6, 1928

Гурло А.

Ад Лютага да Кастрычніка (з успамінаў
удзельніка)—10, 1927

Гушча Т.

У глыбі Палесься (адрываек з аповесьці)—
5, 1927;—10, 1927

- Дудар А.**
Пані Лясоцкая—5, 1927
- Замежны А.**
Галадоўка—6, 1926
- Зарэцкі М.**
Камсамолка—6, 1925
Як Настулька камсамолкай зрабілася—7, 1925
42 дакумэнты—9, 1925
Двое Жвіроўскіх—12, 1926
Белыя ружы (драма ў пяці дзеях)—12, 1928;
1—2, 1929
- Звонак А.**
За бартом—5, 1928
- Зорыч А.**
Роўна а чацьвертай—2, 1927
- Кавалёнак Я.**
З лясных мэлёдый—10, 1926
- Каваль В.**
Поле бяз межаў—7—8, 1926
Сьнег—4, 1927
Залатыя агні (вершы ў прозе)—6, 1927.
Ліпы—9—10, 1927
Крыніца—4, 1928
Наўздагон за доляю—9, 1928
Ілька—1, 1929
Маладосыць—11-12, 1929
- Каганец К.**
Ня друкаваныя апавяданні. 1. Мая першая ахвота. 2. Віцэгубернатара на вядзьмедзя. 3. Забойства Захаркі. 4. Восеньню. Да друку падаў М. Касьпяровіч—10, 1928.
- Каліна Я.**
Новая мясыціна—1, 1923
- Кобец Р.**
Гута (драма)—8-9-10, 1929.
- Колас Я.**
У дні белапанскага панаваньня—2-3, 1924
Што яны страцілі (казка)—2-3, 1924
- Крапіва.**
Кляса—8, 1925
Ну й людзі, ну й суседзі.—9, 1925
Пад грукат кол—10, 1926
Ліха яго разьбярэ—12, 1926
- Курцы А.**
Лідэры (пераклад з латыске мовы)—9, 1929
- Левін Я.**
Іцка—2—3, 1924.
- Лёндак Джэк.**
Нязвычайны адрывац (пераклад з ангельскае мовы А. Мардвілкі) 12, 1926
Чайняю (пераклад А. М.)—4, 1926
- Ліманаўскі Я.**
Вецер з усходу (аповесьць)—12, 1928
- Лужанін М.**
Багун—7—8, 1926
- Лынькоў М.**
З мінулых паходаў—6, 1927
У мястэчку—9, 1927
Радо—9, 1928.
Андрэй Лятун—11, 1928.
Апошні зьвяр'ядавец (аповесьць) 3, 4, 5—6, 1929
- Лявонны Ю.**
Бяз крыльляў—7—8, 1926
Выпадак—3, 1927
Пад млынны скрып—7—8, 1927
- Лясны А.**
Яна—11, 1926
- Мазуркевіч Я.**
Бранявік—44, 1925
- Мараккоў В.**
Па бязозавым шляху—11, 1926
Я верыў тады—12, 1926
- Мікітэнко І.**
Браты (пераклад з украінскае мовы)—3, 1929
- Мікуліч Б.**
Па дарогах—7 8, 1927
Адышло.. адкацілася—1, 1928
Мітроніхін курган—5, 1928
Тэма і варыяцыі—11, 1928
Песьня пра сяброўства—8, 1929
Ворагі—11-12, 1929
- Мурашка Р.**
Катрыншчык—7-8, 1926.
Яйцо і сьлівы—1, 1927
Прыгранічны манастыр—1, 1928.
У іхнім доме (аповесьць)—2, 3, 4, 5, 6, 7, 1928
Вінчэсьцер—12, 1928
На новы радок—2, 1929
Пахі зямлі—5—6, 1929

Нікановіч М.

Крык працы—7-8, 1926
Залатыя званочки—1, 1927
Сьлёзы веснавыя—2, 1928
К прасьцягам новага—4, 1928
Аднаго разу вечарам—6, 1928
Кацярына—11, 1928
У палявых дарогах—8, 1929

Пальчэўскі Ал.

На беразе Нёмну—4, 1928

Пронін В.

Далі шырокія—9, 1927

Раздольны П.

Браўнінг—3, 1928

Раіч М.

Першымі рышлі на пакос—2-3, 1924

Родзевіч А.

Маладыя бальшавікі—1, 1929

Росіч П.

Радасьць за ісьціну—7, 1928

Р-ч.

Алімэнты—3, 1927

Рэйзэн А.

Насільшчык (пераклад з яўрэйскае мовы
І. Плаўніка)—3, 1929

С. М.

На сенажаці—1, 1923

Салагуб А.

Галадоўка—7, 1928

Скрыган Я.

Шорсткая дарога 10, 1929

Сямашка С.

Зьмітра—9, 1929

Тагор Р.

З „Гітанджалі“ (пераклад А. *Мардвілкі*)—
7-9, 1927

З „Садоўніка“—10, 1926

Талстой Л.

Ляксеяка Гаршок (пераклад *Л. Барашкі*)
—2, 1928

Траецкі А.

Працярэбіў шлях—5, 1926
Апошні дзень—12, 1926
Туманныя ночы—4, 1927
Бор высякалі—5, 1927

Трус П.

Дзікі сьмех (у прозе)—1, 1928

Тупяневіч Ю.

Белая ціш—2, 1929

Уэльс Г.

Зорка (пераклад А. М.—5, 1926

Хурсік С.

Зарабіў—8, 1925
Барвяныя бляскі—10, 1927
Зьмітрок—1, 1928
Янка з Падлесья—3, 1928
Пільнікі—7-8, 1928
Чорны мост (аповесьць)—11-12, 1929

Чарняўская Л.

Бязьдзетухна—6, 1926

Чарот М.

Сьвінапас—1, 1923; 2, 3, 4, 1924

Чорны К.

Дзякуй богу, як шклянка—5, 1924
Срэбра жыцьця—6, 1925
Забойства—7, 1925
Па дарозе—8, 1925
Ня пішы чорт ведама як—9, 1925
Старыя сьляды—4, 1926
Вечар—10, 1926
Буланы—11, 1926

Шынклер Хв.

Сонца пад шпалы—11-12, 1929

Юркевіч Л.

У сьпевах замяці—6, 1926

Янка з Вялікага Поля.

Агроном Сэрадэля—4, 1924

Артыкулы.

**1. Крытыка, мастацтва, літарату.
разнаўства.**

Аляхновіч М.

На шляхох беларускай пролетарскай літа-
ратуры—1, 1928
Аб перекладах—3, 1928
Шлях гадоў—11, 1928
Творчы шлях Паўлюка Труса—9, 1929

Аршанскі Б.

Яўрэйская літаратура на Беларусі—10, 1929

Астасовіч.

Другі бок мэдалі—1, 1927

Барашка І.

Уладар мастацкага слова—2, 1928
Пад сьцягам барацьбы за гегемонію преле-
тарскай літаратуры—1, 1928

Бабарэка А.

Вясну радзіла восень—7, 1925
Лірыка Міхася Чарота—9, 1926
З далін наўзвышы—10, 1926

Баркоўскі С.

Вясельны быт беларускага селяніна—6, 1926
Ленін у беларускай поэзіі—2, 1927

Бобрык Я.

Портрэт на магілу—8, 1928

Бузук П., проф.

Увагі аб мове і стылю маладнякоўцаў—5, 1927
Украінская літаратура пасля кастрычніка
—10, 1927
Аб беларуска-украінскім літаратурным па-
брацімстве—7, 1928
Культура мовы ў „Узвышы“—5-6, 1929
Некалькі слоў аб літаратурным жыцці За-
ходняе Украіны—11-12, 1929

Вухаркін У.

Марксызм і эклектызм—5-6, 1929
Літаратурныя вопыты праф. Барычэўскага
10, 1929
Літаратуразнаўцы з БДз. У—11-12, 1929

Быкавец М.

Літаратурныя арганізацыі на Украіне—
4, 1927

Бядуля З.

Народная творчасць і новы быт—2-3, 1924

Васілеўскі Д.

Пясыяр вясковага адраджэньня—6, 1926
Пад аховай роднай песьні—1, 1928

Галавач П. і Ал. Званак.

Супроць буржуазнае рэакцыі ў мастацкай
літаратуры—11-12, 1929

Гародня А.

Ці ёсьць у нас нэабуржуазная літаратура?
—9, 1928
Тры аркушы бессаромнае фальсыфікацыі—
4, 1929
Формалістычны фокстрот і „самабытная“
лявоніха—9, 1929

Гарэцкі М.

Колькі слоў аб творах і мове Лынькова—
6, 1928

Глыбоцкі Т.

Шляхам кастрычніка—10, 1927

Грышка.

„Маладняк“—5, 1924

Горскі П.

Кароткі нарыс аб грузінскай літаратуры—
8, 1929

Друскоўскі А.

Творчы шлях Бруно Ясенскага—9, 1929

Дрэйзін Ю.

Проблемы нацыянальнае музыкі—11, 1926
Бэтговен—3, 1927

Дубоўка Ул.

Два гады працы „Маладняка“—10, 1926

Замбржыцкі С.

„На прасторах жыцця“ Тараса Гушчы
(Я. Коласа)—8, 1926
Творчасць Цішкі Гартнага—12, 1928

Есенін С.

Аўтабіяграфія—11, 1926

Ефімаў Н., проф.

Літаратура і клясы—6, 7-8, 1927

Калядны Я.

Маладая сучаснасць—3, 1927

Каран Ул.

Украінская савецкая літаратура—7-8, 1929

Каспяровіч М.

Беларускае малярства ў Польшчы—6, 1925
Мастацкі маладняк—5, 1926
На шляхох да беларускага мастацтва—
7-8, 1926
Мотывы барацьбы ў творчасці М. Багда-
новіча—5, 1926
Матар'ялы да вывучэння Віцебскай краё-
вай літаратуры і мастацтва—6, 1927
Мастацтва Латвіі, Эстоніі, Літвы—1, 1928
Латыская літаратура—8, 1928
Карусь Каганец (да дзесятай гадавіны
сьмерці)—10, 1928
Беларуская культура да 10-годзьдзя БССР
—12, 1928

Кучар А.

Літаратурныя партрэты. 1. В. Маракоў—
7, 1929
Літаратурныя партрэты 2. В. Каваль—
8, 1929

Л. Д.

Пасьля выстаўкі—2, 1929

М. М.

Беларуская студыя ў Маскве—5, 1924

Мазуркевіч Я.

Літаратурны рух на Віцебшчыне—4, 1929

Май У.

Першая ўсебеларуская мастацкая выстаўка—11, 1926

Майзэліс У.

Шляхі сучаснага малярства—11, 1926

Аб рэвалюцыйных помніках і савецкай архітэктуры—12, 1926

Маннур Ш.

Татарская літаратура—7, 1929

Мачульскі.

З сучаснага стану літаратуразнаўства на Украіне—3, 1929

Мікас.

Аб слуцкіх паясох—5, 1927

Мурашка Р.

Дык дзе-ж зямля?—3, 1929

Некрашэвіч Ал.

Пра нашы тэатральныя справы—5-6, 1929
Мастацкае афармленьне быту—11-12 1929

П. Р.

Барацьба за якасьць—2, 1929

Падбярэскі А.

На струхнелым карчы—4, 1929

Плашчынскі Я.

Аб жніўных абрадах і песьнях—6, 1925

Пракунас Бр.

Літоўская літаратура—5, 1928

Пранскус Бр.

Літоўская літаратура—6, 1928

В. С.

Аб Японскай літаратуры—9, 1927

Селіваноўскі А.

На падступах да гегемоніі—5, 1928

Серабракова Г.

Кітайскі тэатр—5, 1927

Скрыган Я.

Творчасць М. Мікановіча—5-6, 1929

Стаход А.

Да восьмай гадавіны сьмерці А. Гаруна—7, 1928

Сун Р-н.

Аб беларускай народнай эстэтыцы—3, 1927

Таубэ.

Тэатр на калёсах—6, 1927

Троцкі Л.

Памяці Сяргея Есеніна—11, 1926

У. Ф.

Рэйзін—12, 1928

Худніцкі А.

10 год працы беларускага хору—5, 1924
3-я беларуская трупа пад загадам Галубка—6, 1925

Цьвікевіч І.

Яшчэ аб дзіцячай кніжцы—7, 1929

Цвяткоў Л.

Наша сялянства, яго ворагі і прыяцелі ў літаратурным адбідзьці—12, 1926
Таварыства філёматаў—1-2, 1927

Чарнушэвіч П.

А. Гурло, як паэта і грамадзянін—6, 1925

Шлюбскі Ал.

Беларуская політычная карыкатура—10, 1926

Шульман М.

Аб рэцэнзіях на кнігу „1905 год у Віцебшчыне“—4, 1927

Я-р.

Тэатр на вёсцы—2-3, 1924

2. Артыкулы на грамадзкія, політычныя і інш. тэмы.

Арабей М.

Аб вайскавай прапагандзе ў газэтах і часопісах Беларусі—7-8, 1926

Арэхва М.

Ленінскі камсамол—5, 1924

Асьмоў М.

Забастоўка ангельскіх вуглякопаў—7-8, 1926

Багурцкі.

Шчырае прывітаньне—2-3, 1924

Баравы М.

Жыцьцё вяскавай моладзі ў Зах. Беларусі—1, 1923

Барашка І.

10 і 11 ліпеня ў Менску—8, 1925
Справа з абвесткамі ў г. Гомлі—9, 1925

Рэвалюцыя 1905 г. на Меншчыне ў асьвят-
ленны губэрнатар Курлава—10, 1926
Сьцяпан Булат—4, 1926
З эпохі рэакцыі і ўціску—7-8, 1926

Бар—І.

Курлоўскі расстрэл ў Менску—2, 1927

Баркоўскі С.

Першага мая на Беларусі—4, 1927

Барысаўскі Л.

Ангельскі імперыялізм на раздарожжы—
6, 1927

Бываеўскі Н.

„Воровские мелкие тела“ „Літвы“ у Сібі-
ры—6, 1925

Волмар М.

1868 г. на Магілёўшчыне—6, 1927

Вольны А.

Камсамолія (па лістох з вёскі)—1, 1923

Вольфсон С., проф.

Клясы і клясавая барацаба—2-3, 1924
Менск на зары рэвалюцыі—4, 1924

Галавач П.

Пяць нашых год—11, 1928

Гаруновіч А.

На паравозе 7-га—6, 1925

Дунец Х.

Яўрэйскае культурнае будаўніцтва—2, 1929

Жылуновіч З.

Будаваньне Савецкай Беларусі і роля ў гэ-
тым т. У. М. Ігнатоўскага—6, 1925

Р. З.

Электрыфікацыя—5, 1924

З архіву.

2-3, 1924

Зімін Н.

Камсамол Беларусі напярэдадні VIII зьезду
—10, 1926

Зорын В.

Абаснаваньне і сутнасьць дзіцячага каму-
ністычнага руху—7-8, 1926

Зьніч А.

Камсамолія—2-3, 1924

Ігнатоўскі У. М.

У кіпцюрох белага арла—2-3, 1924
Ленін—абаронец прыгнечаных—4, 1924

Камсамольцу—ленінцу—5, 1924

Вучыся ў Леніна—5, 1924

Увагі аб выніканьні беларускага руху—
10, 11, 12, 1926

Бальшавіцкім шляхам—1, 1927

Ільліч—2, 1924

Каліноўскі Ул.

К суду над Бр-с Грамадой—2, 1929

Каплан Л.

Супроць каго змагаецца Кантон—7-8, 1926

Вайна і мір—3, 1927

Разгром Грамады—4, 1927.

Новы этап кітайскае рэвалюцыі—5, 1927

Касьпяровіч М.

У Фіншчыне—9, 1927

Кацаураў.

За рэвалюцыю ў сельскай гаспадарцы—
2-3, 1924.

Кіевя М.

Электротэхнічная будоўля—12, 1926

Кракоўскі.

Фізычнае выхаваньне—5, 1924

Крывіцкі В.

Гаспадарчае становішча БССР—4,5, 1926
КПБ—4, 1924

Кузьнец.

Пяць гадоў—2-3, 1924

Кулік І.

Луі-Давід Рытэль—7-8, 1927

Куранкоў А.

Сучаснае эканамічнае становішча Кітаю і
чужаземны капітал—5, 1926

Курцік А.

Пяць год цэнтральнае газэты ЛКСМБ—
4, 1926.

Камсамол Беларусі за працай—5, 7-8, 1926.
За будзённай працай—1, 1927.

Лясоцкі Я.

Асобныя моманты культ. асьветнай працы
сярод насельніцтва Гомельшчыны ў
сучасны момант—4, 1926

М. М.

Вандраваньне па Беларусі—4, 1924

Малышаў С.

Аб роднай мове—8, 1925

Міраў Ул.

Аб перасяленні ў Сібір і на Дальні Ўсход—
1, 1927

Мушкаціц Б.

Да вывучэння ленінізму—9, 1925
Нашы папярэднікі—2-3, 1924

Нозіш С.

Юнацкі рух на Заходзе—12, 1926

Паннеук.

Марксызм і дарвінізм 10, 11, 12, 1926

Парэчын Г.

Як будзеца савецкая дзяржава—8, 1925
Асновы савецкае дзяржавы—1, 1927

Паскрэбка У.

Будзь арганізаваным—5, 1924
Першы сход—2-3, 1924
Першы этап—2-3, 1924

Піцерскі.

За будзённай працай—7,8,9, 1927
Як сонца ў кроплі вады—10, 1927

Пічэта У. проф.

Юбілей Б. Дз. У.—5 1928

Рынеўскі А.

Фізычная культура ўлетку на вёсцы—
4, 1924

Селянінавіч М.

Гутаркі па прыродазнаўству і тэхніцы—
7, 1925

Скандракоў.

Пра глебу—5, 1924
Сьвята ўраджаю—1, 1923

Сянькевіч А.

Фізычнае выхаваньне на вёсцы 1, 1923

Троцкі Л.

Няма больш Леніна—4, 1924

Тупянец.

Рэвалюцыя 1905 г. і адраджэньне беларус-
кае культуры—9, 1925

Тупянец В.

Беларусы ў Гомельшчыне—7, 1925

Фрай С.

На аванпостах—1, 1923

Цьвікевіч І.

За рубяжом—2-3, 1924

Чарвякоў А.

Узарыце глыбей цаліну—1, 1923
Ад II-га да III-га зьезду Саветаў Беларусі—
8, 1925

Шапавалаў М.

Дыктатура і дэмократыя—6, 1926

Шлюбскі А.

1905 год на Віцебшчыне—4, 1927

Юры.

Голас закардоньніка з Вільні—1, 1923

РЭЦЭНЗІІ.

Я. Журба—„Заранкі“—У. *Гайдукевіча*—5, 1924. А. Александровіч—„Па беларускім бруку“—У. *Гайдукевіча*—7, 1925. А. Вольны, А. Александровіч—„Комсомольская нота“—5, 1924. Я. Пушча—„Раніца рыкае“—У. *Гайдукевіча*—8, 1925. Я. Купала—„Збор твораў“ т. 1—М. А.—9, 1925. А. Гурло—„Сузор’і“—Я. *Шчаснага*—4, 1926. М. Гарэцкі—„У чым яро крыўда“—Ал.—4, 1926. М. Гарэцкі—„Ціхія песьні“—А. *Ляснога*—5, 1926. Ц. Гартны—„Сокі цаліны. На перагібе“—6, 1926. М. Нікановіч—„Радасьць“—Я. *Шчаснага*—6, 1926. У. Дубоўка—„Там дзе кіпарысы“—А. *Бабарэкі*—10, 1926. П. Трус—„Вершы“—А. *Бабарэкі*—10, 1926. А. Александровіч—„Сутарэньне—*Улідзе*—10, 1926. М. Чарот—„Выбраныя вершы“—А. В.—10, 1926. К. Чорны—„Срэбра жыцьця“—А. *скага*—10, 1926. А. Дудар—„Сонечнымі сьцежкамі“—Я. *Кудзера*—10, 1926. „Аршанскі маладняк“—М. Дуброўскага—10, 1926. А. Дудар—„Шанхайскі шоўк“—Я. *Кудзера*—11, 1926. А. Вольны—„Чорнакудрая радасьць“—З. Б.—11, 1926. М. Чарот—„Карчма“—З. Ж.—11, 1926. У. Дубоўка—„Credo“—Я. Ч.—11, 1926. Я. Падабед—„Вершы“—К.—11, 1926. А. Якімовіч—„Вершы“—А. *Бабарэкі*—11, 1926. А. Александровіч—„Прозалаць“—З. *Касова*—11, 1926. К. Чорны—„Па дарозе“—А. *Ляснога*—12, 1926. М. Зарэцкі—„Пад сонцам“—М. *Байкова*—12, 1926. Я. Бобрык, А. Звонак, Я. Туміловіч—„Пунсовае раньне“—Я. *Шчаснага*—12, 1926. З. Бандарына. Н. Вішнеўская. Я. Пфляўм-

баўм—„Вершы“ — *М. Байкова* — 12, 1926.
 „Узвышша“ № 1 — *проф. Потуховіча* — 5, 1927. В. Каваль — „Як вясну гукалі“ — *Т. Глыбоцкага* — 6, 1927. „Полымя“ № 3 і 4 — *М. Волмара* — 7-8, 1927. М. Касцяровіч — „Матар’ялы да вывучэння Еіцебск. краёвай літар. і мастацтва“ — *Ан. Ш.* — 9, 1927. Сяргей Фамін — „Балота“ — *Мік. Крывіча* — 9, 1927. „Сьвітаньне“ № 1 (2) — *М. А.* — 1, 1928. З. Бядуля „Танзілія“ — новэлі — *І. В.* — 2, 1928. М. Грамыка — „Дзьве поэмы“ *І. В.* — 2, 1928. М. Багдановіч — Том 1-шы — *М. Аляхновіча* — 3, 1928. Тарас Гушча — Я. Колас — „У глыбі палесься“ — *У. В.* — 4, 1928. А. Гародня — „На крэсах“ — *А. В.* — 4, 1928. „Аршанскі маладняк“ — *М. Аляхновіча* — 5, 1928. А. Дудар — „Марсэльеза“ — *А. Г.* — 5, 1928. Л. Родзевіч — „Рэвалюцыйным шляхам“ — *А. Бярэйскага* — 5, 1928. Ясакар (З Бядуля) — „Поэмы“ — *І. В.* — 5, 1928. А. Голоўко — „Пасынкі стэпу“ — *М. Аляхновіча* — 8, 1928. В. Каваль — „На загонах“ — *Астаповіча* — 8, 1928. І. Ю. Кулік — „Атнолёгія Амэрыканскай Поэзіі“ — *В. Армара* — 8, 1928. „Летапіс беларускага друку“ — *А. Стахода* — 8, 1928. А. Моркаўка „Дым жыцьця“ — *А. Гародні* — 8, 1928. Я. Купала — т. IV — *А. Веркіна* — 9, 1928. А. Александровіч „Угрунь“ (выд. II-е) — *А. Гародні* — 9, 1928. „Полымя“ № 5 (28) — *С. Баркоўскага* — 9, 1928. „Чэрвоны гшылях“ — *Стахода* — 10, 1928. „Беларуская лірыка ў Латвіі“ — *А. Стахода* — 10, 1928. А. Дудадр „Вежа“ — *Яндорага* — 10, 1928. „Камсамолія“ — *М. Аляхновіча* — 7, 1928. Яз. Вір „Маленькі балагол“ — *М. Аляхновіча* — 7, 1928. „Маладняк“ (орган ЦК ЛКСМУ) — *Астаповіча* — 4, 1928. І. Гурскі — „Новым шляхам“ — *Іл. Барашкі* — 7, 1928. Нікановіч — „Крык працы“ — *Іл. Барашкі* — 6, 1929. „Нова Біларусь“ — *М. Аляхновіча* — 3, 1929. „Вясна“ — *Б. М.* — 3, 1929. М. Чарот — „Сонечны паход“ — *Б. Мікуліча* — 5-4, 1929. „Уздым“ (кн. 2) — *Бал-а* — 9, 1929. З. Бядуля — „Тры аповесці“ — *І. В.* — 11, 1928. О. Са-

хароў — „На полацкім замчышчы“ — *М. Касцяровіча* — 3, 1929. „На рубяжы восточна“ — *М. Касцяровіча* — 7, 1929. М. Хведаровіч — „Настроі“ *А. Кучара* — 5, 6, 1929. Р. Мурашка — „У іхным доме“ — *А. К.* — 8, 1929. А. Салагуб „Лукішкі“ — *С. Куніцкага* 7, 1929. „Штэрн“ № 5, 6, 7, 1929. — *Н. Кабакова* — 7, 1929. Молчанов „Пылаючая земля“ — *А. Ляснога* — 9, 1929 і шэраг іншых

ПАРОДЫ І.

Ан—ка.

„Ні госьць, ні гаспадар (па Л. Калюгу)“ — 1, 1929.

Б-р Янка.

„На парнаскіх сьцежках“ (па Я. Пушчу. С. Дарожнага і П. Шукайлу) 10, 1928.

Мсьціслаўцы.

„Сто сёмай песьня“ — 7, 1929.
 „У дымным жыце“ — 7, 1929.

Стаян.

На Дуара. Дубоўку і Сташэўскага — 2, 1928

Старобінскі С.

Ноеў Каўчэг — 4, 1929.
 Шлях да мяшчанства — 4, 1929.
 Шлях сабачы — 4, 1929.
 Шлях да багэмы — 4, 1929.
 Шлях да бязглузьдзіцы 4, 1929.
 Шлях да дзяцінства ў пялёнках 4, 1929.
 Шляхі скрыжаваліся 4, 1929.

Іл. Кл.

„Урывак з роману „Сястра“ (па К. Чорнаму) 4, 1929.

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА

Менск, Савецкая, 63.

ПРЫМАЕЦЦА ПАДПІСКА НА 1930 ГОД

на беларускую штомесячвую часопісь
літаратуры, політыкі, эканомікі, гісторыі і крытыкі

„ПОЛЫМЯ“

(дзевяты год выданьня).

Пад рэдакцыяй: Я. Купалы, А. Некрашэвіча, М. Чарота і І. Шыпылы.

ЧАСОПІСЬ „ПОЛЫМЯ“

выходзіць штомесячна (12 кніжак на год)
разьмерам кожны нумар 10-12 друкаваных
аркушоў.

ПАДПІСНАЯ ЦАНА:

На год . . . . . 10 руб.
„ 6 месяцаў . . . . . 5 „
„ 3 месяцы . . . . . 3 „

Цана асобнага нумару 1 руб.

Падпісчыкі на часопісь „ПОЛЫМЯ“, якія прышлюць цалкам падпісную плату да 25 лютага 1930 г., атрымліваюць за гэты-ж год па падпісных квітанцыях пры пакупцы мастацкай (Янкі Купалы, Якуба Коласа, Цішкі Гартнага і інш.) і політычнай літаратуры—выданьняў Беларускага Дзярж. Выдавецтва—наступныя ільготы:

Гадавыя падпісчыкі атрымліваюць скідку да 25 проц. (на агульную суму да 30 р.), паўгадавыя падпісчыкі—15 проц. (на суму да 20 руб.)

Апрача таго, падпісчыкам на „ПОЛЫМЯ“ на 1930 г., якія не карыстаюцца скідкай, даецца растэрмінаваньне з уплатаю: гадавым да 1-га студзеня—5 р., да 1-га ліпеня—4 р. і да 1-га кастрычніка—3 р.; паўгадавым падпісчыкам да 1-га студзеня—4 руб. і да 1-га чэрвеня—2 руб. 50 кап.

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦЦА:

У бюро падпіскі Кніга—поштай (Менск, Пляц Волі, 5), у рэдакцыі часопісь „ПОЛЫМЯ“ (Менск, Савецкая, 63, Белдзяржвыдавецтва), у цэнтральнай кнігарні Бел. Дзярж. Выдавецтва, (Менск, рог Ленінскай і Савецкай), ва ўсіх акруговых аддзяленьнях Белдзяржвыдавецтва, у аддзеле падпіскі Беларускага Аддзяленьня ПЗ'а РСФСР (Менск, Савецкая, 54) і яго агэнтурай па акругах і раёнах, ва ўсіх паштова-тэлеграфных канторах і аддзяленьнях, у Беларускім Аддзяленьні Выдавецтва „Известия ЦИК“ і „ПРАВДА“ (Менск, Савецкая, 61) і яго пададдзяленьнямі (Гомель, Савецкая, 17; Віцебск, Ленінская, 11), а таксама і контрагэнтамі (Бабруйск, Магілёў, Жлобін), у канторы газеты „Беларуская Вёска“ (Менск, Савецкая, 63) і яе ўпаўнаважанымі і селькорамі ва ўсіх раёнах БССР.

АДЧЫНЕНА
ПАДПІСКА НА 1930 Г.

„ПАРТЫЙНЫ РАБОТНІК“

ОРГАН ЦК КП(б)Б ■ Выходзіць 2 разы ў месяц

- „ПАРТЫЙНЫ РАБОТНІК“ абагульвае вопыт партыйнай работы, змяшчае кіраўнічыя артыкулы па партыйнаму будаўніцтву і пытаннях гаспадарчай і культурнай работы з пункту гледжання партыйнага кіраўніцтва.
- „ПАРТЫЙНЫ РАБОТНІК“ вывучае вопыт і практыку партыйнай работы на мясцох, асьвятляе работу нізавых партыйных арганізацый, абгаварвае мэтады і задачы партыйнай работы, высвятляе дадатны вопыт работы і пераносіць яго ва ўсе ячэйкі КП(б)Б.
- „ПАРТЫЙНЫ РАБОТНІК“ дае ўсе неабходныя для партыйнага работніка, агітатара і прапагандыста матэрыялы— факты, лічбы па пытаннях бягучай працы.
- „ПАРТЫЙНЫ РАБОТНІК“ дапамагае ў практычнай рабоце нізавым кадрам партработнікаў, сакратаром і агітпропам, членам бюро ячэек, кіраўніком партасъветы, групоргам, цэхоргам, зьвеноргам і інш.
- „ПАРТЫЙНЫ РАБОТНІК“ асьвятляе чарговыя пытаньні камсамольскай работы з пункту гледжання партыйнага кіраўніцтва.
- „ПАРТЫЙНЫ РАБОТНІК“ ставіць на абгаварэньне новыя пытаньні партыйнай работы і кіраўніцтва, высвятляе новыя формы партыйнай і масавай работы ў прыяд сацыялістычнай рэканструкцыі.
- „ПАРТЫЙНЫ РАБОТНІК“ рэгулярна змяшчае крытыку і бібліяграфію літаратуры па пытаннях партыйнага будаўніцтва і масавай работы ў горадзе і вёсцы.
- „ПАРТЫЙНЫ РАБОТНІК“ змяшчае партыйныя дырэктывы па важнейшых пытаннях.

Кожная гарадзкая і вясковая партыйная і камсамольская
ячэйка, кожны агітатар, прапагандыст, цэхавы, групавы
і зьвенавы арганізатар, кожны партыйны актывіст—
павінен падпісацца на часопісь „ПАРТЫЙНЫ РАБОТНІК“.

ПАДПІСКУ ПРЫМАЮЦЬ :

бюро падпіскі Белдзяржвыдавцтва, Менск, Пляц Волі, № 5,
аддзел падпіскі Дзяржвыдавцтва РСФСР, Менск, Савецкая,
54, і ўсе паштовыя аддзяленьні і пісьманосцы.

ПАРТЫЙНЫЯ І
КАМСАМОЛЬСК. ЯЧЭЙКІ,
РАСПАЎСЮДЖВАЙЦЕ
ЧАСОПІСЬ
„ПАРТЫЙНЫ РАБОТНІК“

КОШТ асобнага нумару
КАП. 15 КАП.

АДРАС РЭДАКЦЫІ :
Менск, вул. К.Маркса, 14,
ЦК КП(б)Б. Рэд. часопісі
„ПАРТЫЙНЫ РАБОТНІК“

УМОВЫ ПАПІСКІ:
на 1 м. . . — р. 25 к.
на 3 м. . . — р. 75 к.
на 6 м. . . 1 р. 50 к.
на 1 г. . . 2 р. 75 к.

ПАДПІСВАЙЦЕСЯ на 1930 г.

НА ШТОМЕСЯЧНУЮ
ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКУЮ.
ГРАМАДЗКА - ПОЛІТЫЧНУЮ
ЧАСОПІСЬ

„МАЛАДНЯК“

8-мы ГОД ВЫДАНЫЯ

Орган Беларускай Асоцыяцыі Пролетарскіх Письменьнікаў

ПАТРАБУЙЦЕ

ва ўсіх кнігарнях
Белдзяржвыдавецтва,
у коопэрацыйных кра-
мах Белкоопсаюзу, ва
ўсіх газетных кіёсках

І ЧЫТАЙЦЕ

„МАЛАДНЯК“

Цана асобнага нумару
40 кап.

„МАЛАДНЯК“

зьяўляецца баявой часопіссю ў барацьбе за пролетарскую літаратуру.

„МАЛАДНЯК“

на сваіх старонках будзе і надалей рашуча праводзіць цьвёрдую пролетарскую лінію ў галіне літаратуры, рашуча змагацца са ўсялякімі хістаньнямі і ўхіламі, са шкоднымі тэндэнцыямі і варожымі праявамі ў літаратуры.

„МАЛАДНЯК“

у 1930 годзе дасьць сваім падпісчыкам лепшыя ўзоры пролетарскай літаратуры (романы, апавесці, апавяданьні, поэмы, вершы, драматычныя творы).

„МАЛАДНЯК“

у 1930 годзе зьмяшчае шэраг артыкулаў па пытаннях пролетарскага мастацтва і творчых дасягненьнях беларускай пролетарскай літаратуры, а таксама літаратуры братніх рэспублік.

„МАЛАДНЯК“

будзе даваць аддзел сатыры і гумару (шаржы, пароды, літаратурныя гумарэскі і фэльетоны).

У „МАЛАДНЯКУ“

будзе давацца багаты аддзел бібліяграфіі і хронікі культурнага жыцьця як БССР, гэтак і іншых рэспублік.

У ЧАСОПІСІ БЯРУЦЬ УДЗЕЛ ЛЕПШЫЯ СІЛЫ ПРОЛЕТАРСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ І МАРКСЫЦКАЙ КРЫТЫКІ

У 1930 ГОДЗЕ Ў СКЛАД СУПРАЦОЎНІКАУ УВАХОДЗЯЦЬ:

Александровіч А., Азяхновіч М., Астаненка З., Аршанскі Б., Бацдарына З., Барашка І., Баранаў С., Бобрык Я., Броўка П., Будзінскі С., Бузук П. проф., Бухаркін У., Бядуля З., Быкавец М. (Харкаў), Бэндэ Л., Вазьны Я., Вайсоўскі, Вечар А., Васілевіч Я., Васілеўскі Д., Вішнеўская П., Галавач П., Гародня А., Гарэцкі М., Гаўрук Ю., Губарэвіч К., Гурло А., Гурскі І., Дунец, Друскоўскі, Дыла Я., Ефімаў П. проф. (Смаленск), Жылуновіч З. (Н. Гарты), Замбрэўскі С., Знонак А., Івашын Я., Ігнатоўскі У. проф., Кавалі В., Канадочын О., Парак У. (Харкаў), Каспаровіч М., Коваленка Б. (Кіеў), Колац Я., Кузік І. (Харкаў), Купала Я., Кучар Ал., Лінаўскі Я., Ліхадзёўскі С., Лынькоў М., Лявонні Ю., Мазурковіч Я., Маракоў В., Масенко Т. (Харкаў), Мікітэнка І. (Харкаў), Міхаліч Б., Моркаўка А., Мурашка Р., Покрашэвіч Ал., Ніхановіч М., Пёманскі Я., Плаўнік І., Пракунас А. Бр. (Масква), Прыбытковскі У., Пфляўмбаўм В., Салагуб А., Селівалаўскі А. (Масква), Скрыган (Відук Я.), Суторын В. (Масква), Сташэўскі В., Сянкевіч А., Сакерская Я., Таўбін Ю., Траецкі А., Туміловіч Я., Усёшка П. (Харкаў), Фамін С., Хадыка Ул., Хадкевіч Т., Харык І., Хведаровіч М., Хурскі С., Чарот М., Чарвякоў Ал., Шумкевіч С., Шчаканічін М. ды інш.

УМОВЫ ПАПІСКІ:

на год	на 6 м.	на 3 м.	на 1 м.
3 руб.	1 р. 60 к.	90 кап.	30 кап.

Кожная партыйная і комсамольская ячэйка, клубная бібліятэка, чырвоны куток фабрыкі і заводу, народом, хата-чытальня, школа, літгурток — павінны вылісаць часопісь „МАЛАДНЯК“.

Рабочы, селянін, настаўнік, студэнт, кожны, хто цікавіцца пытаннямі літаратуры і мастацтва, вылісвайце і чытайце часопісь „МАЛАДНЯК“.

У 1930 годзе часопісь будзе выходзіць рэгулярна кожны месяц на 10 аркушах.

Папіска прымаецца: ва ўсіх паштовых аддзяленьнях, агенцтвах, ва ўсіх кнігарнях Белдзяржвыдавецтва, усеім аддзельнымі „Правда“ і спецыяльнымі ўпаўнаважан. Выд. „Чырвоная Зьмена“.

Папіску можна пасылаць у Выд-ва „Чырвоная Зьмена“ па адрасу: Менск, Комсамольская, 25, альбо непасрэдна на адрас рэдакцыі: Менск, Савецкая, 68, „Дом письменніка“, рэдакцыі „Маладняк“ — тэл. № 877.